

AGRIA

atölele
biztos
ledbet
halott
hoz életet ad
mindig csatla
nem leszün

mindig csatla
nem leszün

mindig csatla
nem leszün

cs no
veridde

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA
BARABÁS ZOLTÁN
BERTHA ZOLTÁN
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA
Szerkesztőségi titkár: VARGA TAMÁSNÉ
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező és képszerkesztő: HERCZEG ISTVÁN
Elektronikus levelezés: IFJ. KÖDÖBÖCZ GÁBOR
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata
A kiadásért felelős: KOVÁCS KATALIN, az EKMK igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Főiskola
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
E-mail: kodigabi@gmail.com

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.

Előfizethető: postán és e-mailen.

Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Nyomdai munkák: OFSZET-METÁL-TECHNIK Kft.

3394 Egerszalók, Ady Endre út 35/A/2.

A lapot az Eszterházy Károly Főiskola és az EKMK
különbféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Tartalomjegyzék

Nagy Zita

Mélyen a Duna felett

11

ARTériák

Sebestény-Jáger Orsolya

Advent

13

Téli esti csönd

13

Édenkert

14

Időszámítás

14

Egészen Betlehemig

15

Szószerk a világ

15

Láttál? (*Édesapámnak*)

16

Both Balázs

A tárgyak neve

17

Aszkéta

17

Újra fellobog

18

Berzsenyi

19

S. Csoma János

Orfeuszként éled meg

20

ne féld az Istent

20

csak nézte Olga Korbutot

20

élte, élte, élte, leélte

20

„Nakonxipánban hull a hó”

21

Isten házába

21

Baka Györgyi

Amit nekem szántál

22

Tündöklök, önelvesztve

22

örökkön utolsó

23

Kis Pál István

...a Margit hídon...

24

Szeptemberhimnusz

24

Koncsek József

barangolás

25

Csontos Márta

A tizenegyedik nap

27

Erdő a kertben

28

Átjárás tilalom

29

Átmenetek

30

Vitéz Ferenc

A Labirintusok ciklusból (<i>Négysoros labirintus; Egy mondat; Mindketten jeleket; ... és én magamba; Az egyetlen; A barlangban; Pedig</i>)	31
---	----

Bozók Ferenc

Camera Obscura	33
Dallamos múzsák	33
Rágalmazók	33

B. Tóth Klára

Levélszarkofág	34
Medvebárat	34
Radírítélet	35
Szavak útja	35

Serfőző Simon

Hárman térünk meg	36
Mintha imádkozna	36
Már megint	37

Anga Mária

Szavak csendje	38
Az eső	38
A kert	38

Gál Sándor

Az omega-kísérlet – III.	39
--------------------------	----

Antal Attila

Vissza a város végi házba	51
Pleisztocén hajnal	51

Erdei-Szabó István

Állapottöredék LVII.	52
Apróhírverés	52
Álom(had)viselés	52
Versmagos	53

Papp Szilvia Anikó

Szerelem	54
Csak múlik	54
Fagyos hajnal	55
Komolyvers	55
Elindulok	56

Balázs Tibor	
Játszótér, francia	57
Villon	57
Folyó	57
Zirig Árpád	
Letaposott fűszálak	58
Most minden néma	58
Csak rianás van	59
Szívemben vérevett ősz ül	59
M. Fehérvári Judit	
Szív küldi történet	60
Fazekas József	
Lakodalom	63
Velük megy	63
Veszteségeim	63
Füstöl a Hold	63
A hallgatás sorfala közt	64
Divat	64
Csontos János	
Digitális óda	65
Maszkabál	65
Tusnádfürdői emlék	66
Tamás Tímea	
Barnavers – <i>a búsongó vakondtól, érzelmesen</i> –	67
Műhely	
Fecske Csaba	
Mi a költészet?	68
Memoár	
Pozsgai Györgyi	
A csend karácsonyai	70
ARTériák	
Kaiser László	
XXI.	75
Ne!	76

Kerék Imre

Parafrázis egy Keats-versre	77
Az őszhöz	77
Szerelmes disztichonok	78
Téli disztichonok	78
A szeretők	78
ŐZ KATA	79

Seléndy Balázs

Főkötő	80
--------	----

Műhely**Nagy Blaise Tibor**

Az emberi méltóság megőrzésének „modus vivendi”-je a háborús katakлизmában (<i>Kuncz Aladár: Fekete kolostor</i>)	82
--	----

ARTériák**Pataki István**

a legkisebb fiú könyörgése	88
ego te absolvo	88
felemelsz	89
fogadd a szomjazót	89
kételyek	89
gyöngyvarázs	90
óvóknak	90
valaki mindig	91
veled	91
vinnelek	91

Pósa Zoltán

Átjárás a múltba ciklus (Keservesen víg kuruc végballadák; Margaréta; <i>Trianon fájdalma; Magad vagy a csoda szent Transszilvánia;</i> <i>Csiksomlyói Mária; Kis hegedűs Palik balladája;</i> Bogyuta Zsiga balladája...; Kádár népe)	92
---	----

Szűk Balázs

Cifrázva-fázva	97
Készülő sírfelirat	97
régság	97
zokog a nyár	97
sosemindeg	97

Sólyom Sándor

2014. 07. 17.	98
Toldalék:	99

<i>Demeter József</i>	
Orosz csárdás, magyar rulett	100
Fehérvári mozaik	
<i>Bobory Zoltán</i>	
Lassan égig érnek	122
Uriv után – 1943	122
Ünnepelj csak magyar!	123
<i>P. Maklári Éva</i>	
Találkozás az ördöggel	124
<i>Káliz Sajtos József</i>	
Mindenszentek előtt	127
<i>Bartal Klára</i>	
Hajnal a Pilisben	128
Ima Advent idején	128
Didergő nyárban	128
Szánjatok meg!	128
<i>Tibai T. Balázs</i>	
Lakat	129
ARTériák	
<i>Németh István Péter</i>	
Picinke dalok az Árva-kalendárkából (<i>szüleim emlékének</i>)	131
<i>Farkas Gábor</i>	
A nehézkedés anatómiája	133
Műhely	
<i>Szecskó Károly</i>	
Gárdonyi Géza szülei	134
ARTériák	
<i>Fellinger Károly</i>	
Borító	143
Műhely	
<i>Madarász Imre</i>	
Reymont paraszti regényeposza	149
<i>Lukáts János</i>	
A kilencven éves <i>Parasztok</i>	151

Bárdos Bódi László	
Tizennyolc haiku (<i>Feleségemnek, Masának</i>)	156
Kürti László	
falubolondja	158
készülődés	159
Balla András	
A látogatás	160
Csáky Károly	
Fiunk halálára	165
Valóság és látomás	165
Vízözön után	166
Nóra	166
Van remény	167
Esti kép	167
H. Barbócz Ildikó	
Pityu meg a szekér	168
Benke László	
Anyám és apám fényképe alá	169
A láthatatlan láthatóhoz	169
Karácsony	170
Az Isten hallgatott	170
Holdtölte a kertemben	170
Akivel reggelente harmatot szedtem	171
Csatáné Bartha Irénke	
Míg szól a dal	172
Szatmári évek	172
Kapatos ősz	173
Apadó sorok	173
Credóm	174
Györgyei Géza	
Eltitkolt ajándék	175
Galgóczy Zsuzsa	
Az idő múlásáról (<i>Albert Zsuzsánnának és Albert Gábornak szeretettel</i>)	178
Holló József	
Gondolatok a reformáció emléknapiján	180

Szakolczay Lajos

Igazságkereső tiszta szem

Haris László 1956-os fotói a miskolci Művészetek Házában 182

Boldogh Dezső

Fele-élet 185

Távoli rokon 186

H. Szilasi Ágota

Súgott képek 187

Nagy B. István életmű-kiállítása

Kepes Intézet, 2013. június 12. – szeptember 10. 187

Pázmándy László

A kertész kutyája 200

(in memoriam Cseh Károly) 200

Szavak bűvöletében 201

(Cseh Károly költő odaáti üzenete) 201

SUMMARIUM 202

Ádám Tamás

Sortban szökkennek 205

Beleképzeled 205

Sallangmentesen 206

Gumicsizmában távolodik 206

Fagyként csörög 207

Bösze Balázs

Naplórészlet 208

Ahol a kéknyelű és rizling lakozik 208

Bárdos Attila

Advent 211

A szökevény 211

A süllyedés esztétikája 212

Babus Antal

A magyar irodalom garabonciása 213

(Bertha Zoltán köszöntése) 213

Marković Radmila

A fa álma 216

A vágyak útja 216

Balla Zoltán

Csónak-csend	217
Pihegő percek	217
Anyám ölében	217
Maradnom kell	217
Szakolczay Lajos	
Egy arc	218
Kalász Márton 80	218
Molnár József	
75 év	220
Bérczessy Lajos	
Az ezüst-arany inkarnáció – a lélek szépségeibe vezet el bennünket	222
Udvardi Erzsébet festőművészt megidézve	222
Ködöböcz Gábor	
„Szembenézni a földönfutó idővel...”	226
Bevezető gondolatok Jónás Zoltán Serfőző Simon-estje elé	226
Vozáry Viktória	
Zongoraleckék kezdőknek és haladóknak	229
Renn Oszkár	
A felfüggesztett ellenőrzés	231
(A buktató mellék-üzemág)	231
Bertha Zoltán	
Monográfiasorozat a Barbaricum mindenéről	234
Rideg István: Körmendi Lajos világa	234
Pomogáts Béla	
Sebezhető magány	239
Lászlóffy Csaba: Pókok a sebezhetőn; Átörökített magány	239
Alföldy Jenő	
A krónikás és a hippikirálylány	243
Bozók Ferenc: Kortársalgó, Beszélgetések 21. századi magyar költőkkel; Költői Budapest –Budapest költői	243
Dani Erzsébet	
A lázadás dimenziói székelymagyar és székely–magyar kontextusban	248
Lőrincz György: A szív hangjai	248
Antal Attila	
A magasabb szellemi-erkölcsi minőségért	254

Nagy Zita

Mélyen a Duna felett

mélykék hangjait
hullámozza a Duna
széparcú hajnala
szűnyogsötétként
rajzik fölötté
erőtlen sietők közt

(fáradt még a világ)

ásít bennünk a monoton robogás
a-hová-tartás
rohan a maradás:

műanyagpohárba töltjük
ezt a napot is:
egyszer használjuk...
...eldobjuk
tartalmát ki-kilötytyintjük
– ujjainkra –
csöpög életünk
– az utcára –
észrevétlen lépünk
a másik tócsájába:

sok ember, kevés hely
– a híd közepén –
hirtelen torpanok meg
át- meg átráz száz
idegen hideg:
fagysejtjeit próbálgatja
az önmarcangolás
s szűkülő perspektívájából
kémszem
– az időtlenséget –
faggatom:
visszaújtja az előrének még van-e
a történésnek meg nem történése

kontúrja még apám fényképének
reménye rég-komor romo-k-on-
gásának
– bennem –
hány darabra törhető az
örök-ár-nyék
a kés a bőr alatt
– meddig ér –
létünk létezése
rajtunk
mint egyedek,
mi nem egyebek,
mint csendesen fájó s-eb-emberek
sajgunk az egymás közti
résekben:
a remete közel-távol
pontok összeköthetlenségében

mi az igaz? bennünk az érzés
– változik –
húsaink alatt a csont
– törik –
gondolatunk
– téved –
– sokszor –
cselekvésünk
– kisiklik –
a kard felettünk
– végül –
– leszakad –
– úgy is –
online hősök vagyunk csupán
végtelen pixelrácsok közt:
tök-éles tökéle-test csak a fantázia
alkot:

meddig bírom el a valóságot?
 elég! a komolyaszku illúziókból
 elég! most mindent adok
 a semmiért!
 a híd közepén várom,
 hogy a szél irányt váltson
 átfújjon és boldog-üressé tegyen
 meg semmit ne hagyjon
 én már csak játszani akarok...
 üveggolyóim szétgurulnak
 én már csak játszani akarok...
 felületükön elcsúszik a tudat
 az örület már bennem mulat
 fejem lehajtom
 és koronázatlan király
 leszek tébolyult ölében
 csak látni többé semmit ne kelljen
 az éjszakák álmos-omlós testén ügetünk
 és nem kérdezem többet;
 hogy élni vagy meghalni születünk
 csak látni soha már ne kelljen
 talán egyet
 utoljára egyet
 még:
 a Dunában fürdő felhőbajszú
 telihold ártatlan
 félénkségét

Sebestény-Jáger Orsolya

Advent

Mikor ködbe vont partokat bontogat a hajnal,
s a bölcs vízen elúsznak az álmos, nagy hajók,
és sirályok suhannak tűnődő szelekkel,
úgy hiszem talán – akkor érkezel...

Mikor az alkony ölében megmoccan a bánat,
s mint kidöntött fákat, úgy ölel a föld,
csak erdők avarának puha csendje neszel,
úgy hiszem talán – akkor érkezel...

Mikor az éjben gyertyát gyújt a remény,
s egy mélyebb éhséggel vágyom szavadra,
hogy lelkemből szeretlek – félve suttogom,
már eljöttél hozzám. Nem hiszem – már tudom.

Téli esti csönd

Te adod ezt is: a leplekbe bújtatott,
lustán gomolygó decemberi napot.
Távoli hegyek fehér körvonalát,
hol elfeledett tisztást ölelnek a fák.

Az estét is Te adod a messzi városon,
hol emlékeink között a tél majd átoson,
és mosolyuk őrzik bölcsen, kik kilesték:
ahogy puha csöndeddel befeded az estét.

Édenkert

Még látod valahol magadban a kertet,
a föléd hajoló lombok suhanását.
Asszonyi szemekhez közel hajolva,
még keresed arcukban arcod hű képmását.

Még őrzöd titkait a csöndnek, a szélnek.
S ha nem zakatolnak benned a vágyak,
a kertet bölcsőnek érezed szívedben,
véget nem érő roppant ringatásnak.

Tudom a percet – a legszentebb órát,
amikor vágyasz már az éhező világra,
hogy rajtad keresztül égjenek a fények,
és vigasztalódjék sokak árvasága,

a világ magányát magadhoz öleled,
és átadod nekik a reád bízott kincset:
a kincset, mely megmenthet, megtarthat:
pedig csak egy jászol. Pedig csak egy Kisded.

Időszámítás

A hegyek felől érkezett az Idő.
Zubbonyán kéklő reggelek.
Ki látta meg elsőként, nem tudom.
Ott álltak, körbevették,
mint rőzselángos tüzeckét a Pásztorok
(csodálva csöndben az egyszervolt csillagot.)

Ez a hely oly egyszerű – az idő vásta el.
Árnyak a falon, de fények is – pazarul.
Bámulják Őt, s most mind térdre hull.
Látom: ott állnak Körötte,
s néznek könnyeken át az Örökre.

S mint álmos szelek suhannak Betlehem felett,
úgy suhannak fölöttünk az évezredek,
de csillagjuk az égen időtlen örvény.
Betelt az Idő – betöltetett a törvény.

Egészen Betlehemig

(Lk 2,16b)

Egészen Betlehemig jöttem,
hogy bölcsődnél boruljak Eléd.
A fényes téli ég hívott el Hozzád.
Igen, a fényes téli Ég.

S míg a fák hallgatólag őrzik
múltunk kanyargó árnyait,
Te adnád, adnád általunk tovább
kiapadhatatlan kincseid.

Szószék a világ

(Lelkészeinkhez)

Itt élnek köztünk számkivetve:
elvásott ruhában rejtőző pásztorok.
Borostás arcuk álmok tört varázsa,
de hitük fénylik – miként a csillagok.

Mi ízekre szedtünk minden csodát,
valóság prizmáján szétszaladt színeket.
A legfőbb lényeket vágytuk felfedezni,
elménk pengéje hasította az eget,

mert titkot kerestünk, mint kincset kereshet,
ki vénülő vállára vette világát,
hogy fogyó folyamok medréből kiássa
mindensége csöndes áradását.

Csak Igéd fényében csöndesül a szív,
ha Hozzád betérünk éhezőn és fázva,
engedve végül, magunkat megadva,
hogy szilaj szívünket szavad leigázza :

s velük valljuk: szószék a világ,
kik nemzedékről nemzedékre áldják,
mint jászol mellől áldották egykoron
a mindenség legfénylőbb Csodáját.

Láttál?

(Édesapámnak)

Láttál kerteket, vérvörös bogyókat,
ujjad hegyével érintetted a szelet.
Láttál távolba vesző halvány ormokat,
időtlen álmodnak városaink felett.

Láttad erdők moccanását,
s bozótból szálló, barna baglyokat.
Kortyoltad bölcsen verseid zamatát,
mint kéken hűvöslő hullámokat.

Szálltál az időn, mint vén hajókon szállnak
a bátrak, a fényektől nemesek,
s a mulandó tengerén megfakulva láttad
önmagad tükrében mindahány gyermeked.

Bejártad lelked tágra nyílt termeit,
– ami csak keveseknek adatott,
ölelésed izzó csóvaín át olvasztottad
önmagad álló tüzébe a Napot.

De feljebb is jártál, tudom, hajthatatlan,
hol csend honol, s a kék kárpiton át
szűrődik felénk egy időtlen dallam,
mit dúdolnak a szelek, s dúdolnak a fák.

Léted ezerfele ágazó karjain keresztül
magányos is voltál olykor - meglehet...
de megláttad-e végül az ezeréves úton
a fáradt arcokban azt a Kisdedet,

ki itt élt e földön, hol templomok tornyán
a kereszt időtlen, s magányosan áll.

Éltél, hogy lássál, Őt lásd mindörökké.
– Mondd, láttál?

Both Balázs

A tárgyak neve

Hol van, aki a májusi nap
melegével gyógyít?
Beragyoghatná a halál
huzatos folyosóit.

Kórház, onkológia, nyugdíjas otthon,
hány neve van az elmúlásnak –
Bomba robban, de a romfalakon
kihajt egy kósza virágmag.

Megtanultam a tárgyak nevét,
miket utódként tűzre kell vetnem.
Mikor a gyerekkor lángba borul,
Istenem, tarts tenyeredben.

Aszkéta

Egyre érzem, él a szörnyeteg,
belőlem követeli jussát,
ha jóllakatom, egyre éhesebb,
kenyerem nyomorúság.

Pusztítanám, de kard nem éri,
dühömet látva felröhög,
kitárulnak, várva égni
tűzterek, pokolkörök.

Hangja selymes rét füve,
nevetve korsó tejet vitt,
pirkadatkor láttam a porban
patája szörnyű rajzait.

Fejemre marék hamut szórok
megszaggatom szőrcsuhám.
Felhők fekete vásznait
teregeti a délután.

Újra fellobog

engedve egy felsőbb akaratnak
mint léghuzatban kilobban a láng
ha tárva ajtó-ablak
úgy kell levenni földi ruhánk

és kerülni feljebb és feljebb fényes szűk térben
mikor hallod kimondják halálod tényét
két világ a *már nem és a még nem*
de halott az nem vagy végképp

kiégett áramkörök sorra lekapcsolt
lámpák sötétjében lebegve áll
ami műszerekkel mérhető volt
szívhalál és agyhalál

de nem az élet vége ez a hűtőkamracsend
gazdátlan pohár pénztárca
önmagán kívül semmit nem jelent
mert nem az életet példázza

elérheted-e még azt a hőfokot
mondj egy imát és újra fellobog

Berzsenyi

Szőlővel rakott szekerek, károgás,
pocsétában rothadó diólevél...
A felhőnyájak szürkés gyapját
foszlányokra tépi a szél.

Parasztlány dalol, a présházaknál
dévaj rőzsetüzek lobognak.
És a leszálló éj szobám falára festi
a szablya-vékony holdat.

Ülni megint, pipafüstbe burkolózva,
imbolygó mécsvilágfényben,
míg vers vajúdik a papiroson,
vöröslő szemmel, pirkadatig ébren,

pedig roskaszt betegség, termés gondja, izgága jobbág,
de elmém lázasan szebb jövőt kutat -
A pokróc goromba vidéki gazdát
látják csak a pesti literátor urak,

aki csengőket kovácsolni
szonettek lábára csak azért sem igyekszem?
Tintám fogytán. A viasz lefolyt.
A szent poézis? Néma hattyu.
S hallgat örökre hideg vizekben.

S. Csoma János

Orfeuszként éled meg

Orfeuszként éled meg
a dal ama fokát
mely állatok
krisztusi szelídségeként
teremti újjá
szívedben készülő
gyűlöletborzalom
békéjét és hatástalanságát

ne féld az Istent

ne féld az Istent,
féld csak önmagad
nem buktat el,
sőt melletted halad
megadott neked
döntést és jogot
úgy élni velük,
ahogy gondolod.

csak nézte Olga Korbutot

N.G.-re emlékezve

csak nézte Olga Korbutot
fejest ugrott a történelembe
- micsoda szaltó -
miközben fejét kemény
valóságba verte
Olga, te szép vagy és kecses
fölemelkedtél a térben
míg létem s annak társai
mivoltukat veszítik éppen
csak nézte Olga Korbutot
ahogyan ívelt gumitesttel
középen ég és föld között
mint ki visszahullani restell

élte, élte, élte, leélte

élte, élte, élte, leélte.
útját az Úr ki és bemérte
e mérték hossza
mi lehetne más?
relatív érték vagy
konkrét sorscsapás

„Nakonxipánban hull a hó”

„Nakonxipánban hull a hó”
Gulácsik égtek el az éjjel
küszködöm mint a hegylakó
hajnali füstös meredéllyel
„Nakonxipánban hull a hó”
semmivé pernyültek a képek
hajnalodna, ha tudna még
korommá váltak jaj, a szépek
kormos a szívem is, mi hát
hajtómotorom vajh, mi lenne,
hogy hamuvá lett mindenem
másféle létbe átvezetne

Isten házába

Isten házába
rég nem járok
papon kívül
nincs már
ott lélek
kiűzettek mind
a kufárok
nyerészkedés
az életünk
mi lesz velünk?

Baka Györgyi

Amit nekem szántál Tündöklík, önelveszítve

Henri Boulad atyának

Amit nekem szántál,
Uram, oly ismeretlen
nem tudom,
kifosztottság-e,
vagy megfosztottság
a büntől?

Nem tudom,
szegénység-e,
vagy koloncok levedlése?
Betegség-e,
vagy ismeretlen
egészség: folyton vonzó,
ölelő Egység?

Kételyeim között is
Tiéd vagyok
esengő szavaim
Neked súgom
elveszettségemben
Hozzád bújok

Védtelenségemben
a Te erőd tart meg
vereségeimben
ne szolgáltass ki
magamnak

repülnek szavai
fölfele, és befelé
rejtett sötétségünkbe
szétrepesztik a ráció
merev határait

gyermek s óvárgó
tenger-álma ring
benne és koszos
utcákon kuporgó
hajléktalanok
csendje feszül

Isten az emberi ínség
legmélyebb pontján
tündöklík, önelveszítve
itt vár részvétünkre

Ó, a Lélek, a Lélek!
oly lágyan harmatozik
oly tiszta fénnel tölt el
szikrákat lobbant
vágyunkban rügyet érlel

Újra megtalált gyermeki
lényünk szíve dobban
újjászületni vágyunk
önmagunkat odaadni egészen
kis és nagy halálon át
megnyílni a belső végtelennek

örökkön utolsó

ebben az összeroppanó
percben Isten hozzám
vezető szerelmes útját
nyitja meg, megérint
és érintése fáj

meg nem nevezhető
sötétségbe hulltan
szilánkos magány
szorítja ki belőlem
édes levegőjét

leplezhetetlen
ürességem tátong
mint egy holttest
szögei nem égetnek
már, útjai bennem
fölszakadtak

Ő harmatos gyöngéden
megérint újra és újra
átható illatával vigasztal
eszméletembe súgja
végtelen szeretetétől
semmi nem választhat el

hiányom telíti, szomjan oltja
szememből kivirágzik
az Egy-lét fénye lángol
minden fénytörésben
az értelem határain túl
örökkön utolsó napomat
élem szabadító ölelésében

Kis Pál István

...a Margit hídon...

Arcomat a nyár eleji zápor
áldással verdeső fényével mossa

a hídvason gyöngyöző cseppek
buborékharangok és elveszettek

kezemben torzonborz esernyő
vagyok az árok a tarló a borosta
vagyok a hajdani fenség ma torzó
a roskadó vén fák árnyékká lett posztja

kinek borzadni kéne magától...

mégis

a derengő múlás mintha füttyörészne
egy kócos dallam egy bolondozó eszme
ha kedvesnek a Napot erősen kívánnám
lehetnék az égre feszülő szivárvány
s ott az a felhő fehér ruhás asszony
az időn s a szürkeségen át
hídlétemen elibém sietne
buta félszet s ruhát
magáról levetve

öltözne pompázni ezernyi színembe
s eljönne sétálni... a Margit-szigetre!

Szeptemberhimnusz

Lombodon a rőt levélsebek
szenvédélyt idéző fognyomok
és amíg a szomj a korty a nyaré
a léha cseppek íze élvezet
serkenni a játszi édes szájon
jelet hagyni a borospoháron
a vér színe lenni
meglátod én fogok

pókhálón a csepp csipkét vetett
gyöngyöt szórnak mind a záporok
szellőingek selyme még a nyaré
a napkorong se hitvány rézveret
fényleni a csillag ékkövében
áradni át s túl az őszi léten
az ég kékje lenni
meglátod én fogok

almáskert ha kínál kebleket
még a szende pírba kószolok
s míg a dal s a csók íze a nyaré
s ölelkezni hívnak énekek
bő szüretnek ízével a számban
űzzön akár kétségbe a lázam
magam a vágy lenni
meglátod én fogok!

Konczek József

barangolás

mondtam gabinak,ha gyarmaton jársz, jer be,
elmentem hozzá néha egerbe.
nemrég voltam zentán,.
karezs,gimél,jutub,szakájp,gugli meg szatellit,
szapianti szat. nem ellit.
sőt, erikát meg anikót sem ugatta meg a soma,
simaszőrű vizsla,
mert nem jöttek el, bár azt mondták vizsla,'

menje tekel, mene tekel,
felhívtam stellát,
szakájp ide ellát

moszkvából,
aztán gyermekláncfüvekre cserélte az arcát,
de nem baj, akkor is hasonlít cvetajevára,
karezs meg éppen egy új szobát eszkából,
vettünk bele füstcsövet,nem kell vashorda,
hogy melegebb legyen a szoba,
mondtam, gyakran el is megyek oda,
ha ő meg nándorba,

jó lenne, ha stella is jönne meg ruti is,
de ruti nem ér rá, mert márait fordítja,
stellának pedig irtam egy üzenetet,
használva az internetet
hogy a szabad női szellemért rajongok,
de nem vagyok őszinte,,
mert ha őszinte vagyok,

meg kell mondanom,
hogy erősen érdeklődöm
a teljes nőiség iránt.

(ezt egy személyváltozatom mondja
valamelyik regényemben egy férjes aszonynak,
...még majd megírom.)

szóval ez nem játszik (oroszul a szöveg érdekesebb
-----az az érzésem, ha rajongok,---csupa
duh meg dusa a mondat...ez jó nyelvtanulási mód.)

de mondom, nem játszik.és nem mentem el vácig,
ott laura lakik

barang-barang.....szól a harang.

lehet, felhívom ma mártát,
ommamá!

sirass meg, mártá,
vagy vendégelj meg
hívd el a kertedbe
stellát meg rutit,
együnk padlizsánt
,mert mind érdeklődünk
a szabad művészetek iránt.

gagyogjunk, csacsogjunk, cseteljünk-botoljunk,
...én, mint afféle meg nem únt ük oldyoung.

Csontos Márta

A tizenegyedik nap

Születésnapom számmisztikai analízise

A tizenegyedik napon páratlanul
nehéz volt a levegő illata, s a gondozó,
ki talpamra útilaput kötött, elnézőn
hallgatott. Nem mondta, hogy kivisz
arra a terepre, ahol próbarepülést
végeznek a szárnyatlanok. Hiába ragasztottak
rám tizenegy tollpihét az angyalok.

Kaptam tizenegy arany szálat égi
sugarakból, tizenegy ágat az Éden-
kerti fáról, tizenegyszer nyertem
feloldozást az eredendő bűnök poklából,
s próbáltam legalább tizenegyszer
hinni osztatlanul az Igazságban.

Nem álltam meg tizenegy utcasarkon,
próbáltam úrrá lenni saját nyomoromon,
legalább tizenegyszer kopogtam titkos
ajtókon, s túrtam, hogy kidobjanak, akár
tizenegyszer is, s az idők során legalább
tizenegy nehéz követ görgettem odébb,
talán tizenegyszer eljutottam a csúcsra is,
hogy érezzem tűzbe mártott testem melegét,
mégis tovább fáztam a megszerzett boldogságban.

Hiába szaladtam égi mezőkön, a tizenegyest
soha nem tudtam berúgni, saját mérkőzésem
állása hosszabbítás után is; tizenegy kapufa.

Lehet, hogy nem kellett volna beállni a
játéktérre, mikor a nehezen megszerzett
győzelemben kilökött az Idő a Föld kalitkájába,
s én az Úr elé rogytam, nem rejtőzhettem
már a magzatmáz oltalmába.
Valaki megrántotta helyettem a harang
kötelét a tizenegyedik napon.
Feloldódtam a mocsok és szépség
tisztá keverékében.

Erdő a kertben

Aphrodite közeleg, kezében majoranna,
kakukkfű és más fűszerek, homlokát a lombok
árnyékába rejti, s ahogy kikönyökölök
az ablakon, a fák közötti zöld hullámokon
látom, bújócskázik a fény a levélrések között.
Megvillan a törékeny test körvonala a
párás derengésben, s míg hajladozva keresi
az ültetésre alkalmas helyet, leomló haja
megkapaszkodik az ágakon, várja, hogy a
madarak fészüket béleljék a puha szálakkal,
várja, hogy a mezítelen sötétség felszívódjon
a fűcsomókból szőtt selyemágyon.
Álmomban árnyékliliomok mellett baktatok;
változik a szín, már csak angyal- másolatok
vannak és nedvüket vesztett csillagok.

Gazdátlan erdőbe tévedtem, eltűnt katona-
sírok között járok, de a reggeli fél-sötétben
még látom a nyomokat; itt járt a habok
szülötte, virágzó loncok varázslólánya.

Átjárási tilalom

Lassan összezárt a mennyei függöny,
a dzsinn kilépett a meséből, meghajolt,
s olaj-mécsesében utolsót lobban a láng,
mikor bejelentette a hosszantartó adásszünetet.

Hajtásokat növesztett a homályból a füst,
az új ágak megteltek füstszerű levelekkel,
a gyökerek végigtapogatták a házak falát,
összefonódtak az emeleti ablakok előtt,
rácsimpaszkodtak az ajtókeretekre, s ott
toporogtak vaksin a küszöbök előtt, majd
leroskadtak a porba, mint fáradt öregemberek,
s ahogy ólom-nehéz szempillájuk alá
benézett a kóbor sugár, megégett az álom.
Lassan magukra húzták nehéz takarójukat,
s a hegycsúcsok között botladozó felhők
elnyelték az ösvényt ég és föld határán.

Isten ott ült a hegy lábánál, kezében füstölővel,
s úgy érezte, valami fojtogatja a torkát.
Beburkolódzott szent illatába, próbált átlépni
a könnyű árnyék-térbe, de nem tudott már végleg
elpárologni, nem tudta átrendezni a maga-teremtette
csatajelenetet. Megszűnt az átjárás a világok között.

Átmenetek

Már semmi sem a régi,
az univerzum is szűkebb lett,
jelvényét rám tűzte az Idő,
talán az Isten is öregedett kicsit.

Már semmi sem a régi,
szúrósabbak a hajnali szelek,
fáradtan virraszt velem őrangyalom,
csak hiányérzetem van, ha felkelek.

Már semmi sem a régi,
csak a múzsák kísérnek csendben,
vértelen, magtalan pipacs-lány vagyok,
az emlékek porában lassan kifeküdtem.

Már semmi sem a régi,
a természetvédő kidönti a fákat,
körberohangálok a jelenlét peremén,
már csak megálmodom az égő olajágot.

Már semmi sem a régi,
hiába színesebbek a kalandfilmek,
nincsenek egymáshoz szelídült sorsok,
rossz regényből írták a forgatókönyvet.

Vitéz Ferenc

A Labirintusok ciklusból

Négysoros labirintus

Valaki eloltotta fenn, a Holdat.
Véred színe még titok maradt.
Alvó szegek Ariadné kezében.
Éjjelek áznak az álom alatt.

Egy mondat

Van Gogh mandulavirágai
fölvisítanak, mikor halványrózsa
hajnal fürösztli lányok ölét,
s álmukban eltévednek
az áprilisi rigófüttyök árnyékát
kerülgetve zsenge
léptekkel szerelmes füvek között.

Mindketten jeleket

Te nem látsz engem.
Én nem látlak téged.
Mind a ketten jeleket hagyunk.
Útjaink néha keresztezik egymást.
Ugyanoda érkezünk,
de nem ugyanúgy,
ezért lehet, hogy ott sem fogjuk
észrevenni egymást.

... és én magamba

A kertben állsz:
meztelen titok.
Szellő remeg,
a holdfény inog.

Én felhő leszek,
te harmat – már én sem
látlak.

Beletáncolsz majd
a Napba – és magamba
zárlak.

Az egyetlen

A labirintusban
nincs idő.
Egymást keresztezik
az utak,
a terek.

A labirintus az egyetlen
lehetséges világ,
amit ismerek.

A barlangban

A vándornak talán
nem is fontos,
hogyan eljusson egyik helyről
a másikra.
Az utazás nem szól
a megérkezésről.

Egyes vándorok
egy helyben állnak,
és az eget nézik.
Amikor felkel a nap,
visszamennek a barlangba,
és az árnyékok természetéről
gondolkoznak.

Pedig

Hány földrészen át
kerestelek!
Ismeretlen városok utcáin,
hegyek között, barlangokban,
folyók forrását lesve,
rózsakerteket körbejárva,
álarcosbálók kijáratánál,
darvakkal szállva őszi
harmatok felett,
a látható világ mögötti
láthatatlan mozdulatokban,
kalácsderekú asszonyt álmodó
Szindbád mellé szegődve,
szerelmes versekben,
az Énekek Énekében
és az öröm alján...

Kiültem a világ szélére is,
ki tudja, hátha arra jársz,
kémleltem a messziséget,
ahol már színek sincsenek,
és nincsenek álmok,
de egyszer sem néztem hátra,
pedig végig ott voltál
mögöttem.

Bozók Ferenc

Camera Obscura

Pillám takaró blende,
zárkózz lecsukott szembe.
Nem hívlak elő. Látlak.
Többé sohasem várlak.

Dallamos múzsa

Ha Berzsenyink, s Vitézünk a szélbe írja nekünk
azúrba mártva tintát a Lollit és a Lillát,
ha nincs fehér papírja, s Adynk a borba írja,
borába folytja Csinszkát, e gyermekarcú nimfát,

ha hátát nem lúdbőrzi, és költőnk meg nem őrzi
dalos nevét a mának Aletta Van der Maet-nak,
sosem lehetne sejtett, poros kötetbe rejtett
pihényi, tünde nőket rekonstruálni őket.

Meát megírta Somlyó, teát kavarva oly jó
névének – itt a mában – merengni dallamában.
Lenóra, Fanni, Flóra, Etelka, Anna, Dóra
e sok nevet ha írom, dalolnak, át a síron.

Rágalmazók

„Orvosok”, mivel hogy „orvul” ölnek.
Jól beosztva. Mindig egy kanállal.
Stigma-vakcinákkal öldökölnek,
oltogatva sürgető halállal.

B. Tóth Klára

Levélszarkofág

A régi címem mint a szarkofág
csak emlegetni járok néha vissza
a tűnt jelent de nézd a mész beissza
az embercseppek betűpárlatát

Illesztgetem a törmelékeket
egymásra írt szövegből arcainkat
miféle örvény lenne – lélekilletat
vagy érfalon csikorgó vésetek

sugározódtok new roman betűn át
a mondatokban megmártom magam
ma biztos védelem az ál-valóság

s itt újra léteztek mindannyian
előhívódtok mint bemattult hiány
egy rég megsárgult dagerrotípián

Medvebárat

(Pessoa verse alapján)

Szegény szívem, bolond tengeri medve,
ki csak álmában merül a habokba,
egy pofa sörre bámul estelente,
míg visszaréved régmúlt tegnapokra.

Föl-alá cammog szűkös barlangjában,
nyítt kanapéjának koszlott szőnyegén,
kiálló rugókon, szakadt kabátban,
gubbasztva pipázik dívány-szigetén.

Zsebében gin helyett szilvapálinkát
hord – fűtésnek sok, felejtésnek kevés –
tengernek meg ott a kopott fürdőkád ...

Távolban az eget kémleli, vajon
látszik már a part – van még a már után?
De nem látni át a piszkos ablakon.

Radírítélet

Minden radírhúzás kitöröl
egy vonást – először a szemet
ne tükröződjön benne arc
ne fürödjön benne fürkész tekintet
ne oldozza fel magát benne a bűn

szem alatti ráncokat sómarta tengerárkot
kráter mélyét a hajdan élettől duzzadó
ajkat a rákövesedett mosollyal
elharapott szóvégeket járomcsontra
feszülő bőrt halánték lüktetését

a papírmélyben őrződő vonások
belekapaszkodnak a cellulóz rostjaiba
nyomot hagynak a grafit szemcsék
már csak súrlófényben sejlik föl
a körvonal – körbekerített hiány –

a friss arc derű és szellem de néhol
átdereng a kitörölt tekintet mint
a középkori pergamen lekapart betűi
előhívódnak a szöveg emlékek
ahogy áthatják egymást a vonalak

az új portré győztesen feszít
az üres lapon – még nem sejtí
ő is időszakos jelenség
ha kitöröltetünk hány rétegen
véreznek át nyomaink?

Szavak útja

Mikor a szó életre kel
megszületik és elindul
az emberi viszonyok
kiszámíthatatlan
útvesztőiben – ott lebeg
minden kapcsolat fölött
mint egy mondatszalg
a középkori táblaképeken
verdeső tört szárnyú veréb
máskor fényben cikázó
aranszárnyú lepke
vagy lecsap mint a dögkeselyű

nem menekülhetsz a szavak elől
nem tudhatod mikor alakulnak
törré mikor kit szűrnak szíven
milyen amikor elhagyják
a száját milyen mikor
megérkeznek a célállomásra
mikor válnak áldássá
simogató kézzé
megágyazunk-e szavainknak
előkészítjük-e a helyet
követjük-e az útját
ismeretlen galaxisokba
tudjuk-e milyen mélyen
hasíthatja ketté egyetlen szó
a gyanútlan eget?

Serfőző Simon

Hárman térünk meg

Estére hárman térünk meg
lópokrócos ágyainkra. Nem otthonunk ez.
Alvóhely csupán. Nem több,
mint keserű só száraz kenyérhez.

Hárman térünk meg ide, fáradt
segédmunkások, hajnalban kelők.
A kolónián szaglik a szegénység.
Eső veri a nyomorék tetőt.

A nyikkantós ajtóban köhögünk
kimenekülve a fojtós kályhafüstből.
Lábasból eszünk, a terítő
gyűrött újságpapír a térdünkön.

Hárman térünk meg ide
lópokrócos ágyainkra. Nem otthonunk ez.
Reggelente robotra indulunk,
hogy szalonnát is harapjunk a kenyérhez.

(1960 körül. Javított változat.)

Mintha imádkozna

Megint a készülődés,
s indulás hajnalban, amikor még
sötétség száll, s elfüstöl velem
a nekilóduló vonat.

Kutyatányér-virág integet most,
kis kacsza fürdik fekete porban.
A kútgémet az égig fölengedem,
fentről messze mit látni éppen?

„Még ezt az almát, fiam...
Szeghettél volna több kenyeret.”
Anyám aggódik s félt,
tudja, milyen hosszú lesz a hét.

Ülök a barázda szélén,
kis borulat komorlik felettem.
Az útszélén egy ért kalász borul térdre,
mintha imádkozna értem.

(1960 körül. Javított változat.)

Már megint

Bedobva az utcáról,
mennyi falevél ajtóm előtt!
Az üzenetek annyira sürgősek,
hogy a postás szélnek,
meg se várva a holnapot,
már este kézbesíteni kellett?

Megtelek szorongással:
ki tudja honnan érkeztek
át város- netán országhatáron:
jót nem jelentenek!

A szegénység kér segítséget?
Vagy valahol a botok, öklök
már megint
magyarokat vernek?
Puskák próbálgatják hangjukat?
Miféle hírek jönnek,
hogy a kapuk nyílnak-csukódnak,
érkeznek naponta a sürgősséggel
feladott küldemények.

Anga Mária

Szavak csendje

Szivárványba rejtőzik a fény,
mintha rejténélek tébolyult magamba.
Tudom, egy pillanat,
és megbomlik az elfelejtett
szavak csendje.
De elég-e erre emlékezni?
Vagy csak erre érdemes.

Az eső

Az eső maga után hagyta hidegét.
Pocsolyákban sugarasodik a délután.
Kihunyó tűz feketéje éget.

Minden nap várom, hogy
kiszakadnak majd a nyárból a kertek,
mert a madárjaj hangja között
nem hallani a sírást.

Szememre takarom a pillangók szárnyát,
könnyeim közé a szivárványt.
Nem érzem szerelmedet.
Kihunyó tűz feketéje ég rám.

A kert

Tavaszi nélkül
virágoznak a fák.

Üszök növekszik
termés helyett.

A kerti asztal
megterítve áll.

Vendég nem lesz.
Tavaszi sem volt.
Csak virágoztak a fák.

Gál Sándor

Az omega-kísérlet – III.

Mérnivalóhoz a mérték

Illyés Gyula 1962-ben a *Minden jót – az utókornak* című – hatvan évesen – válaszolt Nemes György kérdéseire, aki egyebek mellett „az úgynevezett irodalmi életről, az írók mai lehetőségeiről” is kérdezte. Illyés egyebek mellett ezt mondta: „Azt érzem, hogy jó a magyar irodalom szelleme, s ez nem csak az írókra, hanem mindenkinek előtt az olvasókra vonatkozik. Az olvasók igénye, tisztánlátása megnőtt.” S még nyomatékmal teszi hozzá azt is, hogy: „Megbukott a másodrendű irodalom, az olvasók visszautasítják a rossz irodalmat, az olvasóknak nem kell az irodalmi selejt sem... Az irodalom területe megtisztult...”

Amikor ez a beszélgetés készült, már újra Pozsonyban voltam a huszonhét hónapos Sumavai kényszerkitérő után, amit elsősorban a Karibi válság és a Berlini fal körüli nukleáris háború kitörésének reális közelsége okozott.

Hogy milyen mértékben volt igaza Illyésnek az írók és az olvasók igényének, nemkülönben a „tisztánlátásnak az irányában”, csupán azt érzékelhettem, hogy a pozsonyi Magyar Könyvesboltba – akkor! –, sok új, Magyarországon megjelent könyv volt kapható, s nem csupán szépirodalmi alkotások, de elméleti munkák is, s amik igazán izgalmasak voltak a számomra: a nyugati kortárs írók alkotásai – vers, próza dráma.

Meg az elméleti munkák. Főleg azok!

Az írók számára Illyés a „lehetőséget” optimálisnak tartja, ám ugyanezt „nem mondhatja el az irodalmi életről. Az írók körében merevséget, depressziót érzek” – mondja.

Nálunk 1958-ban, a „nyolcak” antológiáját követően – amelyet, mint ismeretes, Turczel Lajos állított össze –, Illyés vélekedésével szemben, egyféle „új minőségigény” jelent meg, amely akkor kezdte valójában lebontani a sematizmus falait a nyugatról érkezett új poétikai alapvetések nyomán. Egyebek mellett R. Garoudy Parttalan realizmus c. munkája adta a szocialista-realista „eszme” lebontásához szükséges külső és belső energiákat. Saint-John Perse, költészete, Picasso festményei, szobrai, de legfőképpen grafikái... Számomra első sorban a bennük felismert erővonalak, amelyeket igyekeztem beépíteni verseimbe. Perse poétikai eredményei pedig, egyrészt az ótestamentumi szövegekben, másrészt a népköltészetünkben rejlő lehetőségek felé tereltek. (Akkor még nem találkoztam Jacobson munkáival).

Röviden: ezek a korábban a mi tájainkról kiszorított elméleti munkák zöme a hatvanas évek első felében jutott át a jeles vasfüggöny résein. Tegyük hozzá: rengeteget használt irodalmunknak és egyben közéletünknek is ez a nyugatról beérkezett „áramlat.”

Pontosan emlékszem például arra, hogy Tőzsér Árpád az időben írta az „Egy szemlélet ellen” című, alig négy-öt oldalas vitairatát – én még megjelenése előtt a Hét szerkesztőségében olvastam – amely megjelenését követően országos vitát gerjesztett, s legalább fél éven keresztül – ha nem tovább – különböző vélemények jelentek meg a lapban költészetünk és irodalmunk állapotáról, szerepéről, küldetéséről...

Később a vitát Fábry Zoltán foglalta össze Antisematizmus c. nagy-ívű tanulmányában. Tette ezt annak ellenére, hogy – ahogy írja, „én már régen elmondtam mindazt, amit körülményeink között e témakörrel el lehetett mondani. S amit, teszi hozzá, „a vitaindító Tőzsér Árpád nem vett tudomásul.”

Ez az időszak az én emlékezetemben az *átváltozás idejeként maradt meg, s elsősorban a minőség, az igényesség irányát megszabva.*

Azt hiszem, hogy a múlt század hatvanas éveinek elején ez az önvizsgálat nem csupán az irodalomban, de a közéletben is a magújulás egyféle igényét hozta el. Ugyanis ez utóbbiban is megjelent egy új nemzedék, amely a minőség és az igényesség szándékával indult el. Első sorban az agráriumban, majd az oktatásügyben is. Az új szlovákiai magyar pedagógus nemzedék megjelenése egyben új olvasóréteget is teremtett.

Amikor Illyés a hatvanas évek elején úgy találja, hogy „megbukott a másodrendű irodalom”, az nálunk is bekövetkezett, az előbb jelzett változások következtében. Csupán példaként említem meg, hogy zömmel pedagógusainknak köszönhető, hogy megalakult a Magyar Versbarátok Köre, amelynek egy időben négy ezer tagja volt, s évente négy új verseskötet jelent meg a sorozatban, s ezek nem kerültek üzleti forgalomba... Ugyanis a könyveket a kiadó a tagok címére postázta.

Így voltak jelen több ezer példányban ezek a verseskötetek az ifjúság körében, s így voltak – így lehettek – jelen a szerzők is számtalan iskolában, ifjúsági klubban, művelődési otthonokban Csallóköztől a Bodroghöz.

Emlékszem, egyszer egy bő hetet töltöttünk Tőzsér Árpáddal, Cselényi Lászlóval és Batta Györggyel együtt a Bodroghözben és az Ung vidékén. És megtörtént, hogy virtusból Nagykaposról átgyalogoltunk Királyhelmece.

És nem is tűnt fárasztónak az út...

Nem merném állítani, hogy Illyés Gyula egykori felvetései nyomán ide akartam elérni, de így esett, s rendjén valónak is találom, hogy ennek az útnak az emlékével zárjam ezt a napot.

Az azonban, máról vissza nézve a hatvanas évekre, irodalomtörténeti tény, hogy lett könyv, s lett hozzá olvasó.

S végül: megszületett a mérni valóhoz a mérték!

Tanuljatok, hogy taníthassatok

(Elhangzott 2014. augusztus 30-án az Országos tanévnyitó ünnepségen Buzitán)

A világmindenség legnagyobb csodája – ha úgy tetszik: szenzációja – az emberi értelem, amelyet Herbert Spencer Alapvető elvek című hatalmas munkájában „gondolkodó anyagnak” nevezett.

Ami pedig még ettől is csodálatosabb, hogy ennek a minden más anyag felett uralkodó erőnek mi, emberek vagyunk a birtokosai.

A megismerésről és a tudásról beszélek!

Arról a hihetetlennek és megmagyarázhatatlannak tűnő folyamatról, amely a tapasztalat, az emlékezet és a beszéd hármas egységéből fakadóan a tudás szépségét örökítette át az emberi fajra, s emelte e bolygó legeredményesebb teremtményévé.

Mivel ez a létpillanat nem alkalmas a sok millió éves folyamatnak a részekre bontására, most elsősorban a tudás mivoltáról beszélnek, akár személyes tapasztalataimból is idézve – az arányosság mértékét megtartva – azt, ami így, vagy úgy, egész közösségünket érint.

Vagyis a hely és az idő alkalmas arra, hogy tisztelettel köszöntsem a rádió hallgatóit, az iskolába készülő elsősöket, szüleiket, nagyszüleiket, nemkülönben a szlovákiai magyar pedagógusok közösségét a 2014-15-tös iskolaév hivatalos megnyitójának színhelyéről, Buzitáról. A távolabb lévőknek mondom el, hogy Buzita a Csereháti dombság északi lankáira épült ősrégi település, keletre tőle Kassa, a Nagyságos Fejedelem nyugvóföldje, nyugatra Torna, az egykori megyeszékhely, a felette uralgó magaslaton a híres tornai vár romjaival... Kicsit oldalvást pedig a csodálatos szádellői hasadék szirtjei láthatók. Távolabbra a jászói apátság tornyai emelkednek a magasba, attól pedig alig negyed órányira Stósz található, Fábry Zoltán szülő- és nyugvóföldje... Az alatta elterülő síkságot pedig a Bódva és a Kanyapta patakok szelik át...

Tér és táj sajátos kapcsolata látható benne és rajta. Innen alig negyedórányi járásra a trianoni határ némasága jelzi a nemzetünket alázó erőszaktételt. S onnan ellátni Kassáig, ahol számunkra megszövegeződött számukra a huszadik század legembertelenebb törvénye 1945. áprilisában 5-én: a híres-nevezetes Kassai kormányprogram. S ami ebből következett: a teljes jogfosztottság, lakosságcsere, deportáció, reszlovákizáció, s a vasszegekkel beszövelt magyar iskolák néma kapui! Korosztályomat, a harmincasok nemzedékét Európa közepén írástudatlanságra ítélték - méghozzá szándékosan! – abban a gyönyörű városban, amely egykor a magyar irodalom Fő Városa volt, ahol Kazinczy, Baróti és Batsányi alkotott, ahol először kapott színpadot Katona József Bánk bánja... És Márai szülővárosának magyar polgársága ma már csak szórványnak tekinthető...

És ha most és itt azt mondom, hogy az egykori Csehszlovákia több, mint egy-

millió magyar népessége 1948–49-re 350 ezerre zsugorodott, akkor érthetővé válik, milyen mélységekből kellett felemelkednünk, hogy létezésünknek némi horizontja legyen, hogy némi horizontja lehessen. S ez az új horizont-nyitás 1948 után vált csak lehetővé, mégpedig a jogfosztottságot követően a Csemadok megalakulásával és a magyar iskolák újbóli megnyitásával. Az elmúlt ötven esztendő alatt több száz oldalnyi riportot és szociográfiai felmérést készítettem a csehszlovákiai magyar oktatásügyről, s csak a nyolcvanas években derült ki egy statisztikából, hogy 1949-ben mindössze 110 képesítéssel rendelkező magyar pedagógus volt a korabeli Csehszlovákiában. És ez nem tévedés! Ez a történelem kegyetlen ténye. S ezeknek az embereknek a vállára szakadt a magyar oktatás újjászervezésének minden terhe. Annakidején - a nyolcvanas évek derekán – sokukat felkerestem, és leírtam emberi és szakmai küzdelmüket. Legelőbb is a Brigan házaspárt emliteném, Erzsébet néni és Dezső bácsit. Ők alakították újjá Párkányban a magyar iskolát – meg az ebédit és a bátorkeszt is –, amelynek a Csemadok adott egy helyiséget. Padokat szereztek, de székeket nem találtak a gyerekek alá. Ekkor az egyik szülő ezt mondta az igazgatónak: „Nem baj Dezső, a gyerekek hokedlin is elülnek.” Másnap reggel ahány gyerek, annyi féle ülőalkalmatosság – és lett újra magyar iskola Párkányban. Aztán – már évekkel később – egyszerre csak a Brigan családból reggelente nyolc tanító indult el az iskolában: Erzsébet néni, Dezső bácsi, aztán két lányuk, két fiuk és két vejük... Tudomásom szerint ma is ez az egyik legnépesebb magyar iskola Szlovákiában...

Most pedig egy fogadalomtételből idéznék, amelyet a sokunk által ismert és tisztelt Pintér Ferencről kaptam, s publikáltam a róla készített riportomban: „Négy évig éltünk és dolgoztunk együtt, négy év megérlelte bennünk a nagy elhatározást, hogy harcosai leszünk a szlovén nyelvű magyar tanügynek és kultúrának. Most amikor bezárulnak mögöttünk az iskola kapui ... fogadjuk, mi, a pozsonyi magyar tanítóképző intézet első abiturensei, hogy minden erőnkkel dolgozni fogunk az iskoláért, a faluért, a magyar kultúráért. (...) Gondoljunk az elkövetkező nehéz időkben arra, hogy a szenvedés mindannyiunk osztályrésze, mert emberek vagyunk, de erősítse akaratomat a szebb jövőben vetett hit. 1931. július 15-én”

S hogy ez a nemzedék miként teljesítette ezt az akár ars pedagógikának is felfogható fogadalmat, azt Csete Gyuláné, Regina néni – aki Csallóközből került ide keletre, itt tanított a közeli Tornán – példája igazolja fényesen. Ő alakította újjá Tornán a magyar iskolát, s amikor gondjairól kérdeztem ezt mondta: „Gond volt mindenféle, de a legnagyobb az volt, hogy hiányoztak a tankönyvek. Legjobban az ábécéskönyv hiányzott. Mivel nem volt, csinálni kellett. Ahány első volt annyi ábécéskönyvet írtam.” Amikor pedig arról kérdeztem, hogy mi a tanítói pályán a legfontosabb ezt válaszolta: „A gyerekek szeretete, hogy a bennük lévő jószág és tudás napvilágra kerüljön.”

Azt hiszem ezek a példák nem csupán az akkori gondokat tükrözik, hanem annak a hallatlan erőfeszítésnek máig ható sugárzását is, amelyek a mai nehézségek elviseléséhez is máltóságot és erőt adhatnak.

Mai föladataink egyikének vélem, hogy méltókká legyünk történelmünk, anyanyelvi kultúránk és oktatásügyünk megalapozóihoz és önmagunkhoz. Mert megérteni a múltat, a történelem üzenetét, s azt tovább adni – mindennapi föladat. Hallgassátok mint mond Kányádi Sándor: „Aki megért, s megértet, egy népet megéltet. A sok közül a mai nap üzenete lehet megérteni a jelen föladatait, s megéltetni ezt a szlovákiai magyar közösséggel. Ez lehet a megéltetés egyik lehetősége számunkra.

Tanuljatok, hogy taníthassatok!

Az elszalasztott lehetőség

Akik az atombombát megalkották, megtehették volna, hogy 1945-ben arra bízassák Truman elnököt, hogy a béketárgyalásokon – ha csak hálából is – kezdeményezze Magyarország történelmi – vagy legalább az 1938-as – határainak a megerősítését. Szilárd Leóék bombája legalább fél millió amerikai katona életét mentette meg, s tette győztes nagyhatalommá az Egyesült Államokat.

Lehet, hogy még őfelsége miniszterelnöke Churchill sem akadékoskodott volna különösebben. Sztálin padig aligha tulajdonított volna ilyen csekélységnek nagyobb jelentőséget... Vagy ki tudja?!

A „lehetőség” kihagyása így, a „második Trianont” jelentette, minden meglévő következményével.

A lassulás változatai

1

Ereje fogytán az ember megtanulja a lassúbb cselekvést. Ha lép, lépése óvatosabbá lesz, a lehajlás és a fölemelkedés íve gyakorta megtörik, s a gondolkodás ritmusa is „megcsendesedik.” Az ujjak pedig elzsibbadnak, s a papírra kerülő betűk alakja már-már olvashatatlaná torzul.

Ez és a többi, le nem írt *lassulás* egyértelművé teszi az elkövetkező eseményeket. Amelyek a továbbhaladás esélyeit egyre bizonytalanabbá teszik...

2

Újabban azt tapasztalom, hogy minden, ami körülöttem, közel, vagy távol történik – **személyessé válik.**

Mintha minden létezőhöz k ö z ö m l e n n e!

Vagy mintha a létező teljes egésznek hozzám volna köze...

A legtávolabbi galaxisoktól egészen eddig a papírig, amire mindezt most leírom – leírtam.

Helyén való a múlt idő hangsúlyossá tétele.

Feltehetően nagyon közel lehetek ahhoz az eseményhez, amely a befogadás és az elbomlás kettősségét öleli magába, vagy – magához...

A síkság alkonyatában

Borzasztóan elfogult vagyok a költészettel szemben, hiszen a költészet a Mindenséget teremtő ősrobbanás gyújtózsínorja.

Az volt, s az ma is!

A valahai „függőleges hullámmás” – kísérlet a saját poétikám alapvetéséhez.

Kitölteni a sorok közti teret – megoldandó föladat a holnap poétikája és poétája számára.

*

A napló: nem műfaj-függő, hanem ember-függő.

Hullámai hol az óceáné, hol a búcsi Bikatóé.

Tavaly zártam le a 13-ik füzetet, ami szűkre szabva is legalább ezer oldalnyi írott beszéd. Jó lenne megélni ennek az emberi leépülés krónikájának a könyvvé nemesedését.

Ám kétségeim ez irányba erősebbek a hitemnél.

*

Sokadik kassai döbbenetem: Kassa Fő Utcája, amely egykor Európa egyik leg-ekesebb központi tere volt, mára kocsmává változott!

Azt utca két oldala tele van rakva asztalokkal, székekkel, mindenféle sátrakkal, bódékkal, ahol sört mérnek, meg bort és pálinkát, sokféle üdítő-italt, ételeket szolgálnak fel... Nemkülönben globális giccset, kassai emlékeként... Körül hajléktalanok koldulnak.

Erre az áradatra néz le bronz magányából Kazinczy Ferenc, Baróti Szabó Dávid, meg – a túloldalon – Batsányi... A Dóm alagsorában pedig a Nagyságos Fejedelem hallgat...

Szerencséje van Márainak, a Kassai polgárok szerzőjének. A ő szobrát kitették egy „csendesebb” terecskére... Közelében csak egy használaton kívüli WC látványa jelzi Kassa kultúrájának mai realitását.

*

Délután a Barackosban jártam, ahol több, mint húsz évvel ezelőtt temett utoljára barack.

De a nevek makacssága őrzi önmagát és a történelmet. S benn egy kicsit az én

időm tegnapi foszlányait is. Meg azt, hogy mára a vadászat már nem szenvedély, hanem alkalom a gondolkodásra.

A síkság alkonyában a szitáló esőpermet, a búzatarló szélén egy elvadult, vadászó házimacska – fehér-fekete bundája sehogy se illett az alkonyi esőpermet magányához...

A kukorica kard-hosszú levelei egészen különös sistergéssel-surrogással az eget közelítették hozzám.

Egy kicsit megáztam – de csak egy kicsit.

Ugyan mit csinál ezen a síkságon egész nap egy fekete-tarka magányos – elvadult – macska?

*

Ahogy a fecskék teszik: oda ragasztják a házat a hazához..

Bizony ma már előfordul, s elég gyakran, hogy a papírnak az értéke nagyobb a rá nyomtatott szövegnél!

T A R T A L O M

vagy

T A R T A L O M

?

Zárójel

Mit kezd velem – nemzedékemmel! – a csehszlovákiai (szlovákiai) magyar irodalomtörténet- és történelem? Mit kezd az egész harmincas korosztály munkásságával? (Csak példának, s nem öncélból: az én több mint hatvan kötetemmel?) Meg azzal, amit a közéletben elvégeztem - elvégeztünk?

Ma még a felsorolásra sem telik. Hogy az értékek összefoglalására akadhat-e vállalkozó az utánunk jövő nemzedék közül kitartó akarattal? Ugyan ki olvas el ma mondjuk ötezer oldalnyi írást egy kismonográfia végett?!

*

Néhány hónappal ezelőtt egy igen rossz éjszaka közepén, altatóktól bódultan, egy papírszalvétára valami vers-félét írtam le, amit később megpróbáltam elolvasni, de csak félig-meddig sikerült megfejtennem a papíron lévő klapincákat.

Elég bizonytalan vagyok ebben a pillanatban is az irányba, hogy az altatók bódulatában leírt sorok összefüggését, keletkezésük egész irreális voltát versnek nevezhetem-e? Teljesen elbizonytalanít a leírás ideje és körülménye. Meg az a nyomasztó emlék, amely mindmostanáig megmaradt bennem az égeszről.

Hogy e bizonytalanságot lezárjam, ide másolom annak az éjszakának egyféle „emlékét,” mindazt, ami belőle olvashatóan megmaradt. Tehát:

a sebek
soha nem gyógyulnak be
égnek az éjszakában
hajnal jöttén
meg- s megcsordulnak
húsos széleik
varrá jegesednek
aztán megszólalnak
és énekelnek
fagyos szelekről
hideg tükrű örvényekről
és a szemekről
a szemekről amikor a látás
maga a felébredés
amikor a nyelvre
égő vas tapad
és sercegve legyalulja
az ízlelőbimbók bozótjait
s hogy nincs ellene gyógyító-szer
semmilyen élő balzsam
ami a kívül föloldaná
amitől változnának az éjszakák
adnának csendet s benne békét
nem látni semmit s érezni se
miként dőlnek le a legszebb oszlopok
és nincs senki bekötözni a sebeket
a virradat idején

Nincs átfedés

1

Az „utánam való lét...”

A gondolat maga hol izgató, hol pedig semleges.

Egy kicsit – már amúgy „srégen” – Heidegger-i, de ennek nincs különösebb jelentősége, mivel csak a *saját korlátaim s z a b a d s á g á t jelöli.*

Ami önmagából következtetően k i z á r minden á t f e d é s t.

Ám ha nem zár ki semmit, abban sincs ellentmondás. Jobb esetben minden marad, ahogy volt, rosszabb esetben megsemmisül az egész...

A „vagyok” és a „nem vagyok” ad erről bizonyosságot: így az „előttem való” és az „utánam való” létezésem felbonthatatlan és örök jelene...

2

Világos, hogy erősen rám nehezült a szellemi és a fizikai leépülésnek egy újabb szakasza, amelynek súlya már-már lebénít. A testi fájdalmakat megtanultam elviselni az elmúlt évtizedek alatt, ám elviselésük nagyon kimerít. Sokkal veszedelmesebbnek találom – mert az is! –, a szellemi hanyatlás gyorsulását. Gyakorta az foglalkoztat, hogy nem folytatom tovább az írást, s nem csak azért, mert minden ilyen irányú erőfeszítést olykor fölöslegesnek talállok, hiszen majdnem hogy magamnak írok. Ám ennél is félelmetesebb, hogy az elmúlt hónapokban komoly látászavarokat tapasztalok. Pontosabban: időnként mindent duplám látok. S amikor autóvezetés közben egyszerre az út kettényílik, nehéz különbséget találnom, hogy melyik a járható!...

S minta a „ketté vált út”, mint „jelenség” (metafora?) más „tartalomra” is utalna, aminek közelsége borzongató, ám kikerülhetetlen.

Vagy – járhatatlan.

Nem tudom eldönteni, melyik kifejezés a pontosabb!

Ugyan milyen lesz az a reggel, amikor nem ébredek fel?

Amikor nem lesz se fény, se szó, se gondolat...

Meglehet ez a legfontosabb kérdés, amit valaha is megfogalmaztam.

A c s e n d t e l j e s s é g e.

Szeptember zuhatagai

1

Szeptemberi jégzuhatag – villámokkal, égzengéssel.

Nem emlékszem, hogy az elmúlt hetvenhét évben lett volna hasonló élményem. De: volt egy igazi nagy családi Bibliánk, amelynek az utolsó lapjaira mindenféle családi eseményeket jegyeztek be- illetve fel. Ott olvastam anyám egyik bejegyzését, miszerint „karácsony második ünnepén az ég zengett és villámlott.” Azonban erre a karácsonyi égzengésre én nem emlékszem.

Az viszont tény, hogy a Családi krónika című novellám alapgondolatát és kronológiáját azok a bejegyzések adták és hitelesítették.

A mai jégveréses alkonyat (szept. 1.) a novella „jégverését” elevenítette fel bennem: a „jogfosztottságot” a kitelepítések fagyos-jeges napjait, s mindazt, amit azóta se tudok kitörölni magamból. Mert minden égzengés és villámlás azoknak az éveknél a retteneteit eleveníti fel bennem.

2

Ma szeptember 23.

Második születésnapom. Úgy bizony!

Hat évvel ezelőtt ezen a napon operálták ki az elrákosodott „maradék” gyomromat...

Nem sok emléket őrzök erről a napról. Ami megmaradt: Csupa kusza látomás – jeges tájak és valamiféle menekülési szándék. És a fájdalmak.

Hogy még élek, azt akár a létezés csodájának is felfoghatom. De erről már ezt-azt korábban is leírtam.

És nagyon hideg van ma is!

Ezért már éjszakára melegen kell öltöznie a magamfajta öregembernek...

3

Ismét meggyőződhettem arról a csekélysegről, hogy az én koromban semmi értelmű holmi terveket készíteni, hiszen a napszakok soraiban – azok bármelyik percében – az ember minden elképzelése percek alatt megsemmisülhet. Ím, egy aktuális – vagy inkább: borzongató – példa. Szerdán két fogamtól szabadított meg az orvosnőm. Az egyik fog: semmiség. Ám a másik „öreg gyökere” – a jeles 16-os – beletört a fogcsontban. A megoldás: csütörtökön a szájszészeten egy órás műtét következett. A következő órában bedagadt az arcom jobb oldala, a jobb szememtől lefelé egészen a lengőbordámig tarka, térképszerű vérömleny keletkezett. Kassára kellett mennem az ügyeletre, hogy valamit kitaláljanak a keletkezett veszedelem elhárítására... Szerencsére az orvos megnyugtatóan, hogy az ilyen műtétek után olykor előfordul az ilyesmi. Feltehetően elvágta valami eret... Jeget, jegelést ajánlottak meg az antibiotikum további használatát, s végül, hogy holnap menjek be ellenőrzésre...

Néhány nehéz műtétet túléltem, s megtanultam elviselni a fájdalmakat. De valahogy a mostaniakhoz hasonló kínokra nem emlékszem. Feltehetően azért, mert azokat nem így éltem meg, hiszen jószérével magamnál sem voltam a k k o r – napokon keresztül...

Ez a mostani állapot – arcom jobb oldalának „színeváltozása” döbbenetes- és döbbenetesen fájdalmas.

Azt hiszem, „Az Ómega-kísérletnek” ezek a napok a purgatóriumi szakaszai voltak. A pokolra-szállás nappalai és éjszakái – a rák utáni időm hetedik évkezdetén...

Most nem tudom folytatni az írást!

És nem tudom lesz-e folytatás..

A „gyökérszükséglet”

Írtam én már más helyütt a harmincas korosztály történelmi élményeiről, keserves küzdelmeiről és arról is, hogy e nemzedék minden sorscsapás ellenére képes volt fölemelkedni vert helyzetéből, méghozzá úgy, hogy az utána jövő nemzedéket is magával emelte. Hogy miként és mi módon, annak ma már könyvtárnyi irodalma van, olvasható, megidézhető bármelyik délutánon, vagy estén. Nem kell hozzá sem különösebb elszánás, sem különösebb erőfeszítés. Sorolhatnám a neveket, s a nevek után következő-sorjázó életművek címeit – verseket, regényeket, novellákat, tanulmányköteteket... Mondhatnám a hűség és az elkötelezettség összefoglalásait külön-külön, de akár egy-egészként is az ellenünk fordult időben...

Nos, néhány napja a megírhatóról és a megírhatatlanról gondolkodom... Az ablakrácsokon át az íróasztalomra beszűrődő fényről, amely egy papír-mezőre vetül, kérdések és felkiáltójelek árnyékaira, amelyek látása vonz és taszít... S e kétféle erő között évtizedek emlékei, emlék-fragmentumai mozognak, türemkednek föl, majd – megmutatván magukat! – ismét alámerülnek.

Mintha a huszadik század magma-ömléseinek hűlő- kövesedő darabjait vetné elém ez az itthoni délután. ..

Hova, s merre induljak, hogy az Egy és az Egész lehetséges teljességének kötődéseit ide menekítsem? Azt a kevéske tovább adhatót, ami az egy-ember élete és munkája volt, vagy – lehetett.

Az értékekre gondolok. Azokra az értékekre, amelyek a közösség megtartását, fölemelkedését gazdagítják és szolgálják. Vagy: szolgálva gazdagítják... Nem a szó-játék okán írom ezt, hanem a létezés hétköznapi tapasztalatainak ismeretében. A szolgálva- gazdagító belső erőre és az abból sugárzó hűségre gondolok. Arra tétélesen, ami az írói munka mozdíthatatlan alappilléreként jelenik meg előttünk. Hűség a szülőföldhöz, annak hagyományaihoz, történelméhez és mindenek felett – szülőtte-nyelvéhez. Ahhoz a sajátos és kristályos attribútumhoz, amiben Fábry Zoltán „a nép egy-azonos, egymásba folyó szerepét a folytonosság biológiai, jobban mondva: bionómiai biztosítékának” látja. S ebből következik, hogy „az anyanyelv: gyökérszükséglet, gyökérnosztalgia, gyökértapadás.”

Amikor vesztésre állunk...

Amikor az ember elveszíti bizalmát – önbizalmát –, s igyekszik kilábolni a bajból, akkor legjobb, ha magánál okosabb emberek írásai felé fordul. Engem időnként akkor ér utol ez a bizonytalanság, ha a magyarul írott liberális massa olvasásába kezdek.

Ha minden irodalmi alkotás elkötelezett, akkor ez a semleges „massza” miként

illeszkedik – miként illeszthető – be a magyar nemzeti irodalomba?! Michel Butor írja, hogy „Minden mű, ... elkötelezett, mivel minden szellemi tevékenységnek társadalmi funkciója van.” De e liberális „tevékenységnek” milyen az iránya, a tartalma, na, meg a szándéka? Tapasztalom: lényege a „ledarálás elkötelezettsége... Vagy? A „szöveg nyomorúságában” az „élményhiány?”

Nincs se történés, se történelem.

Betűsiló és nyelvi komposzt.

Közel nyolcvan évem tapasztalatával mondom: ahol nem történik semmi, ott meghal a nyelv!

És a nyelvvel együtt a nemzet is megszűnik...

Éjszakai töredék

Vannak könyvek, amelyeket újra és újra előveszek, hogy valamilyen egyensúlyt találjak a holnap, meg a holnapot követő napokra magamnak. De például a Bibliát valamikor a nyár elején lapoztam fel, de hogy miért, okát már nem tudom. Az azonban tény, hogy a „teremtés folyamata” helyett inkább a Megteremtett Világ elbomlása foglalkoztat...

A Mindenség Szétbomlása, hogy porrá változik, a teremtés előtti valóságává, s minden belső ellenállás nélkül... Szinte belenyugodva a saját halálába... Ami a legnagyobb megalázása a létezésnek!

... Folytatnám, de nehéz összerakni most már magamban, amit elkezdtem.

Reggelre csak a roncsok maradnak.

Pedig bíztatom magamat:

Bízz magadban, öregem,

bízz magadban.

Talán lesz még vagy fél

órád,

ami a tied,

s csak a tied...

Antal Attila

Vissza a város végi házba

Bolyhos havak jönnek eléd
gyerekkor-hangú hóbeszéd
fények villóznak benne és
ijesztget benne a sötét

aztán a város végi fák...
a hó kalács az árnya mák
s angyal-pihéket fúj feléd
– még híja nélkül – a család

oroznál tőlük gyertyafényt
nyalábolnál egy kis reményt
de falat rak köréd a hó
s álmatlan álmodsz foglyaként

Pleisztocén hajnal

A hóbuckás lapályra messzi ködből
horgas hegyek ügyelnek névtelen.
Gleccser szakad, riadt mamut csörömpöl,
s kelet felől dereng már kékesen.
A húnyó csillag csak magát jelenti,
és hamvadó, kerek parázs a hold.
A végtelen időt nem méri senki,
minden lehet még, oly kevés a volt.
A szélcsöndes, vadászni jó időben
kétágú lények foltja imbolyog,
markolják hosszú nyársaik erősen,
léptük nyomán az ikrás hó ropog.
S felkél, amíg vizslatnak éberen,
szemben velük a rőt történelem.

Erdei-Szabó István

Állapottöredék LVII. Álom(had)viselés

Éjszakánként, hajnalonta,
ha vetített álmomból kinézek,
hallgatóznak a sejtjeimben
és a testnedveimben túrkáló
kopók és pribékek;
zümmög, serceg a drót az utcán,
magasfeszültség koponyámban,
túlnyomás vércsőreimben,
a pokol és a lélek legbelső
bugyraiban félrevert harangszó –
félelem-láncreakció
a fölzargatott zsigerekben.

Apróhírvetés

Keresem azt a kendőzetlen
mosolyt, amely negyedszázadra
vagy legalább egy röpke
fertyályórára menedéket adna,
itt a XXI. század elsurrogó
éveiben, az egyre lármásabban
működő Világvége-konzorcium
hétmérföldes menetelőbakancsainak
kihűlő lábnyomai közepette.

Hadak Útján
nagy zörgő harci szekerek
s harci ménnek vágatása;
patkójuk nyomán
szívem ríkatja apám s anyám.
Búcsúzkodunk:
ölelem őket sírva,
túl látható téren s időn,
s csak állok egy idegen ország
idegen-sötét buszállomásán,
kicsit árván s ostobán...
Mire föl ez a nagyvizit?
Megjön azután bátyám is,
együtt vagyunk, mint egy
kitelepített álomban rostokoló
háborúban – utoljára talán?!
Vajon mit üzennek, túl
a vesékbe látó lélek-mustrán,
itt lenn s fönn az égen is:
a Hadak Útján?

Versmagos

Versmagosból hozzátok kiáltok:
némberek, szeretők, madonnák, barátok;
immár kimódolva s borítékolva
minden léptünk, génmodulá(torok)ban készül
a jövőképünk.
Fölvázolva és térképezve
a lélek minden titkos tája,
ahogy mozdul s mozgat minket
a legfölsőbb hatalom titkosszolgája,
kiszolgáltatva múlt s jövőndő
leples bitangjának;
s mi fáradt magunkba-roskadt
szemekkel nézzük,
ahogy kijátszik bennünket egymás ellen
egy újabb velejéig mocskos század.

Papp Szilvia Anikó

Szerelem

Egészen.
Minden mozdulatod.
Homlokod is...és az illatod.
Lépted, nyakad íve, vállad
ahogy izzad a hátad
egészen...
mikor nem alszom
csendben betakarom álmod
megsimítom éji magányod
és mikor ébredsz
melléd huppan le
kerek nevetésem
nyitod a szemed
látlak egészen...
hordozlak, viszlek, cipellek
ringatlak, féltve öllelek
egészen
egészen, egészen
hozzád kötözöm a létem.

Csak múlik

Iramodik a táj barna testéből a puhaság
kihűl az ölelés.
Fagy jön, hideg és sötét.
Kiszáradt ágakról riadtan roppen el a nevetés.
Nem ők azok már, kik zöld indáikkal körbefonták
buja jelenük bodzabokrák
nem ők többé már a te meg én
a meztelen játékos szenvedély....

Különállók, új útra térők
önmaguktól, terhüktől félők
indulók, búcsúzóók
mégis örök társak
mik együtt voltak
a létben
örökös mintázat

Fagyos hajnal

ébredünk
rajtad a karom
te meg én
bedeszkázott ablakok

reggelünk
fagyott madárka
kint a hóban,
vágunk dermedt
keserű valója

remegünk
deszkáink közt
résnyi a fény
közönyünk csak
a miénk

tenyereink között meghal az ima
elfonnyad kezünkben a szépség..
elnémulunk
egymás felé nem mozdulunk
öntözni kezdjük múltunk rétvét

Komolyvers

Ezt a szent energiát, mit ide
e létbe kaptál
nem fecséreled.
Értem.

Megölelem forró arcod
fényből szőtt kendőbe burkolom
Köszönöm, köszönöm
fájó, néma harcod,
még ha ellenem is,
még ha így is gondolod

Mert mink van?

Néhány perc némaság
nyírfafehér csöndben.

Pillanatok röpke nevetésre.
Felvillanó csillagok
az ordas, szürke ködben
És hogy együtt...

Ez a kincsünk.

Órizd, féltsd, fényesítsd
ellenem is, ha úgy kell,
rejtse el s takard be
szelíd kézzel törékeny életünket.

Elindulok

Víz és a föld határán futok,
félelmem léptei utánam osonnak
belesimulnak a homokba.
mindent odahagyok...
csak, futok, futok, futok

a szürkéséget habzsolja az ősz
lomhán kibújik színeiből
lábam a langyos hullámokon loccsan
éhes varjak sirálytetemen osztóznak
piroslik a hús, támad az éhség
száz méterre csak a sötétség
az eső permetez
csak megyek, megyek, megyek:
közeledem.

Víz és föld határán futok
mindent odahagyok
ég és föld peremén egyszer elindulok

*Balázs Tibor***Játszótér, franczia**

Éjfél legyen! Éffel.

La Tour.

Gyalogosan, fel a másodikra.

A Szajna-szél hajamba túr.

Elcsépett kép. De képbe lép.

A Szajna sejti, idegen,
ki bámész, hopp lá, idefenn,
szólhat bárha francziául,
szavától úgyis elczigányul.

Dudolászhat sanszon dotont,
makoghat mohácst, trianont,
citálhatja lárosfukót,
s hej ki'ja kend, a tyúkanyót.

zöldülhet arca párizsi zöldre,
kékülhet arca víz-szemfedőre:
kosztroviczky ápolliner
a mirábó alatt hever.

Szajna-szél tudja, idetévedt,
ki most a Notre Dame-ra révedt,
és eljátszik
hajával
szépen,
ezen
az égi
játszótéren.

Villon

Ami még hátravan: majd csak
agyonütöm az időt.

Ennyim maradt: olybá levék, mint
egy leányálom:
mezítelen.

S fénysugarakba törlöm
véres kezem.

Folyó

Kék sirályai
ködbe fúlnak,
égbe csatangolt
a folyó,
medrében szótlan
kövek kúsznak,
részeg hajót
vonszol Rimbaud.

Zirig Árpád

Letaposott fűszálak

Kertem színekben
tobzódó álom,
ősz virágzás
utóíze számon.
Fölhólyagzott aszfalt
mind a nyári emlék,
csábít a nap, hív még –
fényes útjára vele mennék.

Hosszú szárán
széthulló apokrif,
veszett varázs a
tűzként izzó rózsa.
Berendezett félelmeim
az út túlsó felén
lesben állnak,
várva egy jó szóra.

Nyárfák árnyékában,
csend tüzeiben várlak,
ha hozzám jönnél,
imával fogadnálak:
lépteid alatt
némán jajongnának
az első dércsípte,
letaposott fűszálak.

Most minden néma

Az idegen, fagyos táj rám borul.
Fut velem az idő, bealkonyul.
Tél felé araszol a szerelem,
vádoló arcodat mégsem feledem.

Várat épít körém az éjszaka.
Mintha az égből hólepel hullana.
Érzem, a szó itt most túl kevés,
fájó, ha nincs igaz megérkezés.

Árva, pici fészek csupasz ágon,
alatta jégben vacogó lábnyom.
Most minden néma, minden hallgatag.
Borzongás járja át a falakat.

Csak rianás van

Csak rianás van, csak jégcsapok –
tél karjaiban a szerelem.
Borzalmas zuhanás a fényből.
Dermedt köpönyegem felveszem.

Nem gondolok se jót, se rosszat,
mi szép volt, mindent kulcsra zárok.
Csak vagyok, tűhegyre szúrt lepke,
útszélen felejtett zarándok.

Fagyos, fakó avarra hó hull.
Meghajlok előtted. Tél horkan:
rohamra roham – sikít a szél,
csontszín visszfénye a bokorban.

Magány súlya a szívemen,
szemeid egében csillagok –
nagy a hideg, túl nagy már nekem.
Mártír szavak közt megfagyok.

Szívemben vérevett ősz ül

Most nagy viharok híján
csöndes, permetező esőben
ázik darabkáira a múlt –
reggel még tiszta volt az ég,
mostanra újra beborult.
Hátralévő, fogyó napjaim
szavak nélkül, szótlán építgetem,
időm, mint az esővíz,
csöpörög le az ereszen.

Szívemben vérevett ősz ül,
fázós, kék csönd ölel,
befogad az otthoni táj,
mely most kifosztva pihen.
Kopaszodó nyárfa hegyén
elszánt cinege énekel.
Örömből nekem ennyi is elég:
hallgatom e kicsi madár
tavaszt idéző énekét.

M. Fehérvári Judit

Szív küldi történet

1.

Az utak, melyeken jártunk, szeretethidakat vertek bensőmben: puha mohával és szerelemmel volt kikövezve minden egyes kilométertábla, a virágok legfenségebb orcájuk mutatták, a hegyek felöltötték báli ruháikat, a patakok kacéran hívogattak királyi ivócsészéikkel, s minden, de minden káprázattal itatott át.

Valaha erre a csodára eszméltek az újjászülető Angyalok, s a velük földre szálló hullócsillagok is. Kívántam. Mindennél jobban azt óhajtottam, hogy földi utunk kéz a kézben ilyen mesében éljük, s, ha majdan egyszer mi is meteoritokká nemesülünk, a világmindenségnek ezt a tudást adhassuk át.

Szerettél, szerettelek. Egymás részei, egymás testvérei, szerelmesei voltunk, akik belemerültek a tudás kútjába, s onnan hozták fel másik felüknek kőbe vésett oltáraikat. Imádság volt minden egyes mondatunk, varázsigé minden egyes lábunk alá hullott picinyke csillag.

Ma is így szeretlek. Szemeid tükréből rózsavíz ered; olyan titkos forrás, amely kiszínezi az eget, megtartja a bolygókat és örvényeket, s elébe futnak az utak is.

Mindennél jobban féltelek. Mindennél jobban tudom, Hozzád tartozom; benned lobog az összes meg nem valósult álmom, benned csirázik a jövőnk, mert Te magad vagy az eljövendő ÉLET.

Már tudom, miért érdemes élni...

Minden, ami szent, szárnyalásával az Ég felé tündököl...

Megerősítem szívem, megacélozom lelkem, s soha, de soha nem adom fel azt a békét, amelyet Bensődből rám ragyogtattál és ragyogtatsz.

A gyémántnál is drágább ölelése, bezárul a kör, s, ahogyan a XIV. Dalai Láma kérte: „Soha nem adom

fel”, mert tudom, Te képes vagy megrepeszteni az Ég kupoláját, gyémántzáport lehelni a tájba, égerintő ujjaid megpörgetik a Napot is délidőben, ha szeretsz.

És, mert szeretsz, tenyeredbe veszed a Napot és a Holdat, s akár a libikóka, billegeted őket, míg minden egyes páfrányban, virágban felragyogtatod az Életet. Nékem születted ilyen szépre, Neked nevelkedtem félig készre, hogy megóvj a nyílt vizeken, s én boldogan leszek matrózod, felvonom az összes vitorlánk, s várom, hogy ma és holnap, s az idők végezetéig milyen csodákkal lepsz meg.

Holnap talán zöldre fested az Eget, s a szivárvány fél karikájára aranyzsinegekkel mohás erdei deszkát kötözöl, hogy azon hintázzunk.

Mögöttünk majd az idő méze csorog, s nem lesz előttünk, csak molekulaszitákon átszűrt vegytisztta tér, s ünneplőbe öltözik a csönd is, mert a mi történetünk a szerelemről regél.

2.

Ma majdnem beleőrültem a fájdalomba. Nem is értem, hogyan jött végre álom a szemeimre, de az sem volt enyhét adó. Az éjjel két szót ízlelgettem: Genista és Gleditsia. Egyre csak ez a két szó nyugtalanított. Annyira szerettél volna egy rekettyést! Néha nem is volt egyetlen más vágyad sem. Én meg lepényfákról álmodoztam. Tudtad, hogy ugyanarról a töről fakad mindkettő, s a latin nevük egyaránt G betűvel kezdődik? A rendszertan alapján a pillangósvirágúakhoz tartoznak, de ez oly mellékes, mint keretnek a kép. A színek és a festő lelke adja meg mindegyik műnek a lényegét. Ha elaludna az Idő porkolábja, Téged rekettyéssel, magam pedig glecsídiával lepném meg.

Még nem tudom, melyik csillag dörzsölné tündöklővé ablakpárkányom, hogy meglásd e csodákat kint a kertben, s, hogy hová tenném a kilátót, melynek mindegyik lépcsőfoka egy-egy ősről volna, de ez volna a valódi csoda.

És elmerengtem még hosszan: vajon, miért csinálunk minden mást jobban annál, mint, amit tennünk kellene... Készülődünk, forgatjuk szavainkat, de mindez elégeti lelkünk térképeit, s megsemmisíti az indulás tájékozódási pontjait. A horizont nyitva áll, s ő is Téged vár. Milyen nagyon kívánlak most látni, s megölelni... De valami más marad. Kapaszkodom az első hajnali madár röptébe, s a holdsugár titkos szálán kötelet mászok. Nem jutok feljebb. Te valahol nagyon messze vagy. És dolgozol, robotolsz. Így köszönt Rád a hajnal. Kerítések emel a munkahely, különben Hozzád röpködnék... Távol vagy, s mégis elérhetetlen közel. Ilyen a bolyongás is. Jegenyékbe fűzött országutak vajon merre visznek, ha sehol sincsen torony?! A távolság és annak éhe. A test már leülne, maradna, begubózna egy pillanatba, de löki a lélek mehetnéke, s mint golyóban a gurító lendülete, bennem is összpontosul egy engem-mozdító akarat. Lehetne csak hajnal és ébredés, nem csupán ujjnyi rés, vagy annyi sem, s marad huszonnégy óra éj. Ma az égi csillag is oly kevés. El kell kezdenem a teljes felújítást, mégsem fogadhatok festetlen magánnyal egy lehetőségekkel érkező holnapot. Talán érdemes polcokat is ácsolnom, legyen helye az örömöknek, melyek tartósítását még meg kell oldanom. Egyedül kevés vagyok. Benned születnek újra és újra a zsongó szeretethidak. Lelkedből építhetem én is a jót. Be kell törnöm a múltamba, hogy visszalopjak valamit, s kijátszanom a feledés biztonsági őreit. Mit rontottam el, vajon? Csak egy lélek vagyok. Ma szárnyak nélkül fakón esek kábulatba, nem számolom, napjában hányszor veszek levegőt... Tegnap árnyékot kerestem, de elvakított az égi fény. Ezért nem találtam árnyékot s így a ragyogásnak sem tudtam örülni. Nem voltál ott. Hiányoztál. Csak Veled vagyok egész. Melletted két bokor, egy angyal szárnyai. Véget ért az éj. Reggel van. Szórt fényben autódban ülsz, de csak bennem fogsz látszani, amint elindulsz, hisz annyira nagyon szeretlek én.

Fazekas József

Lakodalom

A fák kontyában őrt áll a nyár
szétszórta színeit a hegyoldalon
szomorú barázdák hallgatják
ott fenn bál van és lakodalom

a mulandóság kéri most táncba
cifra ruhájú víg menyasszonyát
ropják a levelek forgó szél – zenére
s a bálterem reggelre fehér nászágy .

Velük megy

Mennek
velük megy az ünnep
szememre bukó kalap
kapum
kulcsra zár a szürke
bánat

motorzúgásról álmodom.

Veszteségeim

Minden veszteségem pusztulás
legyen bármilyen egyre megy
őrzi titkát mint kút vizét
mint a kristály tiszta képzelet

így veszteségem a napnyugta
egy elmulasztott kis mosoly
a virágból kihűlő illat
ha te az árokparton alszol

veszteségem a megromlott szó
az elpárolgott ígéret
amikor ott hagy a villamos
becsap a taxis csal a mérleg

veszteségem a kalmár szándék
a jól kifundált hazugság
s megmarad hogy éljek veled
egy galamb szájában olajág.

Füstöl a Hold

Füstöl a Hold
fakul a sarló
bújik a nappal
halkul a sok szó

fölveri sátrát
az éjre a csönd
pilled a szándék
csak furfang dönög

megveti hátát
egén az Isten
lenéz hallgat vár
holnapom legyen.

A hallgatás sorfala közt

Nem ereszt el
rám csöndje vet láncot
rőt ruhában tetszeleg
a hallgatás sorfala közt
kihallom
amint kér könyörög
mondd így is szeretsz

tudom
kopott vagyok
akár az út
tavaszok nyaral
legszebb éneim
most itt időzöm
az őszben
szüremelő
mindenféle fényben
s vár rám
menyasszony-fehérben
a kétes álom

és lépteim
tovább morzsolják
barátságunk minden
percét
a kert bennem
benne én vagyok
közelek messzik
titkos távolok
titkok titkok
kinyíltok?

Divat

(kánon jelen időben)

Divat nem visszanézni
ne tudják ki vagyok
csak szélesedjen
az a megnyílt árok
utamba ne szegődjön
egy régi ismerős se
tagadni mindent
s gázolni át előre
csak előre

divat úgy nem szólni
amikor kéne már
úgy a szó
csak együtt csaholni
te légy az alattvaló
fajtámnak bűne átka
kezem ne fogja
és szám se be
görnyedt hátakon
ne fussak jövőkbe

divat hűtlenül hűnek
hazudni mindent
megfenyegetni
mocskos pofával
magát az Istent

tükröm az ég
belenézek
tőlük sem féljek.

Csontos János

Digitális óda

Számítógép istene, minden időnk ura, Krónosz!
Hogyha lazítana lomhán fojtogató ölelésén
Fészbuk-testőrséged, inalnánk réteken offlájñ,
térerejét vesztett természet földi mezőin!
Lájkolnánk a lamúrt, s ha letöltjük, majd meg is osztjuk
doksinkat: három didi-dében bökjön a vágyunk.
Lám, úgyis dilitez rendszergazdánk a menüből,
megtisztítva merevlemezét e parányi futamnak.
S mert szavatosságunk oda gyorsan, majd leselejtez
új generésön – időközön kívül fal fel az ekszit...

Maszkabál

Erdélyi Györgynek

A színpad mint egy csonka bálterem,
és lankadatlan dűl a maszkabál.
A deszkapadlón bűn és vágy terem,
az illúzió szörnyként felzabál.

A kifordított lelkek bársonyát
mint bélbolyhot, a világ irritálja.
A rezgést el nem nyomják harsonák,
s kályhás sem tudja már, hogy hol a kályha.

A színművészet örök jelbeszéd:
mit egybeszóttak, kéjjel tépi szét,
hogy más szabásmintával újraszabja.

Ki élveboncol, kínhálálra éget –
itt nem segíthet plasztikus sebészet:
az artistának arca lesz a maszkja.

Tusnádfürdői emlék

Zavaros az Olt vize,
 hunyorog a múlt tüze,
 ázott páfrány,
 dzsungel-dágvány;
 hunyorog a múlt tüze,
 nem éleszti semmise,
 ponyva alatt lóca,
 memo-bicebóca;
 zavaros az Olt vize,
 nincs a lócán senkise,
 aki hívna-szólna,
 vedd magad az Oltba;
 zavaros a múlt tüze,
 izzik a szem írisze,
 parázslík a szervezet,
 keretes a szerkezet;
 sutyorog az Olt vize,
 hunyorog a szív tüze,
 bőrröd pára-nedves,
 nade hol a kedves;
 keretes a szerkezet,
 rebellis a szervezet,
 ero-bicebóca,
 parázslík a lóca;
 kialszik a múlt tüze,
 kisimul az Olt vize,
 porzik a dágvány,
 szomorú,
 nyomorú látvány.

Tamás Tímea

Versek

Fecske Csaba

Mi a költészet?

Számomra maga az élet, szépséges valami, ami nélkül ugyan biztosan tudnék élni, de nem szeretnék. Talán nem is akarnék, vagyis hát mégsem tudnék. Egészen kicsi koromtól élek a versek bűvöletében. Először persze a mondókák voltak, amelyeket olyan szívesen mondogattam, mint varázslók és sámánok az ő varázsigéiket. Úgy gondoltam, hogy segítik az életünket, hogy erejünkkel akár még a halál is legyőzhető. Az első igazán komoly vers, amit kívülről fújtam, Ady: *A csillagok csillaga* című költeménye volt óvodás koromban, amikor még olvasni se tudtam. Nyilván a szüleim tanították meg velem, máig sem tudom miért éppen ezt. De azt tudom, mert emlékszem rá, milyen szívesen mondtam a hozzánk vendégségbe érkező felnőtt rokonoknak, ha édesanyám azt mondta: „Fiacskám mondd csak el azt a verset, amit olyan szépen tudsz szavalni!”. Kiperdültem a szoba közepére és teli torokból fújtam olyan beleéléssel, hogy az arcom kipirult, libabőrös lettem a gyönyörűségtől: „Sose hull le a vörös csillag:/ Nap, Hold, Vénusz lehullott régen / S ő döllyföl a keleti égen.” Nem mondanám, hogy ez a vers kimondottan óvodás korú gyermekeknek szól, de úgy látszik az én zseni lelkemet nagyon megérintette, valahogy megéreztem az erejét, azt, hogy ez más és több is, mint az addig ismert gyermekmondókák. Kamaszkorom rajongásig szeretett költője volt Ady, főleg a *Héja-nász az avaron* című versét szerettem szavalni, de aztán éveim gyarapodásával egyre kevésbé szerettem verset mondani, rájöttem, hogy nem is tudok.

Ady után jött Arany János a *Mátyás anyja* című versével. Hat-hét éves lehettem, amikor a bátyámnak ezt a verset kellett megtanulni az iskolában. Mire megtanulta én is betéve tudtam. Ünnepestes pillanatok voltak ezek számomra, míg a bátyámnak izadtságos kinszenvedés. Petőfit a *Szeptember végénnel* szintén a bátyámnak köszönhetem. Amikor a *János vitézt* tanulta, már én is tudtam olvasni, kezembe vettem a tankönyvét, egyenesen rávettem magám, s mint kismalac a vályúból a tejes korpát habzsoltam a szebbnél szebb sorokat. Úgy nyolcadikos lehettem, már öreg versíró, amikor összevitákoztam egy gimnazista fiúval, de olyan hevesen, hogy csaknem ölre mentünk, ki a nagyobb költő. Petőfi vagy Arany. Ő Petőfi-párti volt, én arany mellett kardoskodtam. Fölpapríkázva vagdostuk egymáshoz kedvencünk verseinek címét, így akartuk meggyőzni a másikat a magunk igazáról. Az igazság persze az, hogy halhatatlan nagyság mindkettő. amíg él a magyar nyelv, addig „élnek” ők is.

Korán, hat-hét éves koromban kezdtem verseket írni. akkor derült ki, hogy voltképpen „költő” vagyok, amikor egyszer tanító néni óra alatt versíráson kapott. megismerés helyett népszerűség jutott osztályrészemül. Faluhírű költő lett belőlem, Petőfi kettő. Gyártottam a lányok emlékkönyvébe a szerelmes és hazafias verseket.

Vérszemet kaptam: megalapítottam az iskolában az önképzőkört, aztán verspályázatot hirdettünk. Gondoltam úgyis én nyerem, mint régi gyakorló poéta. hanem az egyik osztálytársam ilyen szép sorokat írt: „suttog a fenyves, zöld erdő / tél szele hóval, faggyal jó.” Elsápadtam az irigységtől, én öreg költő létemre nem tudok ilyen szépet, Jósának viszont ez az első próbálkozása, mégis... A zsűrit nem érdekelte a dolog, engem hozott ki győztesnek, nyilván költői múltamra való tekintettel. Csak hetek, hónapok múlva derült ki, hogy az idézett verset Weöres Sándor írta, aki máig egyik legkedvesebb költőm. Gyerekkoromban elküldtem neki a verseimet, válaszolt is: dicsérte rímeimet, a ritmust. Pedagógiai megfontolásból vagy valóban úgy gondolta? Már sohasem fogom megtudni. mindenesetre jó hatással volt rám a dicséret, írtam szorgalmasan. Micsoda öröm volt kinyomtatva látni első versemet a szabad földben tizennégy évesen!

Mi a költészet? Gyönyörűség. „Magasan szállj és hosszan énekelj / Haldokló hatyútúm, szép emlékezet.” (Petőfi) Ez akkor is szép és igaz, ha tudom, hogy a hatyú, pláne a haldokló hatyú nem énekel, s a hangja inkább disznóröföngésre hasonlít, mint éneklésre. „S ki viszi át fogában tartva:/ a Szerelmet a túlsó partra!” (Nagy László) Érzékletes kép, az ember nem tudja elfelejteni, örökre agyába vésődik, szinte eggyé válik vele. Pilinszky takarékosabb a képekkel és metaforákkal, de azok aztán a nagyfeszültség erejével rázzák meg a befogadót. „Eszteendő múlnak, évek, s a remény -/ mint szalma közt kidöntött pléhedény.” s ki ne ismerné: „Alvó szegrek a jéghideg homokban,/ plakátmagányban ázó éjjelek.” Azt hiszem, valami ilyesmi lehet a költészet.

És játék is persze. a mindenségből gyúrt kicsiny, színes golyó, amit a költő odagurít embertársának, aki vagy engedi továbbgurulni, vagy elkapja és visszagurítja a költőnek, játszani kezdenek. és gyermekek lesznek és angyalok. szép pillanat, amikor a költőnek sikerül meglepni olvasóját, akarom mondani játszótársát, valami ismerttel, megszokottal.

Vas István mondta, hogy a vers rangot ad olvasójának. Hogy ma kevesek ügye a költészet, kevesen olvasnak verset? Vajon mikor volt tömeges tevékenység a versolvasás, a lélek fényűzése? Mi Versolvasók elmondhatjuk hát, amit Shakespeare V. Henrik királya mondott az azincourt-i csata előtt megfoggyatkozott seregének: „mi kevesek, mi boldog kevesek, mi testvérbanda.”

József Attila Ars poéticája kezdősorának paradoxonát „költő vagyok – mit érdekelne / engem a költészet maga?” Orbán Ottó így parafrázálja: „költő vagyok, mi érdekelne,/ ha nem a költészet maga?” ez a Janus-arcú igazság a költészet maga.

Mi a költészet?

Erkölcseileg igazolható védekezés a létezéssel szemben.

És álljon itt a végén biztatásul a Vas István-i remény himnusza: „de van, mint a végzet, a magyar költészet:/nem vesz rajta erőt a halál országa.”

Úgy legyen!

Pozsgai Györgyi

A csend karácsonyai

Az ünnep nekem már akkor megmutatja ébredő arcát, amikor neszét veszem, hogy megérkezett az új mogyoró Balatonboglárról, amelyet évről-évre egy kollégám szokott felajánlani a nagynénje terméséből. Szinte érzem a pörkölt magvak illatát, amely keveredik a mézes sütemények friss melegével, édes ízével. Az íz szinte illattá, az illat szinte ízzé válik emlékezetemben. Elmúlt karácsonyok köszönnek távolról és a közelmúltból.

Valamikor gyermekkoromban, mikor még édesanyám is élt, feledhetetlen falusi karácsonyokat éltem át. Számomra a legfelkavaróbb élmény az volt, amikor éjjeli álmomat valami megzavarta, és véletlenül megláttam az éppen készülő szaloncukorfüzéreket. Mintha akaratlanul megleptem volna a csoda alkotóit; még nem tudtam megfogalmazni, de valami olyan érzés lehetett, mintha háborgattam volna az ünnepi misztériumot. Magamnak is nehezen vallom be, hogy megvilágosodott előttem a csoda természete – csak hinni szabad benne, a tudat megzavarja a bensőséges ámulatot. A csoda abban a hatásban van, amit kelt a benne való hit. Becsuktam újra a szemem, meg sem mozdultam, amíg a piros papírba burkolt, ezüstös fóliában díszelgő, cérnára fűzött csemegék el nem bújtak a szekrény mélyén. A szememet belülről égette az élénk színű felismerés.

Másnap, amikor körbeálltuk a fát, mégsem éreztem azt a törést, amit az válthat ki az emberből, hogy becsapottnak érzi magát. Talán, akik létrehozták az est fényes ünnepét, maguk is elhiszik a misztérium erejét, mert a csoda nem a külsőségekben lakozik, hanem azokban az érzelmekben, amelyek létrehívják a jóság, önfeláldozás, önzetlenség és az adni vágyás örömét.

Régi narancs- és szegfűszeg illatú esték! Fagyos telek, hófehér éjszakák, mikor olyan nagy volt a csend, hogy a lehulló hó zizegését is hallani lehetett. Egy-egy szán húzott el az ablak alatt; csengője illedelmes harmóniával köszöntötte a ház lakóit. A templom harangja meghittén bensőséges lelki viszonyban volt mindenkivel. Az udvar kopár eperfáján megült a zúzmara, és különleges varázsú virágok borították az ablakokat. A jégvirágok ezernyi mozaikot alkottak, amelyeket ma is őrzök a szívemben. Nem a fagy hidegségét, hanem a természet páratlan alkotóerejét.

Egyetemista éveimben egyszer Szentpéternáron töltöttem a karácsonyt és a Szilvesztert. Különleges varázsa van egy kollégiumi ünnepnek. A sok náció együtt különösen színessé varázsolta a készülődést. A fiúk valahonnan a finn határ közeléből hoztak egy hatalmas fát, amit a különböző nemzetiségű diákok saját díszekkel ékesítettek – mintha feltettek volna egy darabkát az otthonukból erre a csoda-fenyőre. Ebből a díszítésből a végtelen öröm maradt meg, szinte lebegtünk, mint téli felhők a Balti-tenger felett. A

világ minden tájáról érkeztek tanulni vágyók, akik tiszteletben tartották egymás szokásait, és a barátság jeleként részt vettek egymás ünnepein.

A finn, a lengyel, magyar és német, amerikai és afrikai fiatalok hozták szívükben saját dallamaikat, táncaikat, amiket szívesen megosztottak másokkal. Ám ez a harsány ünneplés rövid ideig tartott. Mindenki elvonult saját lelkébe, és az otthon maradottakra gondolt.

Sajnos éppen beteg voltam, és nem igazán tudtam a közös ünneplésben részt venni, hisz ágyba parancsolt az orvos. A nagy fenyő karácsonyfává alakulását is csak a szobám ajtajából lestem vágyakozva, és az otthontól való távollét még inkább elesetté tett. Mégis megajándékozott a sors csodálatos barátokkal, akik megörvendeztettek egy saját aprócska fával, fel is díszítették, és halk gitármuzsikával köszöntöttük a szentestét. A forró tea, a szerény kenyér és a szeretettől csillogó szemek ragyogtatták meg az ünnep fényét a félhomályban.

A családi karácsonyokat megelőzi valami másféle lelki ünnep. Az advent reményvárása, a gyertyák hétről-hétre való fellobbanása mellett vannak olyan apró mozzanatok, amelyek teljessé teszik az ember ünneplő hangulatát.

Nekem sokat számít, hogy a munkahelyemen miként „fogyasztjuk el” a naptárat, hogyan tudunk készülni az össznépi misztériumra. Hogy mik maradnak meg a pillanatnyi mozzanatok közül? Ahogy szép lassan díszbe öltöznek a tanterem ajtói – gyöngyfűzerekkel tarkított girlandok függenek a folyosóajtárókon, az irodákban, tanári szobában adventi koszorúk jelennek meg szinte észrevétlen szerénységgel. Emlékszem, néhány éve milyen jól eső érzés volt, mikor egy reggel a szobánkban a felzárkóztató osztály csodálatos kis koszorúja fogadott, amelyet ők maguk alkottak. Többször észrevettem, hogy egyik kolléganőm türelmes szeretettel kreativitásukat felébresztve tevékenykedtetni őket. Látom a gyerekek háláját, mivelhogy fontosnak érezhetik magukat. Valószínűleg néhányuknak ez jelenti a bensőséges családi viszonyt. Szép példája ez a pedagógia, a törődés és a tevékenykedtetés indirekt összekapcsolásának. A folyosói vitrinek közül egyet meg is töltöttek az általuk készített munkák.

Elkezdődik az ilyenkor szokásos karácsonyi vásár, amely ugyancsak színesíti az események palettáját. Jó hallani a termekből kiszűrődő karácsonyi énekeket.

Az osztályok is készülődnek az utolsó tanítási nap eseményeire.

Egyszer egy kolléganőmtől gyönyörű idézeteket, verseket kaptam, melyeket a tanulókkal együtt olvastak fel a saját kis rendezvényükön, és biztos vagyok benne, hogy mindenki úgy érezte, mintha megmosakodott volna a frissen hullt szűz-hóban. A lélek megtisztul, ha szépet lát vagy hall. Fekete István Füveskönyvéből származik a most kedvencemmé vált idézet. Illik is a gyermeki lélek csendjéhez: *„Ünnep a Szép, és annál nagyobb az ünnep, minél szótlanabb.”*

Ez a szótlanság, csendes visszafogottság tűnik élém akkor is, mikor akár önmagamban, akár valaki másban felfedezem az ünnepben a fájdalmat is. Ilyen volt, amikor fiam

dédnagyamája halt meg nem sokkal karácsony előtt, és a szentestén szívünkbe zárodott a keserű tudat, hogy többé nem lehet velünk. Ugyanez történt akkor is, amikor egy fiatal kolléganőm néhány nappal az ünnep előtt elvesztette édesanyját, akit hónapokon keresztül zokszó nélkül, önfeláldozóan ellátott, a kórházi kezelés alatt állandóan látogatta őt. Csodáltam erejét, méla hallgatását és azt a szerénységet, amellyel nem kívánta környezetét terhelni problémáival. Nem is hittem, hogy még látom ebben az évben – úgy feltételeztem, hogy már nem jön be dolgozni a vakáció előtt. Nagyon sok intéznivalója volt. Örömmel vegyes együttérzés töltött el, amikor mégis megláttam iratai fölé hajolva dolgozni, mint aki nem akarja a múltat átvinni a következő évre. Jó, hogy egy órácskát eltöltött velünk a közös ünnepi ebéden, amelyet hagyományként mindig megtartunk – így legalább fehér asztalnál mindannyian felengedünk egy kicsit a fél éves stressz alól. Kolléganőm igazi ünnepe bizonyára a csend volt, az emlékek birodalmában próbálja megteremteni a lélek és szeretet halhatatlanságát.

Az ünnepek idején nekem is sokszor eszembe jutnak kedves halottaim. A hiányuk nagyobb, ilyenkor, mint ahogy a magányérzet is nagyobb súllyal nehezedik arra, akit nem vesz körül bensőséges családi légkör. Szinte látom költő barátomat, aki a szentestét gyertya mellett fordítással töltötte. Hiszek benne, hogy utolsó karácsonyának magányát a barátok telefonhívásai enyhítették. Még akkor nem sejtettük, hogy röviddel az új esztendő beköszönté után többé már nem folytatja útját.

Velem egyszer különös varázslat esett meg. Volt valaha 1963-ban egy olyan karácsonyom, amit egy évvel édesanyám halála után nővéremékkel ünnepeltem. Ekkor ugyan még élt az édesapám, de nővérem – nálam tizenhét évvel idősebb – és sógorom úgy döntöttek, hogy hozzájuk költözöm, hogy nyugalmasabb légkörben nevelkedhessek. Ettől kezdve saját gyermekükként bántak velem. Életem első saját mesekönyvét tőlük kaptam. A Gyémántszekerce című könyv olyan mesegyűjtemény, amelyben neves költőink, íróink alkotásait szerkesztették egybe. Sajnos a sok költőzködés közben elveszett. Hiába jártam az antikváriumokat, nem leltem rá sehol. Az internetes lehetőségeket is kipróbáltam, de így sem akadtam nyomára. Megszállottan kerestem, magam sem értettem, miért. Még férjem is nyomozott utána. Csendes kitartása meghozta gyümölcsét, megtalálta, és megvette nekem. A legszebb az volt, hogy nemcsak úgy egyszerűen ideadta, hanem felkeltette kíváncsiságomat, hogy lesz majd egy meglepetés számomra. Persze, hogy naponta találgattam, mi lehet az. Jólesik az embernek néha „visszagyermekezni” akár ilyen kis aprósággal is. Hihetetlen öröm töltött el, amikor megláttam Reich Károly könyvborítóját az ismerős képpel. Ahogy lapozgattam, olvastam, szemembe ütközött egy mese, amely egy régi-régi sebet tett elevenné. Lipták Gábor: A halászyerek karácsonya című írásáról van szó. Olyan élő, jelenvaló volt a fájdalom, mint akkor, kilenc éves koromban, amikor először találkoztam a szomorú történettel. Sok párhuzamos esemény, és elhangzó mondat szíven ütött, hisz elhunyt édesanyámra emlékeztetett minden. A beteg édesanya, aki kórházi ágyán elkesered-

ve teszi fel a kérdést, hogy mi lesz gyermekével, férjével. A balatoni halász sivár szegénysége, becsületessége, gyermeke iránti szeretete mind-mind léket vágott nemcsak a balatoni jégbe, hanem szívem fagyott fájdalom-folyójába is. S újból átéltem a csodát, ami felért egy igazságtétellel: A mese legszívfacsaróbb része, hogy a faluban apa és fia látják a karácsonyra való készülődést, sürgés-forgást, a szokásos nagytakarítást, érezték a sütemények illatát, amely valaha az ő családjukban is megszépítette a szegényes, rideg világot, és megteremtette a szeretet bensőséges hangulatát. A vidámság mély kontrasztot hordozott a lélekmélyi fájdalommal, a könnyel telt szív vigasztalhatatlanságával. Amikor gyújtósnak valót szedtek az erdőn, a kislegény meglátott egy apró fenyőfát, amelyet máris karácsonyfának képzelt. Apja lehozta a földre: csak a hullott fát szabad az erdőn összeszedni. A fiúcska nem lázadt, beletörődött, hogy nem lesz feldíszített fájuk. Viszont a kályhában lobogott a tűz, apa és fia együtt csodálták a lángok játékát. A mély bánat szavak nélkül, csendben uralta a kunyhót. Másnap reggel bekövetkezett a csoda:

„A kunyhó előtt, a parti iszapba fúródva, egy kis fenyőfa állt, talán ugyanaz, amelyet a domboldalon úgy megkívánt. Az éjjeli vihar után elcsendesedett vízre fényes jégtakarót borított a hideg, s a reggeli fényben úgy ragyogott, csillogott a kis fenyő, mint az igazi karácsonyfa. Az éjjeli havazás fehér vattacsomókat varázsolt ágaira, a jégcsapok szében ragyogtak minden csillagszórónál, két kis jeges fenyőtoboz pedig egymáshoz ütődve olyan szépen csilingelt, mint valami ezüstcsengő.”

A kisfiú első gondolata az volt, hogy elújságolja édesanyjának ezt a csodát. Egyszer sem mondta ki az apa, hogy az élet az anya számára befejeződik, és a gyermek ugyanúgy nem tudta, hogy hamarosan meghal a szeretett lény, mint, ahogy annak idején én sem, csupán láttam az arcán, testalkatán a változást.

Ezért is fakadt ki a fiúból: *„Ugye nincsen ennél szebb karácsonyfa a világon, édesapám?”* Minden szeretete, minden jósága, az anya utáni vágyakozása, az édesapában való reménykedése ebben a mondatban öltött testet. Nem tudta feldolgozni a megváltozott körülményeket, bizonytalanságérzetével nem volt tisztában, csak azt tudta, hogy apja, anyja együtt jelentik a karácsonyt, s ez a kis fa természetes ékeivel az élet természetességét hozza vissza számára.

Újra végigéltem hát ezt a furcsa folyamatot, de most már tudatosan. Rájöttem, hogy azért volt ez a fanatikus könyvkeresés, mert egy le nem zárt fájdalomhoz kötött ezzel a meséjével.

Ez a csendesen megélt bánat, lassan elült, és visszatértem mai környezetem melegébe.

Voltak olyan alkalmak is, amikor az ünnepek előtt találkozhattam régen nyugdíjba ment kollégákkal, akiknek derűje, életszeretete, a közösséghez való viszonya új erőt adott mindannyiunknak. Jó volt velük elbeszélgetni, együtt elkölteni egy ünnepi ebédet.

Az utolsó héten egyre inkább feltűnik, hogy figyelmesebbek vagyunk egymáshoz, ki-ki önként segít a másiknak, néha gyümölcs, sütemény jelenik meg a tanári asztalon, recepteket cserélünk; egyszerűen a háttérben minden az ünnepeket sugallja. Azért hangsúlyozom ezt a háttérben „működő” ünnepet, mert sokkal több meghittséget varázsolt a szívünkbe, mint a média és a fényes üzletközpontok harsány, kereskedelmi célzatú mű-áhítata, melyet bizony alig lehet kikerülni. Az ajándékozás valóban öröm, de nem a pénzbeli érték teszi azzá, hanem a másik ember iránti figyelmesség, az, hogy újra és újra képesek vagyunk szívünkbe zárni a másikat, meg tudunk bocsátani, és bocsánatot is tudunk kérni. Hangtalanul is jelent valamit az ajándékunk – kézfogást, megbecsülést, megbékélést, elfogadást és még sorolhatnám a szimbolikus jelentéseket. Bárcsak maradna a figyelmességből a szürke hétköznapiakra is!

Elbúcsúztunk egymástól, és mindenki hazatér családjához. Mindenki a maga módján tiszteli a karácsonyt. Ahány ember, annyiféle ünnep. A szubjektív viszony meghatározza, hogy ki mit lát a gyertyafényben, a kivilágított városban, vagy éppen az erdők csendjében. Az apró fák ugyanúgy lelkünk jelképei lehetnek, mint az óriás, délceg fenyők, melyek a nagyvárosok terein, a nagy hallokban díszelnek. A legpompásabbak mégis akkor, amikor saját környezetükben, hóval borítva őrzik a természet álmát.

Végigsétálok még egyszer a szokásos úton, keresem a fák csendjét, az egyedüllétet, amelyben meghitten köszöntöm mindazt, ami számomra a karácsony. Várom a kigyulladó lámpák fényét, a jégcsapok prizmalló szivárványát, ahogy a színes emlékek megszállják a tetőről csüngő, tűhegyes képződményeket.

Most még többször gondolok szeretett nővéremre, aki, eltávozott közülünk. Ám a természet gondoskodik róla, hogy magam mellett érezzem; a tőle kapott fokföldi ibolya újra virágba borult, idevarázsolván az örök életbe vetett hitet. Akire emlékezünk, örökké él.

Néma minden, csak egy-egy autó bűg fel a távolban, majd a harangok csendülnek fel egymás után. Várok...Még várok, hogy a szívem mélyén minden kinyíljon a család számára, félre tehessem gondjaimat. Aztán akárcsak a madarak, hazarepülök a meleg fészekbe, amely a lélek egymásra utaltságától, a másik iránt érzett szeretettől érezhető olyan bársonyosan meghitt, biztonságot nyújtó meleg áldásnak.

*Kaiser László***XXI.**

Szeretni kéne,
nem undorodni,
szépen szólni kéne,
nem káromkodni,
hajolni kéne:
mások fölé, mellé,
de búcsú nélküli elválások
nyírnak, osztanak ketté.
És lám: nyomulnak mindenfelé!
A köszönés minek,
csak luxuscikkek a tiszteletek.
Hogy szerveznek, díjaznak,
a látszatra sem vigyáznak,
csak viszik, amit épp lehet:
pénzt, sarzsit, hatalmat:
közben unott arccal
isznak és itatnak,
abrakolnak és abrakoltatnak.
Mással mérik magukat
nappal és éjjel –
mint a mindenséggel.
Isten kéne, remény, szeretet, könyv –
satöbbi és satöbbi,
nemzeni, szülni, becézni kéne –
satöbbi, satöbbi,
de jobb most alázni, elfoglalni
vagy semmibe venni, ölni –
satöbbi és satöbbi.

Ne!

Micsoda arcok az utakon föld alatt
boltokban aztán meg micsoda gesztusok
és milyen nyelvtanok és milyen mondatok

otthon van a kint és bent pedig kint tombol
kimondott nem számít miért van hallgatás
testek lám mozognak tesznek és vesznek még

dőlnek az e-mailek és gyorsul a törlés
facebookon betegség és beteg emberek
tévében debilek szózavar hangerő

levelek nincsenek postás csak számlát hoz
mogorva szomszédok köszönés emléke
liftben egy nagy köpés zsebkendő dobozok

levegő búztenger az utca kosztenger
tengernyi dudálás fáj a csönd hiánya
üvöltés anyázás nyomulás átnézés

méreg és adalék futtában bekapva
siet és siettet plusz büszke magára
mínusz a nincsen és mindegy hogy épp honnan

lényeg a mennyi és fő csak az eredmény
s fő csak a szajré nem baj ha most nem tárgy
nem baj ha most nem lé fájdalmat okozni

sértődés hiúság ego az ökölben
győzni kell győzni és lúzer a sok többi
s Krisztus ha volt is maga a lúzerkirály

Kerék Imre

Parafrázis egy Keats-versre

Az őszhöz

Kék párák, dúsan csorduló izek
évszaka, cimborád, a Nap kísér,
az ért szőlő fürtjét begyűjtitek
a náddal fedett pincék szélénél;
almák súlyától rogyva csügg az ág,
ősz magvakat zamattal tele-
töltesz: beérik már a mogyoró,
feszül a dinnyék vérpiros bele,
késő virág bimbója fakadoz,
kitárt kelyhéből friss nektárt oroz
a csíkos méh, a csapongva mohó.

Ki nem ismer téged? - figyeltelek
hányszor én, közelében a rakott
csűröknek: sütkérezel, ősz fejed
napsugarakkal cirógattatod,
vagy aratsz épp, míg a mák illata
álomba bódít és elejtet a
sarlód egy fűcsomóra, vagy akár
fáradt cseléd, a kék patak felett
fődet lehajtod: frissülésre vár,
vagy borprés illatát szimatolod,
sajtolsz belőle csorgó cseppeket.

A sok tavaszi kánta hova lett?
Ne búslakodj! van néked is dalod;
nézd a napot beszövé felleget,
vadrózsák bíbor palástját amott,
s parti füzek közt zsongva szétbomol
a szúnyograj, majd összegyűl odébb,
mert forgatja szeszélyes szélsodor;
nyáj béget, rótszínű domb válaszol,
tücsök cirpel, vörösbegy énekét
trillázza sárga szérűskert alól,
s búcsúzkodó fecskéktől zúg a lég...

Szerelmes disztichonok

1.

Torkomból feltör zsiborogva zenéje nevednek,
mint kagylóból gyöngy érten a fényre kerül.
Ím, pár gyöngyöt küldök, vedd hát: ANNI, SZERETLEK!
míg bennem kétség s vágy egymásra tolul.

2.

Kertem jácintját tűzöm kebeledre, szerelmem:
mint mi, mulandó és mint Te, olyan gyönyörű!

Téli disztichonok

Hópillangók szállnak a földre az ónszinü égből,
száncsengők csengnek, futnak a fürge lovak. -
Kölykök gyúrnak hólabdát zsvajogva a dombon,
arcuk tűzpirosan, mint tulipánkehely ég.

A szeretők

(változat Vörösmarty versére)

Nem aluszom, álmodom én,
Minden gyönyörűség enyém:
Rózsám keble mintha párna,
S szívünk iker-dobbanása.

Milyen fény az, csillag talán?
Hajnalcsillag mennyi hajlatán,
Szeretők eggyé-fonója,
Szeretők szétválasztója.

Nyisd fel a szemedet rózsám,
A szép hajnalfényes órán,
Esthajnalkor majd, ha látom,
Jőj, te légy vigasztalásom.

ŐZ KATA

ŐZ KATA,
ŐZ KATA,
arcomat csiklandozza
gőzlő fejecskéd illata,
akárha musztáng lovacskáé,
mielőtt újra szökne, iramodna.

ŐZ KATA,
ŐZ KATA,
hajkoronád kibomló fonata
ezernyi csilló aranyzálat:
mindétig ölelésre,
csókra bujtotgatót
csomóz a lábamra, kezemre.

ŐZ KATA,
ŐZ KATA?
párban tevéled essem a
hulltomig-szerelembé!

Seléndy Balázs

Főköttő

Élete teljes volt, nyugodt, elégedett..

Korán kelt fel, kiszolgálta férjét, a gyerekeket iskolába küldte és dolgozni ment hetenként öt vagy hat napon, évről évre. Igen, voltak sóvárgó pillanatai is, néha egy-két percig elkeseredetten sírt a kamrában, és megtörtént az is, hogy egyszer egy jóvágású idegen mosolya arcát hirtelen felgyújtotta; mindegy, az évszakok jöttek, mentek, férjének pocakja lett és már évek óta nem nézett rá, a gyerekek megtanultak káromkodni és keményszavú, feszesmellű lányok után futkostak; ő még mindig korán kelt fel hegyítő tiszta szemével, hogy a konyhában reggelit készítsen azoknak, akik számítottak rá és akik használták őt úgy, ahogy ő használta a mosogató rongyot, valami szükségeset és láthatatlant; élt mint egy álomban, melyet tizenöt éves korában megálmodott és melyet más álomra át nem cserélt, miben nem kételkedett: ilyesmi eszébe sem jutott.

Ahogy jött-ment, a házban a padló nem nyöszörgött, a por, engedelmesen, sehol sem maradt sokáig, ujjával csettintett s friss kenyér lett az asztalon, és akár tél volt, akár nyár, vagy ősz a lepedők illata csak tavaszról beszélt.

Időközben, keblei, mint a tenger, dagadtak és apadtak a szerelem és a gyerekek után, teste összetöpreődött, karjai bogos száraz ágakká csavarodtak, acélkék hajkoronája ritkás ezüstös tincsekre szürkült, csupán szemei őrizték meg régi csiszolt csillogásuk: a Királyfi már készülődik, már ott áll, várja, hogy felnyergeljék a lovát.

Amikor, végre, meghallotta
a megváltó paripa gyors dobogását
szemeit lehuntya egy fiatal nő boldog mosolyával,
aki ugyan sokáig várt, de nem várt hiába,
és lassan, súlytalanul, mint a szomorúfűz lengő ága,
belesimult az első és utolsó ölelésbe.

Férje sokat ivott és panaszkodott a derekára
és hogy mit csináljon most egymagában, nincs
senkije, aki gondoskodjék róla, de hát
Anyó mindig ilyen volt, amikor szükség volt rá: elillant.
A gyerekek unottan marakodtak a gyűrűjén, a nyakláncán,
néhány ottmaradt kis apróságán, siettek, dolguk
volt máshol: "nem érdemes ezekkel vesződni".

Amikor a rövid ceremóniának vége lett
és az alkonyt éjszaka váltotta fel, kutyája, kivel
senki sem törődött, felemelte a fejét és
hunyorgott a hidegben ahogy az utolsó két hátsó lámpa,
kék ködben vöröslő, eltűnt a kanyarban,
és átsántított egy közeli füves hantra, ott leült,
nyalogatta fájó talpát és arra gondolt, hogy
talán hamarosan újra futni tud majd
négy lábon.

Nagy Blaise Tibor

Az emberi méltóság megőrzésének „modus vivendi”-je a háborús kataklizmában

(Kuncz Aladár: *Fekete kolostor*)

Hiszem és vallom, hogy az emberi szenvedést nem lehet a történelem patikamérlegével mérni. A szenvedés változatait nem lehet – és nem is szabad – összehasonlítani vagy rangsorolni. Természetesen a bűn minden esetben erkölcsi ítéletet von maga után, de a háború abszurditására, az emberi méltóság sárba tiprására adott válaszként az újjászületés csodájának magyarázata az emberi szférán túl keresendő – nevezzük azt akár létösztönnek, akár felsőbb Gondviselésnek. A huszadik század az embert, a homo aestheticust és homo moralist a maga emberi mivoltából kiforgató, dehumanizáló borzalmait csak etikai, metafizikai és transzcendentális szinten mérhetők. Ezért mi se kövessük el azt a hibát, hogy ezek között emberi mivoltunkhoz, valamint az áldozatok emlékéhez, kegyeletéhez méltatlan különbséget teszünk.

A bevezető gondolatok előrebocsátásával részint már kitértünk néhány olyan elemzési, értelmezési támpontra, amelyek segíthetnek bennünket abban, hogy Kuncz Aladár itt tárgyalandó alkotását, a *Fekete kolostor* című művet valamiképpen elhelyezhessük az irodalom tágabban értelmezett tematikai keretei között. Ebben a viszonyítási rendszerben regényünk evidensen illeszkedik abba a tipikusan huszadik századi, szintén tágra értelmezett irodalomtörténeti kategóriaegyüttesbe, amelyet ezen kategóriarendszer legjellegzetesebb termését tekintve háborús, hadifogoly-, gulág- és lágerirodalomnak nevezhetünk. A *Fekete kolostor* szerzőnarrátor, elbeszélő-émlékező hőse természetesen még nem lehetett azoknak a történelmi tapasztalatoknak a birtokában, amelyek később emberek millióinak elpusztítását, fizikai megsemmisítését idézték elő, ám az utóbbi kategorizálás létjogosultságát támasztja alá számos olyan jellegzetesség, irodalomelméleti, poétikai szervezőelv megléte, amelyek az ide sorolható művek majdnem mindegyikében kimutathatóak.

Gondoljunk például a tárgyalt alkotásokban a fikció és a metafikció viszonyára! Utóbbit, a metafikciót Patricia Waugh olyan írásokra alkalmazza, amelyek „tudatosan és szisztematikusan önnön műalkotásként való státuszukra vonják a figyelmet”. Ezekben a művekben egyrészt éppenhogy ellen-metafikciós gesztus figyelhető meg, minthogy maguk a műalkotások – túlnyomórészt a szerző mint általában az elsődleges narrátor élményein, emlékein, átélt szenvedésein, tapaszt-

talatain, visszaemlékezésein alapulva – napló- és dokumentumszerűségükkel részint gyengítik a fikcionalitást, a műalkotásként való olvasatot, ezért inkább az ábrázolt referenciális „valóságot” tematizálják. Másrészt viszont – a valóság, a valószerűség tematizálása mellett – önmagukat is témává emelik, mert többnyire a dokumentarista hitelesség igényét teszik meg művészi szervezőelvvé.

A másik ilyen poétikai jellemző a sorsnak – a kegyetlen, kiszámíthatatlan, abszurd, a történelmi események alakulásának kiszolgáltatott, irracionális sorsnak, pontosabban: sorsfosztottságnak – szövegszervező erővé tétele. Ez egyben azt is kifejezi, amit Kertész Imre *Sorstalanság* című regényének már a címadásával is deklarált. Tudniillik ez a sors valójában a sorstól, az emberi élet teljességétől, beteljesülésétől való megfosztás, a szabad akarat megszűnte. A 20. század kataklizmáiba belevetett ember többé már nem szabad, önálló egyén, csupán egyed, mert a történelmi szükségszerűség megszakítja élete megszokott menetét, pályáját, sorsa fonalát nem szőheti tovább, pályafutását nem teheti, formálhatja teljessé. Ebben az értelemben látszólag a közösségi lét emberhez méltó átélésétől is megfosztatik: társai csupán sorstársai, rabtársai lehetnek, akikkel közösen éli át sorsát, illetve sorstalanságát, az egyéniségétől és közösségétől való tökéletes elidegenedését. A kataklizmából is úgy szabadul, hogy többé már nem ugyanaz a személyiség, mint azelőtt volt, a borzalmak mélyreható és soha el nem törölhető nyomot hagynak lelkén és szellemi mivoltán. Valójában felülemelkedhet mindezen – erről később.

Van még egy harmadik sajátossága az általunk felállított tág kategóriába tartozó, egy csoportba vont műveknek, melyre már az előzőekben is utaltunk. Ez pedig a dokumentumszerűség, amely részben a naplóregénnyel – melynek a magyar irodalomban jelentős hagyománya van –, részben pedig a dokumentumregénnyel, dokumentarista irodalommal társítja, rokonítja ezeket az alkotásokat. Utóbbi szintén jelentékeny tradícióval rendelkezik irodalmunkban, gondoljunk csak első sorban a népi írók irodalmi szociográfiáira vagy akár az irodalmi igénnyel megírt haditudósításokra.

Ide sorolhatjuk a totalitárius – elsősorban a sztálinista-posztsztálinista típusú – rendszerek belügyi szervei által megfigyelt, egykor lehallgatott, besúgókkal körülvett, kihallgatásoknak, zaklatásoknak, időleges vagy állandó fogvatartásnak, kínzásnak és egyéb tortúráknak – esetleg „csak” a szakterületén való ellehetetlenítésnek – kitett személyek visszaemlékezéseinek – a titkos aktákba való betekintés lehetőségének megnyílása után a korábbi tapasztalatok utólagos értelmezésének – irodalmi feldolgozásait. A *Fekete kolostor* sikerrel elhelyezhető, beágyazható tehát e kategóriarendszerbe.

Elemzett művünk kapcsán itt merül föl a műfajiség kérdése is. 1931-ben az irodalmi közvélemény a *Fekete kolostort* úgy fogadta, mint tanúvallomást, dokumentumot, melyet éppen szavahihetősége hitelesít. Ugyanakkor a kortársak kezdettől

fogva artisztikus műnek, irodalmi alkotásnak tekintették, minthogy fikcionalitása, az objektív tényeket szubjektíven átélő én művészi kifejezőmódjának hitelessége is egyértelmű volt. Kosztolányi így vélekedik: „Vallom, hogy ez a munka a legérettebb azok közül, melyek megírására a háború adott külső alkalmat.” Babits pedig ezt írja: „A *Fekete kolostor* igen megrázó eseményeket beszél el; de ezt a regényszerű feszültséget, amivel leláncol, azt az érdekességet, amivel mindig továbbragad, azt a mély hatást, amit maga után hagy, csak részben lehet ezeknek tulajdonítani. Nagy részben a művészi megalkotásnak kell tulajdonítani, amelynél fogva Kuncz Aladár műve magasan kiemelkedik a háborús riportkönyvek dokumentum-sorából, s a legmélyebb értelemben vett regényirodalomhoz csatlakozik, akár a *Holtak Háza*.” Újabb elemzői közül akad, aki a regényjellegét emeli ki – mint Bóka László, aki „az egyik legnagyobb én-regény”-ként titulálja –, van, aki a magyar emlékiratirodalom folytatását látja benne – Jancsó Elemér a korábbi évszázadok erdélyi napló- és emlékiratíróinak, valamint Kazinczy *Fogságom naplója* című művének hatását mutatja ki benne.

Mindezek áttekintése után térjünk rá magának a regénynek a szorosabban vett elemzésére! A szerző, Kuncz Aladár életművére, egyéb munkáira nem térhetünk ki részletesebben, ám azt mindenképpen megemlíthetjük, hogy bár nem volt egy-könyvű szerző, életművének esztétikai és etikai csúcsát a *Fekete kolostor* jelenti. A történet szűzsége tulajdonképpen a történelmi fatalitás áldozatává lett szerzőfőhősnek a narratív beszámolója. Az európai tájékozottságú, végtelenül humanista, a magyar irodalmi életben magától értetődően a Nyugat köréhez, a nyugatos eszmékhez csatlakozó, frankofil, sőt, frankomán, Párizs-rajongó literátus úriember, Kuncz Aladár, a „fáradt gróf” – ahogyan kortársai becézték – kezdetben álmai netovábbját éli a kis breton faluban, ahol helyi népdalokat tanul, programokat szervez a helybelieknek. Itt éli meg többedmagával európaiságát, világpolgárságát. A közelgő nagy világégés előszele is itt érinti meg, és zsigereiben érzi, hogy eddigi élete, karrierje hamarosan semmissé lesz. Nemhogy tovább nem folytatható, hanem tragikusan megszakad majd.

Ám azt még nem is sejtheti, hogy egy olyan mély, megkínzó, pszichéjét a végletekig próbára tevő traumatikus élménynek, hovatovább traumák sorozatának lesz kitéve, mely nemcsak személyiségét formálja át teljesen, hanem ennek hatására majdhogynem meghasonlik önmagával. Sietősen Párizsba utazik, hogy hazatérhessen, amíg lehet, míg lehetősége van rá, de ettől kezdve megalázó tortúrák sorozatát éli át. Az általa oly hön szeretett franciák utolsó *boche*-nak, ellenségnek, kémnek tekintik, a militarista szellem, a háborús pszichózis által feltüzelt emberek megdobálják, leköpdösik, egyszóval dehumanizálják, a hatóságok a köztörvényes bűnözőkével azonos bánásmódban részesítik. A könyv cselekménye ettől a pillanattól fogva az internáltságban, a hadifogolytáborokban átélt borzalmak sorozata,

amelybe azonban az emberi méltóság, a humánus megőzésére tett kétségbeesett kísérletek vegyülnek. Az átélő-megélő-elemző én keresi azokat a kibúvókat, lehetőségeket, ha úgy tetszik, *modus vivendit*, amellyel e kataklizmatikus tragédián, énfosztottságon, elembertelenedésén és a közösségtől való elidegenedésén úgy lehet úrrá, amely nem vezet teljes önvészteshez, önfeladáshoz, ugyanakkor a körülményekhez való, a lehetőségekhez mérten tisztességes alkalmazkodását jelenti.

A sorstárs Németh Andor visszaemlékezése szerint Kuncz a táborba „mint irodalmár vonult be, mint széplélek, dandy”, és a mai olvasó is elképzelheti, hogy egy ilyen „literary gentleman”-re milyen hatással lehetett az elembertelenítés e tobzódása. A kezdeti sokk után azonban hamarosan a bölcs gondolkodó nagyságával kezd el töprengeni sorsán – vagy, ha úgy tetszik, fentebb említett sorsfosztottságán –, először is számot vetve önmagával, a humánus ember stabil erkölcsi mércéjével keresve azt a bűnt, végzetes hibát, amiért mindezt kiérdemelte. Rá kell döbennie, hogy rajta kívül álló erők, a háború abszurditása sodorta ebbe a helyzetbe, ezért a francia népet nem kárhoztatja, az imperialista politikát, a hatalmi, területszerző, a határokat egy tollvonással átrajzolni képes, tébolyult politikát teszi meg fő felelőssé.

A – heideggeri fogalommal élve – világban-benne-lététől, közösségétől megfosztatott ember nemsokára beilleszkedik fogolytársai közé, a sorsközösség jelenvaló-létébe. E sorsközösségi viszony – nemzetiségtől és társadalmi hovatartozástól függetlenül – ugyan összekovácsolja a foglyokat, de Kuncz nyilvánvalóan illúziókat táplál a közösségi szellem itt kialakult formája kapcsán – s ez adja a regény egyik legmegindítóbb, legemberibb vonását. Regények helyett – amelyek narratíváiba a meghurcolt lélek, egyéb fogódzó híján, gyakorta már-már a teljes azonosulásig belehelyezkedik – filozófusok elvont téziseit kezdi el olvasni. A tanok egzakt voltánál fogva némi távolságot is tarthat tőlük. Mindezt azzal a tudatos céllal teszi, hogy énvésztese a fogság delíriumában se váljék véglegessé, végzetté, személyiségének a meghasonlás küszöbére jutott állapota ne juthasson el a teljes tudathasadásig.

A fogolytábor furcsa figuráit is kezdetben az analízis szükséges távolságtartásával szemléli, majd egyre inkább feloldódik a rablétben. Később személyiségének átalakulását kezdi el hasonló pontossággal, alapossággal és némi iróniával tanulmányozni. Így próbálja humánusát megőrizni oly módon, hogy az ellenséges külvilágtól se idegenedjék el teljesen, haragot, bosszút nem táplál fogvatartói iránt, és a részvét minden apró tanújelébe próbál belekapaszkodni. Sorsa ellen azonban természetesen és szükségszerűen lázad is, a tétlenségre, sőt, tehetetlenségre kárhoztatott ember hősiessége a szökési kísérlet. Ez természetszerűleg elbukik, de szintén annak a *modus vivendinek* szerves része, mely az emberi méltóság szempontjából az erkölcsi tartás megőrzésén keresztül teszi emberhez méltóan meg-

élhetővé az embertelenséget. Társaival együtt, akikkel rab- és sorstársakból most már egyre inkább közösséggé válnak.

A citadellában, ahol szétszórják őket, csak ők nyolcvanra jönnek elő a vad kiáltozásra, mintha tudnák, hogy Bistrán Demetert kell megvédelmezniük az öröktől. Az emberi értelmén túl esik a veszélyérzetnek és a cselekvésnek ez az egyöntetűsége, ám valójában az is nélkülözi a józan észet, hogy pénzt gyűjtenek a megbomlott elméjű Tutschek már két hónapja halott gyermeke temetésére. Kuncz épp e tettek misztikus, emberfeletti jellegében találja meg az egyént most már nem csupán kényszerűségből befogadó közösség magasabb rendű etikumát. Ebben a helyzetben az egyéni és közösségi értékrendszer megerősödése látszólag abszurd, valójában a rabság abszurdítására, irrerealitására adott egyetlen logikus és morálisan helyes válasz. Nem véletlen, hogy épp a pszichózt átélő, a világból immár csak irracionalitását érzékelő Tutschek szájából hangzik el a fogalom, amelyik az egész itteni léthelyzet és az emberi méltóság szimbólumává lesz: a fekete barát. Kísértet, aki a szenvedésen való felülemelkedést testesíti meg. Utóbbi lakhelye lesz a fekete kolostor. Árnyképében éppúgy egybeforr a hallgatag festő, Jankovits alakja, mint Herz doktor ezoterikus lénye.

Kuncz utóbbi személyét, ill. személyiségét azzal a metafizikai nőiséggel kötheti össze, amely a hermeneutika számára a mindenkor elfátyolozott, elleplezett, elfedett igazság keresését jelenti; a lényegi metafizikai igazság jelenségszinten megvalósuló fátyoltáncát. Ugyanezt fejezi ki a fekete barát, aki a fekete kolostorban, el nem követett bűnökért vezekel, s mindez felnemesíti a *modus vivendi* jelentését. Nem a fogságban szükséges megalkuvást, alkalmazkodást és igazodást, éppen ellenkezőleg: a sorson, illetve sorsfosztottságon való felülemelkedést jeleníti meg.

A kolostor parancsnokának, Guillaume őrmesternek a tragikus sorsa is valójában ezt a felülemelkedést, az emberi méltóság megőrzésének lehetőségét demonstrálja. Az egyszerű, kedélyes, sokgyermekes pékmester, akit a frontra vezényeltek, halállal bűnhődik amiatt, hogy a kezére adott civil foglyokban nem ellenséges fantomokat, hanem bajba jutott embereket lát. Ez az emberség szempontjából megdicsőült halál – és más emberséges franciák példája, Georges káplár már-már dosztojevszkiji vezeklő alkata – teremt rendet végképp a narrátor-főhős értékrendszerében. Megerősödik benne a tudat alatt már eddig is meglévő bizonyossága: embernek lehet, sőt, embernek kell maradni az embertelenségben. A másik, ekkor kikristályosodó tapasztalata, hogy a velük kegyetlenül bánó, a frontra induló őreik hozzájuk hasonlóan a háború szerencsétlen áldozatai.

Öt hosszú esztendeig tartó börtön után végre feldereng a közelgő szabadulás várva várt, hön áhított lehetősége. Ennek hírére azonban – s bármilyen furcsán hangozzék is, ez lehet a regény lélektani tetőpontja – a szenvedések által keményre csiszolódott, a kezdeti krízis izzó magmájából kőzetté szilárdult jellem szenved-

telenül, szinte rezignáltan képes fogadni. Ez az a pont, amikor az emberi méltóság katartikus magasságokba tör, felülemelkedve a sors, a háború, az államférfiak, a nagypolitika, az imperializmus kicsinyességén, levetkőzve még a *modus vivendi* szükséges kompromisszumát, megalázkodását is, legyőzve a kataklizmát.

Et resurrexit tertia die. Minden emberi szenvedéstörténet krisztusi is, abban az értelemben, hogy az újjászületés és megváltás lehetőségét rejtí magában. S mindez nem azért következik be, mert az eltelt évek alatt oly távolra került a szemlélő tekintet elől a szabadság horizontja, hogy szinte valószínűtlennek, utópisztikusnak hat még a gondolata is, hanem mert a test-szellem-lélek holisztikus egysége a fizikai és pszichikai gyötrelmek ellenére olyan erős kohézióban forrott össze, mely a halandó ember isteni lényegét tükrözi. Ez pedig komoly tanulsággal szolgál számunkra: mindenkor, még a legméltatlanabb, legembertelenebb körülmények között, a halál árnyékának völgyében is az élet apró, szent, a hétköznapiakat ünneppé formáló örömeinek kell örvendenünk. Hiszen a halandó ember a megpróbáltatásokon való kesergés helyett ezek által tud igazán ember maradni.

Pataki István

a legkisebb fiú könyörgése

kardom élet kiverték
csorba pengéjén
sárkányvér
serceg feketén
vándorbotomat
tűzre hányták
hamuvá lettek a pogácsák
kiütötték számból
varázsfurulyám
s betaposták
véremmel kevert sárba
bírom még istenem
bírom még állva
eltörték táltosom lábát
szemét kiszúrták
nem vet már lobot
gyönyörű szügyén
alvado nyerítés csorog
odaveszett kardom furulyám botom
megroggyant táltosom
sörényét fogom
utamat felperzselték
hajnalomból ellopták a derengést
feneketlen kút szélén tántorgok
vakított békakirály
ne engedj zuhanni
istenem
ragadj meg
anyám
vezess el innen
vezess el
ments meg
andreám

ego te absolvo

„lesz ebből még valami”(A)

kezdetben volt az ebből
s lett a valami
mit csak istennek
s anyámnak akartam vallani

hidd el nem akartam
e gyönyörű gyermeket
felsír bennem
remegve keresi kezéd
s ha meglát felragyog szeme

én nem akartam
ahogy te sem
mint igennek feszül a nem
de hiányod szétver
mint rozoga bölcsőt
féltem a gyermeket
a sírót a nevetőt
védem nevelem a gyönyörűt
ne hagyj vele egyedül
tanítgassuk istenül

én nem akartam hidd el
de megőrzöm hittel
bocsásd meg ha szeretni bűn
ha jobb szeretetlenül
én felmentelek
bűnös
a büntelent

felemelsz

melletted újra gyermek lettem
felemelsz hogyha elesem
ha sírok ha ordítok
kézen fogsz
mint egy nagy titok
s bejárod velem a meséket
a sárkányok is szelídek
nem ártanak gonosz mostohák
varázslók ördögök boszorkák
s egyéb evilági ostobák

ha mellettem vagy
nem riadok rettegek félek
elcsitul minden félrevitt ének
felszaggatott sebeim s bú-bajom
te gyógyítod
elhallgatnak a félrevert harangok
a gyermek bennem újraéled
csak járjuk be együtt a meséket

ha nem vagy mellettem szorongok
mint szétdobált törött játékok
az aranyalma varangy
az üveghegy szemétdomb

fogadd a szomjazót

mint aszályban
a hangyák szertemásznak
indulok hozzád
a szomjúságban

mintha a madarak röpte
is téged követne
hogy lássam a tikkadásban
ott vagy minden szárnyalásban

mintha minden téged keresne
mint számból az áldó ige
s anyám sírján a porladó rögök
ahol édesanyádért s érted könyörgök

kimondott szavaid is feléd sodornak
hogy kimondhasd a kimondatlanokat
én mindenütt keresem nyomod
fogadd be ő fogadd a szomjazót

kételyek

*„Azt is tudom, hogy ott voltál
és azt is, hogy elmentél”. (A)*

én mindig ott vagyok
és mindig elmegyek
(melyiknek örülsz jobban ?)
én mindig ott leszek
ahol veled és érted dobban
hogy legyek
de mi lesz
ha egyszer
nem megyek?
ha egyszer
nem leszek ott?
hagytok-e benned
hagytok-e nyomot?
érezd-e ha vérzem hiányod?

gyöngyvarázs

*„Meg sem gondoltam hogy
itt egy ilyen gyöngyszemre
bukkanok.” (A)*

mikor
e kagylótlan világban
kihalóban a gyöngyhalászok
s az értékteremtés nem érdem
hanem átok
mikor
a gyöngyök
göröngyök
között
csatornák felé gördülnek
s rúgják tapossák
posványlelkű tompák –
áldás legyen
a gyöngyhalászon
ki mélységbe merül
s lélekkel felhossa
a lélegzetnyi terűt
megsimogatja tekintetével
s gyönggyé lesz ő is
isteni fénnnyel
varázsa
a gyöngy csodája
életre kel és kelt
vár befogad melenget
nem mar szabdal kirekeszt

ó ti se
„hányjátok a gyöngyöket
a disznók elé,
mert megfordulván azok,
megszaggatnak titeket.”
(Máté 7,6)

óvóknak

ó hány barát félt
veszélyes ez a játék
mert összeomlok
s elfednek a romok
vagy elégek máglyámon
mint eretnek
ha ily mélyen szeretlek
meg úgysem lesz semmi belőle
mondja lelkem őre
s szálljak a földre végre
ne égve égbe

és megannyi klasszikus
beteljesületlen szerelme is int
(de én még nem vagyok az
csak egyesek szerint)

vállalom mégis
mert örül az ég is
s tátonghat szakadék verem
leshet árok
én még faludynál is
tovább várok

valaki mindig

valaki mindig velem van
hordoz magával vagy viszem
valaki mindig velem van
emberül bennem az isten

valaki mindig velem van
örkődik vigyázva figyel
valaki mindig velem van
istenül bennem az ember

valaki mindig velem van
valaki bennem téged véd
valaki mindig velem van
valaki bennem érted ég

valaki mindig velem van
valaki mondja velem légy
valaki mindig velem van
valaki bennem érted él

vinnélek

vinnélek oda
ahol soha sem jártál
hogy lásd örült nagy vágtám
vinnélek szélfújta nádasaimba
vinnélek pusztás viharaimba
hogy megmenthesselek naponta

vinnélek oda
hol felettünk csak az ég
hol csak egymásnak
lehetnénk menedék

veled

az ébredésben
te vagy
az első léptem
te vagy
az ima
a pirkadatban
ha főzök
te vagy
az íz
az illat
a zamat
ha kapálok
együtt irtjuk
a gyomot
te vagy
a madárének
ahogy felesel
a szélnek
a fán
az érett gyümölcs
te vagy
ahogy mosolyog
ha öntözök
hangod hallom
ahogy a víz csobog
és megszsendül
bennem minden
imámban
arcod felragyog
s a lepkék is köröttem
őrző angyalok

Pósa Lajosnak, dédnagybátyámnak ajánlom ezt a múltba tekintő ciklust az Átjárás című jövő évben megjelenő verskönyvemből, melyet a Nemzeti Kulturális Alap egy éves, 2013. június 1- 2014 június 30-ig megítélt ösztöndíj támogatásának segítségével írtam meg.

www.nka.hu

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Pósa Zoltán

Átjárás a múltba ciklus

Keservesen víg kuruc végballadák

1. Nagy majtényi síkon letörött a zászló

Csizmás lábak

Sakantyúzzák

Pej paripám

Harcra hívó

Érces kürtszó

Zeng fülemben

Sír szívemben

Dús halinám

Liffeg-leffeg

Hüvelybe zárt

Kardom rozsdáll

Labanc vérben

Majd megtisztul

Lelkem ifjul

Vágyam gerjed

Testem henceg

Ám hiába

Áll a bál ma

Tört kelevéz

Vesztett csata

Hív ma haza

Kuruc vitéz

Szelidülj meg

Véget ért az

Örök csata

Minden hadfi

(Nem kurafi)

Térjen haza

2. A szatmári béke után

csak azért is
Minden virág
Minden világ
Csak az enyém
Számban ropog
Kuruc kenyér
Nem is lesznek
Labanc vezér
Pedig csatánk
Hét éven és
Hét napon át
Napi csapánk
Ma véget ér
Sosem adom
Fel a harcot
Elszedem
A napi sarcot
A labanctól
A bitangtól
Bosszúja rám
Sosem talál
De hű arám
Ma megtalál
Elkerül a
Nemzethalál

Margaréta

Petőfi Sándor emlékére

Óh Margaréta
Te gyönyörű leány
Epedve hallgatom
Ajakad lágy szavát
Akármit is mondasz
Engem megigézel
S én fényes szemedet
Elbűvölve nézem
Hogyha szeretsz engem
Szeress továbbra is
De hogyha nem szeretsz
Légy boldog akkor is

*(Életem első megőrzött versezete
írtam. 1959 őszén, első gimnazista fejjel)*

Trianon fájdalma

Ösfájdalom hasít belém
Jeges hideg gyergyói fény
Végigpásztáz Zetelakán
Végtelen tótükkör honán

*Elcsonkolt végtagok iszonyú fájdalma
Erdély, Kárpátalja, felvidék hiánya
Palicsi tófürdő, Kismarton és Bácska
Visszatér majd egykor Nagymagyarországba
Magyar Szent Korona örök oltalmába*

Magad vagy a csoda szent Transszilvánia

Misztikus legendák lelke bűvös Erdély
 Óseimnek földje, Magyarország gyöngye hús havasos szentély
 Itália nyáron, svájci Alpok télen
 Medvetónak tükrén megkettőzött éden
 Menny és víz határán szabadtéri templom
 Kör alakú völgyek, peremhegyen várrom
 Tornyosul a szellem pihenője fölött
 Parajd és Görgényi zord havasok között
 A szabad és magas égre száll a lélek
 E csodavilágban én már sohasem félek
 Halhatatlanná tett a teremő Isten
 Mert idevezérelt, ahol halál nincsen
 Az élet győzelme itt örökkévaló
 Az elmúlás fölött a kék égtakaró
 Ránkterül örökre és soha nem sötét
 Ég és Föld kötése az isteni pecsét
 Magad vagy e csoda Szent Transszilvánia
 Vasárnap teremtett téged Isten Fia
 Mert itt született meg ama Új Szövetég
 Isten és ember közt az örökös egység
 Székelyföld, Szováta, 2008. július 16.
 Aqua Danubius Szováta Hotel, 420-as szoba

Csíksomlyói Mária

Óh Babba Mária somlyói Szűzanya
 Tengerré szélesült hódolód sora
 Együtt és egyedül Hozzád fohászkodnak
 Istenhez törekvők nyergen kapaszkodnak
 Feléd Szent Háromság s Szűzanya egy titkos
 Ős frigyben egyesül szerzetes és táltos
 Magyar, székely, palóc, úz, kun, hajdú, csángó
 Nem szór szét bennünket többé idegen szó
 Magyar s magyar közé nem ver éket senki
 Szűz Babba Mária mondd, még mit kell tenni
 Hogy ős-Káinoktól ne rettegjen Ábel
 Kerüljön el minket a nyelvrontó Bábel
 Csak a magyar nyelvben él a magyar nemzet
~~94~~Égettünk a vég és jöjjön újabb kezdet

Kis hegedűs Palik balladája*1956 emlékére*

Éjbe váj a muzsika
Húzza Prímás Palika
Sikong bong a hegedű
Vijjog mint a keselyű
Nagyot roppan az ina
Már nem hívják sehova
A NYOMORBAN RÁD TALÁL
ÉS EL SEM HAGY A HALÁL

Éjbe mar a muzsika
Fagytól remeg Palika
Bóbiskol a konyhában
Kintornázgat magában
Apjának nincs munkája
Anyja zenél szakmányba
A NYOMORBAN RÁD TALÁL
ÉS EL SEM HAGY A HALÁL

Éjbe váj a hegedű
Anyá szája keserű
Nyekereg a muzsika
Őt sem hívják sehova
Apja nem bírja tovább
Éjjel felköti magát
A NYOMORBAN RÁD TALÁL
ÉS EL SEM HAGY A HALÁL

Éjbe mar a hegedű
Anyá lelke keserű
Az éhségtől összerogy
Gyomra holtáig forog
Kis hegedűs Palika
Egyedül tér ma haza
A NYOMORBAN RÁD TALÁL
ÉS EL SEM HAGY A HALÁL

Éjbe mar a muzsika
Kintornázik Palika
Bóbiskol a konyhában
Fagyoskodik magában
Így sem hívják sehova
Elnémul a muzsika
A NYOMORBAN RÁD TALÁL
ÉS EL SEM HAGY A HALÁL

**Bugyuta Zsiga balladája egy
mélypont korból a tovatűnt
huszadik század hetvenes éveiből**

Töf, töf, töf, töf
Szól a duda
Jobbra van Pest
Balra Buda
De az index
Jaj, jaj, jaj
Jobbra int!
Nem oda, Buda
Te kicsi buta
Fekete Zsiga
Jobbra jelzünk?
Balra térünk?
Ráadásul
Nagyvárosban
Csak dudálunk?
Nem fogadunk
Szót a gazdinak?
Gyerünk hát a
Széna téri
Nagy szervízbe
Ladáknak való
Remízbe,
Az a legjobb
Kocsikórház
Ott lehűtnék,
Összeszidnak,
Helyretesznek,
Te kicsi buta
Fekete Lada
S megtudod, hogy
Nem oda, Buda!
S akkor talán
Visszatérhetsz
Gazdikádhoz
Bugyuta Zsiga.

Kádár népe
2006. áprilisi sirám

MIÉRT FÉL A BEAVATOTT
A TORZ DEMOKRÁCIÁTÓL?
MEG NEM SZENTELT SZABADSÁGTÓL?
MERT A NÉP AZ ÖRDÖGADTA
BÁR SZABADON VÁLASZTOTTA
ELNYOMÓIT TÁMOGATTA
EZÉRT KELL MÍG VILÁG VILÁG
ANNAK, AKI FELKENT KIRÁLY
S MEGILLETI SZENT OLAJÁG
FÖLDI HATALOMTÓL FÉLNI
MÍG TEHETI, MENEKÜLNI
MERT A NÉP A SÁTÁN NÉPE
ANNAK TÖR AZ ÉLETÉRE
AKI ŐT REGGEL MEGMENTI
MERT MÁR ESTE ELFELEJTI
A HAJNALBAN TANULT IGÉT
A SZERETET ÜZENETÉT
AGYÁN ÜL AZ ÖRÖK HOMÁLY

*Szűk Balázs***Cifrázva-fázva**

Börtönöd tárva:
Cifrázva-fázva
Jön a hintód,
Bodorítód,
Felhőszárnyon,
Végső bársony;
Hozzám, haza
Hívogatva,
Mintegy vacsorára,
S kezem a tálba,
Utolsó mozdulattal:
Éj-fehér nyugalommal.

zokog a nyár

zokog a nyár
valaki jár
a forró kövön
mert föbe lövöm
magam a dal
se marasztal
kemencés éjben
fehér vetésben
Uram dorgál
zokog a nyár
„Valaki jár
A fák hegyén...”

Készülő sírfelirat

Fent a fiú, lent az apa,
Ez a világ egyensúlya.

régság

újságom nincs
avitt kincs
maradtam
ragnak
végén a
magyar-nak

sosemindig

sose lássam amit láttam
este visznek talpig gyászban
talpig nehéz feketében
nehéz szagú temetésben
akkor leszek felkelésben
barangoló egy vetésben
mindig lássam amit láttam
talpig könnyű virradásban

Sólyom Sándor

2014. 07. 17.

Mártának

A Nagytemplom maga elé szólít
(mint egykor a Czár, ha rosszat tettem).
Ki nem mondott kérdését érteni vélem,
ám válasz helyett felzeng bennem a zsoltár
az a bizonyos negyvenkettedik.

*

Pihenni hív a tér s padot tol elém.
Elámulok: szökőkút, szobor és fény...
A vízcsofogáson át fülembé súg:
Fiú, benned is megvan a főnikszség!

*

A Kollégium előtt Bocskai szobra,
szeme rám villan és döcögve nevet:
óh, te gyerek, az a pad már porrá lett,
ahol őt vártad egykor, s a falevéltre
új vallomásokat rajzolt már a szél!
hogya a tied? ki tudja, megvan-e még?

*

Az emlékek körbevesznek.
Lehunyt szemem mögött film pereg,
jó és rossz felvételek váltják egymást,
a „vége” feliratnál fellelegzek.
„Misi bácsi”, a furmintból még egyet!

*

Város, öröm volt újra látni téged,
megújulásod oly’ kedves lett nekem,
és Refi, téged is! A jelmondatod
elkísért és úgy hiszem... meg is tartott.
Pakkom letéve, most útnak eredek,
remélve, hogy egy porszemen megmarad
léptem nyoma, amíg el nem mossa azt
egy enyhítő zápor, hogy helyük legyen
az utánam és utánunk érkezőknek.
Debrecen.

Toldalék:

Múterem, Santana gitárja zokog,
utamra gondolva ó-bort kortyolok.
Bársonyos hangokat suttog az éjjel,
ám a Karmel kivilágított tornya,
hogy meg ne értsem, azonnal kódolja
megvédendő a tanításokat:
*A bölcs, ki elérte partját, mit a sorsa
kirendelt, az ne vágyjon újabb hajóra,
sem más tájra, melyről egy szirén énekel,
mert lehet, hogy ingovány és magába nyel.*
Keszthely.

Demeter József

Orosz csárdás, magyar rulett

Rád hagyom a nagy háborús honvédirkámat, és olyan három titkot osztok meg veled, nagy pecér unokám, amiből kettőt s felet senkinek, még a feleségemnek se mondtam el. Fél titok is van? Van biza, nézett rám orosz fogságos Tata nagyapám. De csak vasárnap reggel akart beszámolni róla, mert: akkor egyedül leszek itthon. Mama nagyanyádat felülvizsgálatra viszi a városi fiam, Józsi, két napig odalesz. A vérnyomásával küszködik szegény, nagyon magas, sokat fáj a feje, zúg a füle. Piócák szívják a vérét, tenyésztett piócák, és mégis... Gyermekkorom óta volt ez így, irtózattal, viszolyogva, mégis kíváncsian bámultam a sötét színű vérszivattyúkat, ahogy nőttek, dagadtak, mint a fűtyim, végül pedig lefordultak a petyhüdt bőrről. Duruzsoló javasasszony fejte ki a vért belőlük, helyezte vissza, és kezdődött előlről minden. Feketekává színű folyó volt az álmom, piócák ragadtak rám, húztak lefelé, hiába kapálóztam, egyre mélyebbre süllyedtem, és meglepetésemre, a folyó alatt mesés játszótér várt, tündéri világ. Virágoskertekben lányok nyíltak, virágokként, micsoda virágok, rózsá-lányok! Lenge napsütéses éden várt rám, Iluska-tündérkert, az élet tava, sellőkké váltak a vérszívók, és felnőttem, Kukorica Jancsiból János vitéz, simogató selymes fényben. Pompázatosan biza. És másnap már nem is félttem, nem viszolyogtam a piócáktól, tenyerembe vettem, simogattam, azt szerettem volna, hogy ők álmodjanak engem. Tata nagyapám krákogása döccentett vissza. A tapasztós földű konyhába. Az utóbbi években egyre többet betegeskedik a lelkem. Közeledik már a vég, mindjárt itt lesz, én is érzem. Jó életet éltünk mi ketten, nagyon jól, úgy érte, hogy sohse veszekedtünk, soha, érte, drága nagy pecér unokám. Pedig én megértem a pénzemet...

Ez mit jelent, Tata nagyapám?

Mindent a maga idejében, fiam.

Hosszabb, krákogva köhögtető szünet alatt, némi töprengés után tudatta velem, hogy még gondolkodik azon, hogy az a három titok tényleg annyi legyen, vagy csak kettő és fél, esetleg kettő, de hogy mik azok, újabb kérésem ellenére sem árulta el. Légy türelemmel vasárnapig, emelte fel mutatóujját. Furcsa zajra lettünk figyelmesek, a tálas irányából, eger lenne? Érezné a macska, a kályha alatt dorombol. Társalognak az edények, mondta az öreg. Hallgatóztunk. A zaj nem ismétlődött meg, kivárt, aztán némi szünetet követően tovább folytatta. Köhécselve. Unokáim közül te vagy az, aki a jelek szerint a legjobban megérdemli, amiket már részben említettem. S ha tényleg írástudó lesz belőled, nagyon úgy fest, hátha fel tudod használni valamire. Az én feltételeim mellett.

Mik azok, Tata nagyapám?

Azt se tudod, miről van szó, s máris pálcát törnél fölötte? Hirtelenségedben. Ne fur-

daljon ennyire a kíváncsiság, mert hamar megunnak a fehérnépek. Amit mondtam, megmondtam. És most adj egy csupor vizet, mert szárad a szám, nagyon szárad. Nem sokáig. Azt mondják, mindenki megérzi, mikor jön érte a kaszás. Én is érzem. Kintről zaj szűrődött be, csattant a kapu, valaki a sáros lábát csapkodta. Csak nem a kaszás, gondoltam, hisz akarva akaratlan is ez jutott eszembe. A látogató árnyéka küllősen forgott az alacsony, mestergerendás plafonon. Meg-megtörve, körbe-körbe. A finom homokkal megszórt, tapasztós aljzat fölött, s! Eközben, mintha látnám az öreget egészséges korában, görnyedten ül a széken, szokása szerint, bal könyöke a térdén, tenyerében az álla, jobbjaiban szipka, a szipkában saját kezűleg facsart „szivar”, és hegyeseket sercint a tapasztós, agyagos, homokos földre. Csakhogy most beteg a vén betyár. Fáj a lába, de amúgy is nagyon deres már a határ, pedig! Kefefrizurájában egy ősz hajszál sincsen. Háborúk és fogság után.

Mi lehet az a három és fél titok, emésztettem magam néma leventeként.

Szabad, krákgotta a jó fülű Tata nagyapám az alig hallható, bátortalan kopogtatásra. Ágyúk fülsüketítő dörgése, mintha használt volna, nemhogy ártson neki. A kerelőszentpáli cigány asszony, a Mennybil a' angyal lépett be félénken, tétovázva. És Tata nagyapám két-három mondatban vázolta nekem, hogy a látogató fiatal korában jól nézett ki, sőt mondhatni, nagyon jól, de volt egy súlyos balesete, a koponyája sérült meg, azóta lett ilyen tyetyi szegény feje. Mindenki fölött eljár az idő, talán még fölötted is, kacsintott rám, senkit se kímél, még az egészségest se. Az a nagybetűs, serény Idő. Aztán gyorsan intézkedett. Mondta, hogy mit adjak neki, miket tegyek az átalvetőjébe, siettetett. Finomlisztet, kenyérlisztet, és hogy a sonkából keskeny, de egész hosszú darabot vágjak, a szalonnatáblákból szintén. Melyek meg vannak kezdve. Kolbászt ne, mert tudják, hány darab van. A kettévágott kenyérből is egy-egy karéjt. Pénzt adott neki. Remélem, tudsz bort húzni? Gyorsan, gyorsan, ott az üveg. A tölcsér a tásasban, ott, ott. Ügyes vagy. Ocseny hárásó legény. A megkezdett hordóból, amelyik az ajtó mellett van, abból szívjal. Szűk negyedóra alatt mindennel készen voltam. Menj, menj, ne hálálkodj, mondta a téliesen agyonöltözött, folt hátán foltos szentpáli cigány asszonynak, aki térdig érő lábszártekercses strinfit viselt, nyaka köré tekert hárászkendő fedte csapott, vézna vállát. Savós színű szeme bávatag, semmibe néző, vizenyős, rongyos ruhája tisztának tűnt, nem volt szaga. Vagy ha igen, elég enyhe. Avagy nem erre hozta a cűg? Megpróbáltam elképzelni, milyen lehetett lány korában, kisimítottam a ráncokat, bőrét szép diópác színűre olajoztam, csillogós ébenfeketére a haját, nőiességét növelendő húsdarabokat raktam rá, főleg olyan helyekre, melyekbe a férfiak tekintete leghamarabb belekapaszkodik. Levetköztettem, jobbra-balra, előre-hátra fordígtattam, hosszú cubákjait politúrosra fényeztem, mellére még raktam egy kilónyit, mosolyt festettem arányos ívű arcára, nézésébe kacérságot varázsoltam, és az derült ki, hogy, feltételezhetően nem véletlenül akadhatott meg Tata nagyapám ifjúhonti szeme is rajta. Most viszont, a kíméletlen idő mindent átírt, mozgása tétova, reszketeg, nem rontom tovább

a képet. Kegyetlen festő a valóság, ahogy napirendre tértem mai alkata fölött. Néhány évvel ezelőtt még nem volt ennyire szerencsétlen, amit a kíméletlen Parkinson-kór is tetőzött. Alig tudta abbahagyni a keszenem, Jáská, keszenemeket. Imádkozom a Devilához, magához is lelkem, igen, igen, mondta nekem, és azt is hozzáadogta, hogy engem sem felejtett el, és nem is fog soha, s említette, hogy miért, tehát mindent többször is megköszönve fordult ki lassan az ajtón. Felsőhajtva kacsintott rám az öreg orosz fogaságos, elrévedve nézett utána, mintha azt mondaná, látod, nagy pecér unokám, mi lesz az emberből. Csöntörgéses, görbe mutatóujját a szájára szorította: aztán, pszt! Egy szót se senkinek, megértettük egymást?

Nagyon furdalt a kíváncsiság, de semmit se tudtam kiszedni belőle. Elküldött a boltba, hogy hozzak két csomag cigarettát, amitől hiába tiltotta el az orvos. „Csak” harminc-negyven darabot füstölt csikkek csikkéivé naponta. Új szipkával. A régit Mama nagyanyám elrekvírálta. Igyekezz, ne dumálj, igyekezz, amíg a szoknyás csendőr haza nem jön. És volt ebben némi igazság. Mama nagyanyám természete teljesen elütött az öregétől. Ki nem állhatta a cigányokat, fősvény volt, nem ilyen adakozó, mint az ura. Velem viszont nagyon kedélyesen bánt. Bőkezűen. Lánytestvére, a világháborús első hullámban menekült, Magyarországon letelepedett Zsanett néném viszont többszöriösen túltett rajta. „Nagyot látott maga körül”. Falusi paraszt rokonait egy idő óta anynyira szégyellte, hogy minden kapcsolatot megszakított velük. Velünk. A férjét, sógor bácsinkat teljesen más fából faragták. Kedves volt, rokonszerető, jószívű, de miután meghalt, Zsanett néném minden erdélyi falusi rokont kitörölt az életéből, főleg amióta Buda unokája egyetemet végzett. A Budám így, a Budám úgy, akadémikus, több nyelvet beszél, észkombájn. Jaj, te Zsanett, te Zsanett, minek kellett így keresztelni, minek. Mama nagyanyám sose tudta kivenni ezt a historikus nevet a fejéből. Hogy felejthetted el, juttatta eszébe utoljára, hogy nálunk a vécét nevezik budának, budinak. Na csak ennyi kellett „Zsanett kofánénak”. Többet sosem jött haza. Még a saját temetésemre se hívom meg ezeket a tudatlan, ganés lábú parasztokat, tüzelt háрпиásan. A Rózsadomb tájékán, a Búsuló juhász mellett vetek lakást. És Buda mérnök unokája tényleg egy falusi rokont se hívott meg a „nagy” temetésére. Nem is tudtuk, mikor halt meg.

Búsul a Búsuló juhász-szobor.

Folyik a könnye. Csorog. Az esőben.

Búsul egymagában.

Erdélyben pedig a „Vadrózsa-dombi” rokonok.

Kihalóban.

Míg a többiek: „világgá menekültek”.

Ki merre látott...

„Meneküljetek a faluból..., jaj, jaj, meneküljetek...”

Visszakanyarodva az időben, a „Vadrózsa-dombi” Tata nagyapám mielőtt ágyba

fekvő beteg nem lett, mindig saját kezűleg facsarta a cigarettát. A szintén világháborús menekült fia, „Magyarországi Jani” nagybátyám, Zsanett néne unokaöccse látta el „szivarpapírossal”. Tartalékdohánya dugig volt még a „régí szép időkből”, de az orvos szigorú utasítására Mama nagyanyám minden szivarfélének valót eltakarított a háztól. Egyedül az orosz fogságos ezüst dohánytálcának kegyelmezett meg, amit a lövészárkok tűzszüneteiben kézműveskedett neki az egyik honvédbajtársa. Gyönyörű munka. Tenyérnyi széles, ékszeres szelencéhez hasonlít, de a fedele nem különálló, sarkait két nyítszeg tartja, és a felső nyitható lap begörbített, kicsi füles része kattánosan rögzül az alsóhoz. Elöl a jó öreg cirádás monogramja, tölgyleveles körítéssel. Hátlapjára a Nagy utcát véste bele az ötvösmester. Főhelyen a szülői ház, kútostorral. Baloldalán a Maros, a Csapó-gát. Téglalap alakú szegélyén kalligrafikus versidézet:

„Szülőföldem szép határa,
meglátlak-e valahára?”

Itt van az ősz, itt van újra, dűnnyögi a jó öreg, de! Ez nekem az utolsó, nagy pecér unokám. Dehogyan utolsó, dehogyan, mondom neki, mondom az ősznek, mely sugarasan süt be az ablakon, porszemcséket vibráltatva. A terebélyes körtövefán fűrgő madarak. Csivitelés. Nyáriás fényt tollázkodó csúri madarak (verebek). Lárma, ricsaj. Veszekednek...

Gyermekkoromban Tata nagyapám volt a „bankárom”, gyakran adott nekem két-három lejt, ha kiérdekeltem, mert ő mindent feltételhez kötött. Szép sárga színű, faragott fejű, kampós horgas botját a derékszögbe felemelt bal karjára akasztotta tarkás, fehér-barna, sima szőrű marhabőr válltáskáját a hasa elé billentette, patinás peckes zár volt rajta. Fedelét lassan, alaposan a táska mögé nyitotta, vigyázva, nehogy összegyűrdjön, és kivette a „bukszabankot”. Az iskolai tízes jegy három lejt ér, egy, kettő, három, pengette a tenyerembe. Még a legcsekélyebb művelet is rituálé volt nála. Mindennek meg kell adni a módját alapon. Amikor a felvételim sikerült a radnóti középiskolába, húsz lejt „jándékozott” nekem. Ennyit ért a „napszám”. Valamit valamiért, mondta, érdem szerint jutalmazlak. Csakis érdem szerint, nagy pecér unokám. Hétvégeken a táncnyertes biciklivel jártam haza, mindig betértem hozzá. Mázsáló mérlegmesterként ténykedett a szentpáli vasútállomáson. Az ide érkező vasúti árut ő mérte le, könyvelte. Híres számtanista volt, akárcsak édesapám. Jól egyeztek, viccesen cukkolták egymást, főleg fejszámolásokban. Amikor én voltam a döntőbíró, a hosszabb páros számolásban, nem egyszer „stikiben” lefizetett az öreg. Magamban susmutyolva állapítottam meg, ki a gyorsabb. A serényebb agyú. Pénz ütötte a markomat érte. Filmbe illően, ugyanis akkoriban kezdte mozikaraván járni a falvakat, Magyardellőre is be-betévedt félénkenként. Évenként. Nagy-nagy öröömre. Mi a film címe, nagy pecér unokám, kiáltotta hazafelé menet. „Én és a nagyapám” harsogtam vissza neki a kultúrház udvaráról. Mindenki

kacagta. Több ilyen és ehhez hasonló egybeesés volt kettőnk közt, amit ő isteni gondviselésnek mondott, mert, hogy ezek nem véletlenek. Jól meghatározott okai vannak, vagy lesznek, mondogatta. Mint már említettem, világ életében kopasz volt, úgy érte, hogy mindig három milliméteresre vágatta le „szép kefefrizuráját”. Időnként kopasz kefefrizúrának nevezte magát. Rózi, mondta egy szép nap Mámi nagyanyámnak, holnap az öcséd, kolozsvári Jani lóháton, székelharisnyásan, csizmában ereszkedik a Mezőségen haza, itt né, a Sisinkán. Történelmében mindössze egy napot tévedett. Összefutott a falu. Rá egy évre azt mondta, Rózi, a szücsmester Jani-öcséd fekete luxuskocsival állít haza, másodmagával, a hét végén. Német frajleinnal. Ezúttal egy centit se fogott mellé. Azzal egészítvén ki, hogy a kocsí az elegáns, szép német úri nőé. A falu egész gyermekhada idecsődült. Jaj, jaj, hogyha tudni ennyin lenni, mindenkinek hozni, hozni... Szállóige lett belőle. Csakhogy ez a fekete szín korai halált jelent Rózi, toldotta meg Tata nagyapám. Mikor és ki? Azt még nem tudom. Pár év múltán került sor rá. A Mátyás király szülőháza melletti szücsműhelyét elkobozták. Így kezdődött.

Oda az igazság.

NAGYSÓLYMOSI GERGELY ISTVÁN SZÜCSMESTER

Hirdette büszkén születése helyét a cégér a műhely bejárata fölött. Tata nagyapám, a híres számtanista ellenőrizte az ő külön kérésére évente egyszer-kétszer hajszál precízen a szörmekereskedelmi könyveléseket. Az anyagraraktárt. A drága külföldi prémek mozgását. Hogy ami biztos, az még biztosabb legyen... Meglepetés ne érhesse, és mégis lecsukták. Nem Tata nagyapám miatt, hanem a szocializmus első széljárása kavarta fel körülötte így a port. Példát statuálva. A román börtönőr italt lopott be neki, kisebb-nagyobb rendszerességgel. Lefülesték, és a jószívű pálinkacsempész még aznap, ott a börtönben felakasztotta magát. Ebbe halt bele nagybátyám, pár hét múlva. Ő, te szép fekete luxuskocsi!

Ilyen négykerekű akkor az egész járásban nem volt. Beigazolódott a színe. Kétszeresen, sőt! Az öccse, Józsi nagybátyám is szücsként kereste kenyerét, szegényebb kiadású mesterként ugyan, de egy udvaron laktak, ahogy mondani szokás, páratlan jó testvérekként sülvé-főve együtt mászkáltak, együtt püptültek a rezest. Olyannyira, hogy őt is a gyász súlya süllyesztette sírba, bánatos esztendő múltán. Letartóztatása előtti éjjelen nagyon furcsát álmodtam. Ülök a gang lépcsőjén, párját ritkító szép színes nyár van, farokporcosító június, vágyaimban selyemruhás lányok libbenése izgatón legyezi hiúságomat, vegyes kórus dallan: énekesmadarak, tücskök, sáskák hangján. Lá-baim előtt Fűrge kutyám durmol. És hirtelen nagy fehér galamb csap rá, kiszakítja a gégejét, amikor viszont a kutya utána kap; Jani bátyámmá változik át, hörög, rúgkapál, fuldoklik, és! A mellette levő nagy vértócsába fehér galambtollak szállnak. Lassított felvételként. Ismétlősen. A halálhírt másnap hozta kolozsvári Józsi nagybátyám, ösz-

szetörten, sírva, részegen. Enyhén lődörgött (tántorgott). A falu végéig szaladt elébe a rokonszerető Fürge, mintha vigasztalni szeretne volna. Kolozs város ilyen város volt már akkor tehát, ami Mámi nagyanyám ágát illeti. Édesapja vízimolnárként szolgált a grófnál. A sok gyermekes szülők olyan szegények voltak, mint a templom egere. Tizenhat testvérből egy tucat maradt életben. Élte túl a gyermekkori betegségeket. Két lány és a többi fiú. A mesterségek szerint, egy pár szűcs, a többi molnár. „Búzáat vittem a malomba”, ahol: „Lisztes lett a bundasapkám karimája, galambom!” Énekelgethették molnárlegény felmenőim réges-régen. Két szűcstestvérüknek köszönhetően. Újságíró koromban? A hosszúkás megerész északi csücskében várom a vonatot, terepről jövet. Fülledt meleg, por. Izzadság. Unalom. Tőlem nem messze, terebélyes fa árnyékában, füves sánc martján tagbaszakadt férfi malomkövet kopácsolgat, egyengeti, méregeti... Füttyörészve. Sose láttam még ilyesmit. Toldi Miklós ekkora malomkövet kapott fel mérgében? – kértem a molnártól köszönés után. Szó szót hoz, magyarázza, hogy mit miért, miként. Duma, duma, közeledünk, közeledünk, és egyszer csak az derül ki, mint tiszta égből a villámcsapás, hogy! Mámi nagyanyám féltestvérével diskurálgatok. Éjjelre vetődtem haza. Nagy nehezen, de!

Énekelve.

Tata nagyapám édes öccse; Himnusz Pisti nagybátyám, öt évvel volt fiatalabb az öregnél, és egész életében magázta, mert! A tisztelet még tisztelet volt akkoriban. Négy-öt év fölötti korkülönbségnél már a testvér sem tegezhetette az idősebbet. Nem beszélve az idegenekről. A Himnusz név a fordulatkor ragadt rá, amikor is a templomban...

Add át a szót az 1999-ben írt versednek, te deli fűzfapoéta, mondja egy belső hang, és íme:

Himnusz Pisti bácsi

Magyardellőn
 Az egyedüli kivétel, mert!
 Ő szép csúfnevet (is)
 Kapott. Minő menyeeien,
 Amikor! Negyven esztendő
 Múltán a templomban először
 Zendült égig a „drága magyar
 Himnusz”, a makulátlan
 Fehér hajú Pisti bácsi –
 Új gúnyában – bukszás
 Bal belső zsebéhez kapott, és!
 A Nyújts feléje védő kart,
 Passzusnál, mintha

Mi sem történt
Volna – Krisztus
Születése napján meghótt.

...

„Na, szóva, jó előtte az úgy vót”, hogy! Tata nagyapám egy szép pünkösdi vasárnap délután a nagy kártyapartiban a saját öccse ellen játszott, és elég az hozzá, hogy rajtakapták. Több szem többet lát alapon. Nem lehetett apelláta. Rávetülván sütött a nap. Egyre terebélyesebben. Még a zsebébe is bevilágított a dugi lap miatt. A későbbi Himnuszos öreg pedig felállt, egyenes, magas alakja, mestergerendás válla mély árnyékot vetett a társaságra, bikanyakán egy ér se pattant szét, de! Úgy földhöz csapta a kártyákat, hogy csak na, és azt mondta, ha már az édesbátyám is csal ellenem, én az életben többet kártyát a kezembe nem fogok. És nem is fogott. Több mint harminc esztendőn át. Halála után pedig...

Tata nagyapámhoz persze ennél nemesebb ügy is fűződik. Különleges nemi státussal. Szép nyáridő lévén mindenki a mezőn szorgoskodott. Napszentület előtt jóval, Szentpálról jövet látja, hogy a gabonás ajtónk hirtelen csak úgy magától nyikorogva nyílik és rögvést be is csukódik. Na, gondolja Tata nagyapám; miért nincs megolajozva, és persze, szélcsend lévén azt is, miféle szellemjárás ez, fogja két kézre cifra sétatobotját tehát a gabonásban, a hombárok előtt, és! Kit látnak szemei guggolni a belső sarokban. Egy fiatal carkát (szarkát). Nem cigány menyecske volt, hanem magyar. Helybéli magyar madár. Micsoda madár. Jómadár. Jüjjen, „Nagyszámstanista”, lefekszem magának érte, itt helyben, most né, rögtön, húzta fel a szoknyáját, csak egy szót se senkinek, jó? Rimánkodott imádkozva, és az öreg, képzeljék el, elég nehéz, de! Nem kötött vásárt a fiatal, szép, gusztusos menyecskével. Rázárta az ajtót, és felkiabálta Magyardellő vénjeit. Tanúknak. Falus felei a későbbiekben sem hittek a fülüknek, hogy hát egy ilyen jó madarat csak úgy elhessent. Becsület ide vagy oda. Kapuzárás van az öregnél, hékás, viccelődtek a férfiak, ezért nem állt kötélnek, mert csak húzni tudja már, holott! Tolni kellene. Azt!

Nem volt igazuk.

Sajnos...

*

Fecske a homlokzaton

Szenzáció, szenzáció! Hozta az érkező fecskékkel a hírt a szél, szedte le a szóröpítő drótról, erősítette föl hangosbemondóként, tele volt vele a levegő, a táj, erdők, mezők, füvek, virágok, levelek, tisztások, ösvények, utak adták szájról szájra. Mi több: úttalan utakon is terjedt, szállt, száguldott az örömhír – Szatmárnémetiből Kerelőszentpálra, onnan Marosvásárhelyre, és ott elsősorban is a Fecske cukrászdában szárnyalt mindenki csodálkozására. A szülőfalumban? Valóságos vihart kavart, míg szivárványosra nem fényesedett a hír, hogy! Magyardellő nem jó helyen van címmel újságcikkem, riportom

jelent meg a Mezei Tükörben. Milyen tükörben? – hívta vissza édesapám a Szatmárnémeti mellett, Nádasdon tanító húgomat, örömében, sebbel-lobbal immár jól becsicscsentve. Ugyanis, nagy boldogságában, jószerivel hallani sem hallott mást, öt-hat deci „örömfolyadék” után nem csoda, hogy a Megyei Tükör nevű, Kovászna megyei újságot Mezeinek értette a telefonban. Hiába ismételte századszor is a húgom, hogy nem Mezei, édesapám, hanem Megyei az a Tükör – amiben az én nevem nyomtatásban először tükröződött. És ráadásul egyből nyertem, életem első írásával. „Ilyen még nem volt Magyardellő történetében.” Brávó, mondtam égisz erően öntelt magamnak, igazítottam kettőt-hármat is a frizurámon, sőt jóval többet, na jó, na jó: állandóan. Merthogy az én örömöm, boldogságom mekkora volt, hiába is próbálnám leírni, ugyanis ezt egyszerűen nem lehet szavakba önteni. Ezt csak azok tudják, fogják föl, akiket a nyomtatott betűk misztériuma akkor érintett meg, érintett agyon, szíven, amikor először látták meg a nevüket saját írásuk alatt, fölött. Életükben először fertőződtek meg. Végérvényesen. Hogy szokás mondani? Tényleg én is a föld felett jártam. Szárnyaltam. Ekkor kezdtem el álmomban rendszeresen röpdülni, de mintha! Igazándiból. Az érkező fecskék között. Cikázva. Csupa tükör volt a falu, a mező, a Pad, a Hágós, a Rapó-tető, minden dülő kivétel nélkül, egyik fényesebben ragyogott a másikonál. Magamat néztem bennük. Az áttetsző bárányfelhők között kékelően, hisz! Tükrőföldből nőtt, sarjadt a búza, a sötétzöld kukorica, zab, rozs, répa, retek, mogoró, mesésen. Szegény Tata nagyapám ezt már nem érthette meg.

Délibábos idő!

Dimbes-dombos oldalakon.

*

Peckesen feszítve, „szerzőként” érkezhettem törzshelyünkre, a marosvásárhelyi patinás, intim Fecske cukrászdába, ahol a szóban forgó nyertes riportot írtam, mely a Főtér alsó felében állt. Most magas üvegfalú épület idegenkedik a helyén, mellette többszintes szálloda. O, tempora! Kanyarodván ide-oda, vissza az időben, nos, a bejárati ajtó fölött a széles homlokzatra egy nagy, cikázva repülő fecske volt felfestve, innen a hangulatos, felejthetetlen cukrászda neve. A helyiség két részből állt, a kis előszobaszerű, egypár helyes bejárattal szemben volt a pult, tőle balra két lépcsőnyivel magasabban a Dózsa György (ma Gheorghe Doja) úttal párhuzamosan, szép kilátású ablakfallal keretezve feküdt az a keskeny, tíz-tizenöt méternyi hosszú, két asztalsorral ellátott helyiség, ahol mi hetente, előre kitűzött napokon vendégeskedtünk. Tanácskoztunk. Művelődtünk. Kávé, fenyővíz, masztika, gin és vegyes volt a menő menü. Ez utóbbi italt diólikőr- és matrózrumból keverték, vegyítették, mint azt a neve is mutatja. Törzsasztalunkon az adott időben mindig ott díszlett a Foglalt feliratú, talpas cetli. Mindenikünknek megvolt a maga széke, sosem cseréltük fel őket. Én mindig háttal a falnak, az üvegfallal szemben ültem, ahonnan jó rálátás nyílt a szemközt levő Cuza Voda utca egyik régi tömbházára. Sokat jártam oda, udvaroltam titokban egy szépséges csángó asszonyká-

nak: Iringó. Iringóm. Micsoda név! Szép orcája szív alakú, szája kicsi, ajka széles – az is szívformájú, tüzes húsból, mégis nyers, a javából, hogy létezik. Cseresnyésen ropogós, úgy! Sötétpiros, inkább bordóba hajló, mint a vérszilva levele. Pedig még csak, mint azt részben már említém, félig érett. Tizenhat esztendősen korban. Nem csoda. Ő viszont az. Hosszú, hullámosra kibontott haja fekete. Zuhatagos, fényes fekete. Szemöldöke fecskeszárnyú. Télen fehér bundát visel, szűz fehéret. Friss hósínben. Sötétkék ruháján hímzett, fehér, széles gallér mosolyogta körbe klasszikus ívű nyakát, enyhe rézszerű szép, hattyúnyakát, a fehér színt persze leszámítva – amikor megismertem. Úsztam a boldogságban. Most viszont tavasz van a Fecskében. Is. Főleg itt, és jönnek a jómadarak, a barátaim. Elöl a tanár, Kedeneb, akit akkor rövidítve csak Profnak szólítottunk. Egy idő óta viszont saját kérésére, Proli Prof a neve. A „Mezei” tükör pályázatára is ő hívta fel a figyelmem. Ő volt a mentorom. Okított, istápol, ő szeretettette meg velem igazándiból a könyveket, az írást, magyarázta, értette meg énemmel a legnehezebb verseket is úgy, mint senki más. Amit a szaktanárok megutáltattak azt ő, mondhatni mágusként kedveltette meg velem, poharazgatások közepette a Fecske cukrászdában, ahol nem rég kettőről már ötre gyarapodtunk. Vezérünket követve most sorban, számlélétráson érkeznek a többiek. A hozzá képest névtelenek, senkik, velem együtt, úgy érte, hogy ő nagyon olvasott, művelt, pedig csak egy egyszerű szobafestő, de mintha! Egyetemet végzett volna bölcsész-karon, annyit tud, sőt még többet. Az estiben magyartanárunkat is nem egyszer megettette... Csak úgy kapásból.

Ady összes versét fújja. Olyan költők műveit ismeri, akiről addig nem is hallottunk: a kínai Li-Taj-Po, az angol Eliot, a francia Villon, az amerikai Ginsberg és sorolhatnám tovább. Tudásával nem hetvenkedik, szerény, mondhatni félénk, megjelenése, viszonyulása után ítélve. Tömött, göndör, vöröses szőke haja hosszú, ám mindössze ha vállig ér, vagy még addig sem? A nem rövid, vállba süppedt, aránylag vékony nyak miatt tűnik így. Felvont hóka szemöldökkel mosolyog. Mindent neki köszönhetek, a többiek is, bár ők kevesebbet, mert, mint azt már említettem, nem rég, lássuk csak mikor is, hat-hét hónapja kapcsolódtak hozzánk. Esti iskolásokként. Mi is azok vagyunk: „sötét iskolások”: az alacsony, tömött Rodnás, a magas, keménykötésű Sólkim és a jóképű cigány, Ikocs, ő a legfrissebb tag. Mindannyiunk foga a „nagyon fájén” hűgára fáj. Azzal bosszantjuk, hogy miatta fogadtuk be magunk közé. Megfordított neveket, beceneveket használunk, a Proli Prof, vagyis Kedeneb javaslatára, mert ilyen kifordított világot élünk, mondta, utána pedig Ady Lédáját hozta fel példaként. Én, ha nehezen is, de elértem azt, hogy Szőke Felhő legyek. Nem megfordítva. Jó hangzású, romantikus, indián név, egyezett bele Kedeneb, miután elmondtam, hogy egy szép, echós cigány leányzó keresztelt így évekkal ezelőtt. Hátha szerencsét hoz neked, nyújtotta felém a kezét Proli Prof, aki bizony „emeritus” a javából. Fordított neve helyett őt többnyire így hívjuk, ez valahogy jobban tetszik, ez ragadt rá. Végérvényesen.

A kedves, szép, hosszú derekú, gyémántszen-villanású, karcsú kiszolgálónő moso-

lyogva kérdi, s válaszol is rá, hogy a megszokottat, ugye, igen. A kávé mellett egyedül csak a Proli Profnak hoz egyszerre két deci vegyest, hogy ne járjon kétszer a drága, hétszepség a köbön, mondja, és a táskájából nagy, vastag, régi, rongyos könyvet vesz elő, s egy atlaszt, benne Tata nagyapám megverselt, rám hagyott háborús naplója, amit úgy tíz nappal ezelőtt adtam oda neki. Rajtunk kívül senki sem tud róla. Ez a cukrászdabeli, eddig kétszemélyes művelődési kör felduzzasztása, személyek kiválasztása, és a „tantárgyak” bővítése is az ő szüleménye. Az irodalom mellett tehát képzőművészet, filozófia, történelem és hittan képezi a szigorú órarend szerint előírt beszélgetéseinket. Vitaindítókkal. Felváltva, névsor szerint. Szakszerűen. Amikor színházi előadás, film vagy más kulturális műsor kerül terítékre; előzetesen mindenünknek látnia kellett, aki ebből kimaradt, nem vehetett részt a megbeszélésen. Az előadásokkal kapcsolatos szakkritikákat ő szerzi be. A filmekről szóló recenziókat a helyi lapból ollózza, Oláh Tibor főiskolai tanár jegyzi őket. A központi lapokban pedig többnyire Lázár László Lazics, aki évekkel később, Mandics György matematikus-költő, költő-matematikus javaslatára az első verseimet is közölte, a bukaresti Ifjúságunkban, melynek Cseke Gábor volt a főszerkesztője. Nagyon hasznos ez a Fecske-beli, szervezett művelődési terefe. Egy idő óta már valósággal éhezünk a vitákra, mintha mindenünket kicserélték volna. Persze nem egyik hétről a másikra. Mint ilyenkor mindig, most is néhány percig a nőket osztjuk, szorozzuk, viccelődünk, utána térünk a tárgyra, csak hogy ezúttal nem a soron következő irodalomóra kerül terítékre, hanem a nagyapám első világháborús naplója. Történelmi szemleként. Ez borította fel az órarendet. Kétrészes napló, oldalzsebes-retesz, fekete fedelével kis, ötven-hatvan lapos zsebkönyvhöz hasonlít. Benne Tata nagyapám által írt, 1947-es keltezésű „Menyasszony Búcsúztató”, egybélim (velem egyidős), két korabeli hiteles tábori levelezőlap, csak az egyikben van dátum: „28 9 17” Orosz pecséttel. Mellette idősárgította fénykép, Tata nagyapámat és a bátyját ábrázolja. A napló a megverselt világégésről, 1914-es dátummal kezdődik. Mutogatja Proli Prof, nézik, lapozzák. Csak óvatosan, mondja, régiek a lapok, hamar szakad a papír. Ő már végigolvasta, jegyzetet készített, tanulmányozta. Fura mód szagolgatja, tapogatja a naplót. Igazságszaga van? kérdezi Ébog. Nem válaszol. Szemébe süt a nap. Az üveg-falon át. Aztán már nem is süt. Tekintete borongós, de! Újból fényesedni kezd. Az ég. A lányok szeme folyamatosan. Villog. Néha, ránk is. Titokban. A mai megbeszélésünk, folytatja mondókáját a Prof, rendhagyóan, erről a ritkaságszámba menő, első világháborús naplóról fog szólni, de előbb, emeli poharát, igyunk, na Isten, Isten!

Érdekes honvédirka ez. Egyszerű, hétosztályos parasztember verselte meg a tényeket, inkább dokumentumértéke van, mintsem irodalmi, de kíváncsi lennék, hány diplomás járt el hasonlóan, folytatja Proli Prof, és rövid ismertető bevezetőt tart a nagy háborúról. Olyasmikről beszél, amiket sose hallottunk. Jellemzi az akkori nemzetközi helyzetet, a politikai, katonai viszonyokat, a roskadozó Habsburg-dinasztia geopolitikai ismérveit, a gyarmati államok sorsát, elégedetlenségeit, a növekvő feszültséget a

háború kirobbanása előtt, ennek esetleges okát. Szerbia törvénytelenégeit. Vázolja, ismerteti az akkori és a mostani hiteles lehetőségeket, és persze az ő véleményét, álláspontját, ami eléggé eltér a hivatalostól... Betéve mondja Ady egyik ehhez fűződő versét, az Emlékezés egy nyár-éjszakára. Elemzi, magyarázza, és A halottak élén című, 1918-ban megjelent kötetről is szól, amelyben az említett vers második helyen van. A jó szerkesztésnek köszönhetően így erősítik egymást a versek, támasztja alá eme érvét is annak okán, hogy a napló szerzője Ady kortársa volt. Hű-ha, néz rám Ébóg, Ady-kortárs költőnagyapa, ez igen... Kérdezősködünk, egy-két hülyeséget is. „S ha késlekedik az okosság.” A sötét iskolások okozzák, fűzi hozzá Proli Prof, kacagjuk. Be-bevilágít a nap az üvegfalón, akárcsak ha nagyítón át, sütkérezünk, koccintunk, s mintha a tavasz is velünk inna, olyan jókedvű, vigyorgós idő van. Figyelem, balra nézz, telitalálat! Hadarja Rodnás, és majd szétvet a csodálkozás, olyan újabb bombázó nyomul a cukrászdába. Mindenki őt bámulja, mi tátott szájjal, csakhogy! Mögötte két tagbaszakadt izomkolosszus, és máris vége a színes, szaftos megjegyzéseknek, elfordítjuk bús fejünket. Biztos, ami biztos. Nehogy kirobbanjon valami, hajlunk öntudatosan a napló fölé. Szorgalmas tanulókként, de! Szemünk sarkával a keresztbe tett formás lábakat csodáljuk, a szépen felénk billentett – comb-öböl menti tájat. Súgást. Nem kis gyönyörűségünkre. A piros fehérnemű csücskét. Csipkésen. Ó, sej-haj! Napló ide vagy oda. Kéjgő kukucsálásunk alatt arra gondolok, mit szól majd, főleg Proli Prof barátom, amikor Tata nagyapám titkaival előállok, mert ezekről ő sem tud semmit. A személyes, intimebb „fél-titok”, talán még izgalmasabb, mint a másik kettő, melyek közül a fő titok a legsúlyosabb, amivel a mai napig sem tudtam zöld ágra vergődni.

Ki volt az orosz cár a háború kitörésekor? – kérdezi már másodszor Proli Prof; aztán mást is, sorban, többet, néma csend, a mi sarokasztalunknál. Kérdéseire ő maga válaszol. A naplóból sok mindent kijegyzetelt, egyeztette az első világháborús, rongyos történelemkönyvvvel, olyasmiket fedezett fel, amiről a napló nem szól... Olvassa:

„Vitéz Bükkhely Gábor 1874-ben született Püspöknádasdon. Katonai szolgálatát 1895-ben kezdte meg. A világháború kitörésekor mint századparancsnok a marosvásárhelyi 62. gyalogezreddel indult az orosz harctérre,” Pontos neve: Marosvásárhelyi Cs. És Kir. 62. Gyalogezred. Székely Gyalogezrednek is titulálták.

Ő lehetett nagyapád századparancsnoka, mivelhogy a 62-eseknél szolgált, és Marosvásárhelyről indultak a frontra. Csak a rangját említi a napló. Nézzük a százados fényképét, rövid kefefrizuraszerű haj, oldalt teljesen felnyírva, bajuszt visel, szájszélig ér, az orrától elvékonyodva. Szeme világos, talán kék lehetett, a nem színes fotó árnyalata szerint. Részleteket olvas fel belőle, magyarázza, kiegészítő kommentárokat fűz hozzá. Szól az itt feljegyzett napfogyatkozásról, mely 1914. augusztus 21-én délután 2 óra 40 perckor volt, csillagászati tudnivalókról is beszámol. Bármit kérdezzünk, felel rá. Mert volt ideje felkészülni, sunyítok magamban, és én is kérdezgetek tőle ezt, azt, a naptevékenységtől eltérő dolgokat is, de ő mindennel napirenden van. Istenem, ki

gondolta volna akkor ott közülünk, hogy a nagy tudású Proli Prof barátunk pár év múltán tudathasadásos lesz, teljesen megsemmisül... Egy ideig a Gyulafehérvár utcában együtt laktunk albérletben egy jóindulatú szabónál, szűk, félig elkészült „összkomfortos” fürdőszobában. Melyben ideiglenesen egy keskeny ágy, kis asztal, egy szék, és egy rozoga dobkályha volt. Csak aludni jártunk haza. Lány vendég esetén ez jól jött, mert csak az ágyra lehetett ültetni, és így a lefektetés sokkal egyszerűbbé, praktikusabbá vált. Proli Prof barátom viszont egyre többet kezdett inni. Esténként elég gyakran, a Fecske bezárása után a legolcsóbb vendéglőbe kötöttünk ki, csakhogy! Ő ott is maradt hajnalig, sose tudtam meggyőzni, hogy hazajöjjön velem. Onnan ment dolgozni. Amíg a munkatársai megjöttek, a festékes vödrök, felszerelések társaságában a fal mellé kuporodva szundított egy keveset, utána pedig nyolc-tíz órát keményen dolgozott, nagyon szorgalmasan, mindig élmunkás volt, aztán csoportvezető, ugyanolyan bagoly-életvitel mellett. Mielőtt mesterré nevezték volna ki, eltűnt, senki sem tudta hová. Az érettségi vizsgák előtt úgyszintén. Egy év múlva visszaállított. Hol voltál? Ne érdekeljen, ez az én dolgom, ennyi, erről többet sosem beszélt. Egyre szűkszavúbb lett. Beiratkozott a sofőriskolába, ott is a legjobb tanuló volt, a legszorgalmasabb, a legmegbízhatóbb. Még az igazgató is csodálkozott rajta, hogy érettségije sincs. Bukaresti ellenőrző bizottságnak leendő csodasofőrként mutogatták, büszkélkedtek vele. A vizsgák után főoktatónak alkalmazták volna, csakhogy ő ezúttal is felszívódott. Hiába keresték, körözték, állítólag miatta egy nappal, még a vizsgákat is elhalasztották, de nem került elő. És ekkor jutott eszembe, első eltűnése előtt mondta, moziban, az utolsó sorban ült egyedül, és film közben valaki hangosan megszólította, hátrafordult, de senkit sem volt mögötte.

Innen a lejtő.

Egy év múltán jött vissza, koszosan, szakadt ingben, szakállt viselt, nagyon hosszú hajat. Borzasztóan nézett ki. Jézus küldöttje vagyok, mondta és arra kért, csókoljam meg az arasznyi keresztet, amit mindig a szívéhez emelve hordott. Munkahelyéről kitétték a szűrét, vagy ő hagyta ott, már nem is tudom. Hittérítőként rőtt a várost. Nagy híre volt, pár centivel a föld felett járt, és időnként, mintha félsúlytalanság állapotába került volna, akkorákat ugrott, lendült, mint később a holdon járó Armstrong. Csak akkor még nem tudtuk kihez hasonlítani a járását. Az italozást viszont már a hittérítés előtt teljesen abbahagyta. A szabad ég alatt hált. Mindegyre haza akart menni a falujába, de nem tud, panaszkolt nekem, mert elállják az útját. Kik állják el? A fanarióták és pribékjeik. Mindenhova mehet, csak haza nem, mesélte szomorúan. Otthon kellett volna maradnom, és neked is, mutatott rám, félig-meddig fenyegetőzve. Nemsokára aztán bal kezében a Fecske cukrászda feliratát, firmáját tartotta. A hosszú deszka le nem festett részeit lefűrészeltette, úgy hogy a rajta levő fecske ne sérüljön. Szép sumrát adott érte az építőknek, pontosabban: a rombolóknak, bontóknak.

Aztán vigyázz arra a Fecskére, tedd a szájába a keresztet, és jó röpülést! – gúnyolódta vele, de ő még ezt is megköszönte, mert!

Ő röptet engem, ez a deszka Fecske, mondta utolsó találkozásunk tavaszán. Többen állították, hogy úgy röpült, mint ahogy a gyerekeket tanítják úszni az úszódeszkával, csakhogy sokkal gyorsabban. Olyannyira, hogy! Marosvásárhely lakosait, a hajdani Novum Forum Siculorumot a betelepítettekkel megháromszorozta a „Kárpátok géniusza”, és a magyarok kisebbségbe kerültek, de Proli Prof a Fecskéről akkor se mondott le, sőt...

Tudok én, amit tudok, dűnnyögte, de hogy mit, azt sosem árulta el.

Falum okos bolondja, Venczédi Pingós Dódi jutott róla eszembe, ki tudja vele is mi van. Ő is, se szó, se beszéd, vette nyakába a világot, tűnt el, mint számár a ködben, csakhogy Dódi mindegyre visszatért. Legutóbb azt mondta, most azért jött vissza, mert hazazavarták. Kik zavartak haza? Majd ha elmész te is olyan messze, megtudod, választotta jókedvűen.

Visszaröppenvén az időben, Proli Prof barátomat nézem, az újabb kérdés utáni csapatunk öt főnyi csöndjében – selyemruha suhog, mintha sóhajtván, a kikelet kelméje, hogy ide nézzetek fiúk, micsoda „tini spini” húsát simogatom, sejlik át rajtam féktelen fantáziátokban minden, de minden, mi szem, száznak, szívnek, s! Főleg ágyéknak ilyenkor ingere, csakhogy! E tüneményes tavaszi tini sem a barátnőivel jött, ült a szomszédasztalunkhoz csilingelő hangjával gyöngyvirágozni, sajna. Eléggé nehéz ilyenkor a háborús témájú naplóról szóló előadásra figyelni. Szivarszünet, szól Proli Prof, aki amúgy egyik cigarettát a másik után gyújtja meg, saját csikkjétől kér tüzet, s nézzük, nem őt, mintha vezényszóra, hogy ez a két hosszú szárcsacubák is velünk ül szembe; tövig keresztbe téve kacérkodik felénk, villan intim kelméjük. Hóféhéren. Egyszerre. Látó tekintetek pillanatnyi kívánságműsoraként, melyről egyikünk se marad le, must-rálják, must-ráljuk, szemeseknek áll a világ alapon. Áll – más! Ej-haj! Az egyre szűkülő nadrágokban. Főleg ilyenkor, ó micsoda idő van! Nyitva ajtó, ablak, tárt karú világ. Halk zene szól, ingerel költeményesen, holott!

A háborús naplóban halálról szólnak a versek:

„Május 27-én elárultak minket,
tőlünk balra levő 36-os csehek.”

Olvassa a honvédnaplóból e verssort Proli Prof, és mondja, mutatja, hogy milyen igaz, amit Tata nagyapám ír, ugyanis az általa hozott nagy könyvben; jó másfél arasznyi széles, hossza kétarasznyi, bibliavastagságú, bizony sok minden benne van, persze nem versformájában. Újabb részleteket, sorokat citál a naplóból:

„Félbeszakítom írásom a pacsirta dalára,
És rásütöm fegyveremet a bujkáló muszkára.
Nagyot ordít, oszt eltűnik, mert nem lőttem hiába,
Dozse, Dozse, mért is léptem a magyarok dolgába.”

Ennél a passzusnál sokat időzik Proli Prof, azzal zárván mondókáját, hogy bár kényyszerhelyzetben, de mégis mi, magyarok léptünk az oroszok dolgába. Nem a saját hazánkban, mint ötvenhatban, hanem idegen földön... Ámde, a muszkák mindig ránk vertek. Nagyapád idejében sem voltak különbek:

„Az orosz bent volt jól Galicziába.
Belekezdünk aztán a véres munkába.”

Lapozza a naplót előre, hátra, nézi a jegyzeteit, egyezteteti, de nem sorrendben, válogat:

„Kaptunk segítséget, osztrák katonákat.
Visszavertük megint a muszkákat.”

„Mint az oroszlánok, úgy mentünk előre,
Kivertük a muszkát a határ szélére.”

Ezt a két sort ki húzta alá, te vagy nagyapád? Majd a végén megmondom. Rendben? OKÉ. Szőke Felhő. És most jut eszembe, hogy a fenti négy sor is alá van húzva, de erről már semmit sem kérdez. Folytatja az idézgetéseket, a prózai részeket is megemlíti, magyarázza, de azokból nem idéz. Érdekesebbnek tartja a verseket, pedig ezeknek kevesebb a dokumentum értékük.

„Sokan maradtak ott félig meghalva,
az égbe hallatszott azok jajgatása.”

„Elveszett még itten egy kitűnő vezér,
aki nagyon küzdött a jó eredményért.”

„A második napon éppen vasárnap volt.
A Templom harangjai helyett ágyúk dörgése szólt.”

„Küzdöttek a fiúk oly megfeszítéssel,
de a muszkák voltak tíz annyi erővel.”

„Jött egy repülőgép, hozott egy jelentést,
hogy nincs egyéb hátra csak a menekülés.”

Mégis csak idéz a prózai szövegből, látom a jegyzetét, vastag vonallal húzta alá:

„Oroszországban szédítő italt nem iszik senki sem a háború alatt.”

Kétszer is elolvassa, és ennél a résznél igencsak sokat időzik, a második világháborúval hozza összefüggésbe, önmagától kérdezi, hogy vajon a katonák sem ittak? A többit már felénk fordulva mondja félhangosan. Ugyanis, a második világégés kor nem ez volt a helyzet, azóta változott volna ennyit a világ, mármint a szovjet katonák italozási szokásai? És erről is kiselőadást tart. Na, erre igyunk, amíg kitalálsz, hogy az oroszok italozásával hányadán is állunk, mondja nagy garral Rodnás, amit Sólkim, és Ikocs is aláhúsz, persze én is. Egyedül csak Ébóg hallgat, bajszát pödörvén ümmög, aztán nagy későre kuncogva kinyögi, hogy ő most a mi hőseink mellett az orosz vagy a szovjet katonákkal vállaljon szolidaritást? Majd rögvést hozzáteszi, emelem poharam az elesett katonák emlékére, s italát az utolsó cseppig kiissza.

Cserélődnek a vendégek, már mind a két bombázó elment, most jobban figyelünk Proli Profra:

„A Tiszturak az irányt is elvesztették habár buszolóval meg villanyos lámpával is fel voltak szerelve.” És beszél továbbá az Osztrák-Magyar Monarchia haditechnikáiról, majd az ellenfél- országokról külön-külön. A geopolitikai, stratégiai, technikai szempontokról.

„Segítséget kaptunk a tiroli khájler jégereket.”

Kijavítja, magyarázza a helytelen magyarsággal írt szavakat, idegen kifejezéseket. Rendel még egy vegyest, és tovább idéz:

„Mi is lőttünk, de nem láttunk semmit.”

Igen, mert politikai gravitációs lyukba süppedtek abban a gigászi nagy Oroszországban, melyben hegyek-völgyek egyaránt félelmetesek, csak hogy nekik ugyebár minden ismeretlen volt. Még a tiszteknek is, ők se tudták tulajdonképpen, hogy miért harcolnak... Hogy hogy nem, hát a győzelemért, okvetlenkedik Sólkim. Proli Prof elfintorogja magát, újabb cigarettára gyújt, és kiegészítő magyarázatokat fűz a tulajdonképpeni magyarázathoz. Még a kozmosz ősi táncát is szóba hozza. Ezt már én se hagyom szó nélkül: Csak nem csingerájt jár az univerzum? De, valami olyasmit, univerzum-csingerájt..., mondja, és még az 1967-ben felfedezett gamma-sugárzást is megemlíti, amiről fogalmuk sincs a tudósoknak, hogy milyen alapelvek szerint léteznek, működnek a világegyetemben, és nem is fogják megtudni soha... Mikrovilágunkban a hadi stratégia is ilyen kiszámíthatatlan lehetett egy ekkora országban – az idegeneknek. Nagyapádék ott, csepp voltak a tengerben... És tovább magyarázza az atomfizikai példát, vagyis azt, hogy került a csizma az asztalra, a szögecses katonacsizma, inkább

bakancs, mert a magyaroknak még az is csak papondekliből volt... Persze, a sok-sok milliós mezítlábas, félmezítlábas muszka ellen, és ezt is megmagyarázza, mi pedig csak kapkodjuk a fejünket, értetlenül, mégis azt a látszatot keltve, hogy igenis, mindent értünk. Politikául... Még a tudományt is, naná!

„Sötét és sáros erdőkön, patakokon keresztül mászkáltunk.”

Nagyon jól írja, mert ők ott csak tényleg mászkálni tudtak, nem pedig harcolni.

„Egész éjjel marsoltunk (mászkálva!), reggel felé egy hegytetőre értünk. Egy óranyi pihenés után tovább czurikoltunk...”

Mert ebből állt az ők előrenyomulásuk..., és magyarázza, magyarázza... Aztán újabb idézetek:

„Lemberg irányába krumplit ástunk, süöttünk. Innen nyugat felé vonultunk, aztán kelet felé...”

Össze-vissza, mert tehetetlen volt ott a mi hadseregünk, hisz:

„Még a fák tetején is muszkák voltak. Visszavonultunk abba az irányba, ahonnan jöttünk, aztán megint vissza, fel a hegyre, onnan egy erdőbe, a tisztásra. Lisznevicsi falu mellett.”

És itt már a kolera ellen harcoltak. Pusztította őket, mint a muszka. A közelharc, megsemmisítő szuronyrohamokról már nem is beszélve. Hullt a magyar, mint a kéve. Elöl a muszkák irtották, czurikkoláskor pedig a német bajtársaik – hátulról.

„Mint a labda úgy ugrált egyik honvéd barátomnak a feje, amit az ágyúgolyó szakított le...”

„Orosz fogságba estem 1915. máj. 27-én, Szinjaván.”

Helyesen: Sieniwánál. „...ahol a Szán folyik.”

„Békerített a muszka hajnali homályba,
reményem romba dőlt az orosz fogságba...”

„Taposom Moszkvába a homokos földet.”

„...a Volga (hat percig ment a vonat rajta, olyan széles...) vidékén éltek németek. A Kaukázusban is voltak német falvak.” „Singer varrógép társaság Szent Péterváron. Szénkitermelés is német kézben volt.”

„Azután vonaton vittek Szamaráig.”

„Június 1-én reggel vonatra ültünk, 3-ig utaztunk, éjjel-nappal.”

„Szulák községben laktam, dolgoztam, gazdálkodónál 2 évet és 10 hónapot. Innen gyűjtőlágerbe: Szavatovba, 2 hónapig, utána haza.”

És a fogságbeli napló, naplórész hol van? – néz rám Proli Prof, túr bele bozontos hajába, kérdően. A háborút megverselte, teleírta a noteszt, s a fogságban semmit sem írt? Hát ez az, mondtam neki, és!

Elő a farbával!

Azt se tudtam, hol kezdjem, melyik titokkal. Kezdem is el egyáltalán, vagy hallgassak vele, és csak 2014-ben mondjam el, írjam meg, tegyem közhírré, amikor is a napló 100 éves lesz, úgy ahogy ezt Tata nagyapámnak megígértem, meg, de! Nem tartottam be, pontosabban: egy részét nem. Az 1990-es évek elején a Kossuth rádió sugározta többek között az egyik erről szóló jegyzetemet, amit én olvastam be, Kulcsár Katalin Határok nélküli műsorában.

Két naplója volt az öregnek, csakhogy! Amit a fogságban írt, azt Mama nagyanyám elégette, hogy a világ szeme nehegy egyszer is megakadjon rajta, mert ebben voltak az igazi titkok, amit Tata nagyapám hiába dugdosott, a „szoknyás csendőr” jó szimattal rátalált. Tartalmának egy részét szerencsére, a napló megtalálása előtt elmondta, beismerte, hisz „az életem függött ettől”. És az egészet úgy állította be, hogy a viszonya Kátyinkával muszájból alakult ki, merthogy a lány bolondult „belém”, és nem fordítva. A gazda akarata szerint, hisz nagyon megkedvelte az „Átilá” hun-legényt, főleg miután megtudta, hogy milyen nagyszerűen számol. A sok földje, hatalmas birtoka mellett üzlete is volt a gazdinak. Később derült ki, hogy a félcigány, fényes szemű orosz Kátyinká „az öreg gazdám bitangja.” A fogoly-szolga eleinte a mezei munka után, esténként a ládákat rakosgatta a raktárban, takarított, mosogatott. Minden kulimunkát ő végzett. Egy ilyen alkalommal a ládák, üvegek között, a poros földön, összegyűrt papírpénzt talált, az akkori legnagyobb értékű orosz pénzt, rubelt, és nagyapám, gondolkodás nélkül, azonnal odaadta a gazdinak, mondván, hogy hol találta. A muszkagazda nem szólt semmit, elvette, és cserében egy nagy kulcscsomót nyomot a markába, s azt mondta, mától kezdve rád bízom az üzletet, te vagy a főnök. Így lettem a fogságban úriember, mesélte Tata nagyapám. Csak az eladással, árubeszerzéssel, könyveléssel foglalkoztam, három orosz alkalmazottam volt, később már négy, mindent ők cipeltek, ők takarítottak, mosogattak, vagyis, én parancsoltam nekik. Ment is az üzlet, mint a karikacsapás. Egy árva kopejkát se vágtam zsebre. Gyermekeként kezelt a gazdim, nagyon megkedvelt, én is őt, szinte odaragadjak. Többen ottfejtették magukat, családot alapítottak. Azt tudta az én gazdám, hogy nős ember vagyok, de azt nem, hogy már gyermekünk is van, azt remélte, fia helyett, (balesetben halt meg) fia lesznek...Majdnem az is lettem. Egy vasárnap délutáni táncmulatságban akadtam össze az én Kátyinkámmal. Egy gyors tempójú orosz melódiára, csasztuskára, mit gondoltam mit nem, verbunkozni kezdtem (akárcsak én, Karácsonykőn), mindenki engem bámult, nagyon tetszett nekik. Aztán csárdásba fogtunk, Kátyinkával, ő kért fel engem, tanítottam, hogy kell járni, nem volt botlábú, hamar megtanulta, két-három táncmulatság után már úgy for-

gott, mint a pereszle. Orosz csárdást sose látott a világ. Szibériás fagyos télen hatalmas hodályban, dácsában táncolt a fiatalság, nyáron kinn a tengernyi réten, vagy a hatalmas udvaron, ott minden olyan bestelen nagy kiterjedésű volt, mintha felnagyították volna. Olyan hatalmas, különleges ország, olyan vallásos, hogy soha senki le nem győzi őket, ezt éreztem akkor, és ugyanezt érzem most is. Nem véletlenül mondtam a második világháborúban, amikor Észak-Erdélyt visszacsatolták, hogy ne ünnepeljete, mert ez pünkösdi királyság. Butykóra merem volna tenni a fejemet, hogy így lesz. És ezután is mindig így lesz, nagy pecér unokám, jegyezd meg, hogy az oroszokat sose fogják legyőzni. Soha, érted? Zsigereinkben éreztük, és azóta is ezt érzem, egyre jobban. Én nem a többi környékbeli országokról beszélek, hanem csak kimondottan Oroszországról. Olyan ez, mint amikor birokra kelsz valakivel és azt érzed, hogy soha a bűdös életbe nem tudod földhöz teremteni, és csak idő kérdése, hogy téged mikor vág derékig a földbe, akárcsak a mesékben. Ilyen ország ez az ország, ilyen. A másik dolog, amit Mama nagymamának nem mondott el, az hogy Kátyinká áldott állapotba került, mielőtt hazajött volna. A „leszerelése” utáni lágerben is levelezett vele. De én ezt nem hittem el neki, magyarázta Tatanagyapám, arra gondoltam, azért mondta, és írta ezt nekem, hogy maradjak ott, térjek vissza hozzá. A gazdám vagyonának jelentős részét ránk íratta volna. Hasonló helyzetben többen is maradtak ott, beszédtema volt. Megsúgom neked, nagy pecér unokám, hogy Kátyinká szebb volt, mint nagymamád, nem is kicsivel. Nos, e kapcsolat kapcsán egyre fecskésebbé vált a hangulat szögletes kerekasztalunknál. Ketten egyenesen haszonlesőnek nevezték az öreg, Proli Prof pedig ennél mélyebbre szántott, mondván, hogy az orosz fogoly fülébe már eljuthatott az alakuló szovhozok híre, ami az esetleges örökséget teljesen lenullázta volna. Ami viszont még jobban felborzolta a kedélyeket az, hogy: Miután hazajöttem a nagy háborúból, több levél is érkezett onnan. Jól megkentem a postást, hogy felbontatlanul küldjék vissza, „A címzett ismeretlen” felirattal. És ez a vita fokozódott, enyhült, ki-kiegyenlítődt. Keményedett, hígult. Proli Prof végül is azzal zárta, hogy a haza ügye előbbre való a nemi enyvelgéseknél, és a családbontó, új család létesítendő légyottnál is. Hazafi volt az öreg, hős, parancsot teljesítve harcolt, nem önszántából ment oda, de ha már odavezényelték, harcok szüneteiben olyan háborús naplót vezetett, ami ritkaságszámba megy. Elővette a térképeket és a napló szerinti frontvonal alakulását mutatta; a földrajzi helyeket magyarázta, következtetéseket vont le a hégagos részeken. Egy érdekes passzusról megfedekeztem, ez még a fogságba esés előtt volt, mondta, a napló is említi, és olvasni kezdte az Erdélyi ezredek a világháborúban című nagy, súlyos könyvből:

„Bukowiecban érkeztek az ezredhez a karácsonyi szeretetsomagok. Mindenki meghatva bontotta ki az otthonról érkező ládikákat. Bukowiec tucatnyi házát megtöltötték a katonanóták és karácsonyi dalok, s míg odakint hullott a hó, a székely és román ajkú 62-esek szép egyetértésben ülték meg a szent karácsony ünnepét.”

Ez a passzus felborzolta a kedélyeket, főleg a későbbi román és magyar viszony ala-

kulása miatt, Proli Prof tett pontot a végére, mondván, hogy a politika nem a hűség művészete, sem a gerincesség netovábbja. Az érdek olyan, mint a tükör, melyben a valóság jobb keze mindig balnak látszik. Mindig, de hogy tükör mögött mi zajlik, sosem tudja meg az, aki csak a talpas tükör előtt áll, és! Magát nézi benne. Na, ezt fordítsd le nekünk magyarra, mondta Ikocs, mondtuk mindannyian, és ő le is fordította, amit aztán a nagykönyvből egy újabb idézet követett:

„A hadifoglyok a háború igazi mártírjai. Kétszeresen hősök, akiknek a harctéren kívül az igazi pokol is kijutott.”

Kijutott bizony, toldotta meg Proli Prof: nyugati jóbarátaink jól kijátszták a monarchiát, és kik itták meg a levét? A magyarok. Több százezer halott, s még az áldomást is velünk fizettették meg. A hírhedt nagy áldomást. Kis Trianonban... Visszatérve az iménti idézethez, tény, hogy nagyapád fogsága nem volt igazi pokol, a helyzethez mérten ez hétszentség... Inkább édennek mondható, de tény, hogy hős volt, Szőke Felhő, büszke lehetsz rá, mondta Proli Prof, mondta Ikocs, mondta Rodnás, mondta Sólkim, mondta Ébóg, és!

Mielőtt a fő titkot feltártam volna, Proli Prof megelőzött, a szavamba vágott – egy újabb idézettel:

„Midőn az ezred mindazon egykori tagjainak, akik a forrásokat rendelkezésre bocsátani szívesek voltak, őszinte köszönetet mondanék, kérek mindenkit, akinek további adatai vannak, hogy azokat az ezred történetének teljesebbé tételéhez és derék székelői fiaink tetteinek az utókor számára való megőrkítéséhez beküldeni szíveskedjenek.”

Nagyapám adatai nem szerepelnek ebben a nagy könyvben, a fényképe sincs ott a sok-sok honvéd arcképe közt, a naplójáról már nem is beszélve. El kéne küldeni, de hová, de kinek, milyen, történelmi emlékeket gyűjtő, őrző, feldolgozó intézménynek? Erről társalogtunk, amire a választ Proli Prof sem tudta, annyit viszont mondott, hogy ennek a helye csakis Magyarországon lehetne, valamilyen hadtörténeti múzeumban, intézményben, és!

Mit ad a Fennvaló, közel félévszázad múltán, ennyit haladván előre az időben, Budapesten, a Nyugati pályaudvar előtt, Szőke Felhő, Szőke Felhő! Kiáltja valaki a túlsó járdáról, és újsággal a kezében hadonászik, integet nekem, pontosabban, 2014. április 18-án, nagypénteken, Ikocs volt. A régi-régi Fecskés barát, Uramatyám! Még mondja valaki, hogy véletlenül nincsenek... Csakhogy! A Gondviselés tűnik annak. A részletekkel most nem foglalkozom, az általa lobogtatott újságról (Magyar Nemzet, 2014. 04. 12., szombati magazin, Margittai Gábor cikkéről) viszont kiemelten annyit, hogy:

„A szegedi múzeum idén februárban kezdte a gyűjtést, felhívást téve közzé, hogy {első világháborús emlékeket vár a világégés századik évfordulójának alkalmából}.”

Visszaröppenvén a Fecskébe, némi teketóriázás után álltam elő a farbával, tétoválva ugyan, mint az a jó lapokkal rendelkező kártyás, aki nem biztos a sikerében, mert attól fél, létezhet egy olyan csaló, akit sose tudnak elkapni, leleplezni, és így mindig ő a győz-

tes. Álnokul. Tata nagyapámat, annak idején a szemfüles öccse buktatta le, Himnusz Pistibá, ő jutott eszembe, amikor úgy döntöttem, hogy nem hallgatom el az igazságot, még ha meg is változik a róla kialakult egyöntetű vélemény, villant szemembe vakítóan az üvegfalón át besütő, fodrosan, bolyhosan vibráló nap fénye. Ezért mondtam mind-
ezt, hunyorogva, hiteltelennek tűnő arckifejezések kereszttüzeiben, amit nem akartak
hinni,

mintha nem jól hallották volna,
mintha csődöt mondott volna a fülük,
mintha az én szavaim mást közvetítettek volna az agyukhoz, mintha az ital miatt vált
volna hihetlenné mindez,
mintha hamisnak álmodták volna a valós tényeket.

Többször meg kellett ismételnem, és még akkor is gyanúsán, kételkedve néztek rám.
Tágra meresztett szemekkel.

Hajolj ide, nagy pecér unokám, tartsd ide a füled, még közelebb, még, még, és resz-
kető jobb kezével átfogta a nyakam, egészen közel húzott magához. Mélyeket lélegzett,
akadozva. Nem voltam én hős, fiam, nem, nem. Senkit meg nem lőttem a háborúban.
Senkit, érted? Újabb lihegős szünet után pedig azzal folytatta, hogy ő mindig mellé,
alá vagy fölé célozott. Mindig. Mert nem vitt rá a lelkiismeret. Mért öljem meg azt,
aki soha semmit sem ártott nekem, még csak nem is ismertem. A napló se igaz. Hogy,
hogy nem igaz? – kaptam fel a fejem. Erőltlenül bár, de visszahúzta. Az a rész nem igaz,
ahol én magamról írtam azt, hogy így meg úgy öltem, lőttem le a muszkákat. Ezekből
semmi sem igaz. Az égvilágon semmi. A többi igen, mind igaz, de csak a többi. Látod,
látod, hogy engem se lőttek meg, egy karcolást se kaptam, nemhogy sebet. A Jóisten
vigyázott rám. És láss csodát, kitüntettek. Nem is egyszer. Hamis kitüntetések ezek.
Akkor mért fogadta el?! Mért írta az ellenkezőjét. Mert a verseket mások is lemásolták.
Hogy írtam volna az igazat? Lepuffantanak. Aki nem vitézkedett, nem mutatta, hogy
milyen bátor, azt hátulról lőtték le. A miénkek..., akikkel együtt harcoltunk. Én a nap-
lóm hírével vitézkedtem. Még vigyáztak is rám, nehogy a költő meghaljon. Hazug há-
ború volt, fiam, hazug. Minden háború hazug. A kitüntetések is azok. Nem is tudom,
mi lett velük. Hogyha mindenki így tenne, mint én, sose lenne háború, sose, érted?
Tegnap este a Jóistennel álmodtam, igen, nagy fehér szakállá volt, napfény-szakállá,
mint a napimádó őseinknek, ott lebegett felettem, és azt mondta, erősen vastag han-
gon mondta, jól tetted, Jóska, hogy senki sem lőttél le, jól tetted. Én mondom neked,
hogy jól tetted. Ezt mondta. És mint a gardany (nagybőgő), úgy szólt a hangja, (mikor e
sorokat írtam, A hang világnapja volt!), úgy biza, olyan mélyen, mintha énekelte volna,
a basszusnál is mélyebben zengett. Most is hallom. Te nem hallod? Ha mindezt nem
mondom el neked, hősként halnék meg, igen, de nem visz rá a lelkiismeret, a hitem,
hogy ezt a titkot, a legnagyobbat, a sírba vigyem. Szorította a kezemet. Mindent rád
bízok, nagy pecér unokám, ha írástudó leszel, márpedig az leszel, mert én megálmod-

tam, tégy vele, amit akarsz, de csak akkor, érted? – ahogy megegyeztünk. Tudod, hogy az álmaim java része be szokott teljesedni. Főleg a visszatérő álmok. Mintha figyelmeztetőként térnének vissza, nehogy elfelejtsem őket. Ami pedig a fél titkot illeti... Itt a hangja elcsuklott, lehunyta a szemét, erőltetve mondta, hogy ez a titok a második világháborúhoz kapcsolódik. Nem is álmodtam róla, hogy újabb levelet kapok, orosz levelet, szovjet katonai borítékban, de innen Romániából, szerencsére, hogy nekem adta ide az új postás... Nem Kátyinká írtta..., nem női írás volt, nem. Hát akkor ki írta, Tata nagyapám? Nem válaszolt, csuklani kezdett, elakadt a szava, és már nem is tudta tovább mondani. Könnyes lett a szeme, és a hosszan tartó csuklás után köhögni kezdett, mélyen a tüdejéből, krákogva, sehogy sem akart felszakadni a flegma, vizet adtam neki, de a köhögési roham mindegyre megismétlődött, olyannyira, hogy teljesen kifárasztotta. Homlokára hideg verejték csapódott ki, letöröltem. Újból megfogta a kezem, szorította, egyre jobban és jobban, szeme üvegesnek tetszett, párnára csurgott a könnye. A ház hirtelen benépesedett, de még annyit nagy nehezen kinyögött, hogy majd holnap, holnap... Jóval később, a látogatók duruzsolásai közepette azt vettük ki a beszédéből, ültessük fel, mert ő éhes. Mit ennél, Jóska lelkem? – kérdezte Mama nagyanyám. Forró csirkepaprikást kívánt, Szibéria óta mindent tűzforrón evett, reggel, délben este. Nyáron még a früstököt is. Otthon akkor nem volt csürkemártás, az unokaöccse viszont, Kicsi Kulák Ferenc (annak a fia, akivel a tábori levelezőlapon együtt vannak lefényképezve) szólt, hogy ők azt vacsoráztak, és hogy nekik még van belőle. Én hoztam el, s a kicsi, csonkafülű vaslábasban a tűzforró mártást, csámcsogva, jó ízűen mind megette, kimártotta, kinyalta, és! Másnap, napfelszentültekor – meghalt.

Miután mindezt a Fecskés barátainak elmondtam, nyomasztó hallgatásuk későre tört meg. Az örök titokban maradt levélíró személyével kapcsolatos találgatások, feltételezések után csönd lett, mintha! Minden vendégre kiterjedt volna ez a furcsa némaság. Ilyen se volt még. Közvetlenül záróra előtt. Enyhén indult a kritika, koccintások nélkül, aztán egymás szavába vágva egyre kíméletlenebbül szóltak róla – dorgálták, szidták, szapulták Tata nagyapámat – már-már én is,

hogy gyáva,
hogy áruló,
hogy szégyent hozott a magyarságra, a hazájára,
hogy elárulta a bajtársait,
hogy cserbenhagyta,
hogy ez egyenesen, egyenesen...

Proli Prof mereven nézett maga elé, hóka szempillája rezzenetlen volt, fejét hátraszegte, arca átszellemült, tekintetében furcsa fények komorsága vibrált. Keresztet vett, felemelt mutatóujjával jelezte, hogy szót kér, de még sokáig hallgatott, köhécselt, krákogott, újabb cigarettára gyújtott, egyre sűrűbb füstfelhőbe burkolózkodva mondta, hogy az ő véleménye – Tata nagyapám eme furán alakult vitézségéről – a miénkhez

képest egészen más. Más, amit az emberek úgy általában hallani szeretnének még a legfurcsább helyzetekben is, nem együttérzésből, csupán megszokásból, és elkezdte kifejteni, hogy miért. Hogy mindez miért olyan, helyesebben, miért nem olyan, mintha a tavaszba ősz költözne, vagy július kellős közepén hullna a hó, és a legzordabb télen koszorúzná magyar délibáb a levegőget.

Romániában.

Bobory Zoltán

Lassan égig érnek

Ahogy nőnek fáim
úgy múlik el az élet
Lassan már az égig érnek

Sűrű gyilkos gazból
mentettem ki csenevész
formátlan kis fenyőimet

Negyven éve immár
Sudár délceg fák lettek
Az erkélyről nézem őket

büszke fényes kedvvel
Fölöttük a kéklő ég
alattuk erős gyökérzet

S gyönyörű igéi
az élet regényének
a zöldellő friss dús rügyek...

Uriv után – 1943

megnyúltak a sóhajtások esténként
sötét huzatúvá váltak a szemek...
a fájdalek folyói megeredtek

a földeken jéggé dermedt kezek képe
s a szent lázadások helyett szürke
halk halottsirató énekek születtek.

árvasággal meghasadt bolyongások
nyomában kopott kacatok szerteszét
kezük jegyével akikhez tartoztak

könnyektől megviselt levelek fényképek
fekete ruhák az út mellett tanuként
élő fák emlékekkel vesződő ágain

a semmi egén a temérdek csillag
egyformán hidegen hunyorogva mind
viszi az üzeneteket a magányt a kint

Ünnepelj csak magyar!

Leveszi a polcról egy Illetékes(1),
unottan letörli róla a port,
aztán subickolni kezdi;
pök is rá egyet—csillogjon ám!
Gyűrött nejlonzacskóban kiviszi
a pince-raktárból, föl, föl...
Kint már várják.
Mint varjak, feketék...
Illatos öltönyösök.
Kézről kézre adják-
hisz fontosak ők;
öltönye ujjával egyik másik
még fényesíti—„miattam ragyog”.
Úgy adják át az Illetékesnek(2)
-Helyezze el!
Ám ő nem éri fel
a posztamenst, amire
fel kell helyeznie.
Széket dugnak alá lihegve,
jajj, le ne essen szegény,
itt *mindenek* előtt...
Harangok szólnak, s fanfárok,
lila tömjénfüst lengi be a teret.

Mélyen a kamerába néznek
az Illetékesek(3).
A tömeg csak áll.
Aszpikos tekintettel, illőn.
A VIP is áll. Türelmetlen.
Bent várja őket aszpikos libamáj.
De...jajj...még Himnusz...
Végre, vége! Induló...
A megbízható megbízott
leemeli a helyéről(2),
a gyűrött nejlonzacskóba
visszatuszkolja, s indul;
le vele, a dohszagú raktárba,
a helyére(1).
Ahol senki se látja,
sercent egy nagyot;
a többi közé rakja a polcra.
S rázárja a vasajtót
ünnepeinkre.
A következő alkalomig.
Amikor, a francba,
dolgozni kell majd megint.

P. Maklári Éva

Találkozás az ördöggel

A kertre néző nagy ablak előtt ráncos, töpörödött öregasszony ült, arcát a hosszú szőrszálak szinte bajuszként, szakállként keretezték. Mozdulatlanul, mereven bámult maga elé, keze a szék karfáján nyugodott.

A folyosón valami furcsa illat terjengett. Nem emlékeztetett sem mosószerre, sem fertőtlenítőre, aztán rájöttem, mi ez: az öregség szaga. Ez áradt a falakból, a kőpadlóból, a nyitott ajtó mögött látható ágyakból, terítőkből.

A nővér szóltanul lépkedett mellettem, majd előre sietett, és jobbra mutatott. A tágas szobában három ágy támasztotta a falakat, az ablak előtt kis asztal állt székekkel.

Zsu a jobboldali ágyon feküdt, a tolószék szorosan az ágy elé támasztva tartotta a takarót is. Nem nézett rám, mikor odaléptünk.

– Zsuzsa néni – szólt az ápolónő – látogatója jött, az unokahúga! Keljünk fel egy kicsit! Úgyis mindjárt hozzák az ebédet – folytatta, majd erőteljes, de lágy mozdulattal felhajtotta a takarót, s rám nézett segítségkérően. Felemeltük a törekeny, sovány testet, s beleültettük a székbe, amit a nővér az asztalhoz gördített.

Leültem. Zsu még mindig nem nézett rám. Másodpercek teltek el ezzel a néma együttléttel, mikor megkérdeztem: – Hogy érzed itt magad?

Végre rám pillantott.

– Szoktál még kötni meg horgolni? – kérdezte. Soha nem foglalkoztam efféle dolgokkal, de édesanyám gyönyörű pulóvereket, terítőket készített, s rendre elajándékozta a rokonoknak, ismerősöknek. Most összekevert bennünket, nem tudja, ki vagyok – hasított belém a gondolat.

– Nem, már nem, reszket a kezem – hazudtam, s elkezdtem elé pakolni néhány gyümölcsöt, csokoládét a táskámból. Újból másodpercek teltek el szóltanul, Zsu ugyanúgy meredt maga elé, mint a folyosón ülő öregasszony, sovány arca nem árult el érzelmeket.

– Hát apád miért nem jött el? – emelte fel a fejét váratlanul. Most mit mondjak? Apám már 15 éve halott. Az egész família ott volt a temetésén, Zsu is.

– Most nem tudott jönni, de majd találkoztok – azt üzeni. Bólintott, s újabb hosszú hallgatás következett.

– Rajzolni szoktál még? – szegezte nekem a kérdést váratlanul. Igen, most felismert, most tudja, ki vagyok.

– Nézd csak, hoztam neked valamit – vettem ki a táskámból a levelezőlapnál nagyobb vastag papírt, amire a halott fiát ölében tartó, könnyező arcú Máriát rajzoltam, s nekitámasztottam az asztalon lévő vázának. Most először csillant meg érzelem a szemében, ahogy a képre nézett.

Zsu apácának készült, és már felavatás előtt állt, mikor feloszlatták a rendeket,

bezáratták a zárdákat. Látszólag alig viselte meg a dolog, amit az is bizonyított, hogy hamarosan talált férfit, aztán elvégzett valamilyen tanfolyamot, ami egész életére biztosította az irodai munkát számára. Mikor első házassága csődbe jutott, újból férjhez ment, s egy okos, jóképű fiúval ajándékozta meg a családot. Mély vallásossága nem kopott el, a vasárnapi misék élete természetes részei voltak. Néha azt mondta, azért imádkozik ilyen buzgón, mert lelkiismeret furdalása van, hogy Jézus szeretetét felcserélte földi érzelmekre, de talán elkerüli a poklot, hiszen semmi nem rajta múlt, csak nem viszi el az ördög.

Nyugodt, egyhangú, de kiegyensúlyozott élete akkor változott meg, mikor nyugdíjba ment. Férje még dolgozott, orvos fia pedig megnősült, és megosztotta a napjait gyerekei és a kórház között. Zsu főzőgetett, takarítgatott a kétszobás panellakásban, s egyre sűrűbben látogatta a templomot, takarítás közben pedig hangosan imádkozott.

Egy nap váratlanul megszólalt párja telefonja a munkahelyen, ahol korábban Zsu soha nem zavarta.

– Valaki dörömböl az ajtón, és azt morogja, hogy elviszlek, elviszlek... – sírta reszkető hangon a telefonba. A megdöbben Feri azonnal felhívta a szomszédaszszonyt, megkérte, nézzen már oda, ki szórakozik a feleségével, de a válasz megnyugtatta. Egy lélek sem áll az ajtó előtt, Zsu biztos elaludt, és rosszat álmodott.

Néhány nyugodtabb nap következett, mígnem egy este a hazatérő Feri furcsa helyzetben találta feleségét. Zsu a sarokba tolt fotelben ült felhúzott lábbal, a pokrócot fejére borította, rémülten pislogott egy kis résen, és nem volt hajlandó megszólalni. A faggató kérdésekre azt válaszolta, hogy egy fekete árny járkal a lakásban, és azt suttogja a fülébe, hogy elviszlek, elviszlek...

Ettől kezdve reszketett keze, lába, láthatatlan árnyakat hessegetett, a fia által felírt orvosság csekély javulást hozott ugyan, mikor váratlan esemény történt. A munkahelyén megszólaló telefonban Feri Zsu kiabálását hallotta.

– Már felmászott az erkélyre, nagy és fekete, csattogtatja a fogát, vigyorg rám – üvöltötte –, és a patájával rugdossa az erkélyajtót! Mindjárt bejön! – visította. Segíts! Segíts!

Feri örült iramban rohant haza. Zsu a földön feküdt, fejét egyenletes tempóban verte a padlóhoz, úgy vonított, mint egy kutya, és csak injekcióval tudták elhallgattatni. Nem lehetett többé egyedül hagyni. Egy csendes, tiszta otthon mellett döntöttek, ahová hetenként pap is járt, és Zsu mindig meggyóna élete nagy bűnét, mindig kapott feloldozást, elcsendesedett, egyre jobban befelé fordult, s már a család látogatásaira is alig figyelt.

– Egyél egy kicsit! – bízattam, nagyon sovány vagy. Belekóstolt a közben behozott levesbe, evett három kanállal, aztán megrázta a fejét, mint aki teleette már magát.

– Elzavarták, nem jön többet – mondta, s egy picikét elmosolyodott. Megsimogattam a fejét, intettem a nővérnek, hogy fektessük vissza. A tolószékből a rajzom felé nyúlt. Felhúzott térdein megigazítottam a takarót, és rátettem az egyszerű kis képet. Nézte, alig pislogott, jobb kezének mutató ujjával lassú, simogató köröket rajzolt az arcokra, már nem figyelt rám.

Még egy pillantást vetettem az ágyra, és elindultam az ajtó felé. – Isten veled, Zsu – motyogtam szinte hangtalanul.

A folyosón már többen ültek – nők, férfiak – szótlanul, egykedvűen. A szakállas öreg-asszony szoborra merevedve bámulta a semmit, hallgatta a csendet, talán emlékezett, talán a végtelennel barátkozott.

Káliz Sajtos József

Mindenszentek előtt

A fák földre omlott,
tűzpiros ruháját
most falják föl a lángok.
A kárörvendő varjak
versenyt kiabálnak,
s a pernyével együtt
kavarognak a szélben.

DE

h
i
t
e
m

Esteledik. A fény átadja
helyét a ködnek, fagynak.
Elrejtezik minden,
el még a lélek is.
Akár a tetszhalott:
elszunnyad az élet...

o l t h a t a t l a n .

ü
z
e
m

...s oly hamar véget ér,
véget érhet,
ahogy ellobban a gyufa,
vagy egy dallam megszakad,
'mint húr, ha pattan'.

v
i
l
á
g
o
m

Bartal Klára

Hajnal a Pilisben

Rejteki tüzek, kigyúljatok,
Köszöntsétek az Áldott Napot!
Barlangok mélyén, vén kövek közt
Régvult táltosok lelke köröz.
Fakadó forrás szent dallamát
Suttogja ezer fehér barát.
Ébred a sárkány, reszket a föld,
Reszket a lélek is idefönt.
György vitéz kürtje csatára hív,
Hangjára forrón dobban a szív.
Dobban a kő is. Érzed-e már?
Földanya égi csodára vár.
Villan a fény a völgy ágain,
Sóhajtva sárgul száz kankalin.

Ima Advent idején

Leverted rég a süvegem –
Emelj magadhoz, Istenem!
Oly' messze az a Betlehem,
Nem érek oda tán sosem.
Magasan van a jászolod !
Kézem, ha többé nem fogod,
Elébed hogyan juthatok?
Segéljetek, nagy királyok!
Csillag mutatta az utat
S Ti megleltétek az Urat.
Köd fátyla borít most eget...
Lehet, hogy mégis elvezet
A Kisdedhez egy égi fény –
S nem csak Karácsony éjjelén?

Didergő nyárban

Szemed kékje az égé
(Lelkemet dermeszti szél).
Fehérlő felhő hajad
(Szívemen sír az eső).
Alattad fekete föld,
Fölötted bársony a gyepp,
Sikolt a rózsabokor.

Szánjatok meg!

Bús, őszi szélből síró dallamok...
Kit én szerettem, az is elhagyott.
A Notre Dame-on hogy ragyog a fény!
Mit űzők-hajtok a fél földtekén,
Csodák között csak békét nem lelek...
Egy Apollinaire-sort idézgetek.

Tibai T. Balázs

Lakat

Lehet, hogy velem van a baj, de nekem a lakatról XVI–XVII. századi pusák kéreklakatos elsütőszerkezete ugrik be. Működését nem írom le, akit érdekel a téma, úgylis ismeri, akit meg nem, az meg nem kíváncsi rá.

Ez még nem lenne baj, de gondolkodásom egysíkúságának ékes bizonyítéka, hogy a lakatról pedig a zárra asszociálok, de nem ajtózár, hanem zavar értelem-ben.

Apai nagyapám volt az első, akitől információkat szereztem, 6-7 évesen, a pus-kazávarzatok eltérő voltáról. Talán meglepő, de már e zsenge korban élénk érdeklődést mutattam a fegyverek világa iránt (bár előző év karácsonyára még babát kértem), nagyapám haditechnikai beszámolóját így nem (csak) a jólnevelt unoka kötelező türelmével, de valós érdeklődéssel hallgattam. Egyébként is szerettem a nagyapámat.

Egyenes húzású zár, forgó-toló zár, Mannlicher, Mauser, Schwarzlose-géppuska, nekem mind olyan csodák voltak, amik fantáziámat nem csupán megmozgatták, de tartósan bűvöletbe is ejtették. A fegyverekben nem az ölés és fizikai pusztítás ördögi eszközeit láttam, hanem olyan elmés szerkezeteket, amelyek lehetővé tesznek az ember számára dolgokat, amikre amúgy nem képes. Elérhet távoli célokat, megvédheti vagy biztonságban érezheti magát, esélyegyenlőséget kap nála amúgy sokkal nagyobb erővel szemben. A fegyver nem a gyilkolni, legyőzni, uralkodni, vér és hatalom képzetkörét aktiválta bennem, hanem a megnyugodni, védeni, biztonságban lenni, érteni valami fontoshoz halmazt, és ez így van mind a mai napig.

Nagyapám nem csak fegyverekről mesélt, és a fegyverekről sem csak mesélt. Hallottam tőle az akkor még számomra idegen névről, a Don-kanyarról, Korotojakról és kicsiny orosz falvakról, a bajtársairól, akiket rohamban mellette kaszált le géppuskasorozat, hogy milyen pusztítást végez a támadó-, és milyen a védőkézigránát, miért rettenetes a Sztálin-orgona, miért kell bekormozni a puska célgömbjét, honnan ered a „végeztem hatszáz” kifejezés, és milyen gránátrepesztől megesbesülni.

Ritkán beszélt ezekről a dolgokról; nagyon ritkán. Unokái közül csak nekem. Még nővéremnek sem, pedig ő a kedvence volt. Talán mert a háborút valami mélyen férfidolognak tartotta. Akkor sok dolgot nem értettem, és sok dolgot soha nem is fogok megérteni. Nehézkesen és lassan beszélt ilyenkor, hosszan elgondolkodva. A nevek nagyon fontosak voltak számára, halott társai nevén gondolkodott a legtöbbet, amit én persze untam, de mindig eszébe jutottak végül.

Látszott, hogy ezek az emlékek nagyon mélyről törnek fel és nagyon erősek ah-

hoz, hogy gyakrabban lehetne beszélni róluk. Utána mindig vissza is temette őket több évtizednyi ráakódott élet alá.

Utólag persze ő is sok mindent máshogy látott. Sajnálta azokat a kis orosz parasztházikókat, amelyeket parancsra felégetett, talán büntudata volt, hogy akkor, ott neki volt szerencséje és legjobb barátja helyett véletlenül ő tért vissza élve, és már tudta, hogy valószínűleg annak a gránátrepesznek köszönhetette az életét, ami a tiszti csizmáján át a húsába robbant. Így még a tél előtt hátraküldték, és mire sebe begyógyult, addigra vége lett a 2. magyar hadseregnek.

Nagyapám ennek ellenére szerette és tisztelte a fegyvereket. Ezt adta tovább nekem is. Szigorú és megszeghetetlen szabályokat vésett az agyamba, melyek később sportlövészként és amatőr gyűjtőként is mindig eszembe jutottak/jutnak. Megtanított lőni is. Nagy szerepe volt abban, hogy az elmúlt évszázadot ne történelemnek tekintsem, hanem családtörténetnek; valami folyamatnak, amelynek nemcsak szemlélője, de valahol részese és része is vagyok. Ezt a tanítványaimnak már nem tudnám megmagyarázni. Pontosabban meg tudnám, de nem értenék. Nem feltétlenül jó, de talán az én korosztályom volt az utolsó generáció, amely történelmi tudattal rendelkezik.

Két fia is kaphatott tőle valamit, mert apám komoly eredményeket ért el lövészetben, három- és öttusában, öccse pedig hivatásos katona lett.

Az előítélettel közeledők véleményével ellentétben a fegyver önfegyelemre és biztonságos helyzetértékelésre nevel, természetesen, jó kezekben. A fegyver kezünk meghosszabbítása, mint bármely szerszám, de rendelkezik valami megfoghatatlan misztikummal is, amit csak érezni lehet, kimondani nem. Ezért nem tud kielégítő választ adni egyetlen fegyverbarát sem, amikor arról faggatják, miért szereti a fegyvereket. Én sem. A bélyeggyűjtőtől miért nem kérdezik meg, miért pont a bélyegek?

A hétfvégén többször is eszembe jutott a nagyapám. Halottak napján a temetőben elmeséltem neki, hogy megnősültem, tanítok, és megint Fehérváron élek. He-lyeselte. Másnap befutott a vasútállomásra a 424-es gőzmozdony néhány korabeli kocsival. Vándorkiállítás és megemlékezés a doni mozgósítás 60. évfordulóján. A kiállítás felejthető, a gesztus szép. Nem olyan szélsőjobbos fröcsögés és kamasz szkinhedtalálkozó, mint sokszor a II. vh. kapcsán.

Eleget írtam. Most megyek és beolajozom a hatástalanított Frommert. Papa is ilyet használt hatvan éve.

Németh István Péter

Picinke dalok az Árva-kalendárkából

(szüleim emlékének)

I.

Anyánk kendője sárga
Volt, mint a nárcisz-párta,
Egy zöldes nyári ruhája
Meg nárcisz-levél akárha.
Somogyon át tenger felől
Jött szellőcske legére dől
E szál nárcisz, hozzám hajol.
A tél halt meg csak valahol?

II.

Balatoni hajnalégbolt
Bíborosan olyan szép volt
Akárha csak kosbor-szőnyeg
Terült volna térdeplőnek.
Balatoni alkony árnya
Vetült a tó bársonyára
Akárha a levendula
Illatozó lila dala.

III.

Egy pipacs-szoknya
Pirossa is hull, egyre
Hull, akárha zubogna
Már vérrel a szívbe.
A szellőre meg ing
Csak, szirma lenge kék
A ledneknek, mint
A fenti ég.

IV.

Először sírtam föl.
Mint mind a gyerek.
Mit a világ csak úgy
Kottáz: OÁ!
S elfogadtam volna
Máris, újra öled,
Édesanyám! Akárha
PARADICSOMOT. HÁZOÁ.

V.

Ha madárka
Búvik lombban,
Szívedben is
Szívem dobban.
Ha az ágról
Madár rebben,
Szíved dobban
A szívemben.

VI.

A reggeli temető
Megcsiklandja mezítlábam
A szunnyadó füvek
Gyöngyös harmatában.
Apám s anyám álma mélyebb
S én sírás és remény
Közt körbebillegdélek
Sírjuk cement-peremén.

VII.

Éppen 9 hónapja, hogy
Anyám is a föld méhében,
Apám meg10 éve halott.
Alszanak szépen.
Sírjuk jó franciaágynyi
S virágos, nem bántja ősz még.
S mint mikor tanultam járni,
Már közējük kéretőznék.

VIII.

Nyári arany még a fény,
Ám a hűvös eső mosta
Diófának a lombja
Csurom barnás rozsdá.
S jó újabb őszi vihar,
Roppant ágaival rázza,
Hogy lepattogjon már a
Menny tengerkék zománca.

IX.

Már nem potyognak könnyeim,
De borvörös vadgesztenye, ím,
Helyettük ért, és máris itt alul
Koppan, majd lábamhoz gurul.
Őszi naptól oly őszinte,
Hogy szívfelőli zsebből szinte
Izzik - mit imént mennybolt vérzett -
A bútorbarna otthonérzet.

X.

Az útszéli katángból holt
Apám szeme kékje int
Még. A nyár elbarangolt.
Nyirkos a nyuszifül megint.
Szirmát elejti a mályva.
Méh hull a rózsá ráncaiba.
Máriatenyerét rágja
Megannyi híves csiga.

XI.

Talpam alá kéretőz
Úgyis az út, ha megy ez ősz,
S tél jó, havát hozva
Velem szembe bodza-bokrokra.
Mindegy is ott, milyen dokknál,
Ha hozzátok sápadok már.
Mert Földetek lapjáról, ni,
Nem akarok lehajózni!

XII.

Nincs még szüretidő se.
S már daltalan hegyoldal
Vár. Csillag-mohás kútban
Hűtöm arcom a Holddal.
Versek tücske, ne vergődj
Némán az ingem alatt!
Bocsásd meg, hogy ennyire
Szívemhez szorítottalak.

Farkas Gábor

A nehézkedés anatómiája

*„Azt, hogy mit várunk másoktól,
legtöbbször a bennünk lévő nehézkedés
következményei határozzák meg,
azt, hogy végül is mit kapunk,
a bennünk ható nehézkedés.”*

(Simone Weil)

I.

nézni a csontot
a csonton a húst
az idegszálakat –

a test csak árnyalat

vegyérték a hang
idősík a mozdulat

és az ívek miket
eloldoz a *fent*
mint metaforák
magukban rejtenek

és nem a csontot
a csonton a húst
az idegszálakat –

csak azt az egy szót

fürtökben csüng le a
hold rázta alkonyat
s magamban szomjazom
verssé lett hangodat

II.

A kiinduló pont egy térszelet,
ebből alkotok némi végtelent.

Meglelni a térben,
ami nem véletlen...

III.

A hátoldali ablakok tükrében
a nehézkedés metszővonalai.
Semmit mindenért: a jövődöt féltem,
amit elmetsz, majd összerak valaki.

Az ismétlés sem azonos semmivel,
a késéssel oldott perc mindent másít.
A szükség hagyományt bont: a semmi *kell* –
s az idő belekarcol egy rovásnyit

a múltó univerzumba. Az ember
megbarátkozik lassan a semmivel,
és nem készülődik tovább a harcra.

Szűnik a miért, a meddig, a hátha,
és szűnik a hét kontinensnyi lárma –
a szükség hagyományt bont: a semmi *kell*.

Szecskó Károly

Gárdonyi Géza szülei

Gárdonyi Géza (Gárdony-Agárdpuszta, 1863. augusztus 3. – Eger, 1922. október 30.) eredeti családi neve Ziegler volt, mivel apai ágon német származású. A később felvett Gárdonyi név írói álnév, az író szülőhelye (Agárd) mellett található településre utal. A Gárdonyi névvel először 1881-ben az egri *Fülfentő* című élclapban találkozunk, első írása megjelenésekor. Ősei a Zieglerrek feltehetően a szászokkal vándoroltak be Magyarországra, Sopronban és környékén (Ágfalván, Bánfalván) telepedtek le. Kézművesek, többnyire lakatosok voltak, akik rendkívül furfangos termékeikkel lepték meg megrendelőiket.¹

Szászországban már a 15. században éltek Ziegler nevűek. A soproni evangélikus anyakönyvek legkorábbi bejegyzése, amely a névhez kötődik Ziegler János és felesége. Mihály fiuk 1624-ben született, keresztszülei szintén német származású üvegesek voltak. A Ziegler-család ősi fészke tehát Sopron vármegye volt, s a család törzse Ruszton lakott és innen kerültek el az ország különböző részeibe. Közelebbi megbízható adat csak az író nagyapjára, Ziegler Kristófra vonatkozik, aki 1820 nyarán költözött Sopronból Nemeskére. Házastársa Witthold Rozina alsólövői gazdálkodó leánya. Fiuk, János Gottfried keresztszülei: Zobel Gottfried kereskedősegéd és Gruber András pék, akinek felesége Deák Erzsébet magyar származású volt.² Kristóf nagyapa (1783–1885) hirtelen haragú volt, aki a családjában vasfegyelmet tartott s feltétlen engedelmességet követelt fiaitól. Felesége, Gárdonyi nagyanyja viszont rendkívüli gyöngédségével enyhítette az apai szigort.

Gárdonyi Géza édesapja, Ziegler Kristóf egyik fia Sándor, aki a keresztségben a Mihály nevet kapta, Nemeskéren született 1823. szeptember 4-én. Keresztszülei Erdélyszky Mihály lelkész és felesége Takáts Eszter, koltai nemesek leszármazottja, valamint Nemes Nagy Sándor mezei gazdálkodó és felesége Kontor Rozina. A keresztkomák, komaasszonyok magyar származásúak voltak és a Ziegler család tagjai is magyarul beszéltek, gondolkodtak. Szülőhelyükön csak az istentisztelet folyt német nyelven.³

Ziegler Sándor sűrűn látogatta keresztapját Erdélyszky Mihály tiszteletest a parókián, ahol szeretett időzni, olvasgatni. Gárdonyi édesapja itt ismerte meg a vallásháborúk történetét, a katolikusok és protestánsok egymás elleni harcait, amelyekről később fiainak is mesélt.⁴

¹ Z. SZALAI Sándor 2013. 14–15. – GÁRDONYI József 1934. 4–8.

² Z. SZALAI Sándor 2013. 14.

³ Z. SZALAI Sándor 2013. 14.

⁴ Z. SZALAI Sándor 2013. 15–16.

Nemeskér évszázadokon keresztül a nyugat-dunántúli evangélikus egyházkerült központja volt. Neves iskolájában tanult az író édesapja, ahol német nyelven olvasták a Bibliát, latin nyelvet is oktattak, de a tanítás nyelve magyar volt. A vallás ösztartó ereje irányította és alakította a helybeli családok, a közösség életét. A Biblia és az imádságos könyv minden családnak, így Gárdonyi szüleinek is becses tulajdona volt. Napjában háromszor imádkoztak és a vasárnapi istentiszteleten majdnem minden esetben részt vettek. Az imádságokra és a szent énekekre rendszerint nagymamájuk tanította a gyermekeket.⁵

Nemeskér község vallási és egyháztörténeti jelentőségén kívül a magyarságtudat kovácsolója is volt. Itt tanult a szlovák származású, lelkes honfivá vált tudós lelkész, Ribini János is, aki soproni iskolaigazgatóként 1751-ben a magyar nyelv művelésére buzdította diákjait. Gárdonyi édesapja az elemi iskola elvégzése után kitanulta a lakatos mesterséget, ügyes kezű lévén afféle ezermester lett. Tizenhat éves korában szabadult fel, miután elkészítette az akkoriban kötelező mestermunkát, amely valamiféle lakat volt. Ezt követően ünnepi ebéd volt a háznál.⁶

Gárdonyi édesapját nyugtalan vére, tanulásvágya örökös vándorlásra ösztönözte. A segédlevél elnyerése után másnap már gyalog elindult Bécsbe, hátán egy kis tarisznyával. Útközben, az osztrák fővároshoz közel egy nálánál sokkal idősebb vándorral találkozott. Az író visszaemlékezése szerint édesapja ekkor már fáradt volt s a vándor felajánlotta, hogy tarisznyáját tovább viszi. Egy darabig mellette gyalogolt, de miután látta, hogy édesapja járása meglassul, futásnak eredt. Apjánál szerencsére egy somfabot volt, amelyet tolvaja után vágott, aki az ütéstől elesett s „jutalma” verés volt.⁷

Az apa Bécsben nappal dolgozott, este pedig iskolába járt, ahol először is kalligráfiát és később technikai rajzot tanult. A fizikai munka végzése közben felmerült benne az a gondolat, hogy gépészmérnöki oklevelet szerez. Ekkor készítette nagy árkuspapírokra rajzolt finom tusrajzait, amelyeket hazahozott Magyarországra, melyet gyermekei később is csodálattal néztek. Egy nagy sárgakötésű könyv volt Ziegler Sándor ládájában, feltehetően egy német nyelvű mérnöki lap, amelyben látható volt három szabadalma. Az egyik találmánya a magától élesedő eke, a másik az acél zománcozásának egy új fajtája, a harmadikra már az író sem emlékezett.⁸

Gárdonyi apja halála után tudta meg, hogyan szerkesztette meg a magától élesedő ekevasat. Egy vékony acéllemezt foglalt két vaslemez közé és szántás közben a vas mindig arányosan kopott. Találmányát az angolok is megvásárolták és a visszaemlékezők szerint hosszú ideig használták. Másik találmányának lényege az volt,

⁵ Z. SZALAI Sándor 2013. 14.

⁶ Z. SZALAI Sándor 2013. 17. – GÁRDONYI Géza 1951. 79.

⁷ GÁRDONYI Géza 1951. 79–80.

⁸ GÁRDONYI Géza 1951. 80.

hogy bizonyos eljárás által olyan tündöklő színes zománcot tudott adni az acélnek, amelyet más nem tudott produkálni. Ezt a találmányát édesapja nem adta el, hanem gyárat rendezett be és ott zománcozott női acélfésűket készített, amelyet a nők előszeretettel vásároltak.⁹

Ziegler Sándor az osztrák fővárosból az 1848-as forradalom és szabadságharc hírére jött Magyarországra. Ekkor minden vagyonát pénzzé tette és a bécsi légióval Pestre jött és tagjai saját sereget akartak létrehozni, akik között voltak diákok, iparosok és róluk névsort készítettek. A lakatosokat, így Gárdonyi apját is beosztották Lahner György tábornok, a későbbi aradi vértanú keze alá, hogy fegyvert készítsenek. Édesapja Bécsben szerzett pénzét felajánlotta a Honvédelmi Bizottmánynak, hogy azon fegyvergyárat létesítsenek, csak azt kötötte ki, hogy a szabadságharc után visszaadják neki, ami az övé, vagyis tulajdonjogáról nem mondott le. A fegyvergyár azonban a kormány rendelkezése alatt állt, az anyagszállítókat, a munkásokat a hadipénztárból fizették és az elkészült fegyvereket a táborokba szállították. Miután édesapja felajánlotta vagyonát az államnak, mindjárt hadnagynak nevezték ki és reábízták a fegyvergyár irányítását. Amikor a kormánytól nem kapott pénzt, a sajátjából fizette dolgozóit.¹⁰

Az édesapja hűségesen szolgálta a forradalom és szabadságharc ügyét. Legszebb és legvonzóbb jellemvonása is ekkor mutatkozott meg, önzetlen áldozatos, tiszta szándékú hazaszeretete. Fegyverüzeme először Pesten a Váci úton működött, majd a kormány debreceni menekülésekor a gyárat Nagyváradra, végül Aradra költöztették, ahol csak néhány hétig tartózkodott munkásaival. Ekkor parancsot kapott arra, hogy minden gyári felszerelését és készletét szállítsa a várba, a biztonságba helyezés végett. Miután Aradot megszállták, Gárdonyi édesapjának minden vagyona az ellenség kezére került. Ziegler Sándor az aradi várat utolsóként hagyta el, a hidat már fölfelé vonták, amikor végig vágatott rajta, s ölnyi magasságból ugrott le.¹¹

Az író édesapja Petőfit is ismerte, aki később elbeszélte neki, hogy amikor a pesti Váci utcán a költővel találkozott, megállította őt „Druszám! – kiáltotta – bemutatom neked az én kis feleségemet! E szavakra határozottan emlékszem, mert apám megjegyezte, hogy Petőfinek őt kellett volna bemutatnia bécsi szokások szerint. – De – azt mondja – Petőfiék nem törődtek a szokásokkal. Az asszony is valami különös ruhába volt öltözve, aminőt más nők nem viseltek. De ezért az öltözet csinos volt, s maga az asszony csupa ragyogó élet. Az ismeretségük bizonyára csak afféle távoli ismeretség volt. Apám gyönyörű paripán járt és drága szép magyar ruhában. Lovát és remekművű ó-damaszkuszi kardját sok előkelő tiszt kérte nagy pénzért, de

⁹ GÁRDONYI Géza 1951. 80.

¹⁰ GÁRDONYI Géza 1951. 80.

¹¹ GÁRDONYI Géza 1951. 80.

ő meg nem vált egyiktől sem. Akkor volt apám huszonöt éves.” – olvashatjuk az író *Gyermekkori emlékeim*-ben.¹²

A világsi fegyverletétel után Ziegler Sándor bujdosni kényszerült s oláh fuvarosnak öltözve menekült üldözői elől. Amikor árulás következtében saját falujában, Nemeskéren elfogták, szinte az egész falu népe megmozdult kiszabadítása érdekében. A soproni haditörvényszék ítéletétől úgy szabadult meg, hogy kapott egy német nyelvű igazoló iratot, amely szerint a szabadságharc időszakában Bécsben tartózkodott és a magyar fegyvergyáros csupán névrokona volt.¹³

Kalandos szabadulása után visszament Bécsbe és ott különböző gyárakban dolgozott vezetőként, s amikor évek múlva megszűnt Magyarországon az üldözés, hazaköltözött. Vállalta gépészként az uradalmi alkalmazottak nehéz sorsát, az állandó vándorlást, s az azzal járó kellemetlenségeket. Szőlősgyörök, Akarattya-pusztá, Agárd, Kiliti, Pátka, Székesfehérvár, Budapest, Sály, Hejőcsaba, Jajhalom, Tiszaluc, Aldebrő és Kál volt vándorlásának egyes állomásai. A nagyúti Károlyi uradalomban dolgozott és szolgálati lakásban éltek. Miután gyomorrákban megbetegedett, családjával együtt beköltözött Kálba. A faluban az akkori 130-as számú házban, (ma Fő út alsó 17.) özvegy Kozma Jánoséknál béreltek szoba konyhát. Géza fia nevelését pedig Dutkay Lajos kántortanítóra bízta.¹⁴

Gárdonyi édesapja, Ziegler Sándor öntudatos, gondos öltözetű, művelt modorú gépészkovács volt. Az író legmaradandóbb gyermekkori élményeit tőle kapta, emléke mindig szép, s nemesre ösztönző példaként lebegett előtte. Mozgását bizonyos méltóság és lassúság jellemezte. Társaságba, látogatóba ritkán járt, de ha valaki felkereste, akkor őszintén boldog volt: tréfált, anekdotázott, s legjobb borával kínálta a vendéget, s feleségét arra kérte, hogy finom ételt készítsen a vendégnek. Kitűnő társalgó volt, érdekessé tette témáját és történetekbe humort is vitt. Olyan gondosan öltözött, hogyha nem a műhelyben volt, inkább tartották úrnak, mint mesterembernek.¹⁵

Gárdonyi Géza édesapja fiát tanítói pályára irányította abból kiindulva, hogy annak elvégzése után hamarabb jut kenyérhez. Gárdonyi az egeri római katolikus tanítóképző növendéke lett és édesapja betegsége miatt rendkívüli szegénységben élt. Kénytelen volt levelet írni főpásztorának, Samassa József érseknek, hogy segítségét kérje.

„Nagyméltóságú Érsek Úr! Kegyelmes Atyám!

Alulírott bátorkodom Excellenciád elé folyamodni azon szerény kéréssel, mely szerint engem a szegény sorsú képezdei növendékek részére kegyesen adományoz-

¹² GÁRDONYI Géza 1951. 81.

¹³ GÁRDONYI Géza 1951. 84. – Z. SZALAI Sándor 2013. 18–19.

¹⁴ Z. SZALAI Sándor 2013. 18–19. – SZECSKÓ Károly 1998. 102–103.

¹⁵ HEGEDŰS András 1962. 7.

zott pénzsegélyben részesíteni méltóztassék. Kérelmemet a következő okokkal támogathatom: Az :/. vessző alatt mellékelt szegénységi bizonyítványom szorult anyagi helyzetemet igazolja, melynek alapján atyám betegsége miatt több tagból álló családunkat fenntartani nem képes s így kiskorú testvéreimmel egyedül szegény anyámra támaszkodhatunk, ki csakis varrással tartja fenn a családunkat. Ily helyzetben szüleimtől éppen semmit sem várhatok, magamra hagyatva pedig a képezdét nem folytathatom s ha Excellenciád a segílyt megvonná tőlem, kénytelen lennék csüggedt szívvel szeretett pályámtól búcsút venni. Kérem azért Excellenciádat, kegyeskedjék tekintetbe venni szegénységemet s méltóztassék részemre a segílyt megadni, hogy pályámat folytathassam s így egykor az anyaszentegyház buzgó tagjává s a haza hasznos polgárává lehessenek. Ki hódoló mély tisztelettel vagyok Nagyméltóságodnak legalázatosabb szolgálja

Kaál, augusztus 6.

Ziegler Géza

I. éves képezdei növendék”

A folyamodványhoz csatolt és a káli előjáróság által kiállított szegénységi bizonyítványa is tanúskodik a család nyomorúságáról:

„475/1879. Szegényügyben bélyegmentes. Szegénységi bizonyítvány

Alant írt községi előjáróság részéről hivatalos hitelességgel igazoltatik, hogy a Kaál községhez tartozó puszta Nagy-uton lakó Ziegler Sándor luteránus vallású, 55 éves nős, 3 gyermek atya, mesterségére nézve gépész, ezidőszerint már huzamos betegségénél fogva oly körülmények közé jutott, hogy keresete nincs, dolgozni nem bír s így állapota nem engedi gyermekeit taníttatni, avagy neveltetni, de nem képes mégcsak a mindennapi élelmet sem családja részére megszerezni. Miről kiadatott jelen bizonyítvány saját kérelmére és bélyegmentesen, a község szokott pecsétjével megerősítve, Kaálban, 1879. aug. 5-én. Meerli Gyula h. jegyző, Kiss István, Varga András.” A folyamodvány eredménye, hogy az egri érsek évi 60 forintnyi tanulmányi segílyt adományozott Ziegler Gézának, Zsendovics József kanonok-igazgató közbenjárására.¹⁶

Gárdonyi Gézának az 1879. esztendő szomorú év volt. Október 4-én gyomorrákban meghalt édesapja, miután szeptember 28-án délelőtt áttért az evangélikus hitről a római katolikus vallásra. Az áttérés oka: a jóakarató káli plébános, Csekó Gábor előre figyelmeztette a családot, hogy Gárdonyi édesapját, mivel református, nem temetheti el. Ziegler Sándort október 6-án helyezték örök nyugalomra. Évek múlva az író édesapja sírjára egy piramis alakú márvány síremléket állíttatott, amelyre az alábbi szöveget vésette: „Ziegler Sándor gépész, az 1848–49-iki honvédelem fegyvergyárosa 1823–1879.

¹⁶ GÁRDONYI József 1934. 54–55. – SOMOS Lajos 1936. 3.

Ki mondhatná meg: mivel tartozunk
Az Istennek, hogy napja süt reánk?
S mivel tartozunk az édesapának,
Akinek szíve második napunk volt?

A sírra nézünk, s könnyes szemmel kérjük:
– Porrá válik-e a szeretet is?
S az égre nézünk, a fénnel telt égre
És könnyeinket bízva letöröljük.”¹⁷

Írásaiban emléket állított édesapjának. Bizonyára alig található nagyobb szeretettel megrajzolt édesapa irodalmunkba. A *Gyermekkori emlékeim* című kötetében a leg-hosszabb fejezetet neki szentelte. A *Lámpás* című kisregényében édesapját élete döntő napjaiban, a világos fegyverletétel utáni bujdosás idején mutatta be. Az *Egri csillagok* hőse, Bornemissza Gergely rendkívüli leleményességével, ezermester furfangosságával, paraszti eszének találékony zsenialitásával nagyon hasonlít édesapjára Kossuth fegyvergyárosára, az uradalmi gépészre. Az író részben édesapjának köszönhetette, hogy jó tanító lett. A nép, a magyarság történiáját tisztán, hamisítatlanul tőle tanulta, s a nemes tettekre kész nép iránti szeretet édesapja hatására alakult ki benne.¹⁸

Gárdonyi édesanyja, Nagy Terézia (1840–1926) szőlősgyöröki elszegényedett kisbirtokos leánya volt. Húsz éves korában (1860) ment feleségül a harminchét esztendő Ziegler Sándorhoz. A legenda szerint a frigy története sem szokványos. A mesziről jött gépész nagy gavallér hírében állott, amikor annakidején Szőlősgyörökön dolgozott. Gárdonyi Géza huszonnégy évvel apja halála után a következőképpen vélekedett: „Szegény anyám, mintha csak egy úszó szigetre épített volna házat... Sose tudhatja, hogy melyik reggel az, amelyiknek nem ott lesz az estéje, ahol éppen voltak.” Az író édesanyjának elődei sem voltak tisztán magyarok. Anyai nagyanyja Henich Teréz a somogyvámosi kántortanító leánya volt, így anyai ágon is csörgedezett német vér ereiben.¹⁹

Gárdonyi Géza édesanyja arcvonásait örökölte, aki már vérbeli somogyi magyar volt. Megtalálható volt benne: „a magyar fajnak, mondhatnám: a magyar parasztnak legjellemzőbb sajátossága: az abszolút, rendíthetetlen nyugalom. A humorra hajló, a külvilágot fölényesen lemosolygó, semmi fölött sem csodálkozó, semmire nem kíváncsi, soha sodrából ki nem zökkenő, egész lényén uralkodó, semmi más-hoz nem hasonlítható nyugalom.”²⁰

¹⁷ GÁRDONYI József 1934. 56. – SZECSKÓ Károly 1998. 102–103. – CSEPELA Lajos 1925. 177–179.

¹⁸ HEGEDŰS András 1962. 11.

¹⁹ Z. SZALAI Sándor 2013. 23.

²⁰ FUTÓ Jenő 1930. 3.

Gárdonyi Géza 1897-ben Egerben letelepedett, gyermekei még Győrben laktak édesanyjuknál, apjuk azonban meg-meglátogatta őket. Egerbe költözése után, miután a válás után a törvény megengedte, magához vette Sándor és József fiát és az író édesanyjával együtt összeköltöztek. Gizella leánya az egyezés értelmében anyjánál maradt, s csak 1907-ben került Egerbe betegen, elborult elmével. Nagy Terézia hallgatólag, engedelmes asszony volt, aki zokszó nélkül követte férjét uradalomról uradalomra, s mindenhol fészket rakott és biztosította a családnak a nyugodt életet. Ő oltotta fia szívébe azokat a vallásos eszméket, amelyekből Gárdonyi élete végéig hívó maradt, a különböző véleményekkel ellentétben.²¹

Édesanyja nemcsak fiának, hanem írásainak is édes szülője volt. Tőle örökölte a szép, magyar nyelvet, a magyaros észjárást, a magyar nyelv erejét és zamatát. Tőle hallotta a tájszavakat, tőle sajátította el a magyar ősi pogány kifejezéseket és ő volt író fia számára a „magyar népies dalkönyv”, aki ismerte a karácsonyi pásztorjátékokat, lakodalmi köszöntőket, ősi rigmusokat, ráolvasásokat, varázslatokat stb. József fia szerint: „Gárdonyi stílusán, kifejezésein, alakjainak mozgásán, gondolkozásán csak az időtől érezhető igazán kakukkfűillat, amikor édesanyja hozzáköltözik. Édesanyja vezeti rá a magyar szó zenéjére, mint ahogy Erkel Ferenc fülébe egy falusi cseléd dala susogta: nemcsak a zene, de a lélek is ereje a magyar nótának.”²²

Az író édesanyja, Nagy Terézia életének utolsó időszakáról írt riportot Jakab József, Gárdonyi egyik újságíró barátja: Gárdonyi Géza édesanyja 86 éves címmel, amely az Egri Népiújság 1926. március 11-i számában látott napvilágot. A riport olvasói érdekes dolgokat tudhattak meg Gárdonyi Gézáról:

„Kevesen tudják – beszéli a nagymama – hogy hogyan lett a fiam író. Ha Budapestben maradunk és nekem nincs házam és szőlőm Nagygyőrben, ma nincs Gárdonyi Géza. Azt tudja, hogy a Pokol-körképe, amelynek ő volt az igazgatója, ráfizetett. Belebukott. 'No édesanyám – mondja Géza – elviszik még a dunyáját is, ha nem megyünk el innen. Valami csendes helyet kell választanunk, ahol a gyermekek is tanulhatnak, meg én is írhatok. Mert könyvet akarok írni. Ebben a pesti lármában nem lehet.' A milleneumi kiállítás volt ez. – folytatta édesanyja – Még abban az évben bejött Egerbe és kiválasztotta ezt a házat. Rozoga lakhatatlan viskó volt. Amikor megláttam, összezsaptam a kezemet. No, én ezt meg sem veszem.”

Fiáról elmondotta Jakab Józsefnek, hogy: „A legjobb fiú – a világon nem teremtetett jobbat az Isten az én író fiamnál. Az nem jött haza a városból soha, hogy valamit ne hozott volna: datolyával vagy cukorral lepette meg, mint a gyereket... De még a

²¹ Z. SZALAI Sándor 2013. 85–86. – OKOS Miklós 1963. 14–15. 41. – GOPCSA László 1923. 6., 26. – KOROMPAI János 1967. 276–278., 283., 289.

²² GÁRDONYI József 1934. 21–23.

konyhára is gondolt, ha újság volt az, ő már hozta, különösen a halat szerette.” Az újságíró kérdéseire a magas korban lévő édesanya beszélt még Gárdonyi és a nők viszonyáról, megítéléséről, s arról, hogy egy alkalommal meglátogatta a Novajon élő tudós asszonyt, a nép nyelvén szólva: Novaji Katit.²³

Az író édesanyja mintegy három hónappal élte túl az újságírói látogatást, s az Egri Népszerűség 1926. július 22-i számában már arról adott hírt, hogy „Gárdonyi Géza édesanyja elindult nagyfiához... Meghalt a 86 éves Ziegler Sándorné. – Kedden délelőtt temetik a Hatvani-temető kápolnájából.” Az újság tudósítója összefoglalta az édesanya legjellemzőbb vonásait: „A jólelkű matróna egész életében a legforróbb, áldozatos anyai szeretettel csüggött fián, akinek gondviselő őrző anyyala volt. Boldogan látta nagyfiának emelkedését, költői hírnevének ragyogását, a magyar irodalmi élet zenitjén. A Gárdonyi-kúriát, az egri remete csöndes kis házát ott kinn a sáncon, el sem lehetett képzelni enélkül a szelíd lelkű, kedves mosolyú, szíves szavú, egyszerű öregasszony nélkül.

Egyszer csak jött a szomorú ősz, amelyen a költő kezéből kihullott az ezer színű író aranyos toll, s az Egri csillagok megálmodóját egy egész ország gyászoló népe kísérté ki utolsó útjára az egri vár bástyafokára, ahol még ma is egyszerű tölgyfakereszt jelenti, hogy itt pihen örök nyugalomban Gárdonyi Gézának – csak a teste... A fejedelemhez méltó temetési szertartást, hisz fejedelem volt Gárdonyi az irodalomban – egyházi fejedelmünk, a tudomány, művészet- és irodalom szeretetében és megbecsülésében egykori nagy elődjének, Eszterházy Károly püspöknek követője dr. Szmercsányi Lajos egri érsek végezte. és a gyászoló édesanya, aki akkor is túl volt már a 80-ik évén, néma fájdalommal, mindannyiunk tiszteletétől és részvététől övezve ballagott a koporsó után, melyet magyar költők, magyar írók, magyar újságírók vittek a vállukon. A 82 éves édesanya úgy szeretett volna helyet cserélni gyermekével, hogy az tovább szóhessa színes meséit a híres sánci házban... Azóta mindig odakíváncozott, messze, az ő édes, nagy Géza fiához. Vasárnap hajnalban az öreg édesanya kívánsága beteljesedett.”²⁴

Ziegler Sándornét a Fájdalmas Szűzről elnevezett (Hatvani) temető kápolnájában ravatalozták fel. Június 19-én délelőtt Apollinár ferences atya mondott gyászmisét érte a kápolnában és örök nyugalomra helyezték. A sírnál dr. Kürti Menyhért ciszterci tanár, tankerületi tanfelügyelő mondott gyászbeszédet. A sírt elborították az emlékezés virágai.²⁵

Gárdonyi az anya és gyermek különleges kapcsolatát versben is megfogalmazta, *Mikor a gyermek...* című versében, ami az *Április* (Bp., 1894) kötetében jelent meg:

²³ JAKAB József 1926. 3.

²⁴ Egri Népszerűség 1926. június 22.

²⁵ Egri Népszerűség 1926. június 22.

Mikor a gyermek gőgicsél,
az Isten-tudja, mit beszél!
Csak mosolyog és integet...
Mit gondol? Mit mond? Mit nevet?
S mint virággal az esti szél,
az anyja vissza úgy beszél,
oly lágyan és oly édesen...
De őt sem érti senkisé.
Hogy mit beszélnek oly sokat,
apának tudni nem szabad:
Az égi nyelv ez. Mély titok.
Nem értik, csak az angyalok.

Irodalom

- CSEPELA Lajos: Gárdonyi Géza káli háza és sírja. In: *A Gárdonyi Társaság első évkönyve*. 1925: 177–179.
- FUTÓ Jenő: *Gárdonyi Géza*. Budapest, 1930
- GÁRDONYI Géza: *Gyermekkori emlékeim*. Budapest, 1951
- GÁRDONYI József: *Az élő Gárdonyi I.* Budapest, 1934
- GOPCSA László: *Gárdonyi Géza élete és legelső írásai*. Budapest, 1923
- HEGEDŰS András: *Gárdonyi, a néptanító*. Budapest, 1962
- JAKAB József: Gárdonyi Géza édesanyja 86 éves. In: *Egri Népiújság*, 1926. márc. 11. 1926.
- KOROMPAI János: Gárdonyi Géza egri otthona. In: *Egri Múzeum Évkönyve V.*, 1967. 271–292.
- OKOS Miklós: Gárdonyi és Eger. In: *Emlékkönyv Gárdonyi Géza születésének 100. évfordulójára*. Eger, 1963. 29–45.
- SOMOS Lajos: Gárdonyi egri öröksége. In: *Az egri érseki róm. kat. tanítóképzőintézet 1936 értesítője az 1935–1936. iskolai évről*. Eger, 3–11.
- Z. SZALAI Sándor: *Gárdonyi nagy útja*. Budapest, 2013.
- SZECSKÓ Károly: *Kál község története I.* Eger, 1998.

Fellinger Károly

BORÍTÓ

*...és rátereli, mint az éhes nyáját,
figyelmét a gízgazos ős vakútra...*

Félszeg kamasz a remény, szégyenlős, mint
akit rajtakapnak, aprópénz helyett
kabátja utolsó gombját dobja a
templom perselyébe, de előtte még
kívánna is valamit, vagy amikor
kéményseprőt látunk, talán azt, hogy ez
egyszer ne vegye észre senki, még az
Istenért se, igen, emlékezete
fába vésett szív, vagy nevének kezdő-
betűi egy rég kidőlt tölgyfa kérgén.
Elhagyja magát, az Én meg fölveszi,
kalapot emel a szögnek a falban,
kinézi napjait, ahogy tyúkjait
az anyja, mindig előre tekintve,
felborítja gyors lépteit az este,
és szétfeszülnek a földben a magok,
alighanem már rohamuk van, egyen-
ruhába öltözteti őket a nap,
a szemét zavarja a meztelenség .

A lázas éjjel idomított kutyák
keltnek, mély álmából felverik a port,
nem valamiféle útszéli korcsok,
a hátrahagyott jövő meg kullog, az
alagutak behálózzák a poklot,
az unalommal történik a legtöbb,
a semmi nélkülözni kénytelen, fel-
tűnt útitárs, elszalasztott kőfal, a
fajrontkulcsért küldött kisasas, lovat
ad alá a vak tűz, mohó falovat.
Mint az óvatos autóversenyző,
feltartóztatom, nem akarom, hogy meg-

előzzön , nekem jár, hát nekem járjon,
megígérték és papírom van róla,
számomra fenntartott múlt, talált persely,
szétszerelhető, összerakható seb,
étvágyát elragadja a béna föld,
felégeti mezsgyéit a halál, a
fű ápolt, nem törik bele a kasza.

Hajótörött virraszt a tengerparton,
álmatlanok és gyűröttek a habok,

a bizonytalanság már a válláig ér,
szépen fejlődik, ő meg csak hallgat,
belegondolja a fejébe az észet,
a veséjének titkos viszonya van
az éggel, a szíve meg nem kap munkát,
lemarad magáról, kifogás lehet
a tengernyi bajra, méretes fogás,
az esély lenyúlja, salakra futja,
neki a piszkos feladat a jussa,
a tengerparton lődörög vagy lófrál,
és elsüllyed a habkönnyű homokban,
feltámad a szél is törvényszerűen,
előételnek jöjjön hát az emlék,
hajótörött vár a tengerparton, a
valóság hajó képében kísérti,
a valóság hajónak hiszi magát,
csönd van, Isten a fedélzetére száll.

Eldöntöttem, ő lesz az életem, csak
így élhetem túl, vele maradok, hogy
megtaláljam magamat, róla nem is
beszélve, inkább elhallgatom nevét,
fel van írva egy cetlire, zsebemben
felejtettem, üres csokipapír, el-
száll az életem, a sors meggyűrűzte,
lejárta lábait, kész kódarab, így
akarja a szabadság, nincs új a nap
alatt, szófogadó a nyár, jégsima,

a nyelve kollektív leszerződötteti,
kéziratban maradt önkívülete,
pórázon tartja az esőcseppjeit,
lelke tőkesúlyát kiszárítja az
elme, kése nyelét, mint engedelmes
szolga, ártatlansága bepácolja,
nagy gondban van a hajnal, a körhinta
lófigurái összekeveredtek
a büszke díjugrató paripákkal.

A történelem süllyed, magába száll,
eleme lemerült, szabályos töltés,
oldalára fordul a lusta folyó,
agg régész a szemtelen kíváncsiság,
földomlás, ahogy a lélek kiveti
magából s magához tereli állva,
könnyelműen mérlegel a mázsa, rád
várva, végignéz rajtad, s te felméred,
amint a sóhaj, dolga végeztével.

Amott a park, a facsemete mellé
levert karó hozzáállása mozzgat,
gyógynövénytermesztő angyalok kara,
megkörnyékez a Mi, beletöröl a
festett égbe, honvágyat ébreszt bennem,
a képzelőerő gravitáció,
érintetlen táj, tisztázzuk le, erdő.
A forma zaklatásként éli meg, ősz
van, a jól informált szélnek híre megy,
végül egymással leveleznek a fák.

A titok a sakkfigurákban bízik,
kerülgeti a mennyet, megrakodik
valójában ki se mozdul otthonról,
visszabeszél az ösztönös falaknak,
kötényében szilvamagokat szoptat,
lyukas tenyerében az anyagias
világ liftje közlekedik, a pokol
vadon nőtt árnyéka jól felitatja,

irgalmatlan a gyújtogató hajnal,
 a szalmaláng egy életre megjegyzi,
 pattog a labda, majd elmegy a kedve,
 beleszalad a fénybe, féreg lakja,
 kifújja magát, könnyít a dolgán, a
 félkész képről a cethal bekapja, be-
 leéli magát a lélek a testbe,
 ahogy a jóság a szívbe, tüdőbe
 a levegő, a szó magának marad,
 a halhatatlanság foglya a semmi,
 barlangját őrzi leburnult jövőndóm.

Tárd ki ablakod, üvege hiányzik,
 a sötétség kihajtogatja magát,
 a tányérok megint éhen maradnak,
 színes asztalterítő a felejtés,
 a sors nem meri visszanézni győztes
 gyakorlatát, végül még elveszíti,
 kihull a fogad, számba vesz a halál,
 torkomban dobogsz, mint dagadó Mózes,
 elvagy magaddal, önszorgalomból, az
 esély terhét elszopogatod szépen,
 az egyenlőség hegycsúcsán pihen az
 Isten, lehet ma minden, az órája
 siet, visszamorgás a ketyegés, még
 kibeszéli háta mögött az időt,
 a föld azonban nem számol veled, és
 vadállat a szívünk, lakatlan sziget,
 ahogy csak a hős katonák tudják, egy
 óriási kőszoborlábfej, izzadt
 ujjai közé behúzódik a rés.

A világhálón a nagy keresgélés
 közepén szembejön velem egy koros
 bácsi, jobb kezében öregbot van, a
 ballal leföldeli a poros baba-
 kocsit, belekapaszkodik, úgy halad,
 mellette régi házakat bontanak,
 persze üres a vén csotrogány, egykor

a gyerekeit sétáltatta benne,
ha jól látom, nem is babakocsi már,
inkább a neki kiutalt tolószék.
A fáradt végtagok beállnak a test
szolgálatába, az idomított haj-
szálak hűséget esküdnek egy kopott
elefántcsontfésűnek, a sörhasú
felkiáltójel maga alá rondít,
kesztyűjét ingerli, zavarba hozza,
mégis kesztyűs kézzel bánik magával,
elvan a költő, elvan hát a bárddal,
a létszükségletévé lett a halál.

Vagy tízen álltak előtte a sorban,
a tenyerét vakarta, mindig a balt,
nagy erőfeszítésébe került, be-
látom, abba, hogy ne tévesszen, majdnem
belebolondult, átszivárgott hite,
ideje volna megsajnálni szegényt,
és ellene esküdött a föld, az ég,
hulló falevél sürgeti úgy ma a
múltat, mögötte álltam, márcsak tudom.
Újra és újra kitapogatjuk a
tapasztalat benőtt ösvényeit, még
véletlenül se tudunk félre lépni,
magunkkal ráncigáljuk a krónikus
időt, legyen a tanúnk, a szél vasalt,
hosszú szoknyájába kapaszkodunk, sport-
cipőnkön a lyuk hajszálgököreit
látni, vagy csak a szem, a túlbuzgó kis-
iparos iparkodik, mint a hithű
pók, Ádám meg száll, nem bír ellenállni.

Zötykölődik a kíváncsi utazó,
elcsavarja fejét a vonatablak,
anyajegyei kész puzzle darabok,
lélekben a testes vágóhidakra
gerjed, ismerkedik a táj, állok a
hegy lábánál, zuhan egy kő, magába

száll, lefut a szem a harisnyán, zsíros
árnyékra hasal az ég, elszalasztja
a lehetőség, a test feledhető
szállás, vadászles kilátás, zihálva
ér a hold a célba éppen, levágott
végtagjain becserkészi az éjjel.
Megérkezik Ő, a halottnak hitt, a
felejtés befutja ismerőseit,
kerítést a bab, házát a borostyán,
végzetükre váró fejfák, rögtönöz
a rög, áthallatszik, még tán túlszalad,
szokás kérdése a jelen, a kereszt
magára veszi, mindent magára vesz.

Hiú emlékezés, virágcserepet
forгат az ablakban, fejlődjön egyen-
letesen a szár, rendbe rakva, rendbe
téve a növényt, zöld virágcserepet
forгат az ablakban, magát a napot.

Madarász Imre

Reymont paraszti regényeposza

Száztíz éve, 1904-ben látott napvilágot Władysław Stanisław Reymont (1867–1925) főműve, a lengyel és a világirodalom klasszikus alkotása, a *Parasztok* első két része, első fele (a teljes mű csak 1909-ben). És kilencven esztendeje, 1924-ben nyerte el az irodalmi Nobel-díjat. Kerek évfordulóról tehát csak fenntartásokkal, megszorításokkal beszélhetünk, de ilyen remekműről talán ilyenkor is megemlékezhetünk, kivált ha az emlékezés egyszermind emlékeztetés, figyelmeztetés arra, hogy ezt a regény-remeket, mely pár évtizede még Magyarországon is az irodalmi műveltség nélkülözhetetlen része volt, mára bizony meglehetősen elfelejtették, hazánkban nem értékelik rangjához illően, nem sokan olvassák és kevesen, keveset írnak róla. Sajátos, látszólag paradox módon részben épp az államszocialista kultúrpolitika kanonizációja magyarázza a mai napfogyatkozást, némiképp hasonlatosan a Reymonttal gyakran „rokonított” Móricz Zsigmond utóéletéhez. Pedig nemcsak a *Parasztokat*, de Reymontot is érdemes lenne újra felfedezni, „újragondolni”, újraértékelni.

Az 1924-es Nobel-díjazás óta az „eposzi” s az „eposz” elmaradhatatlan epitheton ornansa és műfaji meghatározása a *Parasztoknak*. Szerb Antal „homéroszinak” nevezte e „legnagyobb népi regényt”, Kovács Endre „paraszti eposznak”, az olasz irodalomkritika (talán Manzoni *Jegyeiseire*, „az egyszerű emberek eposzeiájára” emlékezve), „a föld eposzeiájának” és így tovább. Eposzi teljességű, eposzi rangú prózai költemény, poéma éppenséggel nem hagyományos, istenszerű-hősi eposzhősökről: a lengyel parasztokról és világukról.

A *Parasztokat* a lengyel naturalizmus és realizmus csúcsteljesítményeként szokták magasztalni. Joggal, s mégis leegyszerűsítően és szűkítően. A naturalizmus még a francia mester, a Reymont számára is (kivált mint a *Föld* szerzője) mintakép Zola elbeszélőművészetében sem tudott, talán csak egész regényciklusokban, olyan epikus teljességet adni, mint a reymonti regényeposz. S a „realista mintaregény” azért alapvető romantikus jellegzetességeket őriz: rendkívüli, rendhagyó, „rendjükbe” beilleszkedni nem tudó egyéniségeket, akiket hatalmas szenvedélyek uralnak, ember és természet mitikus-misztikus kapcsolatát, a Nobel-ítések által „nemzetinek” nevezett, pontosabban népnemzetiként meghatározott társadalomábrázolást, a „nemzeti hagyományok”, az élő múlt megörökítését, értékeinek megújítva megőrzését... Különösképpen az irodalomtörténészek ezekre a romantikus vonásokra sokkal kevésbé figyeltek fel, mint olyanokra, melyeket a dekadentizmusból származtattak, pedig azokat is, ha jól belegondolunk, Reymont inkább a romanticizmus kincsestárából vette át, újította meg és használta fel teljesen eredeti módon. Ilyen elsősorban a hősnő, Jagna „démonisága”, illetve az, hogy neki, a közösségből kilógó, abban idegen, általa kegyetlenül kiközösített és durván-embertelenül kitaszított egyénnek (akit „kitéptek, mint a bokrot, mely nem

nőtt elég mélyen a földbe”) a művészi ábrázolás védelmére kel és igazságot szolgáltat a kollektivitással szemben. Végső soron ebben a közösségi-korális regényóriásban megdicsőül az individualizmus.

A marxista Reymont-kritika ellentmondásos és nehéz örökséget hagyott korunkra. Nálunk ez főként Kovács Endre lengyel irodalomtörténetében és Reymont-kis-monográfiájában tükröződik. A *Parasztok* mint realista mű, az „osztályviszonyok” és „osztályellentétek” realista „tükrözője” részesült dicséretben, ugyanakkor azonban elmarasztaltatott mint nem eléggé osztályharcos szemléletű, a szocializmusig eljutni képtelen, vallásos és „idealista” maradványokkal terhelt mű, vagyis jó volt mint realista, de nem elég jó, mert nem „szocialista realista”. Megváltoztatva a megváltoztatandót, a kettős-ellentmondásos értékelés folytatódott és erősödött fel azoknál, akik – mint például Bojtár Endre – a *Parasztokat* azért minősítették „nem hibátlan alkotásnak”, mert nem találták elég progresszívnak és következetesnek ideológiailag. A „súlyos eszmei zavarok”, kivált az „antiszemitizmus” vádja – Bojtárnál és másoknál – különösen Reymont másik nagyregénye, az esztétikai értékében a *Parasztokhoz* méltó *Az ígéret földje* (1897–1898) esetében bizonyult károsnak, sőt végzetesnek. A lengyelországi kapitalizmus fellelvára, Lódz, „a gründolók eldorádója”, „a lengyel Manchester” forrongását, „zúgó hömpölygését” és a „Lodzermenschek” kíméletlen „darwini létharcát” (Kovács) kendőzetlenül lefestő regény magyar fordítását a pártállami cenzúra nem engedte sajtóprés alá, de a Vasfüggöny lebontása után sem adták ki újra, még a belőle készült egyszerű Andrzej Wajda-film sikere ellenére sem. Pedig főhősei, a három gyáralapító közül csak az egyik zsidó, a másik lengyel nemes, a harmadik német; s a gyárukat hitvesi bosszúból felgyújtó gazdag zsidó sem gonoszabb a munkafelügyelő német hajcsárnál s a tüntető munkások közé lövető, több nemzetiségű és vallású iparmágnásoknál – egyáltalán, *Az ígéret földjében* az erkölcstelenség nem „faji” kategória. Ahogyan a *Parasztokban* sem: Lipce falu lakóinak a cigányok, németek, zsidók iránti ellenszenv nem rasszizmusból, nem nacionalizmusból fakad, hanem a gyöngye, kiszolgáltatott, sokat szenvedett „természeti” kisközösségeknek az idegentől való ősi, primitív, beidegződött, mondhatni biológiai-etológiai félelméből.

A címkéző „szimbolizmus”, az ideológiai értelmezésekkel való megterhelés sem használt Reymont eposzának. Antek nem a „paraszi őserő”, Boryna nem a „kulák”, Hanka nem a lengyel-keresztény asszonyerény, Jagna nem a pusztító „női princípium”, a kántor nem a „klerikális reakció” jelképe. Ők mindannyian éppúgy a reymonti örökegyetemes költészet halhatatlan teremtményei, mint a világirodalmi viszonylatban is kivételes szépségű természetleírások, a paraszétélet és a természet változatlan körforgásának megfelelően „ciklikusan” évszakokra – *Ősz, Tél, Tavasz, Nyár* – osztott regénykolosszus festői-poétikus tájképei, a szerelem fel-felizzó, ragyogó lírája, a földért, az erdőért s az igazságukért folytatott állandó küzdelem drámai jelenetei. Reymont poézise múlhatatlan – ha elmulasztjuk a vele való találkozást, csak mi veszítünk vele.

Lukáts János

A kilencven éves *Parasztok*

Inkább szellemes, mintsem igaz megállapítás, hogy a XIX. különösen hosszú évszázad volt, a XX. pedig különösen rövid. De akár igaz ez a bonmot, akár nem, a *Parasztok* 1903 és 1909 között íródott, a kalendárium szerint tehát a XX. század első évtizedében, miközben ízig-vérig a XIX. század világát idézi fel és menti át a következő század(ok) olvasói számára. A *Parasztok* nem történelmi regény, írója Wladislaw Reymont alig egy nemzedéknyi idővel tekintett mindössze hátra a saját korából. Az utókor olvasója mégis úgy érzi, térben és időben valahol a bizonytalan múltban lebeg (vagy inkább gomolyog) ez a méretében és értékében egyaránt súlyos lelet (vagy inkább hiteles tanú).

A XX. század első évtizedei politikai és katonai válságoktól feszültek, a világháború alapjaiban rendítette meg a társadalmi, erkölcsi, sőt a művészeti világrendet is, a jövőt új eszméktől, új eszközökkel és új törvények nyomán kellett megteremteni. Reymont regénye nem ebbe az irányba mutat. Egy letűnőfélben lévő kor és közösség életét és makacsul túlélő szokásrendjét, erkölcsi világát mutatja be. Amikor ez a talán legnagyobb lengyel regény létrejött, Európa politikai térképén nem létezett Lengyelország, Európa társadalmi atlaszán már megfogyatkozóban volt a feudalizmus, a katolikus egyház pedig jobbra a kontinens déli országaiban őrizte korábbi hatalmát. A francia forradalom óta a polgárság ideái voltak a vezető eszmék a társadalomformálásban, a művészetben, a morálban. A kultúra mellé vetélytársként felnőtt a civilizáció, a falu helyett egyre inkább a város lett az európai létezés helyszíne. Oroszországban 1905-ben lezajlott az első (még elbukó), majd 1917-ben a második (immáron győztes) proletárforradalom, 1914-től majd' öt éven át tombolt az I. világháború, országok csonkultak meg, és hajdan volt országok nyertek újra létjogosultságot. A *Parasztok* 1924-ben elnyerte az irodalmi Nobel-díjat. Ehhez az elismeréshez a regény nyilvánvaló értékei mellett talán a megújult Lengyelország megbecsülése, és a szerző hősies múlt- és értékmentése is hozzájárult. Ennek éppen kilencven éve... A XXI. századi olvasó vajon miért nyúl vissza mégis érdeklődéssel a *Parasztok*-hoz, mit ért és (esetleg) mit nem ért meg belőle, mi a regénynek az a többlete, amit egy sor később született műből hiányol? Mivel magyarázható a regény változatlan népszerűsége – az olvasói közvélemény kutatások tanúsága szerint – mind Nyugat-, mind pedig Kelet-Európában?

Reymont regénye megközelítően ezer oldal, négy részből áll: Ősz, Tél, Tavasz, Nyár. Vagyis a regény cselekménye egyetlen év idejére zsúfolódik össze. A hagyományosnak elfogadott sorrendet azonban az író a paraszti világ munkarendje szerint alakította át. Az egy(etlen) év az emberi kapcsolatok, konfliktusok, sorsok, jellemek teljességre törekvő ábrázolására roppant szűk idő.

A *Parasztok*-at szokás családrégénynek nevezni – joggal, de hitelesebben járunk el, ha *nemzedéki csoportregénynek* nevezzük, ha egy kicsi (de a szűken vett családnál nagyobb) falu közösségét tekintjük a regény szereplőinek, akik összesen mintegy ötvenen vannak, szűkebb vagy lazább rokonsági kötelékben, vagy gazdabéres viszonylatban.

A regény a Mazuri-tavak vidékén játszódik, a kicsi Lipce faluban (a mai Lengyelország észak-keleti részén). Szereplői valóban parasztok, elsősorban közép-birtokosok, akik bizalmatlan viszonyban vannak a földesúrral, és lenézik a szelléreket. Valójában kicsiny birtokaik „rabjai”, akik egész életüket a földdel folytatott küzdelemben töltik. A föld megszerzése és megtartása, megművelése és (gyermekük számára) minél későbbi átadása alkotja világukat, ez sikereik és kudarcaik forrása, egyúttal a nemzedékek (sőt akár a testvérek) szembekerülésének az okozója. Maciej Boryna a falu legmódosabb parasztja, már majdnem „gazdag”, de ez a gazdagság messze alatta marad az európai (de még akár a közép-európai) gazdagság fogalmának is. Ez a köztes helyzet és az elengedhetetlen élethalálharc adja erős paraszti öntudatukat, összetartásukat, szívós kötődésüket az évszázados hagyományokhoz, az anyanyelvhez (amely esetükben a lengyel), és a valláshoz (amely esetükben a katolikuságot jelenti).

A regényben az arisztotelészi esztétika kétezer éves követelményét, a tér-idő-cselekmény egységét érezzük érvényesülni. A *Parasztok* világa zárt világ, a jellemek nagy gazdagságban bontakoznak ki, a közösségi szerepek pontosan működnek. Reymont, mint a századforduló lengyel értelmiségének többsége, együttérzéssel (bíráló szocialista megfogalmazás szerint „parasztimádatlalt”) fordul regénye szereplői felé. A nyilvánvaló rokonszenv azonban nem homályosítja el írói látását, a közösségben teremtő és pusztító jellemek egyaránt élnek, békítően dolgos és viszálykeltő indulatok feszülnek egymásnak. Az összezártság, az elszigeteltség is gyakran eltorzítja a jellemeket, viszont segít megőrizni azonosságukat.

A munka szépsége és görnyesztő hatása, a szerelem lelki harmóniája és erkölcsi mélységbe rántó kísértése végigvonul a csekély számú közösség életén, a falu lakói valamennyien ismerik egymás tetteit, szándékait, titok nem marad titokban. Nagyszerű és hitvány jellemek élnek egymás mellett és egymás ellen, de gyakran egyazon testen és lelken belül is.

A hit, a vallás napi természetességgel fonja át a kis lengyel falu életét. Munkájukban, lakásuk berendezésében, napirendjükben, sőt szóhasználatukban is folyamatosan és evidenciaként élnek az istenhít fogalmai, az egyházi ünnepek értelmezése, a liturgia kifejezései (pl.: „egy miatyánknyi idő telt el”). Ünnepeik – akár a vallási, akár a családi, vagy a természet nyújtotta alkalmak – szokások, babonák ébrentartására, a viselet féltett darabjainak a bemutatására, táncaik eltáncolására alkalmasak, a munkát könnyebbé, a lelket vidámbbá teszik. Az ünnepeken kívül

fontos szerepet kapnak a vásárok, a jószág piacra hajtása, az adás-vétel, más megközelítésben: az utazás, a világlátás, a hírek „beszerzése” és továbbítása. Ne feledjük: jószerével az írásbeliség előtti állapotot tükröz a parasztok mazuri világa, az olvasás legfeljebb az imakönyv „öreg betűit” képes meghódítani. Ha valaki levelet kap (például a katonafiútól), akkor a kocsmá zsidó bérlője olvassa el a címzett számára a levelet – szívességből, de nem ingyen. A zsidó amúgy is nagy úr, ő méri a vodkát (mindenkinek, mindig), gyakran hitelre, ami a lipceiek legtöbbjére számára előbb-utóbb anyagi lekötöttséget jelent. De ő szerez be bizonyos „városi” árucikkeket, ő közvetít üzleteket, ebből fakadó haszna szálla is lesz a falusiak szemében. A kereskedő, a kistőkés vállalkozó, a hitelező tevékenysége óhatatlanul azonosul a zsidó személyével, ami idővel látens ellenszenvet és bizalmatlanságot von maga után.

A falu élete szoros kapcsolatban van a földdel, de inkább magával a természettel, valójában a természet folyamatos megújulása és megpihenése szabályozza a munkarendet, alakítja a környezetet, egyúttal hat az emberi kedélyre, az érzelmekre. Reymont regénye bizonyosan a legérzékenyebb és leggazdagabb természetleírások egyike az európai irodalomban. Tablóí, allegóriái befonják a mindennapokat, a növények, állatok, természeti jelenségek és változások tobzódnak a könyv lapjain. Színek, szagok, hangulatok érzékletes leírásai sorakoznak a cselekmény valamennyi elemében, a négy rész bevezetéseiben pedig az évszakok páratlanul szép és emlékezetes képeit olvashatjuk. Nem az a panteizmus ez, amelyik a XVIII. században filozófiai kibújást jelentett a tételes istenhit alól (már szinte eretnokséget), nem is valamiféle relativista egybemosása a látványoknak és az érzéseknek (ahogy azt a városi ember elképzei), hanem az élővilág egységének és egyetemességének a boldog felismerése, amelybe az ember és munkája, a világ közeledő és távolodó jelenségei dinamikusan és harmonikusan megférnek egymással.

A Boryna családban elkövetődik egy ősbűn: az idősödő nagygazda újra nősül, és elveszi azt a lányt, akit fia is szeret (meg még a faluban sokan). A nemzedékek szembekerülnek egymással, a birtok prédálódik - Boryna az új feleségre irat egy birtokrészt, fiát viszont kikergeti házából és szeretetéből. A konfliktusok kitörnek és lezajlanak, az előregedő nemzedék kihal, az ifjabb öntudatosodik, az esztendő végére – némiképp megváltozott nevekkkel – ugyanolyan emberi és családi viszonylatok alakulnak ki, mint egy évvel korábban volt. A falu – kinnal ugyan -, de képes megújulni, a munka, a szerelem (vagyis az élet) a maga törvényei szerint folytatódik. A falu összetartó ereje fennmarad, az erkölcs (vagy inkább: a szokásrend) mintha győzedelmeskednék, - amiként az esztendő is visszatér önmaga törvényei szerint.

Arról a (nem elhanyagolható) történelmi körülményről, hogy önálló Lengyelország ekkor nem létezik, illetve az orosz cári birodalom egyik tartománya már

évszázadok óta, meg-megrázzák felkelések, amelyeket kegyetlenül vérbe fojtanak, és csak emléküik marad fenn, az állam hivatalos nyelve az orosz, írása a cirill, - minderről csak érintőlegesen esik szó. Az írástudatlan faluba iskolát akar telepíteni a hatóság, orosz nyelvvél és tanárral, a lipceiek nem kérnek ilyen iskolából, de az iskola sorsa végül is nem a regény keretein belül oldódik meg. Reymont Varsóban élt, dolgozott és írta regényét, amely akkoriban a cári kormányzóságok egyike volt. Regényének első két része már elkészült, amikor lezajlott az első szocialista forradalom (1905), ennek hatása csak nagyon áttételesen szüremkedett be a regénybe. A cselekmény csúcspontja, amikor a parasztok fegyverrel szállnak szembe a földesúr csatlósaival, akik a községi erdő kivágásába kezdenek. Vér folyik, az idős Boryna súlyosan megsebesül, a fia – a falu majd’ minden férfijával együtt – börtönbe kerül. Innentől kezdve a család és a falu női veszik át a szerepet a munkában, a regényben.

Reymont világszemléletéről, alkotói módszeréről kilencven éve tart a vita, hogy realista, naturalista-e, vagy a romantika megújítója. Némiképp mindhárom megközelítésnek van alapja, mindhárom szemlélet érdemi részt kap a regényben. A falu társadalmi feszültségei, emberközi kapcsolatai a paraszti élet hiteles realitásain alapulnak, a jellemek a maguk érdes és gyakran bántó (máskor gyönyörű) egyéniségében mutatkoznak meg, az ünnepek, a természet és az érzelmek szabad folyást kapnak a regényben.

Az európai irodalmi közvélemény egyértelmű elismeréssel, sőt rajongással fogadta Reymont *Parasztok*-ját. Egy Európa peremvidékén, egy nemzedékkel korábban élő, túlhaladottnak érzett társadalmi formációban olyan emberi közösségről, érzelmi hitelességű embercsoportról adott hírt, amely értékek sorát mutatta fel, és őrizte meg a polgárosodásban meghasonlott kontinens nyugati része számára. A két háború közötti magyar író és kritikus, Szerb Antal leplezetlen rajongással minősíti Reymont regényét: „utolérhetetlen egyetemessége teszi nemzetek fölötti, közös irodalmi értéké”.

A szocialista irodalomtörténet írás (a lengyel is, a magyar is, és bizonyosan a „tábor” többi országáé is) nem tudott mit kezdeni a *Parasztok*-kal. Erényeit és hibáit patikamérlegre tette, de ez a mérleg sehogy sem akart működni. A mű megítélésében folyamatos, megoldhatatlan zavart okozott egy sor ideológiai probléma. Csak jelzésszerűen: a mazuri lengyel parasztok nem voltak a szó szocialista értelmében „szegényparasztok”, saját kisbirtokkal rendelkező gazdák voltak, földhöz értők és munkához szokottak, akik a földnélküli zsellért nem becsülték sokra, legfeljebb béresként alkalmazták, lakodalomra-ünnepre nem hívták meg őket a házukba. A regényben lipcei zsellér nem szerepel.

A földesúrral szembeszállnak, amint törvénysértést éreznek, de magával a nagybirtok létével nem állnak osztályharcos ellentétben. Maguk is földet akarnak vásá-

rolni, módjuk és pénzük is van rá helyel-közzel, sőt még a földesúr is támogatja valamelyest ezt a törekvést, ha nem is egészen jószántából, – mindez a szemlélet és sugallat vállalhatatlan vakságnak minősült a rövid XX. század téészes-kolhozos évtizedeiben.

Továbbá nincs szó a regényben munkásosztályról, osztályharcról, a fennálló hatalom erőszakos megdöntéséről, – ilyesmire még 1905 után, a sikertelen proletár-felkelést követően sem buzdított művében Reymont. Egyetlen proletár szereplő, pláne államellenes szervezkedés, párthoz kötődés sem szerepel a műben, amint hogy kivándorlás vagy az orosz nyelvbe-kultúrába asszimilálódás sem. Reymont a lengyel nép-nemzet fennmaradásának a zálogát a paraszti életforma és világszemlélet, a magántulajdonú földbirtok, a kemény munka, az összetartó család és az istenhit alapján álló erkölcsi magatartás megőrzésében és természetes vállalásában látja. Mindez így nyilvánvalóan „nem fért bele” a szocialista ideológiába, istenhite és természetszeretete nem illeszkedhetett a szocialista realizmus diktált normái közé. Mindehhez járult – kimondva, kimondatlanul – a (lengyel) nemzeti nyelv és nemzeti szokásrend (még ha kevésbé is a kultúra) megőrzése, az államhatalmat jelentő orosz hatás figyelmen kívül hagyása, ha nem is szándékolt szembefordulás vele. Reymont *Parasztok*-jának művészi és morális értékei, gazdag és sokszínű világa mintha sikerrel élte volna át az elmúlt kilencven évet.

Bárdos Bódi László

Tizenennyolc haiku

Feleségemnek, Masának

I.

tengerbe hullik
áldott terhével a Nap
fénye kicsobban

II.

aszott szempillák
vergődő szárnycsapása
késik az alkony

III.

megtépett ágak
falevél érintése
könnye kicsordul

IV.

szembogarában
hulló csillagok íve
égő áldozat

V.

szökik a Hold már
harmatos fűben sarló
csorgatja vérét

VI.

bársonyos moha
ágyon nyugszik a völgyben
Bartók zenéje

VII.

megvakult tükör
nedves csendben fuldoklik
a tiszta szoba

VIII.

villámlik az ég
bogár kitinpáncélja
roppan kő alatt

IX.

sziklák árnyéka
csobban tó ezüstjébe
homlokon vízcsepp

X.

vágyakozik már
rozsdás völgy öle tárul
szemhéja rebben

XI.

taposó akna
fölkött érett gyümölcsön
darazsak raja

XII.

vézna templomok
injekciós fecskendők
az ég peremén

XIII.

megrepedt harang
a felmálházott csendben
szemlesütöde

XIV.

madárijesztő
korhadt diófa ágán
elázott díszlet

XV.

*hidat mos a víz
bevérzett völgyek ölén
önelveszejtők*

XVI.

szentjánosbogár
körött lebegő galamb
sötét a mennybolt

XVII.

az égen őrtűz
szögesdrót a jászolban
töviskorona

XVIII.

szentül le a Nap
zárwatermők imája
éjjeli menedék

Kürti László

falubolondja

gyerekkorom óta rejtegettem, eleinte magam elől, öntudatlanul, később mások előtt kezdtem el szégyellni. pedig az ilyesmin titkokban gyönyörködni, csöndesen borzongani kell. mikor a létezés fogad be a saját intimitásaidba, már nem érdemes az általánosba, a neveltetés biztonságába, morális szabályok szemfedői mögé vakulni. jobb odabízni magad szervi történéseidre. aki elfojtja érzéki létezését, az kizárólag csak az eszére marad. rég eluntam az eszemet. vagyis annyiban mégiscsak kedvelem, hogy van kurázsija bármikor cserben hagyni, ösztönös önmagamnak átengedni. olyankor hagyom, próbálgassa magát kiigazodni érzékszerveken, áthallgatni fül-, szem-, szívügyeimre.

ha a legtriviálisabb kérdésekre sem ismerem a válaszokat vagy minimum komoly fejtörést okoznak, akkor érzem csak valódi súlyomat. látható nyomokat hagyok a világban. de ügyelek, fontossá mégse válnak, ma sem. a hangos mondatokat másokra bízom. levegőt csak súlytalan logikák idején veszek.

a szégyennek nincsen szaga. hője van, ragyogása. szemérmességtől szűziesebb, izgatóbb dolog a bűntudat. aki megsérti a szent tabukat, azt kirekeszti a tág, szűk környezete. de mégsem veti meg, nem undorodik el tőle, egyszerűen tabuvá teszi meg őt is. megszólíthatatlan, érinthetetlen fenséggé. félelmetes dolog a beavatottság: falubolondja szerep. összekacsintással, fülbesúgással terjed, mint valami félelmes kór.

a tabu nevét csak többé nem kimondani! csak nem hívni meg ebédre, ünnepekre! a tabunak nincs családja. barátja. társas összejövetelei. magánya van és keserű belátása. test és érzelem határsértései, kedvenc halálneme. fertőzőbetegsége, meg túl korán kapott halálos sebe van. eleven cigányléte. magyar emlékezete. magyar szülei, még magyarabb nagyszülei. vagy éppen román. sváb. ukrán. lengyel. horvát. azerbajdzsán akárkijei. a kitagadásból nincs visszaút, nincs ellenvarázsi. valami olyasmi ez, mint: „takarodj el a házamból!” a szavak fehér alapon, fekete hazugságok. tabuvá szentesültem, mozdíthatatlanul. nem tudom még, mit jelent az érinthetetlenségem. próbálom újraélni, idézni, de amin egyszer átestem, már nem tud többé pofára ejteni. megérinteni. hűtlenségem lett mára a legnagyobb szégyenem: volt elég erőm elfelejteni nevemet, címemet, vezérlő- és irányítószámaimat. elejtett pillanataimban emlékeztess: többé nem, már nem borulhatunk egymás elé, nem imádkozhatunk egymásért büntetlenül.

készülődés

arra lettem figyelmes, hogy részletesen újramagyarázza a mosógép, kávéfőző, itthoni készülékek működését. és ne igyam a fagyos vizet. legyenek titkaim, néhány legalább. hűvös legyenek, mint ásványvizek természetes ciszternái vagy mint a bűvópatakok. sérthetetlen és látszólag minden önmagán túlmutatóval szemben érdektelen. a gyermekünket a legjobb belátásom szerint és szellemileg úgy vezéreljem, hogy csak áldásként ismerje a létezést. az élet, általam figyelmen kívül hagyott szokásait, biztonsági működését, komolyan tartsam eztán szem előtt.

ekkor még, látszólag, nem ijedtem meg komolyan, de azért késszúrásként idézte vissza azokat az időket, mikor a betegsége után–, még a kemoterápiás kezelés és a sugár alatt kezdett felkészíteni: beavatott a háztartásunk, életünk, számomra láthatatlan, de minimum járhatatlannak tűnő gyakorlataiba, titkokat bízva rám: „a mosogatógépbe itt kell a sót adagolni.” tengervíz mossa az ember lábát ilyen jóleső gondossággal. lassan, de alapos következetességgel készítget fel valami testen túlnyúló fájdalomra. búcsúzkodik. szelíd hullámokban: ma ez legalább a hatodik ilyen különös mondata. tudja, hogy bele fogok rokkanni. a fájdalmakat, akár a mondatait, halálos nyugalommal, fenyegetés nélkül készíti, vezeti elő:

„ne tarts szeretőket, de majd olyan nőt válassz, aki nem csak túlszeretni tud téged, de igazán jól szeretni túl.”

„a virágokat, pláne, amit a rákom után, gyógyulásomra vettél nekem, a túlélőt (zammia culcas), akkor is locsold, ha úgy érzed, minden hiábavaló, ha úgy tűnik, épp a mindennek van vége, amikor már nem vagyok itt.”

én mindmáig úgy tudtam, hogy soha nem hagyna el. senkiért. önmagáért pláne nem. arca kínai porcelán, ölelése egyre anyább, egyre távolibb, egyre homályosabb, de leginkább egyre törekenyebb.

Balla András

A látogatás

A frankfurti repülőtér csupaüveg folyosóján hangtalanul siklott a kis elektromos kocs. Irma néni kényszerűen szorongatva kuporgott a vezető melletti ülésen. Egy barátságos kinézetű kék egyenruhás férfi irányította a fürge járművet, ügyesen kerülgetve az utasok népes csapatát.

Irma néni úgy érezte, minden tekintet megállapodik rajta, és az emberek próbálják kitalálni, miért részesül ebben a különleges bánásmódban. Mivel köztudott, hogy a mozgássérülteknek vagy az önállóan utazni képtelen személyeknek jár ez a szolgáltatás, Irma néni számára ez a kocs ahhoz a szekérhez kezdett hasonlítani, melyen a megbélyegzett bűnösöket szállították a városi főtérrre, valamikor a középkorban. Most szívesebben vette volna, ha lábán gipszkötés hirdeti, hogy segítségre szorul. De így maradt a szégyen, hogy képtelen az anyanyelvén kívül más nyelven megszólalni, tehát gondozást igényel, mint afféle magatehetetlen. Táskáját féltőn a mellére szorította, mintha legalábbis tolvajoktól félné. Valójában, a kabáthajtókán diszkrét feliratot igyekezett eltakarni, mely a személyzetet informálta arról, hogy melyik géphez kell szállítani.

Már a lányára sem tudott jó szívvel gondolni.

– Kanadáig szaladt, hogy meg tudjon élni – gondolta keserűen. – Más bezzeg ott-hon is boldogul! De ez mindig olyan élethetetlen volt, azzal a hebehurgya urával. Most aztán kikötöttek a világ másik végén. Azt hiszik, ha küldenek nekem egy repülőjegyet, akkor már el is hiszem, hogy jól megy nekik!

Irma néni számára végtelen hosszúnak tűnt a reptéri várakozás, majd a repülőút. Ha a stewardess közeledett felé, már szívdobogást kapott a rá váró megpróbáltatásoktól. A légikisasszony kérdéseire találmányra bólintgatott igent vagy nemet, így aztán idő előtt elvitték a tálat előle, és míg mások vígan repetáztak az üdítő italokból, az ő előre nyújtott műanyag poharát gondolkodás nélkül begyűjtötte a személyzet.

Az éhségtől és szomjúságtól gyötörve, nem is kísérelte meg az alvással. Lábai dagadni kezdtek a több órás ücsörgéstől. A tévéken vetített film értelmetlen képek sorozatára esett szét a kísérő szöveg nélkül. Meg sem próbálta a fejhallgató használatát, tudta, nem segít helyzetén, ha az angol vagy a francia változatot hallgatja.

A fáradtság ólmossá nehezítette végtagjait. Feje megfájdult az egyenletes motorzúgástól. Igaz, a gép többi utasa sem volt jobb állapotban. Amikor végre kanadai földre ért, már alig vonszolta magát. A vámisztéket azonban nem hatotta meg az érkezők állapota. Előbb az útlevelet vizsgálták át kínos lassúsággal, majd a csomagjaiban kezdett turkálni egy kreolbőrű egyenruhás. Hosszasan mustrálta a cseresznyepálinkás üveget, majd néhány érthetetlen mondatot hallatott, míg visszacsúsztatta a táskába.

Most a rúd téliszalámit és a hatalmas csülköt emelte a magasba, és indulatos szavak kíséretében egy fekete műanyag zsákba gyömösölte az elkobzott javakat.

Irma néni alig tudta felfogni, hogy ezek a mozdulatok azt jelentik, elbúcsuzhat az ajándéknak szánt élelemtől, amit drága pénzen vásárolt.

– Jaj, hogy a Jóisten ne verje meg magát, képes kidobni azt a drága húst?! – szakadt ki Irma néniből a kiáltás, de aztán vissza is hőkölt saját bátorságától. Az otthon leélt évtizedek megtanították az egyenruha tisztelésére.

– Ajándék, ferstében, ajándék, érti?! – magyarázott kézzel lábbal a férfinék, de a vámos egykedvűen szemezett vele.

Irma néni megalázottan tolta bőröndjét a kijáráshoz és könnyein át próbálta felfedezni hozzátartozóit a várakozó tömegben.

– Anyu! Anyu! – sikoltotta egy hang. Megpillantotta Katit, aki nemcsak magasba emelt karokkal integetett, de aprókat ugrált is, hogy jobban észre vésesse magát.

Lánya áttört a tömegen és szaladt felé. Irma néni fájdalommal állapította meg, hogy az idegenben töltött hat év milyen nyomokat vésett gyermeke arcára.

– Katikám, milyen jól nézel ki! – hadarta, mint egy leckét.

– Te sem panaszkodhatsz anyukám! – válaszolta Kati, de mintha az ő hangjában sem lett volna több meggyőződés.

Balásznak is jutott egy kissé kimértebb ölelés és máris visszazökkent a viszontlátás örömeiből az előbbi fájdalomba. Gyorsan elpanaszolta kálváriáját a fiataloknak, abban a reményben, hogy ők tán tudnak tenni valamit a hús megmentéséért. Lánya azonban korholni kezdte:

– Anyu, hát nem megirtuk, ne hozzál semmi ilyesmit, mert nem engedik be a határon! Ezek itt nagyon szigorúak az ilyesmivel!

– Ne is törődjön vele mama, itt Torontóban legalább fél tucat üzlet van, ahol szalámit lehet kapni! – Balázs kijelentése inkább hencegésnek, mint vigasztalásnak tűnt.

Irma néni a meg nem értettek mártírságával vette tudomásul, hogy családja nem osztózik gyászában. Nem is volt hajlandó az anyósülésre ülni, pedig Balázs nagyon biztatta, hogy onnan sokkal jobban látható a kivilágított esti belváros.

Ehelyett, a hátsó ülésen elfészkelve, belekezdett az egyik otthoni rokon kórházi kálváriájába és az elbeszélés remek alibinek bizonyult, hogy ne vegyen tudomást a sorra feltűnő nevezetességekről.

Hamarosan megérkeztek ahhoz a kertvárosi részhez, amely otthon adott a házaspárnak. A fiatalok büszkén vezették körbe a mamát a kétszintes családi ház helyiségein, de a látottak nem váltottak ki reakciót Irma néniből. Végül azért megszólalt:

– Az utcánkban a Faragóék most fejezték be a családi házukat. Azt látnátok!

– De anyu! Nekünk csak hat évünk volt arra, hogy ezt megteremtsük! – mutatott körbe Kati a tisztességesen berendezett otthonon. Azt nem is kívánta tudatni az anyjával, hogy még javában nyögik a részleteket.

– Milyen hat év?! Negyven éves vagy, negyven évod volt arra, hogy eljuss idáig! – emelte fel a hangját a mama.

Katiban rosszízű otthoni veszekedések emlékei kavarodtak fel. Balázs próbálta menteni a helyzetet azzal, hogy az ismerősökről kérdezősködött.

Irma néni végre ágyba került. Azt hitte, napokat fog átaludni a fáradságtól, de éjjel kettőkor már az órát nézte. Azt számolgatta magában, hogy otthon ilyenkor már a piacot járja. Lánya felkészítette ugyan az időeltolódás veszélyeire, de ő inkább a korának tudta be, hogy ennyire képtelen alkalmazkodni.

– Hiába, hatvan felett már ne nagyon ugráljon az ember! – sóhajtotta.

Másnap programok tucatjai várták a vendéget. A fiatalok nem akartak csatát veszteni, minden igyekezetük arra irányult, hogy a mamából kicsikarjanak egy elismerő szót, valami dicséretet, hogy igen, itt azért egészen más...

Kati tudta, a múzeumokkal nem nagy sikere lenne, ezért a pompás Bay áruházat szemelte ki egy kis sétára. A hatalmas méretek és az izléseesen összeválogatott áruk mindig azt az illúziót keltették Katiban, hogy itt mentesülhet a majd mindenütt jelenlévő ázsiai kacatoktól. Az évszázados múlttal rendelkező társaság már akkor jelen volt Kanada történelmében, amikor még csak a szőrmekereskedelem merítette ki a kereskedők tevékenységét. Most büszkén mutatott körbe az áruház női ruha osztályán. A fojtogató árubőséget csak az enyhítette, hogy rend és tisztaság fogadta a vásárlókat.

Irma néni tett néhány lépést a női holmik világában, majd karba tett kézzel, várakozva tekintett lányára.

– Mi van anyu?! Nem akarsz körülnézni? – biztatta Kati.

– Mit bámészkodjak?! Azt hiszed, nem voltam még áruházban?! Jönnetek el egyszer a Pólus Centerbe, azt hiszem lenne min csodálkozni! – dacoskodott.

– De azért ez mégis más! – erősködött Kati. – Gyere nézz körül, hátha találunk valamit, ami megtetszik neked!

– Megvan nekem mindenem! Minek költenél rám? Hogy ezeknek a pénztárcáját hízlald?!

Kati vett két méregdrága ruhát az anyjának, amiket az csak hosszas könyörgés után fogadott el. Kati korábban örömet és elégedettséget érzett egy-egy sikeres vásárlás alkalmával. Most csak a veszteség elismerése maradt. Anyja durcás gyerekként fogadta a ruhanemüket, Kati pedig úgy adta át a kis csomagot, mint egy engesztelő ajándékot el nem követett bűneiért.

Délután a hatalmas panoráma mozt vették célba. A futballpálya méretű vetítővászon abban a hitben ringatja a nézőt, hogy részese a filmen játszódó eseményeknek. Nem csoda, hiszen az egész látómezőt uralja a kép.

Kati és Balázs belefeledkezve gyönyörködik a tűzhányók világát bemutató fantasztikus képsorokban. Valóban olyan érzés, mintha ők is a fortyogó kráter szélén állnának a dübörgő, kitörni készülő mélyvörös lávát figyelve. Majd Kati pillantása az anyjára téved. Irma néni kabátjába temetett arccal utasítja el a látnivalókat.

– Mi van anyu?! Nem érdekel? – csodálkozik rá Kati.

– Fel kéne akasztani azt is, aki kitalálta! Egészen elszédül itt az ember! – háborog Irma néni.

Irma az elkövetkező napokban kéjes örömmel kritizálja a látnivalókat. De házon belül sem adja alább.

– Az étel ehetetlen – állítja.

Hiába bizonygatja a lánya, hogy nem változtatott a főzési szokásain.

– Akkor meg a krumpli más ízű, mint otthon! – sóhajt Irma néni.

A fiatalok nem adják fel. Kicsit már a csodában reménykednek, hogy tán valami mégis elismerésre készíti a mamát. Hiszen van még egy ütőkártyájuk. A Niagara vízesés.

Másnap már száguldanak is a nevezetes célpont felé.

Annyira kimélni akarják a mamát, hogy a kanadai méretekkel nevetséges távolság ellenére, beiktatnak egy éjszakai pihenőt. Kati félve pillant Balázusra, amikor közlik a négycsillagos szállodában a szoba árát: 190 dollár. Tudja, sokáig nyomot hagy majd hitelkártyáikon ez a vizit. Persze két szobát vesznek ki, hogy Irma néni zavartalanul pihenessen.

Reggel Kati álmosan átcoszog anyjához, hogy reggelizni hívja. A mama felöltözve kuporodik az ágyteritőn, csak a cipőjét vette le. Kati megdöbbenése határtalan.

– Anyu, te így aludtál, felöltözve?

– Hát csak nem fekszem be egy ilyen ágyba?! Ki tudja, miféle népek aludtak benne!

Kati megpróbálja visszatartani kitörni készülő indulatait, hiszen ma van a nagy nap, ma láthatják a világcsodát.

A helyszínen kavargó a tömeg, mintha mindenki a mai napra iktatta volna be a nevezetesség megtekintését. Balázs kedélyeskedve ismerteti Irma nénivel a vízesés útikalauzokban olvasható adatait.

– Már 1600-ban írtak erről a vízesésről, ami 49 méter magas itt, a kanadai oldalon. Ez a Horseshoe falls, vagyis a Lópatkó zuhatag. De helyesebb lenne, ha lócipőnek fordítanám. Az amerikai oldalon három méterrel magasabb a vízesés. Amerikában minden nagyobb! – heherészik Balázs, a testes férfiakra jellemző jó kedéllyel.

Irma néni felkaptat a korlátig, de a vízpárában szikrázó, dübörgő áradatra alig vet egy pillantást. Majd unottan elfordul, mozdulataiból nyilvánvaló, alig várja, hogy induljanak már. Ez már Baláznak is sok!

– Mama, tudja, hogy hány millió ember van Magyarországon, aki a rohadt életben nem láthatja ezt a világcsodát?!

– Fiam, nekem elég volt az a vízesés is, amit a Bükkben láttam! Víz, víz! – zárja le az ügyet Irma néni.

Este már újra otthon vannak, a vendéglátóknak eszébe sem jut, hogy újabb szállodával kísérletezzenek. Kettesben maradva természetesen a mama viselkedése a téma. Még leginkább Balázs az, aki megpróbál mentséget találni erre a magatartásra.

– Már jó pár éve, hogy láttam otthon egy tévéműsort, amiben pont egy ilyen anyós-ról volt szó. Popper Péter pszichológus volt a műsorvezető.

Balázs itt eljátszik egy kicsit ezzel a névvel és foglalkozással.

– Popper Péter pszichológus. Ez olyan, mint a Szaszozszi Szilárd szájszész! Hogy örülne ennek Babits Mihály! Ez olyan alliteráció, vagy anagramma, vagy hogy is hívják...

Kati sürgetően félbeszakítja:

– Mit kezdtl el mondani?!

– Ja, szóval bemutattak egy esetet, mikor az anyós szabályosan tönkretette a karácsony estét és tudod miért? Mert nem volt számára ismerős a békés, szeretetteljes hangulat. Azért provokált veszekedést, mert abban a közegben viszont otthon érezte magát. Érted?! Ezt a légkört kapta az élettől, ebben nevelkedett, neki ez a természetes. Emlékszel, szegény apáddal is mennyit veszekedett?! Idegen neki az, hogy jó hangulat legyen, hogy hálás legyen valamiért, pláne, hogy megköszönjön valamit!

– És mit javasolt a pszichológus, hogyan kell megoldani egy ilyen helyzetet? – érdeklődött Kati.

– Arra már nem emlékszem. – vallotta be Balázs.

Elérkezik a búcsú napja. A mama a horpadt kis koffere helyett két tömött bőrönddel indul haza. Egyesült erővel préselik össze a bőrönd tartalmát, hogy végre zárható legyen. Irma néni két szusszanás között megszólal:

– Lányom, ehelyett a sok szar helyett vehettél volna nekem egy brillgyűrűt!

Katinak nem sikeredik túl fájdalmasra a búcsú. Azért mégis a könnyeit törölgeti, amikor a hatalmas gép a levegőbe emelkedik.

Otthon, a csepeli kertváros kis utcájában, szájról-szájra jár a hír, hogy megérkezett Irma néni.

Füzesi néni minden unokája itt szorong most a cseppnyi konyhában, hogy a világutazót hallgassa.

– Hogy tetszett Kanada, Irma néni? – kérdi Péter.

– Jaj, gyerekeim, hát az meseszép! Olyan csodálatos helyeken jártam, hogy el se tudnám sorolni!

– És mi tetszett a legjobban? – kíváncsiskodik Ildikó.

– Gyerekek, a Niagara vizesést nem fogom elfelejteni míg élek!

Az apróságoknak egyelőre elég ennyi, máris szaladnak játszani. Füzesi néni kettesben marad Irma nénivel.

– Hát aztán tényleg olyan szép hely az a Kanada? – faggatja a szomszédasszony.

– Nem mondom Arankám, tényleg gyönyörű! De azért jobban örültem volna, ha inkább elküldte volna nekem a lányom a repülőjegy árát. – összegzi Irma néni.

*Csáky Károly***Fiunk halálára**

Elvetted
magadat tő-
lünk,
de a halál
újra össze-
kötött téged
velünk,
minket
veled.

Eggyé
válnak
élők
és holtak,
s lesz
jelen helyett
múlt és jövő, ő,
mely csak ível egyre
földtől a mennyig,
a hideg januári éjszakától
Máriánk virágos májusán át
az örökké való-
Ságig,
hol újra felragyog
lelked gyermeki
tisztá-
sága.

Valóság és látomás

Akkor
még közel voltak
a partok,
s kicsike kerti lakot emeltünk
a felgöngyölt
kövek fölé,
miközben az Isten is
áldását adta ránk;
körbejárt minket,
mert tiszta lelkünkben
megláttuk egymást.

Most
egyedül maradtam
az öreg házikó
árnyékában.
Foszlanak a préselt falak,
korhad a
deszka,
szárad a
fa,
csak a
madárdal lesz
egyre hangosabb,
hogyan betöltse
köztünk az űrt
meg a távolságokat.

Aztán
ket-
ten
képzelt utakat
álmodunk
égi és földi mezők
közé
az Úr angyalainak.

Vízözön után

S jönnek újra
meg újra
felém
Ararátjukkal,
Hórébbal
és Táborral
Istennek
szent hegyei
teli titokkal,
rejtéllyel,
lélek-
nek
üdvével.

A hegyek
egyre
nőnek
sivatag közepén,
tengernek
partján,
alján
az égnek.

Lent árnyék
meg homály
s a túlpart
ködfátyla.

Fent fényesség,
bárák szigete,
kikötők reménye,
Úrnak parancsolata,
lépcsőfoka
Mennyekek országának.

Nóra

(A harmadik unokának)

Kicsiny fejecskéd
a világ fölé emelnéd
las-
san,
hogy figyelmes
lénye legyél
a Teremtés-
nek,
megszemélyesüljön
benned a kozmosz,
értelem ragyogja be
egyre gazdagabb
jelképrendszered.

Arcod még duzzadó
bimbó,
de mosolyod már
kinyílt rózsa,
örömmek
kelyhe,
mit nem árnyékol
gond és fájdalom,
csak ragyogtat
remény és nyugalom,
s árasztja illatát
az ártatlan-
ságnak.

Van remény

Nincs már meleg
az éjszaka fészkeben,
fekete madarai az Úrnak
kiszálltak belőle.
Csillagszemük
az ég boltozatján
fényesedik,
könnyeik helyett
a hajnal hullat harmatot
a tájra.

Halkan kilép
ködfátylából
a reggel;
gyöngyöt rajzol
ezüstös dérből
fonnyadt fűszálakra
a nap,
s mi hisszük:
bennünk is felkel még
a holnap.

Esti kép

Az ég palástján
tenyerel
az est.
Kopott foszlányok
alól,
mint ragyogó
gombok,
kihullanak
a csillagok.

Egy sóhaj lett
az éjszaka,
s egymáshoz
simul lassan
Istennek ál-
ma,
földnek hallga-
tása.

H. Barbócz Ildikó

Pityu meg a szekér

Pityut a kórházban mindenki ismeri. Sőt azon kívül is. Aki még nem, az akaratlanul előbb-utóbb találkozik vele. Különös ismertetőjegye az elől cipzáras piros pulóver, a fehér nadrág és a szemüveg. És a legfontosabb: soha nem jár egyedül. Velem is sétált a folyosón, miután felsegítette a köpenyemet, és átkísért egy másik osztályra, egy vizsgálóba.

A nevét akkor tudtam meg, amikor utánakiáltottak a hosszú folyosón. És ez többször is megesett vele. Igen fontos ember. Soha nem a jelzett időpontban bukkant fel, sokszor órákat késett, egész délelőttöket, mindig úton volt valahol. Volt úgy, hogy felénk se nézett, aztán egyszer csak beállított a mi kórtermünkbe is. A mellettem fekvő Margit néni nézett, és diadalmasan bejelentette: Megjött a szekér! Ennél örömtelibb mondatot már régen hallottunk, Margit néni szeme is felcsillant, mert a szó rögtön az erdőtelki utcájukat juttathatta eszébe. A zokniját még reggeli után nehézkesen felhúzta, hogy időben kész legyen. Így várakozott. És most eljött érte ez a szekér, mindjárt frissesség is vegyült a lassú kászálódásba, de Pityu türelmes volt. Megszokta. Kivárta, míg Margit néni beül a kórházi tolószékbe, hogy vizsgálatra vigye.

És tolt a Pityu nemcsak Margit nénit, hanem az arra a sorsra jutó betegeket, zöld keretes ajtókon ki s be, átjárókon zakkant a szék, gurult a folyosók végtelen zöld szalagján. Aztán a nehézkesebb, szélesebb ágyakat lavírozta a sétáló betegek, a siető orvosok, a tüsténkedő ápolónők között, olykor nekiütvé az amúgy is omló falnak, feltépett ajtókeretnek számolatlanul. És számolatlanul a kilométereket is, 100 km-t is egy nap talán. A kilométerről az utazás juthat az eszünkbe, távoli, pihentető, örökkön izgalmas tengerhez vezető utazásoké vagy romantikus városkák girbegörbe utcáin való barangolásoké. De micsoda utazás ez! Ablaktalan folyosókon, az alagsorban, áporodott levegőjű szobák között, boldogtalanul és gondolatlanul, már-már gépiesen, becsukott szemmel is akár, betegségtudattal élve.

És Pityunak mikor adatik meg kilépni ebből a monotóniából, a végtelen bolyongásból, a bezártságból, a napfénytelen időből? Napról napra egyre fásultabban, karikás szemmel néz ki a szemüvegéből, de azért fáradhatatlanul tolja a szekeret, a maga szekerét, mert ez a munkája, feladatul ezt kapta a sorstól. Ő még elábrándozhat piros pulóverében, de sokan vannak, akiknek ezen a szekéren ez az utolsó, a végső utazásuk.

Benke László

Anyám és apám fényképe alá

Önérzet, szellem, tisztaság,
szépség sugárzó diadala,
mértéke a becsület maga.
Sehol sincs őhozzá fogható.
Ő a világon a legdrágább anya.

Felette emberarcú apám.
„Hetvenhét évig szerettelek.
De jó, hogy megjöttél, mama!”
„Örök szerelmem, papa!
De jó, hogy megtalállak itt!”

El-elzsibbad szívemben a vágy,
hogy már övelük legyek.
És eltűnik arcomról a sár,
ha ők megérintenek.

A láthatatlan láthatóhoz

A láthatatlan láthatót
te valóban szemmel láthatóvá tetted.
Erős vagy, és nem vagy kiszolgáltatott
változó testedben, örök lelkedben.

Hol szépségek és jóságok mögé
rejtőzködsz, fénybe és virágba,
majd a mulandóság csendes örömét
öltöd magadra lombos őszi fákban,

azután lassan vetkőzve a halál
fehér álarcát emeled magad elé,
el-elcsillogsz a végtelen hóban,
el-elvekul szemem természeted lényegén,

s hiszem, te vagy egyedül tisztánlátó,
én pedig mindenütt téged látlak,
szívemet lassan kitárom előtted,
mert jó itt lenni és jó hinni,
hogy ennél is jobb lesz ott nálad.

Az Isten hallgatott

A bácskai magyar mezőn
mikor az ember öldökölt,
az Isten hallgatott,
pedig ő minden nyelven
értette hogy:

„Tüskés drótokkal a magyarokat
szénaboglyákhoz kötözöd,
minden boglyához körös-körül
magyarokat kötözöl.
S meggyújtod,
hadd égjenek,
lobogjanak,
gyorsabban fogyjanak
a szénaboglyás magyarok.”

És lobogtunk, égtünk
s az Isten hallgatott.
Hallgatta, hogy a teljes
égre égő testűek és lelkűek
között anyánk, az ő anyja is
magyarul jajgat ott.

Talán virág, talán növény,
szálló porszem lehettem ott
a „jelöletlen tömegsírokon”,
mikor az Isten világra hozott.

Holdtöltte a kertemben

Velem egy elképzelt alak van
nem tudom hányféle alakban.
Innen a ház végéből nézve
este a cseresznyefa lombja
fölmagasodott az égre
s a Holdat álomba ringatta.
Jobbról és a balról az árnyak
vigyázva lábujjhegyre álltak,
ámulatot rajzoltak orcámra
s átadtak engem a csodának.
– Éjjel is napfénnel játszik!
szólt, akin bogárka mászik
s fülemre cseresznyét pingált.
S aki a szépséget megállította
és bukfencező fintorral sózta,
a sok-sok levéllel, gyümölcscsel,
árnyakkal-fényekkel csöndes fáról
baráti hangon mondta: Töltsék?
Igyál velem ma este egy pohár
vörös bort, akár itt fönn, vagy ottan.
S két kristálypohár csillant
a holdas cseresznyefa-lombban.

Karácsony

Fölém hajol
anyám, Mária, apám, József,
bölcsőben én a Gyermekek vagyok.
Bennük a szeretet ragyog.
Az adventi csend
csillagot álmodott
földes kiskonyhánkba.
Békésen alusznak a pásztorok.

Akivel reggelente harmatot szedtem

Szeretem azt a jó kis gyereket, aki voltam,
akivel reggelente fényes harmatot számoltam,
szeretem őt szentkirályi mezőnkön, a Malomárok partján,
rétünk harmatos tisztaságát ökörnnyállal
övele húroztam, csillogó fűszálakon ragyog a táj,
felkelő napom pengeti a lelkem sugaraival,
általa sugaras az én gyermeki ámulatom,
övele vagyok a tisztaság kellős közepén,
értünk vannak a fények, milliárd csepp harmatban
csendesesen öneki fénylek, most születik öntudatom
és alázatom, szól a pacsirtás ég, szépségből bujdosik
a szépség, élem a lelkem, élem, hogy átragyog rajtam
a zöld meg a kék, öröm aranylik hajamban,
észrevétlenül s mélyen a szívemre szívom,
Isten, a szereteted, bár a neved se tudom.
Hogyne szeretném azt a kis gyereket, aki voltam,
övele öregedve újra gyermek lehetek
mindenütt, minden tiszta vágyakozásomban
és gondolatomban, a boldog szerelemben is,
a duruzsoló Malomárok partján, Vrácsikon,
szülőfalum mezítláb fölvert porában,
Szentkirály fényes mezején, bár nem is akartam,
nem is tudtam, mennyi termékeny szépségben
látszottam, szánthattam és vethettem övele,
aki az ekeszarvát fogta, s övele, aki a testvérem adta,
derékig érő fekete haját előttem kibontotta,
hogy kibonthassam magamból a csodálatot,
hát hogyne szeretném az ő fiúkat, azt a kis gyereket,
akivel a reggeli fényben önekik most is harmatot szedek.

Csatáné Bartha Irénke

Míg szól a dal

És röppen az ének,
fűszálon ring,
kilombosodnak
ölében östölgyek,

cinkeszólóban,
vörösbecy csőrében,
villog az égen
fecskék örömében.

Halhatatlan csoda lesz,
szelídül vad
viharok dühében,
bölcsődalban,

vecsernyés zsoltárban,
ölelő szavakban,
oltalmazó kézben.

Hallgasd, és add tovább,
takarják lelkükbe
örömvárázsnak az unokák.

Szatmári évek

Fiatál évek, napsugaras nyarak,
szívemben őrzöm varázssotokat:
a csillogó napot, nefelejcs eget,
bohó vágákat, reményeket,

fűzfák fürtjeit a Szamos felett,
frissen csobogó hús forrásvizeket,
bolondos lepkék hejehujaságát,
szerelmes szitakötők boldogságvágyát,

büszke jegenyék egyenes tartását,
búzavetések ringó aranyát.
Mind, ami tűz volt bennem és öröm,
szatmári évek, nektek köszönöm.

Nyaranta, mikor visszatérek,
emlékeim elém sietnek,
ami volt, elmúlt, agyam játéka már,
valóság és álom gyakran rám talál,
illan az élet, mint fecskeszárnyú nyár...

Kapatos ősz

(Ostorosi szüretelőknék)

Ostoroson jár az ősz,
kalapján tarka bokréta a lomb,
eső húroz a dombokon,
s a jókedvű borospincék fölött
botladozva jár a kapatos rokon.

Fütytétől megremeg a tölgy,
avarba koppan ijedten a makk,
s a ködben lányok, asszonyok
szüretről éppen hazatartanak.

Vállukon nagykendő a csend,
szemük hintázó kék katáng,
bennük a hit aranybora érik,
s kitart új szüretig ez a vágy.

Uram, áldd meg a szorgos kezeket,
jutalmazd bőséggel jókedvüket,
reményt nyújts kezükbe, édes parolát,
érleld fűszeresre mindnyájuk borát !

Apadó sorok

Lombjai hullnak
régi nyaraknak,
szemükben
vakul a fény,
recseg, ropog
térdeplő imánk
zivatarok idején.

Száll az idő:
ősz szele tépázza kertünk,
hajunk ezüstje
gyérül egyre,
boldog sétáink a hó belepte...

Avarba hullatja
illatát a nyár,
ígét szomjazó szánkra havaz
gesztenyevirág
szirom szökőkútja.

Lombjai hullnak
régi nyaraknak,
még pár óra...s lemegy a nap...
hátunk mögül a sorok
lassan elapadnak...

Credóm

Hiszem
 az ég kékjét,
 a Nap ragyogását,
 romok alatt is
 virág fakadását,
 a szeretet csodatevő
 varázsát,
 ősi törvényeink
 mindenhatóságát.

Hiszem
 forrásaink
 megszentelt erejét,
 szavak bátorságát,
 dalainkban a fényt,

táncaink virtusát,
 templomaink csendjét,
 a Héthavas ormán
 ISTEN közelségét,
 ősi kövek titoktartását,
 örökzöld fenyvesek
 egyenes derekát.

Hiszem
 a mesék, a mondák
 igazságvágyát,
 fények idejét,
 „világ világosságát,”
 csillagszemű népem élni akarását.

Györgyei Géza

Eltitkolt ajándék

Ha az ember váratlan ajándékot kap, arra valami okból emlékezni szokott. Ha különös oka is volt az ajándékozásnak, akkor őrzi tán emlékezetében élete végéig azt a napot.

A negyedik osztályba jártam, épp az elején, még a félévi bizonyítványt se kaptam meg, amikor az őszi derekán a téli szünet jött, hirtelen, váratlanul, amit akkoriban szén-szünetnek is hívtak. Biztosan azért, mert az osztályteremben egy mives, barnafényű cserépkályha oldalának dőltünk, ha betereltek minket az udvarról. A kályhába az öreg Sárossy bácsi hordta minden nap hajnalán a kanna szenet. Amíg tartott a szünet, megmaradt a szén, csak Sárossy bácsi gondnoki vaskályhájába kellett egy kupányi.

Apukám azt mondta, nem szénhiány, forradalom van, azért maradhatok itthon, bezárták az iskolákat. Igaza lehetett, mert ahogy emlékszem, nem volt fogcsikorgató hideg. A hirtelen jött szünetben csak gombfocizni tudtunk.

November elején jártunk, amikor váratlanul jött a hír, hogy másnap reggel be kell mennünk az iskolába. Apukám ezen csak csodálkozott, mert az előző nap délutánján a kertünk végében együtt néztük, ahogy tankok vonulnak a frissen hullott, félméteres hóban az Egyetem felé.

– Oroszok – mondta apám, ahogy a tankok oldalára festett vörös csillagot nézte.

Másnap reggel ott kellett sorakoznunk a folyosón, mert az osztályterem ajtaja zárva volt, egészen addig, míg az emeleti lépcsőn megjelent Olga néni, az osztályfőnök, oldalán egy rövidre vágott, szőke hajú lánnyal, akik együtt nyitották ki előttünk az ajtót.

A padok tetején kartondobozok sorakoztak, még néhányunk székére is jutott a csomagból.

– Gyerekek, álljatok a padotok mellé! – zengett Olga néni hangja, aki mellesleg énektanár is volt, így mindnyájan jól hallottuk a felszólítást.

Olga néni vezényszavai után a fiatal lány lépett a katedra elé.

– Ajándékokat hoztunk nektek. A világ minden részéből küldték azok a magyarok, akik tudják, milyen nagy szükségetek van most a segítségre, ezekben a nehéz napokban. Ez mind a Vöröskereszt ajándéka, mondta a dobozokra mutatva.

Padtársammal egymásra néztünk, mert se Tamás se én tudtuk igazán, ki lehet az a Vöröskereszt? Amikor az ismeretlen, fiatal lány félénken, fiús arcán pironkodva megjelenő tisztelettel kezét fogott Olga nénivel, és halkán még mondhatott valamit, majd az osztály felé intve, szó nélkül távozott, már sejtettük, hogy amitől félni kezdtünk, a veradás elmarad.

Olga néni egy jókora ollóval nekilátott a kartondobozok felnyitásához.

– Válasszon mindenki egy ajándékot, olyat, ami a legjobban tetszik – igazította el az osztályt Olga néni.

A dobozokban a legkülönbébb dolgok sorakoztak. Tolltartó, tollak, ceruzák, kissé kopott nadrágok, pulóverek, leginkább konzervek. Csupa olyan, ami a magunkfajta magyar gyerekeknek örömet szerezhet.

Nem lehet azt mondani, hogy mintagyerekek voltunk, de ha kellett, szót tudtunk fogadni. A rengeteg ajándék láttán mégis képesek voltunk fejünket vesztve tolakodni, félrelökni a másikat, hogy minél jobban belelássunk a dobozok aljára.

Nekem a tornasor vége felé volt a helyem, talán csak hárman álltak mögöttem, ezért nehezen sikerült bármelyik doboz közelébe kerülnöm, valaki mindig elém került.

Már majdnem minden gyerek szorongatott valamit a hóna alatt, csak Tibi, Tamás és jómagam kotorásztunk a kiürült dobozokban, hogy találjunk magunknak ajándékot a maradékból.

Ahogy elnéztem, nem volt sok választási lehetőségem. Egy hasáb alakú (mértanból jeles voltam) kartondoboz árválkodott az egyik kiürített láda alján.

Olga néni már korábban közölte, hogy mindenki értesítést kap, mikor kezdődik a tanítás, mikor ér véget a szénaszünet, és engedélyt adott a távozásra azoknak, akik gyorsabban választottak maguknak ajándékot, így csak néhányan maradtunk a teremben az ajándékosztás végére.

Mindig tudtam, hogy Olga néni kedvel, még ha nem is mutatta. Inkább szidott, fenyegetett, mint dicsért volna, de ha rosszul láttam volna a dolgokat, abban az időben sem lehettem volna szín jeles. Erre apukám is felhívta a figyelmem. Talán azért, hogy ne bízzam el magam, vagy azért, mert jobban ismerte a körülményeket.

– Mi maradt neked, bogaram? – hajolt olyan közel, hogy Tamás se hallja, aki még a terem végében próbálkozott, hogy találjon magának ajándékot.

Letettem a padomra a dobozt. Olga néni kibontotta a végét, és egy pár tornacipőt húzott ki belőle. Ragyogó fehér volt, és olyan erős gumi szag árad belőle, hogy azért mondhattuk mindketten egyszerre, furcsa csodálkozással: - Hiszen ez még új. Vadonat új – erősített rá Olga néni. Éreztem, ahogy végigsimítja tarkómat, hogy mennyire örül ő is, hogy ilyen szép ajándék maradt meg nekem a végére. Biztosan észrevette, korábban hiába próbálkoztam, félretoltak minden doboztól. Valójában nem is választottam magamnak, a sors keze lehetett a dologban, de erről nem lehetett beszélni abban az időben, akkor más idők jártak, azért is törölték órarendünkől a hittan órát. Olga néni biztosan észrevette, a cipő, amit eddig a tornaórára felhúztam, már az elmúlt évben is begörbítette lábujjaimat, futás közben csak azért nem nyűszítettem, mert az tilos volt a családjunkban. A szenvedés-

nek, a fájdalomnak nem lehetett hangja. Azért gondolom, hogy tudhatott valamit Olga néni, mert mindig igyekezett csendesíteni Balajti urat, a tornatanárt, ha nekem állt, és lustának tituált. Olga néni szép szóval mindig felém billentette Balajti úr, tornatanárunk jóindulatát.

– Ha ezt felveszed, biztosan te leszel a leggyorsabb az osztályban, te leszel az első minden futóversenyen – indított útnak Olga néni, aki tudta, hogy jobban szeretek focizni, vagy bármilyen koromhoz illő sporttal tölteni időmet, mint az énekórára előírt moll-, vagy dúr hangsorra fecsérelni a drága időt.

Olga néni nemcsak énektanár volt, de jövőbelátó is.

Tavasszal már a salakos udvaron tornáztunk. Megkezdődtek a felmérések a városi bajnokságra. Nekünk hatvan méter kellett futni, azt mérte stopperrel Balajti úr, a tornatanárunk, aki hitetlenkedve nézte a mutatót, ahogy átfutottam előtte a célvonalon.

Nem tudta mire vélni a változást, ami hirtelen bekövetkezett nálam, ha torna-dresszbe öltöztünk.

A velem egykorúakkal rendezett városi bajnokság megnyeréséért díszes oklevelet, és egy mesekönyvet kaptam. Balajti úr dicséretére várnom kellett, mert a rendőrségi zárkában hetekig kérdezték az ávosok, mire újra kiengedték, és ismét fűtőörészhetett nekünk a tornaórán.

A sikereimnek apukám is örült, de úgy általában szomorúnak láttam.

Egyik este leült hozzám lefekvés előtt beszélgetni.

– Boldog vagyok fiam, hogy ilyen ügyes vagy, és sikerül minden futóversenyt megnyerned a városban. Büszke vagyok rád – búcsúzott, végigsimítva homlokomat elalvás előtt.

Talán akkor, abban percben kellett volna elmondani apának, hogy milyen sokat köszönhetek annak az ajándéknak, annak a csodás tornacipőnek, amit abban az időben kaptam, amikor a kertünk végében vonultak az orosz tankok az Egyetem felé, és ő a forradalomról kezdett mesélni nekem, de én nem sokat értettem abból, amit próbált a tudtomra adni.

Ma már tudom, fontos lett volna mindezt akkor megbeszélnünk, mert másnap hajnalban egy fekete, gömbölyű hátú autó jött, amivel elvitték apát, akit akkor láttam utoljára, amikor előző este végigsimította homlokomat.

Ezt anyukám mesélte, nagy sokára, mert muszáj volt, hisz' minden este megkérdeztem tőle, apa hol van?

Azóta is örööm szekrényem aljában az ajándékba kapott tornacipőt, pedig már jócskán kinőttem. Abban reménykedtem, hátha egyszer mégis elmesélhetem apának ajándékom történetét, amit abban az időben eltitkoltam előle.

Galgóczy Zsuzsa

Az idő múlásáról

– áldás havi köszöntő-versfarigcsa a vers évszázadainak kosarából
Albert Zsuzsánnának és Albert Gábornak szeretettel

– **allegretto**

Nyolcvan év, vagy nyolc év? *Semmi* különbség!
Egy oktávban két fél hangköz, s három teljes egész,
így teljes, mit komponált a nagy zeneművész.

Napsugarunknak hála, július is megérlelte mára
pirosló gyümölcsét; a tálban meggy, cseresznye,
málna. Köszöntsük fel hát e kedves házaspárt,

– vivát! Gazdagság részesei ők, hisz évekből már
jutott nekik nyolcvan! – Jól számoltam? – Ejha!
Náluk bizony névből is épp nyolc van: Áron, Gábor, Albert,

Eszter, Orsolya, Albert – így rímelnék mindannyian
párosan egymásra. S lám, a terítőn egy bekeretezett
kép: versrímeikként ölelkeznek Gábor és Zsuzsánna!

Szálljon fényes áldás születésnapjukra,
kívánom, az ég harmatja szívüket újítsa,
éljenek soká még közöttünk nemzetünk javára!

Boldogságot mindörökre nékik az Úr adjon,
kertjük végén, hársak alatt friss forrás fakadjon,
teljenek meg konyhájukban a dagasztóteknők,

hogya Budán feketében táncolnak a lejtők,
– *s halk futammal* illan a nyár, közelít tél hava;
lágú akkorddal felhangzik életünk dallama.

coda

Szőjünk, varrjunk lepkeszárnyból függönyt
ablakára, vagy pókfonálszőnyeget szobája falára?
Szádát-e, vagy csipkét, rongyot, vagy tán perzsát?

Mindet! Legyen indás-pávás, kerüljön rá
cserelevél, és sok csillagvirág, gombolyag
és macska, kék, – meg törökrózsa...!

...unokáknak játék, nekik jó egészség,
kosarukba bőség, s mint labdára pötty,
„i”-re a pont, vászonra a hímzés,

szál igével írókazzuk csöndjük margójára,
jusson nekik bőven:

Áldás és békeesség!

Holló József

Gondolatok a reformáció emléknapján

*„Az Isten lélek: és akik Őt imádják szükség,
hogy lélekben és igazságban imádják.”
(János 4:24)*

Kifürkészhetetlenek az Úrnak útjai.
Csak egyedül Ő tudja mit, miért enged meg
eltévlygő, hűtlen teremtményeinek:
és meddig van bocsánat az ember vétkeinek.

Így tűri, hogy Rómát a gazdagság megrontsa.
Már csak harangjai hangja szól őszintén.
A papság kapzsisága torz tanokat hirdet
s világi a vallás mammon ígézetén.

Szabott ára van itt a bűnbocsátnak is
– – – az emberek pénzért lelki üdvöt vesznek.
Ily dogmákkal száll szembe: Luther, Kálvin János
míg e hamisság sűrűjén kiutat keresnek.

A kezükben szétnyitott Bibliával járnak.
Szavuk a Szentírás Igéivel érvel.
És tudják – rájuk süti az eretnekség bűnét
Wittenberg kapuján a kilencvenöt tétel.

Kiátkozza őket a Szentszék meg a pápa
aki önvizsgálat helyett vallásháborút szít.
Szörnyű idők jönnek... de az Isten akaratán
megszületik, s terjed a tiltott protestáns hit.

Lassan ötszáz éve, hogy útjára elindult.
S akár a szélvitt mag, mindenhová elért.
Mert a megkínzott, üldözött prédikátorok
mindent felvállaltak: a megtisztult, új hitért.

Ami puritánabb, igazabb, Istennek tetszőbb lett
– hisz újraértékelte Krisztusért magát.
És a reformációra fogékony Bethlenek
kítárják Erdélyben a templomok ajtaját.

S ahogyan a szomjast – ha kúthoz térdel –
itatja az új hit a bűnbánó lelkeket.
Csillagok nőnek ki a tömzsi tornyok hegyén
a szelektől meggyötört, volt keresztek helyett.

Oly csendesen örölnek az Isten malmai.
Nála ezer esztendő – annyi akár egy nap.
Hisz Ő örök és állandó a világmindenségben
s akaratán minden pillanatot megszab.

De ti: e jelenkor reformátusai
tudjátok mit kellett e vallásnak szenvedni?
Míg az emberi gyarlóság megértette végre
a Teremtőhöz szabad más, más úton menni.

Egy a Mindenható, csak az irgalma sokféle.
S a Testté lett Ige, a Krisztus mindenkié!
Meghalt és feltámadt: hogy élj – ha hiszel benne
mert Övé a hatalom a földön és a mennybe’

Szokolczay Lajos

Igazságkereső tiszta szem

Haris László 1956-os fotói a miskolci Művészetek Házában

A magyar októbernek, főképp a verseket tekintve, nagy irodalma van. A sok kitűnő, megrendítő költemény közül ezúttal hadd idézzem az emigránsként is a haza sorsáért aggódó Márai Sándor *Mennyből az angyal* című versének egyik részletét: „Csillagszóró villog a fákról: / Angyal, te beszélj a csodáról. // Mondd el, mert ez a világ csodája: / Egy szegény nép karácsonyfája / A Csendes Éjben égni kezdett – / És sokan vetnek most keresztet. / Földrészek népe nézi, nézi, / Egyik érti, másik nem érti, / Fejük csóválják, sok ez, soknak. / Imádkoznak vagy iszonyodnak, / Mert más lóg a fán, nem cukorkák: / Népek Krisztusa, Magyarország”.

Az 1956-os magyar forradalom – az évszázad, az évezred októbere – az egész világ számára példa lehetett (mint ahogyan volt is): miként lehet szinte csupasz kézzel, hacsak ideig-óráig is térdre kényszeríteni a zsarnokot. Annyira nem, hogy elszégyellje magát, hogy vereségnek érezze a vereséget, de annyira igen, hogy valamennyire megrendüljön a bizalom önmagában. És fegyvereinek – a Molotov-koktél csipkázta tankhadosztály – s az őket mozgató ideológia, a kommunizmus erejében. A magyarság mártíruma – Camustól tudjuk – a világ népeit hosszú időre ellátta Ózonnal, s ebből szippantva máris édesebbé vált a szabadság.

A magyar október igazsága, mert a föld vérrrel öntöztetett, arra tanított és tanít ma is bennünket, hogy erkölcsként kezeljük a forradalmat; magyarán, nincs az a politikai kártyajáték, amelyben *gyilkos* és *áldozat* (az előbbi kedvezményezettje a forradalomnak, a másik mindmáig szenvedője) összeecserélhető. Nincs, mert a mártírok azonnal kikelnek sírjaikból, hogy föllázadhassanak *új uraik* ellen.

És azért sem jöhet létre ez a gyalázat, mert a néma szájak még mindig valának. Végre tiszta vizet kellene önteni a pohárba: semmi más nem számít, csak az, hogy ki-ki a barikád melyik oldalán állt. A levegősön-e, vagy azon, amelyet később pufajka bélelt. Halálra volt-e ítélve, vagy épp ő ütött pecsétet (később párt- vagy KISZ-lózungot lehelve a párnára) ama akasztást előlegező iratra.

Ilyen egyszerű az élet, még ha a pénz – nászra kelve a politikával – bonyolulttá akarja is tenni. Ám, szerencsére, magáénak (legalább is teljességgel) nem hazudhatja a forradalmat. Az mindenekelőtt a *pesti srácé*. Akin lötyö-

gött a nadrág, az ing, s a puska majdnem a földre nyomta, de ha löni kellett – a „Szuezi csatornán” akkoriban hadosztályok matrózkodtak –, tudta a dolgát.

Bár nem hordott a vállán puskát, ilyen pesti srác volt Haris László is.

Az ő fegyvere – nem véletlen, hogy kitűnő fotóművész vált belőle – a *szem* volt. A szem a dokumentumrögzítő, a szem az igazság-látó. A szem mint bizonyíték: tizenhárom évesen is bekebelezhető a világ, ha a fényképezőgép gazdájának vannak (neki voltak) lelki tartalékai. Ha épp ezzel a – kíváncsiskodó? ítélkező? – gesztussal elfeledtethetők az ötvenes évek: édesapja megalázása, a megbélyegzett gyermek iskolai keservei, a kis üzem államosításával a családra zúduló bajok.

S ez a gyermek 1956. november 2-án (győzött a forradalom, süttött a nap) délelőtt 10 órakor nagybátyja kíséretében nyakába vette a várost. A Rádióból ismert helyszíneket látogatták meg. Vagyis – délután háromra értek haza – leírtak egy nem is annyira kicsi kört: Szigetvári utca – Köztársaság tér – Rákóczi út – Rókus Kápolna – Múzeum körút – Bródy Sándor utca – Kálvin tér – Üllői út – Kilián laktanya – Kisfaludy utca – Práter utca – Szigetvári utca.

A Taxona pedig működött.

Az ásó emberekkel együtt a föld bőre alá bújt a Köztársaság téren; a sajtószékház Szabad Nép neon-főiratából a leleményes építő-rombolókkal együtt megőrizte A NÉP-et; oldalkocsis motorkerékpárt tolt a Pollack Mihály téren („Irány Amerika!”); sírt a Múzeum körúti santa villamossal; bábészcodók közé állt a Kilián laktanya előtt kilőtt tanknál; üdvözölte a Szabad Magyar Rádiót; az ágyúval együtt (Üllői út) szemezett a szabad éggel; levágott szárnyú angyalként röppent ki a Rókus Kápolna szétbombázott tornyából.

Tehát a kisgyermek avval, hogy *látott* az események, drámák, megrendült pillanatok részesévé (csaknem azt mondtam: hősévé) vált. Mert tiszta volt, velejéig tiszta, lefényképezte a forradalom tisztaságát – egy nyitott ládat a Kálvin téren, amelyben pénzt gyűjtöttek a mártírok családtagjainak –, és minden olyan helyzetet megörökített, amely egy nép olthatatlan szabadságszeretétét tanúsítja. A Kisfaludy utca sarkán készült fotóra – szemben Kossuth-címeres tank, a háttérben teherautó fölkelőkkel, előtérben egy forradalmár puskával – a felnőtt fotóművész is büszke. Mert hangulata van, ritmusa van, szóval le nem írható közlendője van. A kép önmagáért beszél.

A forradalom azonban elbukott. És a kis Haris – félvén a házkutatástól – a fölvételeket megsemmisítette. De ötven év után, hajdani gimnáziumi barátként, egyszer csak fölbukkant őrzőangyala, a képeket is őrző angyal: Varga László. Úgy látszik, a vallási alapokon álló Kádár Jenő-féle gimnáziumi turistacsoport – amelynek mindketten tagjai voltak – nem csupán az ország útjait, hegyeit barangolta be, de a hit, a bajtársiasság, az együtt érző gondolkodás

mezőit is. A cserkész segíti egymást. Ennek a jövőt építő gesztusnak köszönhető ez a kiállítás.

Ha a tizenhárom éves Haris László, a cseperedő fotóművész *tiszta szemével* látjuk nemegyszer meggyalázott forradalmunkat, bensőnket gazdagítva hitet tehetünk a magyar október igazsága mellett is.

Haris László fotói

Boldogh Dezső

Fele-élet

Megint leélem a fél életemet újra meg újra leélem
dolgozom én is bent a malomban ahová holdtalan éjjeleken
megérkezik a kakasfejű főnök és persze rámpirít
törekednek a szellemek is miként a veritékes élők
miért menekülnék nem voltam földöntúli célok beteljesítője
már megboldogultam rég az örök mennybe juttatott sorom
(kiderült persze köztes lét az is)

Hatalmas macskám szájában szótárommal érkezik
és jelentést tesz újra valaha néember volt ifjú leányzó
egy szikladémon hágtá meg ezer éve s nemzett fura csecsszopót neki
később cselédként mosolygott rám megbarnult foto-kópiákról
csendörök bajszos erőművész-szerű emberek között

Megint leélem a fél életemet újra meg újra leélem
poroska könyvét lapozgatom gróf úr ükös ősöm
egy ódon versenyautóban ami 130-cal száguld
látja teknőcök sülnék a parton a kiöntött földeken
mondanám nem is hiszi ma már körbeprepülő az ember a glóbuszt
és akkor mi van kérdezné nyers modorával
végigmérve bőr-sapkás pilóta-fejem
kissé elmosolyodtam ahogy megpillantottam a múltkor
beképzelt cukrászként árulta fertőzött fagylaltjait
dohogott a magas adókat emlegette meg a kormányt

Törekednek a szellemek is miként a veritékes élők
néha kinyúló kutyák csak a napban vagy paraffinos kendőikkel
felettébb legyezgető cirkuszi emberek kovácsolt-vas kerítések előtt
máskor persze vízőzönt zúdítanak ránk mint ezidőtájt

Izzadva nézzük mintha csak élnénk ősoregen én meg a macskám nagy testemmel az ócska sámlira ültem a dombon kampós csősz-botomat unottan mártóztatom néha nyaralók javait kanalazza a sodrás régi pecsétes írkálmányok úsznak elő mintha ezer volt-könyvtár túlvilág-útmutatói ömölnének együtt a tágas idővel valamint számos bestseller foto-kópia tömkeleg s reneszánsz-kori pápák dictumai vatikánból ---

Nézem én az öreg csősz meg a macskám fele-életemet ahogy elfut a víz nyaldossa bakancsom az ár ő pedig úgy tesz mint egy nagyokos jelentését félfüllel hallgatom csak mert akit mennybe juttatott jósora régen annak hátralevő évei úgy úsznak elé mint a voltak melyeket átélt már egykori-ősoregen újracsak ezzel a macskával aki úgysem értheti ezt az egészet bár ezer éve kíváncsiskodik most is köntörfalaz ravaszodik nekem és csak löki a betanult latint

Távoli rokon

Megint az Özönvíz kopog szobámban
a volt cella-menny szabályos álmokat
vetít le rám itt ezer év homály van
száll a fényezüst zöld-ember látogat

Lehetett egykor ismeretlen őszám
talányos egek másvilági őre
óceán-mély halakként kergetőzőm
hullámokon fut rejtezem előle

Föltalálom magam leszek részeges
kopolytű-velőm tele tiszta szesszel
(birodalmaidba vissza ne vezess

– atlantiszom tiéd s láncod a való –)
csak rokon vagy távolból felejts el
cudar hírnök esőben nyargaló

H. Szilasi Ágota

Súgott képek

Nagy B. István életmű-kiállítása

Kepes Intézet, 2013. június 12. – szeptember 10.

„Az örökkévalóság megfestése vonzott a pályára tizenéves koromban.”

Nagy B. István

Nagy B. István (1933–2006) Munkácsy-díjas festőművész alkotóként és művészetoktatóként a kortárs magyar képzőművészet meghatározó egyénisége volt. Születésének nyolcvanadik évfordulóján az Eszterházy Károly Főiskola kezdeményezésére, a Kepes Intézet és a Dobó István Vármúzeum együttműködésével, több partner közreműködésével emlékkiállítás mutatta be életművét a kezdeti hatvanas évektől a 2000-es években elkezdett utolsó ciklusáig.

Nagy B. István Szilvásváradon született. 1951–1956 között az Iparművészeti Főiskola gobelin szakán tanult. 1956–1959 között elvégezte a Képzőművészeti Főiskola festő szakát is. Mesterei: Ferenczy Noémi valamint Szőnyi István és Bernáth Aurél voltak. 1961-ben állította ki először műveit. 1988–2003 között az Eszterházy Károly Főiskola Rajz–Vizuális-Kommunikáció Tanszékének tanára, 1988–1998-ig vezetője volt. Közben 1995-ben a Minnesotai Egyetem vendégtanára.

2006-ban lezárult művészi pályája bő fél évszázadot ível át. A hetvenes évek elején tipikusan introvertált keresőként értékelték, akinek művei a filozofikusan érzékeny közérzet probléma-fölvetéseiről tudósítanak, akit nem a látvány itt és most jelentkező összefüggései érdekelnek, hanem sokkal inkább a mögöttes tartalmak. Egy évtized múlva azonban olyan alkotóként mutatták be, mint aki értelmével a természeti és az emberi dolgok megértésére vállalkozik, és akinek művein keresztül közösségi létezőkké válunk magunk is. Csakhogy, megítélése szerint annak, a többnyire cinikus-bíráló hangú művészetnek, nem volt igaza. Így a nyolcvanas évek közepén, az idős kor kezdetén radikális változás következett be világszemléletében és művészetében. Ezek az új képek nüánsznyi finomságú lelki rezdüléseket, mélységes fájdalmakat tapintatosan boncolgató, olykor finom (ön)íroniával átszótt sugallott, súgott képek.

Rembrandti mélységeket példaként maga elé állító mítoszalkotó-látomásos realista művészetének legfőbb hordozói a formákká, szűkített térré, és valóságértelmező rendeltetésétől elváló, a materiális világból kiemelő, leginkább fénné szerveződő színek. Megteremtett formái sohasem törekedtek az absztrakció felé, de szellemi, szimbolikus szférában gyökereznek. Műveinek egyediséget kölcsönöz az összetett képalap. Ahogy

a bársonyozás, úgy a képek több elemből való összeépítése, több 'helyszínt' kreáló töredezt, megbontott felülete is egy jelentéktelen ötletből indult. A kezdetére nem tudott pontosan visszaemlékezni, de mindenképpen az intellektualizáló hetvenes évek végi, nyolcvanas évek eleji újat kereső, de a pop art szellemiségével is átszőtt időszakra nyúl vissza.

Egyfajta teljességet magába záró alkotásai az utolsó két és fél évtizedben sorozatokká szerveződtek. Az átlényegült önarckép *Zsámbék-képek*, a bújtatott magasztosságú *Arcképcsarnok*, és elembertelenedésünkben is a megváltás reményével telített *El Greco tanulmányok*, valamint a bibliai témájú, az *Izsák-képekkel* induló (sajnos befejezetlenül maradt) *Apostol-ciklus* életművének kiforrott – immáron vállalt, hitvallássá érett – alkotásai.

Nagy B. István gyakran említette azt az állapotot, amikor a „képek önmagukat festik”: amikor egy bizonyos halmazállapoton a konkrét képszerveződési-képalakulási események kontroll nélkül teljesítik ki az alapmotívumot, s amikor önmaga a képeiben foglalt üzeneteknek – reményei szerint – jó csatornájaként vehet részt a keletkezési folyamatban. Általában akkor volt boldog, amikor a kép elkezdett diktálni, s a továbbiakban vele csak végrehajtotta magát. Ebben a leírhatatlan, ám az alkotáshoz nélkülözhetetlen lelki-szellemi állapotban születtek meg a Nagy B. képek, melyekkel a látogató a kiállításban találkozhat.

„...5 éves koromtól az iskola kapujáig (...) szinte tombolt bennem a színek, formák, karakterek és mozgások élvezete. (...) Ekkor még természetes volt, hogy mindenből rajz legyen, ami a fantáziámhoz érkezett (...) míg az iskolában meg nem kaptam az első elmarasztaló kritikát. Ez évekre legátolt...”

„...Alsó-, közép- és felsőfokú oktatás következett. Csaknem 20 éven át nálam illetve sebbek adták ki és kérték számon tennivalóimat. (...) Mégis ebben az eredménytelennek tűnő időszakban érlelődött bennem hivatássá a hajlam, ez alatt tisztázódtak etikai vonatkozásai...”

„...1951-től az Iparművészeti, majd a Képzőművészeti Főiskolán tanultam tovább – rosszul. (...) Ferenczy Noémi és Szőnyi István hol reményt, hol aggodalmat keltő növendéke voltam (...) Éppen azokban az években nem volt elég érzékem a művészet megtanítható oldalához. Mindebből nem következik az, hogy ne emlékeznék hálával és szeretettel mestereimre, akik nem azonosítottak pillanatnyi teljesítményeimmel...” (NBI)

Zsámbék-képek

A több mint száz műből álló sorozat darabszáma is jelzi e téma fontosságát az életműben. Miközben a főiskoláról kikerülve, törekeny önbizalommal annak szellemétől szabadulni vágyva keresgélte, hogyan kéne festőnek lenni, véletlenül ta-

lált rá egy olyan dologra, ami ettől a keresgéléstől, de a megfelelési kényszertől is teljesen független volt. Így távolba néző, világoskék szemű apja által közvetített, majd elvesztett hitének, széttzilált önbecsülésének visszahódítóivá váltak ezek a képek. Tán mindezt nem is tudta, amikor 1963-ban megszületett közülük az első. Így, annak ellenére, hogy e mitikus-látomásos képeit kiállításain bemutatta, hosszú évtizedekig periférikus dolognak tekintette őket, miközben az aktuálissá-levés intellektuális közegében a társadalmi visszasságokat felmutató, ironikus műveit festette.

De a zsámbéki rom tovább foglalkoztatta. Mint sokan, így ő is először azt a felvételt ismerte meg román-gótikus építészetünk e jelképszerűvé vált XIII. századi emlékeről, mely széttöredezett, egyszerre légies és súlyos, áttört és mégis tömörszerű homlokzatát ábrázolta. Első, zarándoklattal felérő látogatásakor szívta magába a több évszázados épület atmoszféráját, mely töredékességében nyerte el végső tökéletességét. Egyszerre érezte meg benne a magányosság kiszolgáltatottságának keservét és a túlélni tudás büszkeségének erejét. Aztán, ez a magányosan álló összedőlt templom, illetve büszkén álló, múltat idéző rom a magyar történelem, a magyar kultúra törmelékes-töredékes portréjává lett és maradt számára. A készülő képek a templom konkrét portréjától lassan eltávolodva, sűrítettebb élményeket, szubjektívebb érzéseket regisztráltak. Különböző szín- és formamegoldásokkal próbálta visszaadni e lénné vált épület aspektusait a balladai és lírai hangulatoktól a zord, rideg hatásokig. Nem világítási, vagy térproblémákat, inkább lelki effektusokat keresett, hiszen nem is annyira a tárgy, mint annak jelkép-volta érdekelte. A 1970-es években ugyan még a szín, a tér és a faktúra irányában folytatott kutatásinak és kísérletezéseinek kiteljesedéseként értékelte őket a kritika, mely által a képi téma úgy humanizálódott, hogy a történelem is helyet kapott benne. De közben a sorozat legtöbb darabja – a filozofikus elmélkedésekről sem lemondva – a szent térré sűrűsödő, Isten felé kaput nyitó, mégis emberléptékű közeg szimbólumává emelkedett. A kép koloritja a természeti motívumtól teljesen függetlenedett, így az egyes darabok sokkal inkább a színek viselkedésének, különböző árnyalatban és kontrasztviszonyban megmutatkozó kifejezőerejének, fényfelvevő képességének színtereivé lettek. Az egyszínűségek fénytartományai felizzottak, rezgéssé, egyre szakrálisabbá váltak.

Majd azon túl, hogy a templom így-úgy leredukált képe önkényes motívumává kezdett válni, ez az önvizsgálatra lehetőséget adó téma egyre inkább rembrandti vonatkozásokkal átítatott önarcképpé formálódott. Már nem csak a magyar kultúráról szólt, hanem a művészről magáról, és még sokakról.

A kilencvenes évektől egyre vonzóbbá és otthonosabbá vált számára ez a téma, mindig volt munka alatt egy-két Zsámbék-kép – mintegy menedékképpen.

Róma beszélő szobrai

(Kovács Sándor Iván írása nyomán, Új Tükör, 1984)

A római Magyar Akadémia ösztöndíjasaként féléves művészi munkája eredményeként mutatta be Nagy B. István Róma beszélő szobrai című kiállítását 1984. március 15-én a Palazzo Falconieriben.

A beszélő szobrok legendája sokfelé ismert, de leginkább Róma csonka, sokszor arctalan, utcán árválkodó márványszobrai 'beszéltetik' a rómaiak – le statue parlanti –, mely szobrok legendáikkal együtt az Örök Város útkönyvekbe is bekerült hírességei.

A Sant' Andrea della Valle templom falánál felállított Abate Luigi tógás római férfit ábrázol. Madama Lucrezia a Palazzo Venezia mellett üldögél: vonzó bujaságú, nagy keblű ókori 'madám' (valószínűleg Marcus Aurelius, a filozófus-császár ledér felesége: Faustina). Pasquino a Piazza Navona sarkán talapzatra emelt szép férfitörz (valaha úgy tartották: Világbíró Nagy Sándor vitéz katonája volt, de hihetőbb, hogy a Patroklosz holttestét karoló Menelaosz). Ezek a római „beszélő” márványszobrok csonkán maradtak ránk: arcuk különösen kopott, elszíneződött, végzetük a jellegzetes római szoborhámítás. Bárki beléjük láthat felfogása szerinti vonásokat, színeket; arctalanságuk pártatlanság: az igazság kimondásának lehetősége. A márványtorzók – már a XVI. század eleje óta – úgy beszélnek, hogy csípős nyelvű írásos üzeneteket aggatnak rájuk a városlakók: ezek a pasquináták vagy pasquillusok.

Bravúros megoldásra lelt rá Nagy B. István, aki akképpen beszélteti képein Róma híres szobortorzóit, hogy nemcsak kézzel, lábbal, fejjel egészíti ki őket, hanem minden egyebet is megad, megteremt nekik. Az ő torzói baráti vacsorán fogadják egymást, szónokolnak és pletykálnak, dicsőséges és köznapi pózokban tetszelegnek, fehér asztal mellett hányják-vetik meg a világ dolgait. Lucrezia madám nagy térdű, rengő combú, de mégis csinos lábait keresztbe veti és göcög; Luigi apát szemfogatóan imádkozik és karlendítve prédikál; Pasquino vidékre vonul az autóktól fuldokló Róma közlekedési örületéből; Abate Luigival együtt kézbe kapja Bumbertót (...) Ez a vidám denevércsapongású Bumberto Nagy B. István művészi fantáziájának teremtménye: ebadta rosszcsont kölyök. A festő jókedve, humora, derűje lengi át ezeket a karneválos, most mindent lehet-hangulatú képeket. De van a festményeknek egy álomszerűen ábrázolt, mélyebb jelentésrétege is: Róma örök voltának érzékeltetése. Az igazi főszereplő mindenhol Róma! A Város bekeretezett vedutái úsznak a tompakék égen, a városkép megfordított sziluettje tükröződik az egyik Lucrezia-ábrázolás alatti víztócsában; ott a paloták, kupolák, ciprusok, pínéák csíkja a társalgóasztal és Lucrezia madám mázsás lába alatt is. Róma legjellemzőbb színeivel – sárga és téglavörös – is jelen van e beszélő szobrok képkarnevalján. A diadalmas Pasquino feje fölött kötél feszül, rajta hófehérre mosott gatyák, kombinék, melltartók kis fehér vitorláit fújja a szél. Nagy B. István-kép három történeti réteget montíroz egymásra mesterien: Pasquino az ókor és a rene-

szánsz jelképe, a képmező alján húzódó látkép a Város barokk arculatát tükrözi, s a száradó fehérneműk a mindennapi életét élő mai Rómát idézik.

Arcképcsarnok

A „Zsámbék-önarcképek” mellett az Arcképcsarnok sorozat darabjai keltenek lüktető ritmust az életművében. Velük kapcsolatban felvethető a kérdés, hogy európai kultúránk több évezredes történelme során – hol felerősödve, hol elhalkulva –, miért is volt a portréfestészet olyan kiemelt műfaja a képzőművészetnek. Az emberképmások viszonylag közvetlenül tanúskodnak az emberi relációkról, így nem csupán művészet-történeti, esztétikai, hanem szociológiai, pszichológiai... megközelítést is igényelnek. Egy tágabb viszonylatba helyezve azonban a portré az a képzőművészeti műfaj, amelyet földhöz ragadt létünk legmegrendítőbb próbálkozásaként, keserű valóságaként kell értékelnünk, mely az elmúlással folytatott évezredes küzdelmünk lenyomataként jelentkezett minden korban. Hiszen a mulandóság arra ösztönözte az embereket, hogy földi életüknek valami látható nyomát itt hagyva, a képmás maradandóságában bízva, igyekezzenek a teljes fizikai megsemmisüléssel dacolni, belé mentve, belé zárva nem csak az ábrázolt, hanem az alkotó egyéniségét, koruk számtalan jellemzőjét is.

Nagy B. István festői értékeket hordozó portréinak egy része valós személyekről készült, mégis a teljesen kész képek igyekeznek a modellszerűség, a konkrétság felől egy olyan állapot felé, ahol inkább a rájuk tapadt jellemvonásokat, karaktereket, lelkiállapotokat, sorsokat hordozzák. Ezt követően közel két és fél évtizeden át a teljes emberi alak kompozíciós helyzetének lehetőségei illetve a szereplők társadalmi léte érdekelte. Majd az 1990-es évek közepétől újra a portré műfaja felé fordult, de az elkészült Arc-képcsarnok sorozat darabjainak nagy részén a fejek – az inspiráló egyén hús-vér mivoltára való utalás nélkül – már arctalan tömeggé rendezett színes formákként jelentek meg. Van olyan, amelyik csak fej-formájú, s amelyiknek az alkatrészei alig látszanak, van olyan, ahol a cím adja meg a karakter végső teljességét, majd a több síkból és elem-ből összeépített, képtartozékként működő festett keret fejezi be a témát. E fejek megfogalmazásánál Nagy B. István gyakran érezte úgy, hogy nagyobb a veszélye annak, hogy elrontja a képet, ha az egyediséget beleengedi, mégis vannak olyanok, amelyeken egy létező személy portrészerűségét az általánosított vonásokon felül mégis kénytelen megtartani.

A portrékat keretező nem ábrázoló részekkel még nehezebben tudott elszámolni, mégis a megidézettek bújtatott magasztossága éppen e többsíkú, többretegű képszerkezetben volt elrejtendő. A fizikailag is összetett képtér kiindulópontjának ugyanis a szakrális témákat hordozó diptichonokat és triptichonokat tekinthetjük, melyek csupán szabadabb, rakoncátlanabb szerkezetet kaptak intellektualizálódó, szubjektivizálódó századunkban. A különböző mélységig lenyúló, karaktereket körvonalazó, akár

konkrét vonásokat is hordozó arckép, az ábrázoló elemeket nem tartalmazó, formataralom nélküli, általános-átfogó jelentéstartalmakkal analóg háttér és a két szféra színbeli-tartalmi felfokozását, sűrítményét tartalmazó predella-szerű betét összessége adja e képi költemények egységét, harmóniáját.

El Greco tanulmányok

A nyolcvanas évek közepén kezdett megszületni az az egy-két kép, vagy inkább csak azok gondolata, amelyből aztán a Greco-sorozat kiindult. Az az irónia, amiből korábban Nagy B. István művészete táplálkozott és eléggé termékenyen megélt, az megszűnt, elszállt. Kiveszett belőle a korábbi évtizedek kényszere – mely örökösen eltántorította saját igaz útjától. Mentessülve a megfelelni vágyás kényszerétől, annak nagyon nagy terhétől, a régi hite is visszatért. Így jött létre a 27 db Greco kép. 1985-ben készült el az első. Azonban legalább öt-hat évvel korábbra tehető annak a töprengésnek, lelki-szellemi áthangelődésnek a kezdete, mely elvezetett hozzájuk, ám ennek a gondolkodási, érési folyamatnak nincs képen realizálódott nyoma. Az ilyen váltás nem lehet művekben megnyilatkozóan fokozatos; annak eredménye csak egyszerre, egy egészen más minőségben jelenhet meg. E művek létrejötte függetleníthető a hazai társadalmi viszonyokban történt változástól, viszont fontos megemlíteni, hogy az egri Eszterházy Károly Főiskola tanszékvezetőjeként művészi szabadsága kiteljesedhetett. Ebben a kiszolgáltatottság-mentes védettségben a belső hangra figyelhetett.

Ahhoz azonban, hogy ez a szellemiségben is újat hozó ciklus elindulhasson, a Greco képek szokatlan és sajátos képi konstrukcióját is ki kellett dolgoznia, melyben egységgé kellett formálni a középső nagy vásznat és az alsó két kis oltár-predellához hasonlító táblát, valamint a bársony burkolatot. Bennük vált kiemelten fontossá a függőlegesség, a fölfelé törekvés, húzás, az oltárképekről idézett emelkedés is. Ezt az emeltséget biztosították a fő motívumot tartalmazó középkép alá épített kis predella-elemek, és a szellemi kitöréseknek fölfelé utat engedő és fentről a szellemiség beáramlását lehetővé tevő, az arany metszés szabálya szerint elhelyezett, keresztfára emlékeztető fölfelé kivezető képszerkezet. Általuk a központi kép kiemelt helyzetbe került. A predellákon nyersebb megformálásban sűrűsödnek össze, erősödnek fel a fő kép színbeli, formakontraszt, vagy tartalmi problémái. A fölfelé vezető nyíláson, az égi szférából jövő energiát átengedő 'kapun' pedig a képtérbe árad a kék szín különböző minőségeit mozgásba hozó fény. Így lépnek működésbe a kép különböző létezési szintjei: az emberi szféra felett az istenség ténykedési szintje és a lent. A figurális közép motívum, az emberi vonulat, és az azon túli létsíkok tárgynélküli, színekből felépített világai. A hármas tagolódás: a szellemi, a lelki és a materiális szféra egymásba átfolyó, egymást feltételező minőségei.

Nem véletlenül írta húsz évvel ezelőtt tanítványa egy katalógus-előszóban, hogy e sorozatra „különösen igaz, az az általános tétel, hogy csak az azonosulásnak egy bizonyos

fokán lehet megérteni a képek üzenetét” (Szeifert Judit). Különös világuk egyedi világ, így címük ellenére nem El Greco parafrázisok. Jóllehet, főleg a korai darabok hordoznak olyan elemeket, melyek a spanyollá lett görög mester művein fellelhetők, mégis az ok, a feltett kérdések és a rájuk adott válaszok határozottan mások.

Nagy B István életműve legfontosabb képsorozatának különös világa egyedi világ. Címük ellenére nem El Greco parafrázisok, bár főleg a korai darabok hordoznak olyan elemeket, melyek a toledói mester művein fellelhetők. Az 1985-ben készült második tanulmányon El Greco Laokoónjáról ismert mozdulatok, gesztusok közvetítik az elveszettségnek, az élet-halál stádiumának szavakban kifejezhetetlen tragikumát, a harmadikon pedig az Angyali üdvözlét angyalának összeroskadni készülő szárnyas öltözeke válik hittől kiürült lelkünk reményévé. A Passió legmegrázóbb eseményeit – a Gecsemáné kerti gyötrődést (V.), vagy Krisztus ruháitól való megfosztását (IV., VI.) Espolio alcímmel – feldolgozó képeken szintén felfedezhetünk El Greco valamely festményéről vett képi idézeteket, mely idézetek Nagy B. István mondanivalójának, vagy helyesebben a közvetítésében felvetett gondolat-érzéseknek a fontosságát húzzák alá.

A probléma a lehető legkisebbre formált emberi alakok és a nagy figura nélküli tér – a hatalmas égbolt –, a földhözragadtság, az elbukottság, a mélypontjára eljutott ember megváltásra-várás kételye és a felette kéken hömpölygő égbolt transzcendens térbe emelő szakralitásának megváltásüzenete között feszül. Abban, hogy miként viszonyulunk ahhoz, „hogy részesei vagyunk valami nálunk sokkal nagyobb és más minőségű és nagyságrendű világfolyamatnak” (Nagy B. István).

A Greco-képek méretüknél is, tartalmi súlyuknál fogva is, valamint annak a belső kényszerítő erőnek az erősségétől fogva, miszerint mindenképpen meg kellett születniük, fölötte voltak Nagy B. István fizikai képességének, illetve megszokott festészeti rutinjának. Éppen ezért bennük nagyobb mértékben működik az a tudattal nem kontrollálható inspiráltság, melyről az alkotó oly sokszor beszélt. A kisebbeknél valamenynyí értelmi, vagy ha úgy tetszik intellektuális elgondolása mindig volt a képről, hiszen azoknak a létrehozása nem vitt annyira messze, olyan ismeretlen területekre, akár a festékhasználat akár a kép megvalósításának, belső titkainak világába. A Grecoknál messzebb vitte mindig. Így festésük közben nem volt igazi, biztonságos célútja, és sohasem volt olyan állapotban, hogy határozott véleménye lett volna arról, hogy milyen legyen a kép, hogyan módosuljon a téma, mennyi narratív tartalmat illesszen bele, és hogy annak az érdekében mit kell tennie. Hanem egyszer csak eljutott egy olyan helyre, egy olyan (ihletett) állapotba, amikor úgy érezte, mintha a kép már megszületett volna.

A ragyogó kékek hidegében öltöztetett lelki melegség fellelhető a „Kucorgók” címmel ellátott táblákon is. A színhasználat hasonlósága mellett szerkezetük és hasonló térproblémáik által is közeli rokonságban van ez a két sorozat egymással. De amíg a Grecok a mindenséggel szövődő létünk állapotfelmérései, addig a Kucorgók emberi-társadalmi-ökológiai, azaz inkább személyes töltésű tartalmakat boncolgatnak. Ezekre

a 'semmi ágán' (József Attila) csoportos magányban kucorgó, kiszolgáltatott figurákra szintén a kék ég borul rá, de a gomolygó felhők által a végtelenbe megnyíló tágasság reménysége, erős tartalmi kontrasztot jelöl a zárt, tudatlan állatként kuporgó figurákkal szemben.

„...Jelenlegi szakmai felkészültségem nem annyira oktatás, hanem inkább küzdelmes okulások eredménye. (...) keresem az útját a tudattalanban feszülő képformáló erők felszabadításának és a tartalmi szándékkal való szintézisének, akár ünnepelt hagyományok vagy jelenkori divatnormák rovására is. Ezt a magatartást a konformizmus vagy avantgárd ellentétpárjába nem tudom beleerőltetni...” (NBI)

Szín és tér

Már a korai képekben, de főleg az utolsó húsz évben tudatosan kereste, hogy azt a csodát, amit Rembrandt a fény–árnyék és az erős tónusviszonyok vonatkozásában művelt, azt ő a színek mindenféle kis rejtett különbségeiből próbálja megvalósítani festményein. Egyre inkább sodródott afelé, hogy a kép a színeitől s ne rajzi vonatkozásaitól, bonyolult térszerkezetétől, narratív tartalmától legyen kép. Afelé, hogy színeiben legyen elbeszélve, amit a kép el akar beszélni. Kimondottan nagy szerephez jutottak a faktúra különböző építményei, az, hogy hogyan épül fel, milyen festékrétegek egymáshatásából, rétegződéseiből keletkezik (mondjuk) a kék.

Nagy B. István festményeinek nagy része – kiemelten a Greco tanulmányok – kék, és ahhoz, hogy a ragyogó kékek hidegében öltöztetett melegség érzékelhető legyen, nem kell hozzá más szín. A kék a transzcendencia, számára – még az aranyból is fokozottabban – a személyes transzcendencia színe, mely eltávolít-elfordít a dolgok hétköznapi beágyazottságából, kiszakít a társadalmi determináltságból, s egyfajta spirituális világ magasztosságába emel. Kivilágosodva, szinte transzparenssé válva az emberi szellemet, lelket a végtelenség távlatába vonja. Legnagyobb pompájában a sötét felé hajlik, minél mélyebbé válik, annál nagyobb nyugalmat, elmélyült koncentrációra való légkört áraszt. A kék vörösbe, bíborba hajló, majd lilává érő variációi is gyakran feltűnnek Nagy B. István képein. E melegbe hajlás fokozza a kékek intenzitását, máskor viszont ez a fokozódás egyfajta, a tudatalattinkból feltörő nyugtalansággal telített, mely borzongást a lilák hideg árnyalatban tartásával tartja fenn.

Nagy B. István képein – a Zsámbékokon, az Arcképcsarnok darabjain és kiemelten az Izsák-képeken – gyakran ott van az igen intenzív sárga, a fényt-hordozó sárgás jelleg, ami mögött, mi tagadás, mint távoli eszmény, ott áll az arany, s annak a ravennai mozaikokon felfénylő mennyei pompája, éber szellemisége, a Nap éltető hatalma. A sárga gerjesztő, mozgásra indító nyíltsága. Ám míg ereje teljében a derű a nemesség hordozója, érzékenységet mutatja, hogy nagyon kellemetlen hatásúvá válhat, ha elszenyveződik, vagy hideggé válik. Nagy B. István képein a mozgékony, termékeny, ünnepi

pompát hordozó vörös árnyalatai, kombinációi is gyakoriak. Az erős kontrasztokat eredményező feketét – ami egyébként számára nem is szín –, és a valamennyi színnel barátságban megférő, jóindulatú zöldet és barnát új (az 1980-as évek második felétől) festészetében nem használja. Tobzódó színességéhez nem illenek, elpártolt tőlük.

A színek egyre hangsúlyosabbá válásával párhuzamosan viszont a képek térigénye egyre redukáltabbá vált, mely főleg a Zsámbékokon csak annyi szerepet vállal, hogy a fő motívum az legalább van valahol. Nincs is igénye rá, hogy ezekből a képi elgondolásokból „kibányássa” a termélységet, pláne nem rajzi elemek segítségével. Egyedül a Greco képek misztikus (görbült)tere fokozódik oly erőteljessé, hogy szinte már filozófiát ír vele.

Izsák Ábrahámval és Sárával

Az El Greco tanulmányok morális fejtegetései a párhuzamukként megszületett, az emberi és az isteni szeretet bonyolultságát boncolgató „Izsák-képek” társaságában mutatkoznak meg teljességükben. A szeretet féltése, annak szaggató fájdalommal teli drámai erejű, ikonszerű felfénylése bontakozik ki a furcsa nápolyi sárgák és okkerek aranyló festékrétegeiből e két képen. Egyszer csak átszivárog az üzenet. Az apró ecsetvonásokból összeálló színfoltokban feloldódik a forma – és fölemelkedik, s fölemel. Őket látva elbizonytalanodunk hazai művészettörténet-írásunk szinte már toposzként emlegetett tételén, miszerint Vajda Lajost követően Kondor Béla lenne az ’utolsó ikonfestő’ Magyarország.

Évszázadokra visszatekintve a képzőművészetben Ábrahámot nagy szakállal és kessel ábrázolták az égő áldozathoz előkészített oltár mellett, az ószövetségi történet hitese, szinte szósznerinti visszaadására törekedve. Ezzel szemben Nagy B. István mindeképpen szeretett volna kilépni e formai, tartalmi, de még inkább a hitbéli sémából. Az egyik legfontosabb szempontja az volt, hogy a bibliai példázat történetiségéből az eseményt kivonva érthetővé tegye, hogy e műveken a szeretet többrétegűségéről, a morális tartalom szinte egy pillanatba sűrített kiáramlásáról van szó. A figurák azt a ’formájából kiment’ embert idézik, akiknek így már se társadalmi, se semmilyen egyéb kötődése nincsen. Ők – Ábrahám és Sára – itt állnak öregen, alaktalanul és csupaszon, azzal az óriási tapasztalattal, hogy az isteni szeretet piciny felvillanása révén, földi létezésük vége felé fiukat, életük értelmét visszakapták. Hiszen ez a szoros ölelés nem a búcsú ölelése. Ez a ’visszakapás’ szótlanságba fagyott, könnyeket elapasztó, szaggatóan fájdalmas öröme. Ugyanis a konkrétságában leplezetlen predella-szerű kis képen, az ábrahái ölelés alatt ott van a leesett kés és az a bizonyos, szövevényes bozótban megrekedt kos, aki aztán majd – az ember humanizálódása folytán – Isten kegyelméből helyettesíti Izsákot, mint az áldozat alanyát. Ábrahámnak nem kellett megölnie fiát, főleg nem azt az egyet, akiben az isteni ígéret beteljesülése kapcsán jövőjének reménysége

testesült meg. – Itt van hát, vegyétek őt vissza, vigyázzatok rá és éljete boldogul! – Az emberi összetartozás ereje sugárzik át a képeken, olyan aranyló fénnel, mellyel csak ritkán találkozunk az ember. A szeretet által összeragyogatott két-két ember egy lélekkel járva juttat el bennünket abba az emelkedett világba, melyre csak a művészet képes.

Hosszú hányadtatások közben Nagy B. István úgy érezte, hogy a festészet nem szolgálja eléggé az isteni ügyet, így azt neki fel kell vállalnia. Egyfelől az sarkalta, hogy merjen a bibliai témákhoz nyúlni, valamint arra is nagyon ráéhezt, hogy olyasmit fessen meg, ami egyértelműen a szeretetről szól. Végül is meglehetősen idős korában – leginkább e képekben megnyilvánulva – mindezt úgy élte át, hogy ő a festészetet kapta vissza a gondviseléstől, mint egy, az Isten szeretetét bizonyító, ajándék szintű, jogos területét az életének. Így számára a festészet eggyé lett „a megtisztulás, a gyónás szentségével, a feloldozás egyfajta anyagba fogalmazott nagyszerűségével” (Földi Péter).

Fiatalság – öregség

E papíralapú, akvarellal és vegyes technikával készített portrészorozat által ismét meg tudhatunk Nagy B. Istvánról és világszemléletéről valamit. Nemcsak mint művésztől, hanem – ami lehet, hogy kicsit még többet jelent – mint gondolkodó, problémákkal küzdő, érző emberről is. Ezek a művek – egészen 2003-as első kiállításukig titkoltnak – egy rejtett-rejtegetett létállapotba engednek bepillantást.

Első gondolatainkat az emberi kapcsolatok felé terelik e művek, mely kapcsolatok napjainkban túlságosan bonyolultak, s egyben elkapkodottak, felületesek, fals érzelmeiktől terhesek. Mész az utcán, s látod, hogy valójában nincs is közöd a szembejövőkhöz. Esendő voltukban magadra, valaha „volt” és valamikor „lesz” magadra ismersz – és rájössz, hogy valójában cinikus, gunyoros állarcod mögül megértő együttérzéssel nézed hiányosságait. Hiszen ilyen vagy te is! Ezek után evidenssé válhat számunkra, hogy ezek a pellengérre állított arcképek nem is az ábrázoltakról szólnak, hanem a velük szembehehelyezkedő, vagy regisztrálóan közönyös, talán éppen azonosuló létrehozójukról. Hiszen e portrék nem úgy képmások, hogy naturálisan le van festve valaki. A fejek, vagy az olykor végtagokkal is ellátott arctestek-testarcok nem konkrét személyek. Ezek teremtetett figurák. A Nagy B. István közelítésmódjában már megszokott, rájuk tapasztott jellemvonások, karakterek, lelkiállapotok megtestesítői. Néhányuk talán valóságos személy, mégis végső megjelenésükben távolságból szemlélt, hétköznapi viszonylataikból kiszabadított-kiszakított, általánosított karakterek, a rájuk tapasztott jelszerűvé vált elemek hordozói csupán. Van köztük olyan, amely éppen csak fej vagy test-formájú. Alkatrészei vagy nem is látszanak, vagy csak nagyon kevésbé: mégis kódolt ismereteink alapján felfedezni véljük a finom színárnyalatokból kibomló szemeket, orrot, szájat, illetve gesztust, jellemet, hangulatot, idegállapotot... A világhoz való viszonyulást.

E portréinak(?) esetében viszont egyfajta regresszióval, a korai képek ironikus, gu-

nyoros, olykor éleslátással telített humoros hangvételének ismételt felsejlésével van dolgunk. De ez a visszahangolódás valójában csupán csak visszaszivárgás, mert a Greco-képek és az önarckép-szerű Zsámbékok, de főleg az Izsák-képek katartikus, megbékélésre törekvő hangja után Nagy B. István nem tudott ugyanúgy nézni az emberekre, mint korábban. Talán mondhatjuk, hogy feltárva saját esendőségét nagyobb együttérzéssel volt képes szemlélni – csalódottságán fölülemelkedve – mások gyengeségeit is.

Ez a portrészorozat tétnélkülömből és kevésbé önleleplező dolognak indult. Mind-egyikhez úgy kezdett hozzá, hogy legfeljebb nem lesz jó, hogy rálögybölök színeket, összekeverek anyagokat és majd lesz valami. De hát megtagadni nem tudta önmagát. Természetesen e művek is, amellet hogy embereket ábrázolnak elsődlegesen a színekről kezdtek szólni: a hideg és a meleg színek mindenféle kis rejtett különbségeiről, összhangzatáról. És ezeknél a kis műveknél is egyre fontosabbá vált számára, hogy a kép a saját színéből éljen és azon keresztül tudjon megszólalni, valamint, hogy a színekből felépített festékfaktúra adja a kép ábrázoló elemeit, üzenettartalmát.

Apostolok

Hosszú évekig hordozta magában ezt az utolsónak szánt képsorozatot, Krisztus földi tanítványainak megfestését. A vállalás – főleg az Izsák-képek felfénylése után – természetesen tűnt számára. A feladat felelőssége azonban oly nagynak bizonyult, hogy évekig csak a lelkében-elméjében formálódott az emberi sors nagy igazságairól szóló, képi legendákba sűrűsödött terv. Még nem érezte késznek magát? Vagy nem jött el az elmélyüléshez szükséges alkalmas idő? A töltekezés ideje alatt készült portrék azonban egyre transzcendensebb alakot öltöttek. Szinte ugyan azt az utat járták végig, mint az elhívott tanítványok, míg végre felkészültté váltak az ige hirdetésére.

Az Evangéliumok apostolairól túl sokat nem tudunk, bár voltak kivételezettek, akik szellemi evolúciójuk során alkalmassá váltak arra, hogy tanúi lehessenek az atya fiúban való megnyilvánulásának, a transzfigurációnak (Péter, János, Jakab, vagy a később elhívott Pál). Későbbi cselekedeteikről, tanúságtételeikről, csodáikról, az egyház alapításáról is hírt adnak az írárok, ám megjelenésükről nem sokat tudunk. Nagy B. István készülő apostolainak arcvonásait élő, számára fontos, érdekes emberekben, kortársaiban, barátaiban találta meg. Egyedül Lukács apostol személyét elevenítette meg Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955) – pozitív emberi jövőt felvázoló jezsuita szerzetes – fényképe alapján. Máriát és a kisdedit lefestő Lukács vagy a legkedvesebb tanítvány, János (akinek fia kölcsönözte vonásait), készhez közelítő arca többszörös üzenetet fogalmaz meg számunkra, mivel félig-meddig elkészült összetett keretezésük már képet formál a tervezett végső megjelenésről. Arról a transzcendens közegről, mely túlvetet a reálison, s mely szellemi szintre emeli a témát. Eszerint minél inkább eltávolodunk a valóságtól, annál inkább nyilvánul meg saját teremtményeiben az Isten. Erről az alap-

ról érthetjük meg igazán, hogy miért is volt oly fontos Nagy B. István művein a szinte absztrakt, festett keretezés? Miért is volt nagyobb erőfeszítés számára megfesteni ezt, a figurát, az arcot körülölelő világot? Hiszen a kora-keresztény időszak ikonjain és mozaikjain is mindig a kékben vagy az aranyfényben tündöklő alap fejezte ki azt, ami az igaz.

Kérdezhetnénk, hogy miért arcok, fejek? A fej a jelértékű művészet értelmezésében nem elsősorban a karakter, esetleg a személyiség legfőbb hordozója; az arc ez esetben sokkal inkább a szellemi szintje. Azt mutatja fel, hogy az ábrázolt egy másfajta létalakulatban lakozik, ahol a tiszta szellemiség működik, így a spirituális energia rajta keresztül sugárzódik át, s tekintetén keresztül teremt kapcsolatot velünk. De hiszen, ez a szentkép lényege! Rendeltetése, hogy felemeljen bennünket a maga szintjére, abba a dimenzióba, ahonnan ő is az erejét, a szeretet valóságát kapja. Nagy B. István apostolainak cselekvéstelen bölcs nyugalma azt a kiegyensúlyozottságot kívánta felmutatni, amelynek forrása az a tapasztalat, hogy a történelmi idő konkrétságában éppen úgy helyükön vannak, mint a transzcendens idő végtelenségében. Terve szerint, ahogy az Apostolok a szent tanítók között, úgy hófehérbe öltöztetett festett másaik is elfoglalhatták volna helyüket színpompás képi aurájukban, hogy közvetítsék a már-már elfeledett tudást.

Elfoglalhatták volna. Most azonban itt néznek csupasz, kiszolgáltatott, magukra hagyott valójukban.

„...Nyugalmam sosem volt, az elidegenedettség kényszernyugalmát pedig nem tudtam vállalni. Képeim ezért nem szépek, – talán az igazság keresése ad nekik olykor valamilyen esztétikai minőséget. Technicizálódó korunkban nagyon védtelennek érzem őket, és úgy gondolom, szükségük van arra a meleg fészekre, amit bársonyból építek köréjük. Hogy bennük mi van, az remélem könnyen kibogozható, – hazai fonálból, sokunk sorsának szálaiból készültek.”(NBI)

A KIÁLLÍTÁS EGRI SZERVEZŐI: Eszterházy Károly Főiskola (Kulturális Programigazgatóság – Jónás Zoltán); Kepes Intézet; Dobó István Vármúzeum. PARTNERINTÉZMÉNYEK: Ferenczy Múzeum, Szentendre; Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest; Magángyűjtők; Madách Imre Művelődési Központ, Vác; Polgármesteri Hivatal, Vác; Tragor Ignác Múzeum, Vác; Vizualis Művészeti Tanszék, Eszterházy Károly Főiskola, Eger. KURÁTOR: H. Szilasi Ágota művészettörténész; DESIGN: Fodor Enikő

Köszönet Nagy B. István családjának a közreműködésért, a művek kölcsönzéséért

Nagy B. István: Batu Kán pesti rokona (1980)

Pázmándy László

A kertész kutyája

(in memoriam Cseh Károly)

Fejünk felett az időtlen égben
A legmagasabb Semmítő Székben
Kihirdetődött az ítélet,
És véget ért megint egy élet.

Halkan bekopogott a hajnal,
Vele jött az elfogadhatatlan.
A tudatot szorító halál,
Aki félúton is megtalál.

Nem várta meg, hogy becsukódjon,
Nytott kapu az életúton.
Hogy minden szépen rendeződjön,
Szomorú, ködös télidőn jött.

Ott, ahonnan nincsen visszaút,
Eső szitálja a koszorút.
Hogy enyhítsen gyászt és bánatot,
A szürke ég könnyet hullatott.

Nekünk az Úr nem adott kegyelmet,
Hogy láthassuk az árnyék-lelket.
Talán bennünket védelmezett,
Szívünkről levéve terheket.

Levél nélküli temetőkertben,
A végzetet hordozó csendben,
Mert látta a láthatatlan titkot,
A kertész kutyája felvonyított.

Ott, a vígaszt kereső gyászban,
Abban a furcsa vonításban,
Élők és láthatatlan lelkek,
Fohászkodtak az egeknek.

Az utolsó úton együtt mentek,
Elkísérték, akit szerettek,
A Bükk adta az örök koszorút,
Ott, ahonnan nincsen visszaút.

(2013. január)

Szavak bűvöletében

(Cseh Károly költő odaáti üzenete)

A kimért idő bilincseiben,
Éltem a szavak bűvöletében.
Reméltem, vannak még bolondok,
Akik elhiszik, amit mondok.

Hogy van értelme a szép szavaknak,
Feldúlt lelkeknek békét adnak.
Vég nélkül, csak egyet írtam,
Amiben a sokarcú hit van.

S leírt sorok élni hagytak,
Sötét időkben kis fényt adtak,
Kevéske fényt az utazáshoz,
Az élet előtti áldozáshoz.

Gyakran kaméleon voltam,
Mások sorsában bujdokoltam,
Leírtam, mit Ti is gondoltok,
De szavak között botladoztok.

Elmondtam, miről Ti nem beszéltek,
Pedig várja a sérült lélek.
Restellitek, hogy meghatódtok,
Ha hallotok szép monológot.

Vigaszt szavakat nem ismertek,
Kérdésre csenddel feleltek.
Álmatlanul telt éjszakákban,
Búcsúbeszédnek árnyékában.

Rádöbbszörtek, hogy valamit
Nektek is kellene mondani.
Talán, hogy néha szebb az alkony,
Ha mosoly suhan át egy arcon,

Megértenétek, hogy csak ember,
Hullat könnyet a végtelenben,
S az Úrtól kapott szép ajándék,
A könny és mosoly megtalál még.

Reméltem vannak még bolondok,
Akik elhiszik, amit mondok,
Szép írások, versek felemelnek,
Kik szeretni tudnak, azok nyernek.

Bíró József

SUMMARIUM

szimuláció

alkalmimagasjogosul
 összetartó borítás falaz
 kényes ünnepre motoz
 érdeklődése hátszágai
 átfénylő homlokcsillag
 bereteszelt ólajtóablak
alkalmimagasjogosul

őshosszansavasterület
 bokázó vére lombsátor
 sorsa tartalmaz körmöt
 tejfölös hamari firhang
 jelejtő alkalom döntve
 szívhang simul kovába
őshosszansavasterület

hontanveretesnapszak
 szeme felé tartva virágoz
 kürtös tetoválással üzeni
 lázas bőrfoteleket hantol
 holdezüst szárnyaló árny
 hajnalban burjánzó hágó
hontanveretesnapszak

NEMELÉGIA IS

(- *Radnóti Miklós emlékére* -)

mársemmemtudom *is*

mársemmemértem *is*

– :

márdehogynemértem *is*

márdehogynemtudom *is*

mártudom *is*

értem *is*

– :

márértem *is*

tudom *is*

– :

semminasemmit is

SIMPLE VOICE

(- *Pusztai Zoltánnak* -)

- [tudja is ... érti is] -

mindig napra hétköznapi
zárlatos magyar párlat
 - (leplezetten sincs semmije) -
 jézustövisből koszorút fon
 lesarlózza kötelmeit
 - (olyannyira veretes) -

illatos átmeszelt szoba
 : ormótlan zord boltívvel

rajzolja reggeli arcát
valós ellensúly nélkül
 - (lopják maradék életét) -
 kék lángtengerben úszik
 odaálmodja szárnyait
 - (hitszerelemből elvhű) -

kivérzett ezüst gömbvillám
 : torz jeltetek törölve

- [**tudja is ... érti is**] -

Ádám Tamás

Sortban szökkennek

Álmosan nyújtóznak a borotvahabos hegyek, hajnalban a másik oldalukra fordulnak csendesen, csak a simogató ostorcsapások elharapott visszhangja felel. Ha nem akarjuk is más jön ezután. A völgyben torkunkig ér a kecsketej.

Akkor havazik legjobban, amikor elfordulnak a kövekből nőtt fagyálló hóvirágok, és szemérmesen megrázzák magukat. Fehér reverendát húznak a szarvasok lelkét kereső papok, és bocsánatot kérnek az áldozatukat szorító szirti sasok. Fekete hó már többé nem esik.

Sortban szökkennek szikláról sziklára az otthont kereső lányok, fehér combjukon elnyomott cigaretták nyoma. Nekik nem fáj semmi sem, eltűnnek az égési sebek. Felébrednek a borotvahabos hegyek, szél matat a bokrok szoknyája alatt. Nem kell más csupán fehér képkeret.

Beleképzeled

Kopott magyar cipőm gondolkodás nélkül fordul a vasút melletti ösvényre. Az eső errefelé mindennapos, mint otthon a majomkenyér, de ritkán látni kardnyelőket.

Vajon mi lehetett ötszáz éve az egyenruhát viselő fenyők helyén, mi létünkbe belefér? Burns kutyái csaholtak az ösvényen? Kiszámíthatatlanul kihelyezett szarba lépsz.

Elszabadítja gondolataid egy kidobott zöld bugyi, amely nem idegen a tájtól. Beleképzeled a skót nőt, akivel talán Robert viharban szeretkezett, vagy tán nem is létezett.

Oldalára dőlt magányos bevásárlókocsi tetszeleg, kerekeit már hiába tekered, megfogja a derékig érő fű. Öléből kihullott a múlt. Gödölyék raknak fejre koszorút.

Sallangmentesen

*„Cic Nusinál fél-éjen át
telebőgve a korcsmát...”*

Robert Burns: A vidám koldusok

Nagy a készülődés. Hogy letudjam feléd tartozásom,
feltörlöm néhányszor az olajos padlót, láthatod benne
arcod, én is látom a magamét, találkozik tekintetünk.

Méricskéljük: feltűnés nélkül meddig mehetünk
szeretet-koldulásban, zabolázott szabadságban.
Ha mást nem is, de betartjuk a korhelytörvényeket.

Nem jön át a füstön az elnyomás szaga. Bőfög az alkony,
a sörfolyam parttalan. Ilyenkor nincsenek vesztesek,
naprakész a leltár, sallangmentes a lerészegedés.

Szidhatunk bárkit, szakíthatunk hangszálakat, hamis,
hogy az átkok felszabadítanak. Nancy Gibson ölében
kisírhatjuk magunkból kegyetlen örömmünket.

Skócia, Livingston, 2014. május 18.

Gumicsizmában távolodik

Szokványos tél: akárha késeket hajítanának arcomba,
úgy hasít a jeges szél. Törnek a székre állított kerti törpék,
kár ezekért a mives szobrokért. Fésüli tüskéit a lábtörlő
melletti sündisznó, gipszkutya vonyít, tán jobban, mint
a szél. Gumicsizmában távolodik egy ismerősnek tűnő
árnyék. A függőhíd részegen imbolyog, ütnek, kapaszkodom.

Mélyre ások a fagyos idegen földben, hazámat keresem.
Megvan még vagy már elveszett? Koldusként tévelygek,
alkonyba veszek, találok pár havas almaboros üveget.

Harapni lehet a köménymagos levegőt, roppant ismerős
a fagyott fű illata. Már csupán a gumicsizmas árnyékot
kellene beazonosítani, és a zúgó kések élet kicsorbitani,
hogy elhaljon a félelem. Valaha megadja magát ez a tél is.

Fagyként csörög

Jeges templom, benn gyér hívek,
szélvész és rettentő hideg,
s a szentbeszéd fagyként csörög:
meleg lesz, majd ha eljövök.
Robert Burns: A lamingtoni templom

Hogy hideg ragyog, látom, előkerül néhány kockás
szoknya, térdzokni, jól mutat tomporon, férfilábon.
Pap szájában almabor, szenteltvíztartóban viszki, Isten
megbocsát; hosszú, fájdalmas holiday lesz ezen a nyáron.

Miért, hogy mindig fagyként csörög a szentbeszéd?
Eltörnek lábak, példamondatok. Zaklatottak az Úr
angyalai. Éhes tengerirózsák várakoznak a vázában,
ujjakra lesve. Nehezen állnak össze a zsoltárok.

Ilyenkor jobban pattannak a vörös kövek, épülnek a
tömegmagány emlékművei, elmaszatolódnak a ritka
padsorok mintái. Az oltár végtelen lépcsői lefelé visznek.

Merről jössz, nem tudom, nincsenek szabályok. Még sincs
kétség: pokoli meleg lesz, de én egyre jobban fázom.

Bősze Balázs

Naplórészlet

Ahol a kéknyelű és rizling lakozik

Többször jártam Badacsonyan. Egyszer télen, vízkereszt idején vacsorameghívást kaptam; Feriék és minket Szeremley Huba vár a badacsonyi Szent Orbán pincébe. Nem mentünk el, mert Beánk haza és buliba vágyott, egy kocsmáért nem érdemes maradni – mondta.

Ám nyáron, amikor Bэлatelepen Mimiék-Béciéknél töltögettük hol a fehéret, hol a vöröset, Gabó, Bea, Bernadett és Zoltán áthajóztak szembe Badacsonyra, felkutyagoltak a Szegedi Róza házához, ahol ürmös borok emlékének illata terjengett, s a szerelem bódító köde a Kisfaludy ház tornácán. Majd állomást vettek a Szent Orbán pince akáccal benőtt teraszán. A tűző nap felaranylott az Egrы Képtár felől, a terasz lombjai kiválóan árnyékolnak.

Badacsony őrzí Egrы képein a tó fényeit, ahogyan a tűző déli nap összeütközik a vízzel, s misztikus üzeneteket vesz hátára az ég. És itt álmodta alkotásokba Udvardy Erzsébet mindazt, amit a táj a lángelmében útra indít.

A kis csapat rendelt, kéknyelűt, ami csak itt terem – állítják egyesek. Könnyű harapnivalót kértek, gyönyörködve a panorámában a kéknyelű tüzével marasztalva sokáig beszélgettek. Aztán a hajó visszajött velük a fonyódi kikötőbe, Bea elem állt: - Papi, ne haragudj! De a Szent Orbán pincében maga volt a csoda. A vízen fehér foltok táncoltak, meg tüzes verőfény, csillogott a tó, elvakította azt, aki szembenézett vele. Hát – hogyan is lehet belenézni Isten szemébe? Az ember belevakul.

A csak itt termő kéknyelű egyedi fajta. Egyszerű szőlő az alapanyag, az elkészítése már nagyobb macera. Semmihez sem hasonlítható selymes, enyhén mandulás íze bódítóan spriccent fel a fejbe, megkerülve az agytekervényeket, birizgálva a feledés redőit.

Egy év múlva én is leülhettem a Szent Orbán pincébe, hallevest ettünk csészéből, másodiknak valami fél fogra valót, már az emlékeink is kicsorbultak erről gondolkodva, nem emlékszem, csak arra, rettentően kevés volt. Így nem lettem nagy véleménynyel a konyháról. Ám a borok! A borok felülmúlták a csalódásokat. Rizling, kéknyelű és szürkebarát. Nem véletlen, hogy Márai azt írja: „úgy véli, azok a népek, melyeknek szegény tömegei jelentős és nagy műveket alkottak a történelemben, állandóan és sokat ittak.” Dzsipekkel vittek minket a hegytetőre. A csúcs alá telepített pince előtti területre, csúcsaikkal köszöntek be a szomszéd tanúhegyek. Az ivóból széles körű panoráma a tájra, s lefelé a hegy koponyájába mélyülve a hordósor. Kóstoltunk. Nem vagyok oda a kóstolásért. Egy decinyi ital sem, aztán a következő bor, meg újból a következő. Bármennyire parasztos, én inni szeretek. Lekortyolni a nedűt, jó, megfe-

lelő mennyiségben, két decit, amiből valamivel egy deci alatti mennyiség marad, az a második kortyolás élvezete.

Idejövet a Kapolcs környéki medencében jártunk, Nagyvázsonyból a Kinizsi vár tekintett utánunk, Tótvázsonyból Savanyú Jóska betyár sírja, kilencszáz éves kőhíd a partakon átívelve, apró ölelkező falvakon át csodaország csodavölgye.

A Szeremley kúrián kétszer voltam vendég. A badacsonyi hegyoldalba épített múlt század eleji ház előlről emeletes, hátulról belesimul az emelkedőbe. Földszintjén ebédlő, ötven vendégnek is tágas. A lakórészeken kívül, az emeleti szabadtéri, oszlopokon álló nagy terasz mögött belül a szalon, szintén alkalmas ötven ember közösségi barátkozásaira.

Fantasztikus élmény egy borteraszon leülni s körülnézni, fenn a kéklő nyári égbolt, gólyák húznak vadászni a tó felé lassú íveléssel, a tó pedig maga a csoda, belőle Isten néz szembe velünk. Lefelé pedig a hegyről a szőlősorok vezetnek biztos révbe, ami felülről olyan, mint egy zöld labirintus.

A borterasz az, ami kérkedő oszlopokon áll a domboldali ház előtt, csak az elegánsabb, békebeli villák előtt van ilyen, mint egy nyári sapka szemellenzője. Hasonló borterasz a balatoni rezidenciák harmada előtt áll, egy elmúlt, bár lassan feléledő nagypolgári bortermelői kultúra őrizője. A borteraszcél látható a környező világ, bekönyöklő a mellvéden a nyár minden tüze, dühe, s a jó barátok fonott karszékekben elnyúlva, kezükben borospohárral, benne a szalmaszárga badacsonyi, csopaki, Szent György-hegyi, nemesgulácsi rizlinggel. A gyöngyöző bor bölcsességeket terelget, s összeölelkező barátságokat. A nők szépek és csacsogók, a férfiak sármosak, ahogy illik. Láthatatlanul a társaságban ott ül a Megváltó, ő is pohárral a kezében, s minden köszöntésre emelt kézmozdulata áldás. Áldás arra, akit saját képére teremtett, s áldás a rizlingre, amely „megvidámítja az ember szívét”.

A Nap ragyogását örökíti Egy, ami nem csak a világmindenség, de a szellemi világ középpontja, sugarait Isten gyűjti össze a tenyerében. Bizalommal, örömmel fordul a Nap felé vásznain Egy, őserők terelik ecsetjeit feléje, mert másképpen nem megy, másképpen nem is mehet.

És itt álmodta Udvardynál rögzül lelki lenyomatainkban, hogy az élet, a világ, a lélek Istennel van tele!

Badacsony, Lábdíhegy és Tördemic, hacsak a régieket vesszük számba – a maiakkal együtt nehéz lenne leltározni –, sok emléket hordoz közismert emberekről, nagy művészekről. Nem tudom, Lábdíhegyen áll-e még a szikár, kora írófejedelmének Herczeg Ferencnek a nyaralója, s a szőlőbirtokát – vajon értő gazda kezeli-e napjainkban?!

A Buhim-völgyi szalon és a Badacsonyi Baráti Kör Czákó Gábor írórt várta egy találkozó előadásra. Én voltam Czákó és az est moderátora. Amikor megérkeztünk, nekem ozsonnát tálaltak. Szürkemarha és szarvashúsból készült szalámit, mangalicakolbászt, paradicsomot, paprikát és fehér kenyeret. Bort – természetesen – rizlinget.

A Szeremley rizling a pincészet, és a borvidék legnépszerűbb bora. Olasz és Rajnai Rizling frigyéből jött létre a messzire virítóan illatos, és mediterrán déli vidékek bora, a helyi Szeremley rizling. Fahordókban ászokolják ezt a gavallérosan illatos nedűt, minek finoman lágyító savai büszke tartást adnak neki. Később megérkezett Czakó Gábor, ő rose-t kért, én is átváltottam a hideg, hűsítő rose-ra. Az író a nyelvművelésről, nyelv-művészkedésről beszélt, kordában kellett tartanom a vitatkozó kérdezőket. Az est után Czakó dedikált, ekkor ült hozzám egy hatvan év körüli hölgy. – Maga olyan szépen beszélt a hegyről, Badacsonyról és Tördemicről, Egry Józsefőről, Udvardy Erzsébetről és az egykori, híressé vált turistaházról, a Rodostóról. Bemutakozott: - én a Tatay Sándor leánya vagyok. Az összeérő irodalmi múlt meghatott. Egy jó fél órát beszélgettünk, aztán vacsorát tálaltak a földszinten, szürkemarhából készült pörkölt volt a menü, a badacsonyi borok széles választékával. Szépszeműm szemben ült velem, mellettem Rác Jenő, az egykori miniszter, veszprémi kórházi főigazgató, vele szemben a felesége. Kellemesen dühöregtünk, mindegyikünk a maga szakterületéről, érdeklődve hallgattuk a másikat. Mivel tiszteletdíjat nem kértem, kaptam vagy húsz üveg hosszú nyakú hét decist a táj, a hegy boraiból, kéknyelűt, szürkebarátot, olaszrizlinget, budai zöldet Szeremley Huba pincészetéből.

A kúriához és boraihoz még egy esemény fűz. Bori diploma ünnepsége. Fenn a domboldali Szeremley kúriában terítettek, báránsült és kolbászfeleségekkel. Ital szokásosan nagy választékban volt. A nyolcszor nyolc méteres, oszlopokra támaszkodó emeleti teraszról Isten szeme, a Balaton mutatta magát, csillogó fényesen. Hajók a nyílt vízen, a part közelében vitorlások, szemben a fonyódi löszhegy, a villa alatt, mintha csak lejjebb ereszkednénk másfél emeletet, a Szent Orbán pince, kerthelyiségre a lila akácok vontak árnyékot. A tó vize színpompás látványban, Egry színei léptek át a valóságba, mesés volt az egész, a vibráló levegőben a tó angyalai suhantak, vitorlákat dagasztva vontak ernyőt a Magasságos szeme köré. Smidt Hugóval, Szabó Bélával, Urmassal trécseltünk, majd felve ülve a teraszkorláthoz, Kádár Tiborral próbáltuk megváltani a világot. Az általam főként kedvelt aranyló, szalmasárga rizlinggel teli poharak felett szeráfi zene dallamai muzsikáltak, fecskék hasították a tetőgerinc szintjét, a parti nádasban gólyák bólogattak és lépdeltek óvatos méltósággal. Arra gondoltam: ez az a táj, ez az a bor, amiben elnyúlva a széljárta nyugágyban lenne jó végleg elaludni, ha eljön majd az ideje.

A Szent Orbán pince árnyékos kerthelyiségében kanalaztuk a marhagulyást, széles rokonság ült körbe-körbe, gyermekeim nevetésében éreztem a helyzet örömeit, Panna unokám a parányi játszótér hintáját nyikorgatta egy kisfiúval.

Visszafelé Veszprémbe, csakúgy, mint idefelé a Káli-medence völgyén keresztül közelítettük a királynék városát. Török időkből romos, végvári harcok hegyei mellett gördült az autóbusz, regényes történetű falvakon át. Pulán az évszázados kőhíd, Gyulakeszin az ostrom emlékei, Nagyvázsonyban a vitézsége. A tájat pedig belengi a történelmi szakralitás, a rizling illata kápráztatva az ínyeket koccintásra, jó beszélgetésekre, s Istenben való elmélyedésre intonál.

Bárdos Attila

Advent

Borús, várakozó reggelek.
Luca-szék, kíváncsi remények.
Egyre csak fogy a fény.

Sóvárogva várt égi lény:
istengyermek, jászolmeleg,
üdvösség napja közeleg.

Bűnbánatra készül a világ:
ledobná minden baját,
megbocsát már önmagának,
búcsút int a halálnak.

Az időt koszorúba fonja.
Gyűljön mindenki egy alomba,
mert érkezik az új test,
vár a megígért örök élet.

A szökevény

Mikor megszülettem,
bezártak magamba.
Nem menekülhetek,
Isten így akarta.

Mégis, tiltakoztam:
unom már magamat,
mért legyek egy helyen,
hadd legyek más, szabad.

Valami hajt, taszít.
Elfutnék, el innen.
Kiűz önmagamból,
senki rám ne leljen.

Mégis itt maradok,
ez a rejtekhelyem.
Börtönöm szeretem,
senki se keressen.

A süllyedés esztétikája

Megtudni, milyen lenne
leérni a mélységbe.
A dolgok legaljára,
ami alatt nincs már hova.

Lezuhanni oda
újra, ugyanabba.
Ahol nincs még lejjebb,
és szavak sincsenek.

Ahol háló nem tart,
nem sodor áramlat.
Ahol már senki se él,
nem ront, nem javít, nem henyél.

Akkor is figyelj a testtartásra,
amikor eljön az utolsó ma.
A befejeződés biztonsága:
a megértés nem szavak dolga.

Babus Antal

A magyar irodalom garabonciása

(Bertha Zoltán köszöntése)

Chesterton meghökkentő és felkavaró aforizmája szerint „őrült az, aki a józan eszét kivéve mindenét elvesztette.” (The madman is the man who has lost everything except his reason.) A józan, az utilitarista ész ugyanis azt diktálja, hogy a nyomorék gyermekeket dobjuk le a Taigetoszról, a gyógyíthatatlan betegeket segítsük át a kegyes halálba, a hasznot nem hajtó öregeket pedig iparszerűen küldjük a „Büdös”-barlangba. Chesterton aforizmáját prózára úgyis lefordíthatnánk, hogy őrült az, aki képtelen áldozatra. A kultúra végül is nem más, mint áldozat. S bár olyan, egykor felkapott, mára fényét veszített filozófus, mint Sartre, nyíltan világgá kürtölte, hogy utálja az áldozatot hozó embertípust, a múltban is hiábavaló volt, és ma is annak bizonyul minden politikai propaganda és terror, minden fogyasztói őrület, önzés és agymosás, újra és újra akadnak emberek, akik készek feláldozni magukat, készek másokért élni: egy népért, egy ügyért, egy eszméért.

A józan észnek ellentmondott, hogy valaki az 1970-es évek végén úgy döntsön, a határon túli, elsősorban az erdélyi magyar irodalom szolgálatára teszi fel az életét. Egy olyan irodalom szolgálatára, amelynek a létét is kétségbe vonták, hiszen a hivatalos román verdikt szerint Erdélyben nem magyarok, hanem magyar ajkú románok éltek. Ráadásul a határon innen is siralmas volt a helyzet. A Kádár-féle nemzetiségi struccpolitikának idehaza is beérett a gyümölcse: az 1970-es évek elején az egyik egyetemünk történelem-földrajz szakra felvételiző diákjai közül senki sem tudott helyes választ adni arra a „beugrató” kérdésre, hogy milyen nyelven beszélnek a székelyek? Ebben a kilátástalan helyzetben 1978-ban a debreceni egyetem magyar-angol szakát kiváló eredménnyel elvégző Bertha Zoltán az erdélyi magyar irodalmat kezdi szenvedélyesen kutatni. Sokkal többet hozott volna neki a konyhára, ha – mondjuk – a szocialista realista irodalommal, az akkor már sarjadozó szövegirodalommal, valamelyik felkapott angol vagy amerikai íróval foglalkozott volna, ő mégis a keskeny úton indult el.

Első nagyobb munkáját, *A hetvenes évek romániai magyar irodalmát*, és ennek kiegészítő segédkönyvét (*A romániai magyar irodalom válogatott bibliográfiája 1971–1980*) 1983-ban atyamesterével, Görömbei Andrással közösen jelentette meg. Ezután gyors egymásutánban sorjázta tanulmánykötetei: *A szellem jelzőfényei* (1988), *Tanulmányok a kortárs erdélyi magyar irodalomról* (1994), *Gond és mű. Tanulmányok az erdélyi magyar irodalom köréből* (1994), *Erdélyiség és modernség* (2006), *Erdély felé* (2012), *Erdély felől* (2013).

Monográfusi pályáját 1990-ben a *Zokogó majom* írója, Bálint Tibor életművének elemzésével kezdte, majd Sütő András került érdeklődése középpontjába; róla írott monográfiája két kiadást is megért (1995, 1998), ami közel negyedszázada is ritkaság számba ment, jóllehet akkor még volt tekintélye az írott szónak. Kányádi Sándorról, az erdélyi magyar irodalom másik élő klasszikusáról, a *Fekete-piros versek költője – Kányádi Sándor* címmel tett közzé tanulmánykötetet 2007-ben. Évek óta készül nagymonográfiája a székely Homéroszról, Tamási Áronról. Amit eddig olvashattunk belőle, az bőven elég lenne egy nagydoktori dolgozat anyagának, de ő nem indítja el a doktori eljárást. Nem ácsingózik rang, pozíció után. Ennek ellenére van pozíciója is: a Károli Gáspár Református Egyetem docense, és habilitált doktor. Irtózik az adminisztratív munkától, de hivatali munkáját is lelkiismeretesen elvégzi. Elvégzi, mert a kultúra áldozat. Tekintélyt parancsoló életműve ellenére sem viselkedik azonban kimért, hűvös professzorként, megmaradt az irodalom garabonciásának, aki mindig lohol, minden konferencián előad, aki hatalmas táskájában folyton tömérdek könyvet cipel, aki vonathoz siet, aki 16 doktori védésen vállalta el az opponensi feladatot, aki mindenkinek segít.

Bertha Zoltán figyelmének másik kitüntetett témája a XX. századi magyar népi irodalom, a népi írók. A nagy példakép Németh László, az ő munkásságát taglaló dolgozatai 2005-ben önálló könyvbe összegyűjtve is az olvasók elé kerültek (*„Világképteremtő enciklopédizmus”. Tanulmányok Németh Lászlóról*). Bertha Zoltánnal szólva, Németh László szellemi jelzőfény, aki mellette hitet tesz, aki mellette kiáll, annak az irodalom több, mint alany és állítmány egyeztetése, több mint játék. A Németh László-féle irodalomszemlélet vállalása egyet jelent a magyar nemzeti sorskérdések vállalásával. Ez ma is nehéz kenyér! Bertha Zoltán négy könyvének címében is felbukkan a Sors: *Sorstükör* (2001), *Sorsbeszéd* (2003), *Sorsjelző* (2006), *Sorsmetszetek* (2012). Aligha lehet véletlen rendkívüli fogékonysága a Sors, ha tetszik, a predestináció iránt, hiszen édesapja kálvinista tudós teológus, tanár, festőművész volt, őt magát pedig a sárospataki református kollégium nevelte és bocsátotta útjára.

Abban azonban nem hisz, hogy a Sors játékszerei vagyunk, és ölbe tett kézzel kell várnunk, amíg a vak végzet beteljesedik rajtunk. Nem tért ki a kihívás elől, vállalta a cselekvést is, belekóstolt a politikába. Belekóstolt, jóllehet a politika nem a garabonciások terepe. Hitte, az a küldetése, hogy 1990–1994 között országgyűlési képviselőként segédkezzen a kommunista diktatúra lebontásában. Volt azonban ereje belátni, hogy rossz lóra, pontosabban, kaméleonra tett: 1991-ben kilépett az SZDSZ-ből, és átült a függetlenek közé. A négy év politikusi kitérő azonban irodalmi, írói szempontból sem volt elfecsérelt idő, 1994-ben *Arcvonalban. A közélet színterein 1980–1994* címen jelentek meg közéleti írásai.

Bertha Zoltán a mai magyar irodalomban is naprakészen tájékozódik. Számos

irodalmi folyóirat szerkesztéséből vette ki részét: Dolog és Szellem, Holnap, Magyar Élet, Alföld, Agria. Nehéz lenne felsorolni, hány kritikát, könyvismertetőt írt, hány fiatal kezdő prózaíró, költőt, esszéistát, tudóspalántát biztatott, vezetett be az irodalmi életbe. Zaklatott, folyton lobogó, garabonciás életvitelére sok minden belefér, csak az nem, hogy önmagára vigyázzon, hogy önmagát kímélje. Barátai hiába kérik, nem bírják rászorítani, hogy lassítson, pihenjen, hogy jobban vigyázzon az egészségére, tüzes, gyors szíve újabb és újabb csúcsok felé röpíti: sohasem magáért, mindig másokért. Ez a Sorsa, nem térhet ki előle, mert Nietzsche-től tudjuk, hogy az ember sorsa az ember jelleme.

A „hunyt mesterünkről” elnevezett Arany János-díj méltó kézbe kerül. Szívből gratulálok!

(Elhangzott 2014. október 23-án Budapesten, a Magyar Írószövetség dísztermében)

Marković Radmila

A fa álma

Éj leple csillagtalan
magányosan fa áll szomorúan ,
a Holdat csalogatja bús lombjára,
hiába minden szemfényvesztés,
csak árvalányhaj simogatja testét,
minden faág eget óhajt csókolni,
teliholdat szeretnék ölelgetni,
a nagy fehér kerék lassan távolodik,
felhómedve a semmiből közeledik
négy lábra áll, bocsát szoptatja
pár tejcseppjével fa levelét itatja,
mackó és a bocs,lassan elcammog,
jönnek újabb fellegek,csendesen,
zuhanyrózsájukkal mosdatják a földet
faágakon a levelek tánca taktusra jár,
esővel borított nyári éjszakán.

A vágyak útja

Vágyak gémeskútjához
vadlovak dübörgő patája vezetett,
íjak, nyilak utat törtek,
szélvészken röpi a képzelet
oda, ahol haragos zöld a fű,
oda, ahol hal úszik az árral,
oda, ahol jegenyefák őrt állnak.
Hortobágy híres kilencívű hídja,
emlékeztetsz-e a hősi múltra?
A ma legyen a figyelmeztető:
nem hiába lett vérrel áztatott
a vágyak útja, ahol a győzelemnek
oltárán kemény harccal, diadallal,
új haza fogadta be gyermekét.
Táltosok, jósok és a hit vezette
a Pannon síkságig az elszánt ősokeket.
Vigyázd meg, Uram, népedet
akkor is, ha néha tévelyeg.

Balla Zoltán

Csónak-csend

Lombhullató őszi szellők
cicáznak a fák hegyén.
Hengergőző kusza felhők
szállnak az ég peremén.

Pisla napra héja vijjog.
Fácán cserreg avaron.
Fatörzsökön moha-billog.
Csónak-csend a partokon.

Pihegő percek

Tél hava illan,
tó vize csillan.
Búzamezőben
úszik a táj.

Örömök könnyén:
szép szemed gyöngyén,
szerelmünk lobban –
két karom vár.

Ülj ide mellém:
csókokkal telvén –
ajkaink árnyán
izzik a nyár.

Pihegő percek
ugrásra kelnek:
lágy szellő szárnyán
boldogság száll.

Anyám ölében

Álmodtam újra régi álmom:
Anyám szoptat, mint kiscsikót.
Emlékszem: mindig ölbe vágytam –
Fülembé dúdolt nótaszót.

Öt éve Anyám Istent szolgál:
Néki dúdolja sok dalát ...
Mama még most is tejjel kínál –
Érzem ölének fonatát.

Maradnom kell

Károg az ősz a szelek szárnyán:
Csillogva szór hús permetet.
Isten forgatja ócska kártyám:
Marasztal még vagy elmegyek?

Maradnom kell, mert csókok várnak:
Arám néz rám még csábosan.
Velőmben vívnak sűrű percek:
Itt-ott egy vers is megfogan.

Szokolczay Lajos

Egy arc

Kalász Márton 80

Mi tükröződik egy arcon? Minden. Ha Kalász Márton, a régi barát arcát látom, azonnal megnyugszom. Tiszta tekintet, bölcs mosoly. A mosoly – életkeservek megszépítője – valahonnan a mélyről jön. Az elszenvedett, mégis gyönyörű élet teszi ilyenné az arcot? Annak tudása, hogy az idő kereke forog – ma vagyunk, holnap voltunk –, és a *megállíthatatlant* úgy tudjuk percig elfelejteni, semmissé tenni, ha belemosolygunk a természet fizimiskájába.

A mosoly – az élet. A mosoly mindaz, amit megéltünk.

A mosoly a lélek páncélja, óv, véd, megnyugtat. Akarva-akaratlan, hiszen belülről jön, megnyugtatja tulajdonosát, és megnyugtat mindenkit, aki szembenéz eme arccal.

Ez az arc – hihetetlen – univerzális dolgokat rejt. Néha titkokat is.

Hogyan lesz egy németnek született (annak egyik tájnyelvét beszélő) emberből – már kisgyerek-korban megkezdődött ez az *emberkedés* – magyar? Nem csak magyar ember, de magyar író is?

Hol vannak, milyen mélyre nyúlnak a teremtés titkai – Isten ponyvája mindannyiunkat óv –, hogy egyszer csak, varázsütésre, az addig *odahúzó* elme *ide* kezd húzni?

Nem elveszítvén korábbi – született – arcának, jellemének, gondolkodásának karaktereit, ám az összes értéket *magyarra* fordítván megajándékozta magát – akár fáj a szakítás, akár nem – egy új születéssel.

S ezt a születést, mert ama faluban hallatszott a *hajnali szekerek* csikorgása – munkára, dolgos munkára föl! –, és az emberek közötti beszédet átszínezte az odatelepített székelyek szólásának-mondásának megannyi íze, az Úr is vigyázta.

És mindazon nagyok – a szemnyitogató Ágoston Julián, Rónay György, a Vigilia megannyi szerzője, Illyés Gyula –, akik a versben, a költészetben *szépet mívelve* nem csupán önmaguk kiteljesedését látták, de a sokszor támadott haza, az elárvult közösség, a közjót sugárzó nemes lelkület szolgálatát is.

Ha valaminő kényszerűségből el kell hagynod a hazádat – kitelepítenek, elhurcolnak, futnod kell egy pár kilogrammos motyóval –, a fájdalom olyan körei érintenek meg, amelyek a golgotai sötétséggel vetekszenek.

Barátunk azért fényesítette meg, igazságot szolgáltatván a szenvedőknek, azokat a *lélekcédulákat*, hogy tisztaságukkal ott landoljanak – a mennyben.

S a magyar irodalmat megajándékozta egy olyan csodával – az utolérhetetlen-

nek tűnő *Téli bárány* című regénnyel –, hogy eme művét olvasva csak kapkodunk a tiszta levegőért, mert ennyi sűrű, fölzaklató szépség, mintha bibliai tájakon járnánk, szinte elviselhetetlen.

Nézd csak az arcon a mosolyt – ha van szemed, láthatod az *élet-terü* megannyi megszenvedett kincsét –, szépségek tonnái hullnak rád!

Ez az arc külhoni szolgálatban is (Berlin, Stuttgart) a törhetetlenséget, az együttgondolkodást, az értékek szövetségét sugározta. Szembenézett Hölderlinnel, hogy meggyőződjék, ama *toronyszoba* az emberséget kereső lélek tisztaszobája volt. A szó mint erkölcs szülője.

Barátunk arcát Kós Károly arca mellett szemlélvén rájövök – 1976-ban együtt látogattuk meg Kolozsvárt a szent öreget –, hogy magyarrá válásuknak mi volt a titka, ha tetszik, erkölcsi krédója: *együvé olvadás* a sokat szenvedettel, hiszen ha beépülünk szeretet-falába, talán enyhülnek a kínjai.

Isten éltesen sokáig, Marci!

Molnár József

75 év

Ma 75 éves Anyám jött el, látogatott meg. Ott, mihez tudnám hasonlítani? – süpped minden, s ha te, a mostani testeddel arra járnál, mondja Anyám, bele ragadnál, mint valami sárba, és csak úgy tudnál kiszakadni belőle, mint a pókháló foglya, széttépnél magad körül mindent, majd folytatva:

Nekünk táplálékunk az a levegő, bár ott nincs levegő, italunk az a szeretet, amely körülvesz, bár ott nincs olyan megnevezés, hogy szeretet, vagy harmónia, jóság, avagy megbocsájtás, falak sincsenek, meg tükörképek, mégis láthatatlan falak tükrök, hálók, fények, és zene vesz körül. Zene... Ezt nem úgy kell elképzelni, mint amikor egy gép dobálja a ritmust, kívülről jövő, idegesítő, felajzó ütemekkel bombáz, hanem belülről fakad, belülről árad, mint amikor a mag megindul, ha vizet kap, ha fényre kíváncsi. Mint amikor álmodban elindulsz Isten felé.

Ma 75 éves Anyám látogatott meg. Nem voltak szárnyai, nem vált angyallá, hogy testetlenül jelenjen meg bárhol és bármikor, és mégis itt van. Leül az ágyra, megpihen, gondolom, fáradt, de olvasva gondolataimat, nem fáradt, mondja, ismeretlen számára e fogalom, s az örökös éhségét végre ledobta, le tudta vetni magáról, és már ahhoz is hozzá kezd szokni, hogy nem érez fájdalmat, mint régen előre is, ha elindult egy hosszú útra, Nincs rá idő, bár ott nincs idő, mondja, nem hordunk kezünkön órát, így nem tudjuk nézni sem folyton, mint te az idő múlását – ezt már száján bujkáló mosollyal súgja felém, bár nem nevezném azt mosolynak, talán csak én látom annak, én szeretném, ha mosolyogna, és nem sírna, bár nem sír, én mégis hallom, talán fél attól, hogy vissza kell mennie, és akkor hiába álmodok vele éjjel, többé már nem látogathat meg...

Bármikor jöhetek, mondja, ott nincsenek börtönőrök, akik vörösen izzó botokkal kergetnek, ha már unod a tétlenséget, messzire mennél, ha fáj a tisztítótűz, amely a bőröd alá hatol, messzire mennél, ha fáj szeretteid hiánya, mely erőd volt egykor, s most is az: – Hiányzunk neked? – kérdem – Annyira, amennyire gondoltok rám, szívemmel érzem, bár azt akarják velem elhitetni, nekünk már nincs olyan, szívemmel érzem, ha fáj a lábad, ha szeretsz, vagy ha félsz, ha a nap mint nap óráiban valami eltörött – ilyenkor minden maradék erőmre szükségetek van, tudom.

Anyám 75 éves. Valaki azt mondja, halott, Szerintem meg él. Mi vagyunk halottak. Élőhalottak. Bezárva az időkristályba, megkövesedve örökké bolyongó, hitetlen magányunkban: Isten bárányaként.

Bérczessy Lajos

Az ezüst-arany inkarnáció – a lélek szépségeibe vezet el bennünket

Udvardi Erzsébet festőművészt megidézve

Találkozások

Egy közeli nyáron Badacsonyörsön jártunk vendégségben, amikor elhatároztuk, hogy betoppanunk Tomajba Udvardi Erzsikéhez.

Hamar ráleltünk s a Rózsa közí műterem kertjén áthaladva elcsodálkoztunk a hatalmas bambuszokon!

– Igen, a kert életében húsz év az időszámítás. Az alatt tud megváltozni, megújulni – teszi hozzá nem kis áhítattal.

A műterem hatalmas, magas belvilággal, napfényes. A bejáráttal szemben óriási félkész oltárkép, csigaművel mozgatható. Szemben egy lépcsősor vezet föl a magasba.

Rengeteg festékes doboz, könyv. Középuított kis teázó asztalka, rajta a nyitott Biblia.

Oldalt öreg fekete zongora, székkal. Mögötte a falon, a férj Tamás István író, újságíró fényképe.

A múlt emlékei.

Tamás István dunaföldvári, feleségem is – s e sorok írója is oda járt gimnáziumba.

Az író édesanyjánál e zongorán tanult életem párja.

Kicsi a világ.

Idézetjük a múltat egy kávé mellett. A képekről is szó esik: hová, mikor, kinek készül egy-egy oltárkép?

A kérdésre, hogy a Balaton melletti festő mikor járt a tó mellett, kissé la kónikusan mondja:

– Rengeteg a munkám, napi tízórát dolgozom. Nem érek rá. (Zárójelben teszem hozzá: közel a nyolcvan felé...) Hihetetlen a munkabírása. Szereti, amit alkot. Mióta férje elment az árnyékvilágból, talán még kettőzöttebb energiával dolgozik.

*

Dunaföldvár. Nyár. Utcanévavató. Tamás István, atyai jó barátom, mentorom volt. Hosszas szervezéssel sikerült elérni, hogy a szülővárosában utca viselje a nevét.

Szép ünnep volt. Mádl Dalma asszony, az író lánya, a polgármesternő, a pécsi püspök jelenléte emelte az ünnep fényét.

Az immár új: Tamás István utcával szemben gyönyörű barokk kápolna áll. Oda Udvardi Erzsébet oltárképet készített.

Férj és feleség.

Még egy dunaföldvári kép.

A Berze Nagy Ilona Városi Könyvtár Irodalmi Kávéházában népes, értő közönség előtt idézzük föl Tamás István író – és nem kihagyhatóan Udvardi Erzsébetet.

Egy csodával lettem gazdagabb! Az író lányától, Máriától Udvardi Erzsébet 80. születésnapjára íródott *Ragyog a fényesség* című gyönyörű albumot kaptam ajándékba. Álmodni sem mertem volna róla.

A Tihanyi Bencés Apátság adta ki. A néhai házaspár jó barátja dr. Korzenszky Richárd OSB adta ki és ő is szerkesztette Kratochwill Mimivel.

A színes reprodukciók, az arany – ezüst tündöklő fény-színe a nyomdatechnika magasiskolája!

Ki mindenki írása olvasható az ünnepeltről? Sorrend és teljesség nélkül megemlítve csak pár megszólalót: Bernáth Aurél, Julius Janus érsek, Konok Tamás, Lőcsei Gabriella, Rózsa Gyula, Mádl Dalma, Szokolay Sándor, Mécs Károly, Keresztúry Dezső, Sinkovics Imre, Petrovics Emil, Raffai István, Kratochwill Mimi. Nagy Gáspárról majd kicsit később szólunk, vagyis ő.

A tv-csatornák portréfilmet sugároztak róla. Sokan szerették, tisztelték, csodálták.

Barsi Balázs ferences szerzetes mondta egy Udvardi kiállítás megnyitóján: „Tájképei nem természetképek, hanem teremtsképek. A szépség és hit sugárzik belőlük. Cre-do que absurdum, hiszem, mert hihetetlen, mert csodálható – ahogy Szent Ágoston mondta”

A fény ragyogása

Balatonra utazván vonaton, Akarattyánál döntő élmény érte: meglátta víz és a fény csodáját. Ekkor határozta el, hogy letelepszik a tó mellett. Badacsonytomajban élt és dolgozott ötvennégy éven át.

Megalkotta sajátos látás- és kifejezőmódját, senkiével össze nem téveszthető technikáját.

Így vall módszerének ihletéséről: „Tulajdonképpen a természetábrázolásban fedeztem fel azt a különös fényt, amely szinte megragadhatatlannak, visszaadhatatlannak tűnt sokáig a festés

során. A fény, a jég, a lemenő nap sugarainak a vízre vetődése olyan jelenség, amit nem lehet elhanyagolni. Később vallásos tárgyú képeimnek is állandó velejárója lett ez a feloldhatatlannak látszó probléma. Ha ezt a fényt meg akarom festeni, maximum a fehér színnel dolgozhatok, de ez nem fénylik. Fokozatosan jutottam el odáig, hogy használjam az ezüstöt, az aranyat. Kezdetben sokat küszködtem, hogy a kellő hatást érjem el, s aztán rájöttem, e színek mellé csak nem fénylő anyagot szabad felvinni a képre, hogy kiemelkedjen a háttérből. A fény emberen túli jelenség, azt hiszem. A Biblia tele van transzcendens jelenségekkel. Az Isten, aki fényben, vagy égő csipkebokor

képében jelenik meg, nem anyagból áll, hanem szellem és lélek metafizikai együtteséből.”

*

Baján születet, a Duna mellett nőtt föl. Itt tanult Rudnay Gyulától festeni, majd a képzőművészeti főiskolán Bernáth Aurél, Domanovszky Endre, Fónyi Géza, Hincz Gyula volt a mestere.

A Badacsony világa, az ott élő emberek, a tó évszakváltozásainak látványa köszön vissza sok képéről.

Művei mélységes hitet sugároznak, állandó témája a Biblia, a szentek élete. Kápolnákat, templomokat ékesítenek művei.

Akarattya kicsiny- most megújuló – templomában is látható egy varázslatos alkotása.

Igen sok hazai tárlaton találkozhatott az érdeklődő közönség képeivel.

Külföldön: Bécsben, Bostonban, Brüsszelben, Kölnben, Velencében, Párizsban, Újdelhiben, Lublinban is kiállított.

Közgyűjtemények őrzik alkotásait, többek között a Magyar Nemzeti Galéria, az esztergomi Keresztény Múzeum, a székesfehérvári Szent István Király Múzeum.

Állandó kiállítást hozott létre Badacsonytomajon, az örökösök kívánják működtetni.

Számos kitüntetéssel ismerték el művészi munkásságát, többek között Munkácsy Mihály-díjas, Érdemes művész, Baja díszpolgára, Kossuth-díjas, Magyar örökség-díjas, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Pro Cultura Cristina-díjat megkapta.

*

Mi adja az alkalmat, hogy most idézzük meg Udvardi Erzsébet festőművészt?

Közeleg a karácsony, Krisztus születése, a fény ünnepe.

A karácsonyi szokások évezredes szimbolikája az isteni erőt, a fény győzelmét a sötétség felett hordozza. Az adventi koszorú gyertyái, a karácsonyfa gyertyái egyaránt. S talán az ajándékozási szokások is visszavezethetők a napkeleti bölcsek ajándékhozatalára.

A Magyar Posta az utóbbi években Udvardi Erzsébet festményeiből készítette a keresztény ünnepkörökhöz kapcsolódó gyönyörű bélyegeit.

A karácsonyi bélyegek különösen népszerűek, több millió példányban kelendők.

Az egyik, például a győri Prohászka Ottokár Orsolyita Közoktatási Központban lévő kápolna oltárképének részlete, Mária a gyermek Jézussal. Az alkalmi bélyegnek, bélyegzésnek, dedikációnak igen nagy sikere volt pár éve.

Készüljünk az adventben az ünnepre, emlékezzünk szeretteinkre egy csodás alkalmi verssel:

Nagy Gáspár Kossuth-díjas költő (Bérbaltavár, 1949. május 4. – Budapest, 2007. január 3.)

A fény megérkezik

Udvardi Erzsébet siófoki tárlatához

Itt vagyunk
és most már ez lesz az otthonunk
ez a berendezetten is ideiglenes világ
ahol
tapintható a föld a víz a nád
és a hegy
és a hegy tövében a kőkereszt
amint tapintja ízleli csókolja a fény
a valahonnan valahová utazó örök sugár
minden megszentelt évszak vándora
mely áthatol nappalon és éjszakán
átút sziklán és márvány-palotán
bársonnyá simult
szívburkok falán
gyönyörű törvényeivel
irdogál
bizony mondom:
nagy fénnel úgy irdogál
hogyan kimondja csöndben önmagát
s mint ahogy a kivetett háló várni tud
a lélek Genezáreti taván
a tó és a tenger
az ígéret szerint türelmes

csitítja magát...
és a fény megérkezik akár
az ég komor felhőibe befűzött
arany-ezüst fonál
mint nagy tűk öltése nyomán
a különös nyári rianás
aki hallja már mindent tud
ott legbelül kivált
vakon is lélekbiztosan
helyettünk is szilárdan áll
és mégis hangtalan zokog
a ránk bízott remény
mert szemközt az árulás
útja kanyarog
az Olajfák hegyén
de itt de itt
mégis boldog voltam
ahogy Ágoston mondaná
moriebar vitaliter
megint megint
életre haldokoltam

1998. május 27.

Megjelent a *Szabadrabok* (Egybegyűjtött versek, 1968 – 1998) kötetben, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1999.

Ködöböcz Gábor

„Szembenézni a földönfutó idővel...”

Bevezető gondolatok Jónás Zoltán Serfőző Simon-estje elé

Szeretem és tisztetem a kagylótürelemmel megáldott embereket, akik téglát téglára rakva, organikusan és tudatosan építkezve jutnak messzire. Az elhivatottság léleklángjára meg az archaikus életrend örök törvényeire figyelő Serfőző Simon kétségkívül ilyen ember. Egy ritka egészséges kedélyű, jó humorú, derűs lelkületű embernek ismerem őt. Olyan embernek, aki körül a szokásosnál jóval több az oxigén, és akinek a társaságában - éppen ezért- élhetőbb az élet. Napjaink magyar irodalmában (és irodalmi közéletében is) párját ritkítja az a fajta pontosság -, őszinteség- és fegyelmezettséigény, ami Serfőző Simon megszólalásait egyszerűvé és egyedivé avatja. A közösségi gondokra, a kollektíven elszenvedett veszteségek-re és vereségekre figyelmező versekben (*Egykék országa; Sintér idő; Vidék, tartomány; Vesz-teségeink gyűlnék; Ma és mindennap; Örömeinknek szára szakad*) a szigorú erkölcs, az archaikus léttörvények mélységes tisztelete és az érték-tudatos magatartás határozza meg a lírai alany pozícióját.

Fájdalmas aktualitással és félelmetes akusztikával szólalhat meg bennünk Serfőző Simon létrontással perlekedő *Naptalan* című versének néhány sora: „... ne tudjak/ az eltájolt távlatokról,/ szavak csendjéről,/ hallgatásáról,/ ne tudjak/ e maga ellen forduló,/ magára ártal-mas/ hazáról,/ e völgyekkel ásító/ közömbös időben,/ föl ne neszeljek/ naptalan/ napjaimból”. A szerző megannyi szövegéhez hasonlóan ez az írás is eszméltető és ösztönző hatású lehet mindazoknak, akik egy magasabb szellemi-erkölcsi minőségű Magyarországot szeretnének látni ebben a hazában.

Serfőző Simon a Jász-Nagykun-Szolnok megyében található Zagyvarékason született 1942-ben. Első verseit 16-17 éves korában a Szolnoki Rádió és a Szolnok megyei Néplap közölte. Az Új Írás 1961-ben mutatta be s tette közzé három versét rövid életrajz kíséretében. Első verseskötete 1966-ban látott napvilágot a Szépirodalmi Könyvkiadó gondozásában. Eddig összesen huszonnyolc önálló könyve jelent meg: versek, riportok, regények, drámák, elbeszélések. Két drámáját játszotta a Miskolci Nemzeti és az egri Gárdonyi Géza Színház. Az *Át az időn* (1977) és a *Jövőlátó* (2000) című darabját szülőfalujában, Zagyvarékason mutatták be. Az utóbbiból rádiójáték is készült.

Serfőző Simon ars poeticának is beillő vallomásában a következőt írja: „Aki költőnek szegődik, egyszerre kell a világot, mint egy tavaszi virágot, fölmutatnia, s elutasítani, ami lepusztítására tör a szépnek, tisztességnek. E tékozló erő ellen a vers hitelével szembeszegülő költőre minden időben szüksége volt s lesz is az emberi

megmaradásnak.” Az egyebek mellett József Attila-díjjal, Balassi Emlékkarddal és Magyar Érdemkereszttel kitüntetett költő művei-nek háttérvilágáról, megszólalásainak alapmotiváltságáról az egymás után sorjázó kötetcímek is beszédesen árulkodnak: *Hozzátok jöttem; Nincsen nyugalom; Büntelenül; Holddal világítot-tunk; Elsötétült arcom; Félország, félvilág; Megfordult égtájak; A magunk szárnyán.*

Serfőző Simon folyamatosan a saját növéstervére és legjobb lehetőségeire figyelő szerző, aki régóta tudja, hogy költőként egyetlen feladata van: konok hűséggel és művészi szabadsággal képviselni azt a tradicionális értékvilágot, amely őt földajkálta és a sokra hivatottság felelősségével útjára indította. Ennek megfelelően Serfőző Simon minden egyes művé-ben megérinthesi az olvasót a hűségben megőrzött szabadság és a szabadságban megőrzött hűség példázatos ethosza. Az emberi-művészi tartást és tisztaságot sugárzó magatartás ígérő-en szép megnyilvánulása a *Megfordult égtájak* című kötet, amely a költői pálya egyik magas-lati pontjaként, egyszersmind a klasszicizálódás jegeit mutató kiteljesedés fontos álmásként tarthat számot sokak érdeklődésére.

A Serfőző-líra valóság- és természetközeli beállítottsága, empirikus, tárgyi világba való beágyazottsága kezdettől fogva meghatározó, de a komplex élmény- és érzékenység-formákat működtető költői szemlélet az idő múlásával jóval tágasabb tér- és időkoordináták között mozog, ami a korábbiakhoz képest árnyaltabb és gazdagabb (mondhatni univerzálisabb) világérzékelést, távlatosabb, mélyebb és átfogóbb létértelmezést tesz lehetővé.

Ehhez persze a versek metaforikájának földúsulása, a régről ismerős értékjelképek komplexebbé válása is nagy mértékben hozzájárul. Olyan konstans szemléleti elemekre, ismétlődő motívumokra gondolva, mint például a Nap, Hold, apa, anya, szerelem, élet, halál, gyerek, felnőtt, a múlt-jelen- és jövőképzeteket magába foglaló idő, valamint az égtájak, ami olyan gyakorisággal fordul elő a kötetek darabjaiban, hogy bizvást szövegszervező erőköz-pontnak, világképi szempontból is megkerülhetetlen versalkotó és jelentéshordozó elemnek számít.

Az elmondottak jobb megértéséhez a költő egyik emblematisz alkotása kínálja magát: „Mások a reggelek,/ amelyeket ébredek magamnak./ Az éjszakában/ más bolygófény suhan./ A madarak,/ a magasság kenusai,/ más irányba indulnak,/ lapátolják szárnyukkal a levegőt,/ mint tavaly,/ azelőtt./ Mintha megfordultak volna/ az égtájak./ Ami távolodott eddig, most/ szembe jön velem égisz érő szarvakkal,/ véres vaspofával./ Célponttá vált,/ ami eddig cél volt./ A világ düheitől vöröslök/ az alkonyati égbolt./ Más erők küzdenek,/ mint amelyekkel én küzdöttem,/ sárkánylábnyomukat/ még látni mögöttem./ Más félelmek korma/ rakódik rám./ A jegenyerakéták más/ parancsra várnak, indulásra készen,/ hogy a völgyek silőiből fölsüvöltsenek,/ elhagyják a Földet.” (*Más erők*).

A versvilág gazdagodása tematikai és műfaji bővülést is jelent, hiszen a közös-

ségi orientációjú, nemzetféltő művek (1959; *Ma is; Amikor nincs más*) mellett ott találjuk az öntükröző, hitvallásszerű verseket (*Nagyobb napot; Ha szólok; Nap se kell*), illetve az egzisztenciális érvényű közérzetverseket is (*Most tudom már; Nem itt életem; Megfogyat-kozom*). Ugyanakkor a Serfőző-líra a magánszféra hangsúlyosabb tematizálása révén bizonyosfajta átstrukturálódást is mutat. Mindenekelőtt a szerelmi élménykör újbóli előtérbe kerülése (*Menne hozzád; Onnan hallom; Láttod a világot*), valamint a veszteségek nyomán születő rekviemszerű versek döbbenete (*Maradtál volna; Hiányuk borzong; Sirató*) jelent az előzményekhez képest nagyobb fokú személyességet, valamelyest oldottabb, artisztikusabb minőséget is.

A szeretteit és pályatársait elsirató, megrendítő szépségű versekben az értékremsző fájdalom költői hagyományához kapcsolódva úgy hoz létre egy tisztultabb értékvilágot, hogy eközben a liturgia költészetét a költészet liturgiájává avatja. Az édesapa alakjára fókuszáló, katartikus erejű siratóvers mellett emberi mélységével, nyelvi szépségével és hibátlan forma-rendjével különösen emlékezetes a *Hiányuk borzong* című rekviemszerű költemény: „Mi sürgette elmenni őket?/ Mit éreztek meg jó előre?/ Még több romlást, megrontást?/ Elegük lett belőle?// Mert nincsenek, belejajdulnak/ a magukra maradt szavak,/ az elárvultak, megözve-gyültek./ Sírnak mind a tetteik,/ Hisz ki folytatja őket?/ Ha kétrét görnyed is,/ munkájukat hátára ki veszi?/ De csak a csend károg,/ és borzong valahány fán a hiányuk.”

Az immáron Kossuth-díj várományosok között emlegetett Serfőző Simon a kortárs költészet legjavához tartozó legutóbbi kötetével (*Világfa*) is arról győzi meg az olvasót, hogy a bágyadt posztmodern amnézia korában is létezik olyan esztétikai magatartás, amely úgy tesz eleget a korszerűség és a kommunikációképesség követelményének, hogy eközben látni, érezni, gondolkodni - egyszóval élni segít.

A nyelvi erőt sugárzó s szabadabb lélegzetvételt segítő versek nyomán képzeletben mi is elindulhatunk a spirituális mélységek és magasságok felé, ahol a szavak a szakadékok s a tündöklő gondolatok a hidak.

Vozáry Viktória

Zongoraleckék kezdőknek és haladóknak

Már akkor is ittam, amikor közölték, hogy felvettek a konzervatóriumba. Átlagos, kisiskolás gyerek voltam. Egyszerűen csak a kíváncsiság; semmi több. Egy kis rum, magában vagy a kakaóban. Csupán az íze kedvéért. Ez volt talán az első ok, hogy olyasmire buktam, ami tilos. A gyerekek szeretik a tiltott dolgokat, de ezt maga tudja a legjobban, doktor úr.

A rumot követte a konyakos meggyes bonbonok hada, az édes likőr, amit szüleim előszeretettel kínálgattak a vendégeknek. Hamar rájuk lehet szokni, én mondom. Egyre többször kóstolgattam, egyre többet fogyasztottam belőlük. Hatására felszabadultam. Önmagam voltam, gátlások nélkül, levakarhatatlan bárgyú mosollyal az arcomon, akár a narkós, csavargó tinédzserek arca. Közben persze jöttek a vizsgák, a felelések, a zongoraleckék, amik miatt lazának és magabiztosnak kellett lennem. Másképp nem ment.

Ott van például a matematika, utálatom tárgya. Bukásra álltam belőle. Csak a szorongó alkalmakra emlékszem, amikor a tanár kihívott a táblához. Semmi baj, mondtam magamnak! Lehúztam egy jókora adag konyakot, hogy vihogva mehessek ki felelni. Egyes! Persze, hogy azt kaptam, de nem ez számított. Jól éreztem magam, nem feszített szét a szégyen meg az az istenverte megfelelni akarás. Leegyszerűsítettem az életemet egyetlen érzéssé.

Aztán a többi. Ott volt a történelem, az ének, a zongoravizsgák, a felvételi. De főleg a felvételi. Ott volt anyám örökös rikácsolása felettem; miért nem gyakoroltad ki azokat a kurva hangokat? Tudod, hogy kell a felvételire! Skálák végtelenített napjai; dūr és moll variációkban. Apám véget nem érő őrrátozásai felettem: mikor és hova megyek? Mikor tanulok, miért nem tanulok, miért nem gyakorolsz, mi ez a folytonos vigyorgás, blablabla. Állítom, hogy a felét sem hallottam. Túl sok volt a fölösleges kérdés. Egyébként nem tudtam, hogy az ital süketté és vakká tesz.

A konzervatórium aztán kihozta belőlem a komoly megmérettetést. Sörözni kezdtem. Másik város, idegenek, hajtás a suliban, idegbajos kötelező órák. Nem volt anyuci, apuci vigyázó szeme. Nagyobb lendületet vettem, már nem elégitett ki a pusztá jókedv illúziója. Egy-két pohár a kezdetekkor: egy nap a héten. Épp olyan meg-szokás lett, mint a mindennapos zongoragyakorlás. Másodiktól már három egy héten, negyedikben minden nap. Nem egy pohár. Reggel kettő, délben három, este néha öt. Az adagok egyenes arányban nőttek a vizsgák, az idegbeteg tanárok kibírhatatlan óráinak mértékével.

A főtárgynak nevezett gagyi zongoraórák kedden és csütörtökön odafent az orvosi szobában. Nyomás ok, amiért olyan sokat nyeltem az alkoholt. Képzeld el

doktor úr azokat a napokat. El kell képzelni, hiszen állítólag művésznak készültem. Képzelse csak el; felgyalogolok az emeletre, ki tudja hányadszor azon a napon. Rádásul elkap az álmoság és mindig akkor, mikor a legnagyobb elevenségre, józanságra és kitartás-ra lenne szükségem. Benyitok az orvosiba, megcsap a hipo szaga. Szemben velem nyitva az ablak, előtte, a kis asztal mellett ül rozoga tanárnőm. Kintről tompán behallat-szik a város zaja, idebenn egy szétesőben levő pianínón épp egy Bach kétszólamút vernek szét apró darabokra. Unottam ledobom a kottáimat a hangszer tetejére és a bal oldali gyógyszeres szekrény melletti orvosi mérlegre lépek. Beállítom a súlyokat; 43 kg, megint! Nem változik itt semmi! Ezt a szertartást állandóan eljátszom óráim előtt. Durr! Visszacsapom a fémsúlyokat a kezdeti pozícióba, pisszegnek; legyek csendesebben. Nem, nem vettem észre, hogy épp egy diák vakargatja a billentyűket, egy Mozart menüettet próbál rekonstruálni. Iszonyatos. Csak hangmaradványok jutnak el a fülemig, az is össze-keveredik a városi zsidvajjal. Matatásom úgy látszik, zavarja, belevörösödik a játékba miközben a tanárnő sajátos "moszkvai-technikával" igyekszik beleverni mozdulataiba a ritmusokat. Milyen fantasztikusan zongorázik! Istenem! Az elvtársak valószínűleg hegedűsnek képezték ki; itt mintha póklábak szaladnának esetlenül, csúszkálva elefánt-csont deszkákon. Megállnak balettozva egy hangon és remegnek. Talán ettől súlyosabb lesz az a hang? Kedves Béna néni ez nem egy hegedű, hogy vibraton játszunk! Ami ennél lesűj-több, hogy nekem is bemutatja, nemegyszer.

Azzal próbálom feldobni alkoholos állapotomat, hogy kétszer végiggörgetem a szar pianínón Bach B dúr partitáját a lehető leggyorsabb tempóban, majd hirtelen dzsesszre váltok és ebben a stílusban játszom végig a Für Elise-t. A legnagyobb rövidzárlatot az okozza, hogy nem vagyok hajlandó Bartókot és Kodályt játszani. Nem, Márta néni, leszarom mi az iskolánk neve! De ha nagyon muszáj, akkor kénytelen leszek *nagyon sokat* inni, hogy megtanuljam! Ne mondj ilyeneket - sápiтоzik Márta néni. Megy a vita; megbuksz, ha nem játszol belőle, ez *kötelező!* Az évisméltést is bevállalom, de *ezeket* nem! Jó, akkor hozz mást és *megtanuljuk*. Ebben az egyben azért jelentősen fejlődtem, doki. Alkudozni meg tanultam. Márta nénivel pedig lehet alkudozni. Választok én olyat, amit még senki sem játszott és megtanuljuk. Én és a Márta néni.

A Semmi és a „tárgyalás” közel két órát vesz igénybe- az agyi lemerülésemhez ez pont elég. Egyszer talán elviselhető lenne, csak hogy ez az állapot rendszeres, örökös folyamat, ami úgy tűnik, soha nem látszik véget érni...

Átlagos, unalmas felnőtt lettem. Nem művész. Zongorázni is elfeledtem, inni azonban nem. Egy kis rum, sör, magában. Az *íze* kedvéért. És minden héten megmérem magam. Mit jelent ez? Vettem egy szobamérleget és mérícskélek. Mániámmá vált. De *nem lettem se több se kevesebb*. Na ehhez mit szól, doki? Most ön következik!

Renn Oszkár

A felfüggesztett ellenőrzés

(A buktató mellék-üzemág)

A gyár külső portájáról a főrendész telefonja meglehetősen izgatott hangon riasztotta a titkárnőt, hogy ebben a percben léptek be a városi Népi Ellenőrzési Bizottság tagjai a gyárba és miután megbízólevelüket a rendészetnek bemutatták, indultak az irodaházba. Vezetőjük kért egy rendészt kísérőnek, hogy el ne tévedjenek.

A titkárnő pillanatok alatt felettébb ideges lett és ment a váratlan látogatást jelenteni a főmérnöknek, mivel a gyár igazgatója még nem érkezett meg és így a főmérnöknek, mint helyettesének, kellett fogadni a bizottságot. A hírre a fiatal főmérnök belesápadt, mert nem sok jót hallott erről a szervezetről, melynek ügyei során az elvtársak egymást csinálták ki, és magában morogta: Hát ezek meg itt mi a fenét akarhatnak?

Felállt az íróasztalától és ment a titkárnő után, hogy az érkezőket fogadja, és a tárgyalóba kísérje.

Az öttagú NEB csapat a kölcsönös üdvözlés és elhelyezkedés után bemutatkozott. Az ellenőrző bizottsági tagok különböző vállalatoktól kijelölt és megbízott elvtársak, akik már évek óta tapasztalt ellenőrök. Vezetőjük az egyik vállalat főkönyvelője, a mai vizsgálatot ő irányítja. (A főmérnök évek óta ismerte, mint a városi focicsapat kiváló centerhalfját. A kispályás bajnokságon sokszor játszottak egymás ellen. Ismeretségüket az elnök nem tette a többiek előtt nyilvánvalóvá.)

A főmérnök, oldani akarván a merevedett hangulatot, kérdezte, hogy kávé, üdítőt, vagy szendvicset hozthat-e az elvtársaknak, mielőtt az érdemi vizsgálatot elkezdhenék. A sötét ruhás, nyakkendőös bizottsági tagok szívesen vették a kínálást, miközben vezetőjük az igazgató elvtárs után érdeklődött.

A kávékat felszolgáló titkárnő megjegyezte, hogy az előző nap az igazgató elvtárs említette, hogy valószínű a rendelőintézetbe kell látogatnia valamilyen speciális vizsgálatra, de nem részletezte távollétének okát.

A főmérnök úgy érezte, hogy a bizottság vezetője számított az igazgató késésére, mert legyintett és röviden közölte, hogy csak a főkönyvelővel, az igazgatói személygépkocsi vezetőjével, a bejövő áruk minőségellenőrével akarnak elsősorban beszélni. Közben az irat mappájából elővette a vizsgálati megbízást.

A főmérnök kért néhány percet a szükséges intézkedésekre, miközben a bizottság falatozott.

A tanácstalan fiatalember rohant az irodájába és „azonnalra” (tízszerez díjra!) Felhívta a nagyvállalati vezérigazgatót. Szerencséje volt, mert vette a hívást. Bejelentette neki, hogy a gyárban van a NEB vizsgáló bizottsága és az igazgató elvtárs nem tudni hol van.

Határozottan hangzott az ukáz: – Ne rezelj be! Öt perc múlva ismét hívj, és feltétlenül tudd meg, hogy ki ellen és milyen ügyekben akarnak vizsgálatot indítani. Ismered a vezetőjüket, remélem, informálódhatsz. Hívj azonnal! – Adta ki a parancsot a vezér.

A tárgyalóban a vizsgálatot vezető elnök, aki láthatóan később sem akarta nyilvánvalóvá tenni ismeretségét a főmérnökkel, rendezgette papírjait a meghallgatásokra, miközben a vizsgálat témalapját a főmérnök elé csúsztatta. Erről, egy gyors áttekintéssel, a gyári műszaki vezető átláthatta, hogy a vizsgálat teljes egészében a gyárigazgató tevékenysége ellen irányul, aki öt pontban követett el súlyos, párt-tisztségviselőhöz, és gazdasági vezetőhöz méltatlan cselekményeket.

A titkárnő éppen időben hívta ki a tárgyalóból telefonhoz a leizzadt, ilyen vizsgálatokhoz nem szokott fiatalembert. A bizottsági elnök bízta is, hogy menjen, mert lehet, hogy az igazgató elvtárs jelentkezik. A főmérnöki szobában már a vezérigazgató várakozott a pesti telefontól. Kérdezte türelmetlenül a főmérnököt, hogy sikerült-e a vizsgálati programot elolvasnia. A mérnök kissé szaggatottan, de gondosan fogalmazva emlékezett a memorizált szövegre:

– Az biztos, hogy a vizsgálat személyesen a gyárigazgató ellen irányul. Öt bekezdést láttam, talán pontosan tudom idézni:

A Szilvás Tsz. gépészeti melléküzemágának áron alul eladták a gyár legkorszerűbb esztergáját és lecserélték az ipari nyilvántartási számát is egy ócska gépről.

Le nem gyártott és nem szállított alkatrészekért 1,2 millió forintot kifizettek. A bejövő áru ellenőrzés bizonylatot állított ki a beérkezésről.

A gyári igazgatói személygépkocsit az igazgató kölcsönözte barátjának több alkalommal hétvégékre, ismeretlen célból.

Az igazgató rendszeresen, ezer darabos tételekben, üzleti célból a vállalati személygépkocsin szállított a Tsz.-ből baromfitojást.

Az igazgató a Tsz. melléküzemági üzleti kapcsolataiban tevékeny részt vállalt, feltehetően anyagi juttatásokban is részesült. Részt vett a „nagy vadászatokon” és az azt követő mulatozásokon.

Ennyit tudott megjegyezni a főmérnök és elhallgatott.

A telefon másik végén egy percig halálos csend volt. A vezér ezután káromkodott, egy nagyot csapott az íróasztalára. (A kagylón át érezte a főmérnök, mert dobhártyája csaknem átszakadt.) Jött is kemény hangon az intézkedés. Menjen a bizottság elé és jelentse be, hogy a nagyvállalat vezérigazgatója már tegnap, azonnali hatállyal felmentette a gyárigazgatót beosztásából és fegyelmi vizsgálatot indított bizonyos hatásköri túllépések és szabálysértések miatt. Erről szóló határozatát a nevezettnek postázta és a gyárvezetés illetékeseit telexen tájékoztatja. Az igazgatói intézkedési jogkört ideiglenesen a főmérnökre ruházza a központi igazgatói biztos megérkezéséig.

A vezérigazgató rövid telexe a titkárság gépén öt percen belül megérkezett és a főmérnök, fellelegezve, már nyugodtabban ment a tárgyalóba.

Elnézést kért, hogy többszöri kísérletezgetés után sem sikerült az igazgató elvtársat elérni. Sem az otthoni telefonja nem válaszolt, sem ő nem hívta a gyárat, nem jelentkezett tartózkodási helyéről. Így ma nem állhat a bizottság rendelkezésére. Kezében tartva a vezérigazgatói telexet, átnyújtva a bizottság elnökének, kérte annak tudomásul vételét.

Az elnök némi meglepetéssel, de látható megkönnyebbüléssel olvasta fel a szöveget a komorarcú, érdeklődést alig mutató bizottsági tagoknak, a jelenleg távol levő volt gyárigazgató tegnapi felmentéséről szóló határozatot.

A bizottság tagjai rövid, zártkörű megbeszélés után határoztak. Az elnök közölte a főmérnökkel, hogy a NEB vizsgálat a vállalati fegyelmi vizsgálat előtt nem indokolt és így egy rövid jelentéssel zárják le a mai NEB feladat teljesítését.

A bizottság összeszedte papírjait, elbúcsúztak a titkárnőtől és a főmérnöktől, megköszönve a finom kávét és a harapnivalót. Az elnök a búcsúzó kézfogás közben, sokat sejtetve súgta oda a főmérnöknek: – Még a látszólag erős fák sem nőnek az égig, különösen, ha rothad a gyökerük. –

Visszatérve szobájába a megviselt mérnök az íróasztalához könyökölve bámult az előtte kiterített tervrajzra, de közben a közel kétórás délelőtti színjáték foglalkoztatta. Óriási szerencséjére főnöke, nyilván bizalmatlanságból, nem avatta be a termelőszövetkezeti melléküzemág és a gyár üzleti kapcsolatainak eseményeibe. Az „új gazdasági mechanizmus” jelszavával a melléküzemágak létrehozása nagy divat volt és az ügyeskedők ki is használták a joghézagos lehetőségeket. Sohasem járt a tsz-üzemben, nem is hívták. A gyár alkatrészeket gyártatott a melléküzemágban, sok minőségi kifogással, de ezeket a gyárigazgató és testi-lelki barátja mindig „elintézték”. A főkönyvelő, aki egy hete mondott fel, ajánlotta neki a lelépést, amikor búcsúzott: – Innen sürgősen menni kell, mert ez a diktátor főnök még börtönbe is irányíthatja a gazdasági vezetőket, azt hiszi, mindent büntetlenül tehet. –

A főkönyvelő jobban belelátott az utasításokra készített hamis bizonylatokba, a csalárd műveletekbe és elszámolásokba, ezért menekült. Az utóbbi időben már naponta összevesztek az igazgatóval. Végül is ő mondott fel.

A vezérigazgató régi barátságban volt a gyári főnökkel. Még ifjúkorukban voltak pártmunkások Pesten egy hadiüzemben. Esti technikumba jártak és haladtak a kádérletrán akadálytalanul. Vezetői pályafutásukat a Honvédelmi Minisztérium egyengette. A gyárigazgató magabiztossága megtörhetetlen volt

De most aztán beütött a ménkü! Leváltás, azonnali hatállyal. A főmérnök elképzelte a dühöngő vezért, amikor diktálta a felmentő telexet.

A volt gyárigazgató már nem is jött be a gyárba. A holmijáért elküldött. A „jó barát” vezérigazgató vagy hat hónapig nem is beszélt vele, nem is fogadta. Kapott egy előadói beosztást. El akart helyezkedni az ismerősök segítségével más vállalatnál, de a régi elvtársak és kapcsolatok semmivé váltak.

Bertha Zoltán

Monográfiásorozat a Barbaricum mindenéről

Rideg István: Körmendi Lajos világa

Csak felsőfokú elismeréssel adózhatunk Rideg István Körmendi Lajos szellemi teljesítményét feldolgozó monumentális munkájának: három vaskos (egyenként négy-öt száz oldalas) kötetben írta meg Körmendi Lajos életét és pályáját, kísérte nyomon munkásságának egész folyamatát. Tudta – miként arról minden igazi irodalom-értő és kultúraszzerető ember is meg lehet győződve –, hogy amit Körmendi Lajos (1946–2005) művelt, az maga is csodálatra méltó volt. Hogy egy sajnos ilyen rövidre szabott életben is miképpen lehetett ezt a teljes értékű és hatalmas kiterjedésű, kisugárzású rangos költői, prózairodalmi, szociográfiai, riportműfaji, krónikási, folklorista, művészeti és kulturális újságírói, kritikus, interjú- és portrékészítői, esszé- és tárcairodalmi, novellista, elbeszélő, értekező és dokumentumprózai, meg a főként az „őskereső”, a nyelv- és néprokonság-faggató, Kelet-kultuszos magatartásból sarjadzó műfordítói életművet úgy létrehozni, hogy mellette az alkotóművész népművelő, néprajzos, falukutató, művelődéstörténész, pedagógus, kultúraszervező és kultúra-irányító, lap- és folyóiratszerkesztő, nemzedéki és tájegységi, sőt Kárpát-medencei, meg ezen is túli, eurázsiai horizontú szellemi vezéregyéniség legyen, alapítója nép- és magasművészeti meg előadóművészeti alkotóközösségeknek, fórumoknak, aktív organizátora és fenntartója kultúraigényes vállalkozások özönének, spirituális és valóságos intézmények rengetegének: ez már a képzeletet is meghaladó, lebilincselő titok marad örökké. A huszadik század vége felé és az új évezred küszöbén csakugyan az egyik kimagasló alakja volt ő a magyar irodalom és kultúra teljességének, eléggé soha nem méltányolható fáradhatatlansággal és eredményességgel működő személyisége. Tevékenységének minden mozzanata eredeti és egyéni szuverenitással épült egymásra, de szervesen a magyar kultúra elkötelezett nemzedékeinek sugárkörébe is. Amit emelt, az a mi katedrálisunk, amelyhez hagyományos és modern szellemi, lelki, erkölcsi akaraterővel bíró pályatársai és barátai, kollégái, hívei egyként mint varázslatos centrumhoz, örökérvényű égtartó középponthoz, kilátó- vagy őrtoronyhoz – a kunsági nagy kerek kék ég megszemélyesedett templomához – vonzódtak és kapcsolódtak. Pedig szerényen emelkedett ő ki, bár elévülhetetlen jeleket rögzítve, kifakulhatatlan jelzőfényeket állítva. Szolgáltatosa és reneszánsz típusú polihisztor mindenese volt a jó ügyeknek, a nagyszerű és minőségi törekvéseknek, a cselekvő humanitásnak. Hű képviselője a magyar és emberi „együttleges szellemnek” – s a krisztusi „szolgáló szeretetnek”. Állandó, bár hivatkozásmentes és önzetlen erkölcsi kiállással. De hát a kunhalom sem a látványos magasságával nyűgöz le, hanem múlt-

ban és jövőben, időben és időtlenségben megmutatkozó magasság és mélység meditatív összekötésével. Illyés Gyula nevezte egyik versében a mi katedrálisainknak, piramisainknak az ősi alföldi kunhalmokat, amelyek vigyázó őrhelyek és világfigyelő tetők is egyben. Ilyen volt Körmenyi Lajos nagy műve is a Nagykuság közepén kiteljesedve. („Nekem az Ég Oltára a Nagykuságban van” – hirdette.) S mi mindent tett a magyar szellem, a magyar élet megmaradása és tradícióteremtő felemelése érdekében egész pályafutásán keresztül! Becsülte őt az egész (Trianontól független) Kárpát-hazai magyar értelmiség, de az európai és ázsiai rokonlelkűek sokasága is. Olvassák, fordítják őt, beszélnek róla ma is. Emlékét többek között kulturális összejövetelek, táborok, művésztelepek őrzik. Azonban nem biztos, hogy életének, munkálkodásának, művei keletkezés- és alakulástörténetének összes apró, de fontos részlete, finomsága, árnyalata, s persze minden nagyjelentőségű alkotói remeklése meg kultúrateremtő cselekedete írásban lefektetve, felidézve, felmutatva is tovább öröklődhetett volna: ha nem születik meg Rideg István áldozatos elszántsággal megírt trilógiája, könyv-triptychója kedves író-barátjáról. Mégpedig egy olyan széles ívű monografikus hármaskönyv, amely egyszerre életrajz, kor- és művelődéstörténet, műelemzés, dokumentumregény, de helytörténeti, honismereti és irodalom-, sőt sajtótörténeti enciklopédia is. A három rész egymás után: *Körmenyi Lajos világa; Első kötet – Körmenyi Lajos pályakezdése (1964–1981); Második kötet – A költő „gyökeres állat”: Körmenyi ragaszkodása népéhez: nemzeti, plebejus útjának sokszínűsége (1982–1995); Harmadik kötet – A pálya kiteljesedése (1996–2005)*. Mindhárom a monográfiák hőse megálmodta és megalapította (s a ma Kocsis Csaba által vezetett) Barbaricum Könyvműhely gondozásában jelent meg Karcagon, évenként sorjában: 2012-ben, ’13-ban és ’14-ben.

Egyszerre különlegesen extenzív és intenzív felidézés, emlékezés, értelmezés és értékelés ez így együtt, hiszen minden, ami a mi nemzedékeink múltja, szenvedélye, lázas törekvése volt évtizedeken át, az most aprólékosan elénk vetül e könyvek lapjairól. Három lenyűgöző tabló, összesen csaknem ezernégyszáz nagyalakú oldalon. Küllemükben is impozánsak e kötetek, s természetesen a kiadó mostani áldozatos működtetőinek köszönhetően is. Minden oldalról és irányból – figyelmes időbeli előre- és visszatekintésekkel – követik végig ezek a gondosan minociózus leírások Körmenyi Lajos pályáját, mert bár az első a színrelépés stádiumairól szól főleg, a második a kiteljesedésről, a harmadik a pálya betetőzéséről: azért minden szál össze is fonódik a múlt változatos rétegeiben és szövedékében. Az író minden egyes nyolcvanas, kilencvenes években, s aztán az ezredforduló után megjelent könyve terítékre kerül, s megelevenednek a körülöttük zajló korabeli szellemi szabadságküzdelmek a diktatúra ellen a rendszerváltásig, majd a folyóirat- és lapszerkesztői sikerek (meg az olykori kudarcok, nehézségek is persze), s már nemcsak az, ami az életében, hanem ami később, az ő hatására, az ő utóéletében tovább alakult és folytatódott: például az

általa életre hívott művész- és írótáborok működése is. A *Jászkunság* például az ő idejében, a fordulat körül és után, a kilencvenes években élte virágkorát. Mert ő volt az, aki meg tudta szólítani még azokat az írókat is, akik részint másképpen gondolkoztak hazáról, népről, nemzetről, de irodalmi színvonalukkal csak emelték a kiadványt. Tudták, hogy ha a patrióta, sőt lokálpatrióta, de európai látóköri, az avantgarde-tól vagy a neoavantgarde-től a mélyrealizmusig, a népi írói örökségig minden hanghordozásban és lelkületben otthonos Körmendi Lajos kéri őket megnyilatkozásra, az önmagában is misszió lehet a vidéki irodalmi közéletben, s ha őt támogatják szívesen az írásaikkal, akkor ezt a minden értékre nyitott, bátor, elfogulatlanul tiszta szellemet és hazafiságot is megtisztelik. Körmendi Lajos megbecsültsége ekkor már a zeniten járt. S mindehhez illőn és méltón: a rendkívüli lényeg- meg részletlátással elemző, boncolgató, körültekintő – egyszersmind kivételes bibliográfiai és kritikai igényességgel felvértezett – filológus Rideg István interpretációit és mikroanalíziseit pedig a történelmi világkorszakok fejleményeit taglaló maradandó érvényű elmélkedések egészítik ki. Körmendi nemzedék-, sőt kortársai közül sem igen írtak még senkiről ilyen alaposan, ennyi kordokumentumot, gondolati anyagot a szerző életműve köré gyűjtve. Közel- és felülnézetből egyaránt. A szaktudományos szempontokat létező szemléletességgel egyeztetve, szintetizálva. Irodalmi és társadalmi, közösségi élmények, mozgalmak, emlékek, érzelmek áradó sodrába helyezkedve. A móríci igény élt Körmendi Lajosban, a minden iránti érdeklődés és odahajlás, a mindenütt jelenlévő művészi és emberi tisztesség. Ez hajtotta összes publicisztikai, közéleti, művelődéstervezői, színházszervezői, újságszerkesztői, s akár konkrétan politikai erőfeszítései közepette is. Szolnokon, Karcagon, Berekfürdőn, Debrecenben, Budapesten, Nyugat-, Közép- és Kelet-Európában, Ázsiában és mindenütt az égvilágon. És ezt most Rideg István, a kitűnő irodalmár és egykori karcagi tanártárs pontosan és hitelesen leírja, feltárja, bemutatja. Nem tagad el semmit (például hőse magánéleti válságait sem), s a viaskodások, csatározások, olykori csalódások menetét is hajszálpontosan részletezve és összetetten érzékeltetve. Mint ahogyan a költemények között is a himnikus vallomásokot, a modernista szabadverseket vagy akár az erotikus, pajzán dalokat is egyként és tüzetesen elemzi, verstanilag, motivikailag, esztétikailag, eszmeileg, érzelmileg, világképileg, stílusosan. Igen távlatosan kapcsolja össze például a Körmendi-poémákban meg a népi és táji mélyszociografikus művekben megnyilatkozó valóságát a mágikus realizmus esztétikai dimenzióival. Segít felfedezni: hogy mondjuk csupán a folklorisztikus mesék világában is a török idők óta a betyártörténetek korán át a szabadságharcos évszázadokig bámulatosan minden meghatározó történelmi élménykör kibontakozik, s hogy a babonás hiedelmek milyen dúsan színezik a valóságos históriás sorstapasztatokat. Az ezerféle hangnemben – a kísérletező többszólamúság jegyében is – íródott konfesszionális, epikus vagy tudósítói megjelenítése a tájban (a „mifelénk”) élő emberközösségnek: hiánytalan körképet, bővöletes

látóhatárt kerekít ki. A sorsvállalás hitvalló energiáját sugározva: „Elmennem sej-haj / nem lehet / gyökerek fogják / szívemet.” (Mintha Veres Péter lírai-igei – egyszerre profán és szakrális – kijelentését ismételve és modernizálva: „Én nem mehetek el innen”). Hiszen „élni talán / nem lehet itt, / ámde muszáj.” Ez az a korszerű mégis-morál vagy transzcendentális etika, amely az egzisztenciális perspektívát nem a Heidegger által is „fecsegésnek” nevezett lét-elrejtettségben vagy létfeledésben, hanem a létezés autentikusan felfénylő és világító gyökerességében keresi és találja meg; mert az „igazán / fontos / dolgokról / nem szavakkal, / hanem / egy egész / élettel / lehet mondani / valamit”. Ahogyan egyik – Rideg István által találóan – életszinopszisknak nevezett krónikás helyzetbeszámolója (a *Föld*) is rögzíti – a tragikum fájdalmasan átható irracionálisát sem nélkülözve: „Józsi bácsi egész életében a földet művelte”, dolgozott, gürcölt-robotolt látástól vakulásig, mint egy rabszolga, örökké küszködött az igazságtalan világgal, amely hol kuláknak minősítette és kifosztotta, hol magányra kárhóztatta, s végül aztán „lefeküdt és meghalt”. A gyötrelmes és hiábavaló magyar sors reménykedő reménytelensége telíti ezt a megrázón minimalista rövidprózát, mint amiként az ilyen hangulatú tömör példázatos magánkrónikák („pokoletűdök”) és riportfüzérék, zsánerrajzok sokaságát is, de satíra, irónia, humor is gazdagon vegyül az őket belengő atmoszférába. (Egy másféle jellegű glosszából vett kezdősor is beszédes példa erre a gyakori fanyar, fekete humorra: „Zuhanó repülőn még senki sem látott ateistát.”) Körmendi Lajos „szereplői szinte tablószerűen állítják elénk egy vidék, a büszkén vállalt provincia, Barbaricum alakjait”; „mintha kóruresszá állnának össze s szólalnának meg” az elmúlt idők vidéki Magyarországnak hangjai – Márkus Béla szerint is. A köztük meglelt otthonosság pedig a síron túlról is üzen: a Berekfürdőn eltemetett író Győrfi Lajos szobrászművész készítette síremlékén ez az egyszerű, de sokatmondó idézet olvasható: „Jó volt köztetek”.

Ami ebben a monográfiásorozatban nincs benne, az talán már tényleg nem is érdekes. Bár megfigyelhető, s szinte úgy érezzük, mintha a végtelenségig tudná még folytatni kifogyhatatlan emlékezéseit, elemzéseit a kiváló irodalom- és kultúrtörténész, a kritikus, a recepciórendszerező, a hagyatékgondozó monográfiaszerző. Aki tud bírálni is, s ráébredtő véleményeit is kifejti nemcsak a korabeli meg a mostani irodalmi és ideológiai jelenségekről, nemzethűségről és posztmodernről, a kommunista kor régi és továbbélő, s az újabb globalista-vadkapitalista idők bűneiről is. Folytonosan szembesít, asszociál és revelál – kiigazítón vitázva olykor neves recensensekkel is. Így válik ez a három könyv az életünk félreszoríthatatlan foglalatává vagy letehetetlenül olvasandó naplójává – minden felejtethetlen vagy éppen feledhető (mert rossz időkre emlékeztető – bár akkor meg pláne azért nem eltagadható!) adalékával. Fel-sorakozik itt Ilia Mihálytól Lezsák Sándorig és Kiss Tamástól Serfőző Simonig és Sarusi Mihálytól Nagy Gáspárig és Jókai Annától Mezey Katalinig mindenki, akinek szellemi köze volt a monográfiák hőiséhez és most szellemi köze van ezekhez

a könyvekhez, viszont azok is fel-felbukkannak, akik akadályozni igyekeztek a magyar szellem Körmendi Lajosban is magát megjelenítő fényes kibontakozását. Nem túlzással mondhatjuk: szinte profán bibliánk lesz ez a mű, mert fellelhetjük benne időről időre haladva, hogy mi történt velünk: a keservesen kiharcolt intézményeink, szellemi pozícióink alakulását, a demokratikusnak látszó rendszerváltás megbicsakló történetét, a reményeket és kudarcokat – ebben a fényképekkel, kéziratokkal, kiadványrészletekkel, levelekkel, jegyzőkönyvi és közirat-fénymásolatokkal (vagyis szinte eleven emlékmúzeumi relikviákkal és dokumentumokkal) teletűzdelt gazdag kommentárszöveg magával ragadó és magához láncoló folyondárjában. Regény ez majdhogynem, valóban, ahogy a szerző, Rideg István megfogalmazza a középső könyve végén, olyan izgalmas. De mégsem csak az: mert a regényt végigolvassuk, és hangulata tovább rezeg bennünk. Ez így van ebben az esetben is. De itt ráadásul mindent – minden az utókorra testált fontos tényt vagy igazságot – könnyen visszakereshetünk és meg is találhatunk. És elmerenghetünk egy-egy mozzanaton, eseményen, mert részünk volt bennük. Fontos ez, mert emlékezni kell, ahogy hajózni is folyton-folyvást. Körmendi Lajos nemzedékünk egyik vitathatatlan fémjelzője. A nagykunsági, barbaricumai tájhaza európeér szerelmese és összetartója. S ha divat lett is műveket, szövegeket a mögötte álló személyiség sorsa és szándéka nélkül elemezgetni a mai világban, itt ellenkezőleg: a nagyformátumú egyéniség portréja is gondosan és precízen kirajzolódik.

Ez a színes, olvasmányos, lendületesen sokrétű és akkurátus szempontgazdagságában ezerágú monográfiatorozat pedig ebben a rendhagyó jellegében lesz méltó a hiteles arcképpel megfestett alkotóművész személyiségéhez. Olvasgatni, nézegetni, szemelgetni kell ezeket a bőségében mintegy szellemi kincsestárrá, komplex kultúrhistoriai thesaurussá nemesedő köteteket, mert egyúttal igen tanulságosak is. Azt tanulhatjuk meg belőlük, hogy miképpen lehetünk igaz emberré és igaz magyarrá, amiként a könyvek főszereplője is az volt: igaz író és igaz művész, s most e könyvek kortárs tudós és szakértő irodalmár megalkotója is melléje lépett ezzel a művével. A szemléleti tágasságában felemelő, gyökerességében megtartó, egyetemes értékudatában és hazaszerető nemzeti kötődésében példaszerű világképet ránk hagyományozó fenomén, Körmendi Lajos küldetést teljesített. Ennek tudatosítása ekkora szeretetteljesen felelősségteli, egyszersmind elkötelezetten tudományos kutatói és érzésteltetett írástudói teljesítménnyel Rideg István részéről pedig: mindemellett nem más, mint egy másik, újabb, s ugyancsak nélkülözhetetlen hivatás betöltése. Mindenki figyelmére érdemesen.

(*Barbaricum Könyvműhely, Karcag, 2012–2014.*)

Pomogáts Béla

Sebezhető magány

Lászlóffy Csaba: Pózok a sebezhetőn; Átöröktett magány

Lászlóffy Csabának a közelmúltban egyszerre két verseskönyve jelent meg: a *Pózok a sebezhetőn* és az *Átöröktett magány* – mondhatnám „ikerkönyvek”, minthogy a bennük közreadott költemények szinte kivétel nélkül a mögöttünk álló évtizedben születtek. És akkor még nem beszéltem 2009-ben közreadott *A waterlooi ganajtúró bogár* című verseskötetéről, 2009-es *A nevető ló mint rejtély* című esszékiötetéről és 2011-ből *Az éden kényszerképze* című elbeszéléskötetéről – mindez azt mutatja, hogy a kolozsvári írástudó Erdély leginkább eredményes költői-írói közé tartozik. Ennek a gazdagságnak a magyarázata (titkot azért nem mondanék) talán abban van, hogy Lászlóffy Csaba folyamatos alkotóvágyban ég, köznapi tapasztalatai, olvasmányai, mások ösztönzései számára folyamatos és kimeríthetetlen ihletforrást jelentenek. Ebben a folyamatosságban tanulságos szerepe van annak a kivételes érdeklődésnek, amellyel a világirodalom, az egyetemes magyar irodalom és különösképpen az erdélyi magyar irodalom neves mestereivel ismerkedik – a mindennapi olvasás az ő számára nem pusztán tájékozódást és kulturális élményt jelent, hanem a költői ihlet folyamatosan feltörő forrását is, ennek a forrásnak a gazdagsága, változatossága buzog fel verseiben.

A versek születésénél szerepet játszó ösztönzéseket szinte állandóan megjelöli, az idézett vagy hivatkozott szerzőkről igen gazdag listát lehetne összeállítani. Csupán példaként citálok itt néhány nevet: a magyar irodalomból Amadé László, Csokonai Vitéz Mihály, Berzsenyi Dániel, Virág Benedek, Vörösmarty Mihály, Arany János, Ady Endre, Füst Milán, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Márai Sándor, Szabó Lőrinc, József Attila, Radnóti Miklós, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Hubay Miklós, Orbán Ottó, az Amerikában élő Makkai Ádám, az erdélyi magyar irodalomból Kós Károly, Karácsony Benő, Palocsay Zsigmond, Szilágyi Domokos, Csiki László, Vásárhelyi Géza, Kovács András Ferenc, a világirodalomból (az egyetemes kultúrából) Horatius, Ovidius, Villon, Montaigne, Shakespeare, Pascal, Beethoven, Hegel, Nietzsche, Hölderlin, Puskin, Baudelaire, Rimbaud, Mallarmé, Rilke, Celan, Borges, Beckett, Lowell, Bulat Okudzsava, vagy éppen a Nobel-díjas svéd Tranströmer és a zeneszerző Gustav Mahler vagy a román Ionesco, Doinas és Sorescu nevét. Ezek a nevek: idézések, ajánlások, hivatkozások tulajdonképpen egy kisebb lexikont kívánnának a kötetek záró lapjain. Alig tudok olyan korunkbeli magyar költőt, aki verseiben olyan gazdag és széles kulturális körképet festene, mint Lászlóffy Csaba. Ha jól számolom, a két kötet összesen

száznolcvannyolc költeménye fölött nagyjából kilencven ajánlás vagy hivatkozás olvasható, talán az is utalhat valamire, hogy a legtöbb ilyen hivatkozásnak Ady Endre a címzettje vagy idézettje.

Nem csak a folyamatos tájékozódást mutatja mindez, a költői „hommage”-ok egy sajátos alkotói eljárásra is vallanak, arra, hogy a költő mintegy a saját világképebe, gondolkodásába, személyiségébe integrálja az európai és a magyar kultúra mindenképpen utat mutató, ösztönző például szolgáló értékeit, ezekre az értékekre hivatkozik, őket idézi fel, gondolom részben biztatásul önmaga (és olvasói) számára. Erre a biztatásra, mint a kisebbségi irodalom szószólójának van szüksége: a kisebbségi író önvédelmét és identitását ugyanis sohasem a „hatalom védte bensőség”, hanem mindig a kultúra és persze a világkultúra, az európai kultúra alapozza meg. Mindez Erdélyben különben is nagy hagyományt jelent, gondoljunk a nyugat-európai művészet és az erdélyi népi építészeti szellemiségét egyesítő Kós Károlyra, a mindig az európai irodalomra hivatkozó Kuncz Aladárra, a kisebbségi lét elesettségében Európához fellebbező Dsida Jenőre. Lászlóffy Csaba hivatkozásainak és idézeteinek a stratégiáját is az jelöli meg, hogy az egyetemes magyar és az európai hagyomány és szellemiség örökségét állítja a kisebbségi létben szerzett nehéz tapasztalatokkal szembe, erre az örökségre hivatkozva épít magának tágasabb szellemi hazát. A nagy elődöket és társakat idéző soroknak ezért nem csak poétikai, hanem „kisebbségetikai” értelme is van.

A két új kötet igen tágas eszmei és érzelmi panorámát tekint át, ebben egyaránt és egymással összefüggésben kap szerepet az erdélyi magyar, a lokálisan nem rögzíthető (vagy Kárpát-medenceinek minősíthető) magyar és az egyetemes emberi tapasztalat. Mondhatnám ezeknek a természetesen egymással szorosan összefüggő tapasztalatoknak a „lírai enciklopédiája” a két kötet. A versek meghatározó élménye a diaszpóra-lét, amely a közösségi tapasztalatok szüntelen regisztrálását és értelmezését követeli meg. Erről az emberi és közösségi létformáról ad lakonikus beszámolót egy Borges-motó („Tudni szeretném, ki hordozza múltam”) sokatmondó feltüntetését követve az *Egy behavazott látogatóra* című költemény: „A diaszpórák nosztalgája. Minden / ingtag; a zavaros útvesszők a homályban, / a durva szavak, az éjszakák megejtő mákonya / és a csordultig telt álomból felriasztó / zokogás – a nem felejtés kijózanodáskor.” Ez a néhány soros vers keserűségről, majdnem reményvesztésről tanúskodik, és a két verseskönyv alaphangját kétségtelenül a személyes és közösségi tragédiák közeli megtapasztalása alakítja ki.

Az elégikus és időnként tragikus érzésvilág és hangütés a két verseskönyv alaphangját szabja meg, és ennek nem csak az a magyarázata, hogy a költőnek mind gyakrabban kell megküzdenie a múlt idő tapasztalatával, a testi szenvedésekkel, a közösségi szorongások is átütnek a szavakon: ott vannak a versek retorikájában és metaforikus világában. Ez a keserűség üt át *A legenda ára* (szabálytalan) he-

xameterein: „nincs hova mentsd magad Istened átka, szeszélye elől már. / Zöld epenyáltól sűrű, összekevert köpeted majd / hátrafelé röpül, angyali fényben el-
úszva, süvítő / patkányként, míg lábad alól elrúgod a partot; / mint tenger-nagy-
öregségével tette Faust is.” És ez a keserűség, nem egyszer a reménytelenség árad az erdélyi tapasztalatokat rögzítő versekben, így *A tordai temetőben* vagy a *Nem-lét-foszlányok* című versek soraiban. Az utóbbiból idézek: „A tordai sikátorban ki teszi föl neked / az esedékes keresztkérdéseket? / A bölcsek követ kutató elmék szét- / széledtek (észre sem vetted?); csak a / köznapi szavak tartják még össze / úgy-ahogy a provincia zsoldosait.” Aki tudja, hogy Lászlóffy Csabának Torda a szülővárosa és azt is tudja, hogy ez a valamikor történelmi szerepet játszó erdélyi magyar város mára elveszítette eredeti identitását, az személyesen éli át a közös tragédiát.

A történelmi és közösségi sorsfordulatok mindazonáltal, ahogy ezt az erdélyi irodalom hagyományai (például olyan költőknél, mint Áprily Lajos, Reményik Sándor, Tompa László, Dsida Jenő és folytathatnám a névsort) mutatják, egyszerűsmind az ellenállás készségét és erejét is felkeltik. Így lesz az ellenálló készség vallomása például az *Elégiák a nem üres úr egy martjáról* című vers, ez a „két-ségbevonhatatlanul kifakult történetek” megőrzésében látva a költő feladatát, a vigasztalan hanyatlás képzetéig jut el, a költemény záró sorában mégis ellenállásra biztat: „Halálba hanyatló arcok foszlott gobelinjei – / hány gondolatra nincsen bűnbocsánat (te ne tudnád: két hamis / esküt, hazugságot elválasztó küszöb)? A célhoz érés illúziója / balga álom. Azért túl könnyen ne adjátok meg magatokat.” Az ellenállás morálja különben igen erős hangsúllyal van jelen mindkét új verses-könyvben, jóllehet a költő azt is tudja, hogy ennek az ellenállásnak korlátozottak az esélyei. Erre utal a *Mogorva órán* című költemény, ezt teljes szövegében idézem: „A tagadás méltósága. Méltatlansága. A tagadás kora. / (A tagadások évszaka? – nem állítottam ilyet / soha.) A tagadás légvára – lázas koholmánya. / Lélekszakadva, szótól szőig, szobáról / szobára. A tagadás terhe, elvermelt titkok / gyötrelme. S a kockázat: a fellapozhatatlan / hajnalok (többé már nem lehetsz szabad) - / eljön a nap, midőn a kegyelem s az önsajnálát / kimért össztüzében leterítve, önmagad / cinkos áldozata vagy.”

A szorongást keltő tapasztalatokkal szemben valamilyen sztoikus életérzés kínál(hat) védelmet, vagy inkább: növelheti meg az ellenállás készségét. A sztoikus életfilozófia különben is meglehetősen általános korunk erdélyi (és persze magyarországi) költőinél. A görög Epiktétosz és Zenon, valamint a római Seneca és Marcus Aurelius nevéhez köthető bölcséleti iskola az emberi élet tragikus tapasztalataival és a társadalom aligha orvosolható igazságtalanságaival számot vetve tanította azt, hogy ezeknek a tapasztalatoknak és igazságtalanságoknak az emberi méltóságot soha fel nem adó elviselése hozhatja meg a lelki békét, és ahogy

a filozófiatörténet tanítja, négy „alaperényben” fedezte fel az ember lehetőségeit, mondhatnám a keserves tapasztalatok: az igazságtalanság, az erőszak, a betegség „tálélésének” lehetőségeit. Ezek: az erkölcsi belátás, a bátorság, a higgadtság és az igazságosság – valójában mind a négy sztoikus erény átszővi Lászlóffy Csaba költészetét. A költő, mint már szó esett róla, tételesen is hivatkozik az újkori európai bölcseletnek olyan sztoikus mestereire, mint Pascal és Montaigne. Például *A lelki egyensúlyával összeférhetetlen Pascal* című versre gondolok, amely idézi is a francia gondolkodót: „Kiskoromban mindig elzártam a könyvem; / de mivel néha megesett velem, hogy tévedek... / nem bíz/hat/tam többé magamban.” Az antik, a keresztény és a modern sztoikus hagyományt idézik az olyan költemények, mint *A birodalom árnyéka*: „Tegyük fel, hogy megállt az idő! / Nyugvóhelyed füves apály vagy tűzhányókráter. / A fagyos föld alatt mi van? Hátha nincs is titok. / Örökös változásban (!), s mégis a régi módon / ismétlődik minden. Kinek az üdv, kinek a kárhozat? / - te megosztott emberiség.”

Az imént mondottakat igen sok költemény igazolhatja, talán elegendő, ha olyanokra utalok, mint az *Ami enyém volt*, az *Eltávolodás a hangtól*, a Tomas Tranströmer emlékének szentelt *T.T.-trilógia*, a *Ma még mint individuum*, a *Dracula Ureche – A férfiasság avagy az önzés dilemmája*, *A holt terek közhelyei*, *Az átváltozások*, a *Beckett-apokrif*, a *Jelenések – Chólnoky Jenő-vázlat*, a *Kiűzetés vagy inkább önpusztítás*, a *Mint sebzett tárgy*, a *Csapongó elmegyógy-korok avagy Anyegin látomása*, a *Küzdelem Meduzával*, a *Hamvas Béla-elégia*, az *Omar Khájjám hatyúdala*, *A veszteségek kínja*, az *Abnormális elégia* – valamennyi költemény, mondjuk így, „bölcseleti elégia”, ezek adják a két új verseskönyv alaphangját, ezek mutatják azt, hogy Lászlóffy Csaba költészetén milyen erős nyomokat hagyott nemcsak az erdélyi magyar tapasztalat, hanem a nagyvilág múlt- és jelenidejű kultúrájának mélyen átélt ismerete. Mindkettővel meg kellett küzdenie.

(*Napkút Kiadó, Budapest, 2013.*)

Alföldy Jenő

A krónikás és a hippikirálylány

Bozók Ferenc: Kortársalgó, Beszélgetések 21. századi magyar költőkkel; Költői Budapest – Budapest költői

Költőket csoportosan bemutató könyvek időről időre születnek, amióta erre igény mutatkozik. Az ilyen kiadványok rendszerint nemzedékekről, irányzatokról, eszmei áramlatokról tudósítanak. Vannak tágabb körképet adó antológiák is, amelyek a viszonylagos teljesség igényével mutatják be a közönségnek a valaha volt vagy az egy időben élő, öreg és fiatal, hagyománykövető és újító íróegyéniségeket, s elsőrendű szándékuk nem valamilyen „elit” reprezentálása, hanem a kortársi líra körképe. A régebbi antológiák közül ilyen volt Sőtér István *Négy nemzedéke* 1948-ban. Hosszú ideig ez volt az utolsó antológia Magyarországon, amely politikai és pártérdekek fölött állt, és jó szívvel tárgyilagos, értéktudatos szemlének mondhattuk. Ehhez fogható seregszámla sokáig csak az emigrációban született, Cs. Szabó László szerkesztésében.

Újabban *Bozók Ferenc* vállalkozott a Hét Krajcár Kiadó megbízásából arra, hogy költőtársaival készített riportokból állítson össze kötetet. E megállapítást illik finomítani: bár csupa költő áll a könyv homlokterében, közülük sokan – nem mellékesen – szépprózát, kritikát, drámát is írnak. Az új irányzatok követőinek egyike-másika a vizuális művészetekkel, a színjátszással vagy a zenével is szövetkezik produkcióiban. A költészetet mégis első helyen említjük sok műfajú klasszikusainknál, gondoljunk Babitsra, Füstre, Illyésre vagy akár legnagyobb novellistánkra, Kosztolányira. Még egy pontosítás: Bozók egy helyütt jelzi, hogy dialógusait nem annyira riportoknak, interjúknak tartja, mint inkább meghitt *beszélgetéseknek*, főként rokonszenvi alapon kiválasztott szerzőkkel. Ahogy a tudós esszéíró, Domokos Mátyás interjúiban is láthattuk annak idején, nem csupán kérdéseket tesz föl költőtársainak, hanem saját nézeteit is gyakran kifejti. Bozók, ha kell, önmagától is idéz egy-egy versrészletet, ha úgy érzi, hogy oda kívánczik. Úgy vélem, a költői kollegialitás az elsőszámú szempontja. Tervezi a *Kortársalgó* folytatását, mert sokkal több író személye és művészete érdekli, mint ahány ebbe a 300 oldalas összeállításba belefért. A Sőtér István-i teljességhez vagy az ugyancsak mértékadó Domokos Mátyás-i, Bertha Bulcsu-i mintákhoz idővel így nőhet fel: e könyv 26 nyilatkozójának többszörösére is szükség lesz a csak megközelítő teljességhez. Bizalommal várom a folytatást, az országhatárokon túliak sokágú „sípjára” is gondolva.

Bozók Ferenc nem csupán korosztályokban gondolkodik. Az antológia idősebb írói, *Czigány György* és *Tarbay Ede* a harmincas évek elején születtek, míg a fiatalok közül hatan a hetvenes évek végéről vagy a nyolcvanas esztendők elejéről valók, mint *Iancu*

Laura, Rózsássy Barbara, Pál Dániel Levente, Véghelyi Balázs vagy Falusi Márton. E két nemzedék között helyezhető el a szerzők többsége: tizennyolcan a negyvenes, ötvenes és hatvanas évekből származnak, s hogy a könyv költő-szerkesztőjét se felejtsem ki, maga *Bozók Ferenc* az ifjabb korosztályból való, 1973-as lévén.

Annak, hogy Kecskemét önkormányzati palotájában mutathatjuk be ezt a szép kiállítású könyvet egy másikkal együtt, abban része van annak, hogy Bozók Ferenc évekig a Kecskeméti Piarista Gimnáziumban tanított, s jó rálátást szerzett a város kulturális életére, íróira, folyóirátára, megyei könyvtárára, színházára, kiállító és hangversenytermeire, műhelyeire. A kötetben szereplő költők közül hárman Kecskeméten élnek és működnek, s mások is számosan vettek már részt a város kulturális rendezvényein. A Kecskeméti Katona József Színházban a könyvben szereplő *Zalán Tibor* színdarabját mutatták be, s a rádióban előfordult, hogy kecskeméti helyszínen is fölvették *Czigány György* jó emlékü *Ki nyer ma?* című, országjáró rádiós vetélkedő műsorát. Emellett számosan publikálnak a kecskeméti Forrás folyóiratában, többen szerepeltek a Katona József könyvtár termeiben, vagy rendhagyó irodalomórát tartottak a Kodály Iskolában – az utóbbi helyszínen szereplők közül *Iancu Laura*, *Rózsássy Barbara* jelenik meg emlékezetemben. De mindazok otthon érezhetik magukat Kecskeméten, akik felvonnak az antológiában – a könyv és ez a bemutató egyformán szól mindegyikükről.

Megemlíteném, hogy bár a *Kortársalgó* korántsem világnézeti alapon állt össze, annyit teljes joggal megengedhetett magának Bozók Ferenc, a piarista tanár- és papköltő, hogy transzcendens, divatosabb szóval szakrális vonatkozású kérdéseket is föltegyen kortársainak. Sok évtizedes lemaradást pótoltt ezzel: istenes versekről, költészetről, krisztusi minőségről, messianizmusról régen is szólhattunk a bibliás Adyt, a zsoltáros József Attilát vagy az önmagát egy korai versében krisztusarcúnak nevező Radnótit illetően – az ő műveiket nem lehetett eltitkolni. De sokáig meg kellett harcolnunk azért, hogy szóba hozzassuk Weöres Sándor, Pilinszky János, Rónay György vagy akár – ugye, ma is milyen ritkán hallunk erről – Vas István Jézus iránti vonzódását és alázatát, mely társában, a Krisztuskereszteket festő Szántó Piroskában is igen erős volt. E könyv külön erényének tartom, hogy nemcsak hívők és nemcsak katolikusok szólnak most az emberiségnek erről a kétezer évesnél is jóval régibb hajlamáról, hanem olyanok is, akik esztétikai úton, a vers titokzatos belső tartományaiban, esetleg lelkük hiányérzeteiben fedezték föl az istensejtelemmel rokon lelki rezdüléseiket, a kor fölött álló szeretet- és tisztaságigényüket. Bozók Ferenc, a könyv összeállítója tapintatosan, de következetesen szóba hozta ezt a témát, s érzem: az olvasóval együtt ő is a válaszok sokféleségének és őszinteségének örül a legjobban.

Az őszinteség persze nemcsak az istenélményre érvényes. Bozók majd' mindig az intim beszélgetés hivatottjának bizonyul, amikor költőtársait szóra bírja. Izgalmas, tömör sorstörténetek és lelki portrék bontakoznak ki a megnyilatkozók szavaiból. Hadd emeljem ki közülük a *Rapai Ágnes*-arcképet: mintha egy Mészáros Márta-film eleve-

nedne meg e költő szavai nyomán. Ez nagy szó, mert a filmművészetben alig van párja Mészáros Márta érzelmi kultúrájának. Ahelyett, hogy kitérnék most Rapai Ágnes vallomásának történeti részleteire, a riporter iránti bizalom fontosságára irányítanám a figyelmet. A művészi riport akkor lesz érdekes, ha a kérdező bizalmat ébreszt a megszólítottban. Ez a műfaj a kapcsolatteremtés magasiskolája, melyből nemcsak az derül ki, hogy a kérdéseit föltevő költőnek mi a benyomása a másíkról, hogy amaz milyen teljesítményeket hozott létre és hogyan, vagy hogy a válaszolót milyen „svádával” áldotta meg a sors (ez néha még gyanús is lehet), hanem az is, hogy milyen a jelleme, az érzésvilága, az egyénisége. Az interjúnak ez a rétege a sorok mögött húzódik meg, és az olvasó szempontjából inkább megérzés kérdése, mint pusztán információ. És nemcsak a szerénység vagy az önérzetesség, nemcsak az őszinteség vagy a talpraesettség, netán a humor vagy a részvétet keltő esendőség esik latba, hanem az is, hogy a riport kifejlődésével miként eszmél önmagára a beszélő. Mintha a jól fölített kérdésnek köszönhetően olyasmire ébredne rá sajátmagát illetően, amiről azelőtt legföljebb halvány sejtelmek voltak. Erről az elhallgatások vagy az önkéntelen meglepődések sokat elárulnak. Nem a freudi „elszólásokról” beszélek; úgy vélem, ez inkább a leleplezés területe, ami Bertha riportjaiban többször meglehetett – ő magas társadalmi gráduson helyet foglaló költőket is meglátogatott, és előfordult, hogy vezető káderei mivoltuk elé is tükröt tartott. Bozók Ferenc nem törekedett ilyesmire, mert – mint már említettem – a rokonszenv, az érdeklődés vezette őt, s nem azt nézte a másíkbán, Arannyal mondva, *mi lappang bokrának mögötte*, hanem hogy miként nyílik meg lelkének zárt kagylója. Kölcsönös jóhiszeműség jellemzi ezt a beszélgetésgyűjteményt.

A sokszínűség, amely a 26 ember poeticájából kiviláglik, a megértés, s nem az ítélkezés szándékára vall. Remekül megférnek egy könyvfedél alatt olyan alkotók, akik a régebbi idők légkörében két ép mondatot sem tudtak volna egymással váltani. A nemzeti hagyományainkon és az egyéni sorson alapuló társadalmi érzékenység, a szociális beállítottság és a protestáló magatartás költői, például Serfőző Simon, Agócs Sándor, Benke László vagy Novák Valentin egyáltalán nem mondanak ellent annak a bensőséges lelkiségnek és annak a nagyon összetett műveltségélménynek és intellektualitásnak, amely Czigány György, Payer Imre, Vörös István, az ifjú Falusi Márton vagy Véghelyi Balázs nyilatkozataiból árad. (A társadalmi érzékenység persze nem zárja ki a szerelmi, a tájírta vagy az irodalmi téma meglétét sem – ezt Petőfi országában fölöslegesen hangsúlyoznom.) Serfőző, Agócs és Benke ad hangot legmarkánsabban annak az általánosítható véleménynek, hogy a rendszerváltás után, vagy talán már az előkészítés idején valami nagyon félresiklott, és rövidesen kiáltó igazságtalanságok alakultak ki a sokaságra nézve, s a minőségi kultúra számos intézménye ma is a vesztes oldalon áll. Bozók nem erőlteti, hogy a költők társadalometikai nyilatkozatokat tegyenek, de a többség megteszi ezt magától is. Arra ügyelt a kérdező, hogy riportgyűjteménye ne alakuljon át afféle irodalmi Hyde-parkká, ahol a politikai hangzavartól elnémulnak az

énekesmadarak. Ami a költő szívét bántja, annak adjon hangot szabadon, de ne felejtkezzen meg a szavakkal előállítható szépségről, a belső sugallatról és a megrendülésről.

A stíluselvek, alkotói módszerek éppúgy egymás ellen fordíthatók voltak a múltban, mint a származás, a társadalmi osztálykülönbség, a nemzetről vallott nézetek, az ideológiai elvek – illetve a fölülről irányított, megosztó érdekek. Ebben a könyvben nemcsak hívők és nem hívők nyilatkoznak meg békés egymás mellettségben, hanem avantgárdok és modernek, realisták és szürrealisták is, és egyikük sem gyanít a másikban ellenfelet azért, mert a nemzeti hagyománykincsből vagy inkább valamely tanulással „meghódított” idegen kultúrából merít. Emlékezzünk csak Nagy Lászlóra, aki műfordítóként „darázskirálynak” nevezte magát, aki a virágpor „megrablása” közben éppúgy virágzó életet ad, mint ahogy szerez.

A sorsok és érdekek akkor is találkoznak, ha eltérő az eredetük. Kassák, a munkások tiszta szándékú hangadója, a 20. századi kreativitás költője éppúgy kirekesztett alkotó volt az ötvenes években és később, mint a „polgárinak” csúfolt humanisták vagy a „narodnyiknak” gyalázott népiek. Az absztrakt éppoly megbélyegzés volt, mint a nemzeti, vagy mint a vallásos. Ennek nincs nyoma ebben az antológiában – de azt sajnos nem merném állítani, hogy az irodalmi közéletből mindenünnen eltűnt az ilyen természetű megosztás, akárcsak a szintén rossz emlékű „népi-urbánus” vagy főváros-vidék ellentétek szitása.

Örömmel nyugtázhatom, hogy a kifejezetten modern költői és művészi ars poeticát valló *Pál Dániel Levente* vagy a módszertanában ugyancsak radikálisan újító *Szkárosi Endre* éppúgy érdeklődésre és megértésre talált az inkább hagyományos költői formákat művelő Bozók Ferencnél – s általa az olvasóknál –, mint a régi és a 20. századi klasszikusokat követő *Tarbay Ede* vagy *Fecske Csaba*. Magam is közelebb érzem magamhoz a könyv elolvasása óta a vizuális vers művelőjeként *Bíró Józsefet*, a tiszteletre méltó sorslírát művelő *Madár Jánost*, az arcképén Miskin herceg benyomását keltő, eszményeit védő és tovább kereső *Marczinka Csabát* vagy a lét abszurditásaival gyakran szembesítő *Payer Imrét*, mint annak előtte. Századszor is idézem Dosztojevszkijt: valakit ismerni már annyi, mint szeretni. Mélyebb rokonszenvünk nem futó benyomásokra, hanem az ismeretek megbízhatóságára épül. De az is igaz, hogy – ars longa, vita brevis – hosszú a művészet, rövid az élet, s az én befogadó készségemnek is megvannak a határai, szerencsére nem betonból... Az utóbb említetteknél régibb ismerője lehettem a humorra is hajlamos, Pesten és vidéken egyaránt otthonos *Csokonai Attila* költészetének, az esszében is erős Falusi Mártonnak, a hazai mélyhagyományból mélyen merítő, Tisza-menti szülőföldjéhez mindig hű Pintér Lajosnak, a sokoldalúan tehetséges Prágai Tamásnak, a műfordítónak is kitűnő, erős intellektualitását a versformálás ötleteivel kifejezni képes Vörös István vagy a sok műfajú Zalán Tibor verseinek. Ahol csak elem kerülnek verseik, elolvasom őket.

Végére hagytam egy észrevételemet, amely számomra fontos még. A gyűjteményben,

ha jócskán növelhető mértékben is, végre nyomatékkaal jelen vannak a nők. Évek óta mondogatom, hogy a nők által művelt – bár nem szükségképpen „nőies” – líra hallatlanul megerősödött az utóbbi évtizedekben, úgy, ahogy más területeken is tapasztalunk ilyesmit, ahol azelőtt csak a férfiaké volt a terep. Sokszínűbb és gazdagabb lesz így a költészet, én ebben bízom. Hosszan sorolhatnám a kiválóbbnál kiválóbb mai nőket a lírában – de most a kötetben szereplőknél maradok. Hogy *Dobozi Eszter* a kedvencem, az, remélem, nemcsak családi okokból, hanem versesztétikai és eszmei szempontból is megérthető. *Rózsássy Barbarát* nemrégiben *a legjobbba egyikeként* aposztrofáltam „összmagyar” viszonylatban, Weöres Sándor emlékéhez méltó, ihletett formaművészettért, s ezt most is vállalom. *Iancu Laura* egyénisége mostani nyilatkozatában is erősen megfogott erős lelkeségével, amely titokzatos járatokat keres verseinek a nyelv és az önismeret mélyrétegeiben. *Finy Petra* az ugyancsak rangot adó gyermekirodalomban bizonyított eddig a leglátványosabban, és *Tóth Krisztina* kiemelkedő tehetségéről, megalapozott népszerűségéről sincsen kétségem sem a gyerek-, sem a felnőtt-költészetben.

Számos észrevételem volna még a költők magán- és közérzületi megnyilvánulásairól – például arról, hogy miként szembesítettek tanítómestereikkel és költő-példaképekkel. Ismétlődően felbukkant például Ilia Mihály tanár úr neve vagy a tehetséggon-dozásban kiváló Kormos Istváné, Kárpáti Kamilé. Ez nemcsak irodalmi érzékre vall – emberség kérdése is. Különleges adottság kell hozzá, mely Nagy Lászlóban, Weöres Sándorban, Nemes Nagy Ágnesben is megvolt.

A *Kortársalgó*val egy időben egy másik könyvről is ejtenék néhány szót: az Antológia kiadónál megjelent versgyűjteményről, a *Költői Budapest – Budapest költői* című válogatásról. A *Kortársalgó* költőivel együtt szereplő Agócs Sándor, a kiadó vezetője – és a szerkesztő, Bozók Ferenc itt már saját versével is indokolja, hogy szóljak róla. Mintha bizonyítaná ez a kötet azt a fontosbbi észrevételemet, hogy Bozók Ferenc jóvoltából kez-zet nyújt egymásnak a fővárosi s a vidéki kultúra és az általa közvetített életérzés, lévén mindkettő a magyar műveltség része. A nem egészen száz oldalas könyv fődélén a pesti Duna-korzó hippikirálylány-szobrának emblematisz figurája látható.* Ha régebben a csuklyától leánykolt arcú krónikaíró, a városligeti Anonymus** volt a főváros leg-szebb köztéri szobra, akkor napjainkban ezt a bájos lánykát választom, akiben van va-lami hippikre emlékeztető, kedves csibészszég, a franciák szavával bizonyos *gaminság*. Finom arcvonásait nézve föltételezhető: egy ilyen kislányból lehet még a szomszédos Vigadó koncertjeinek kiváló muzsikusa éppúgy, mint az ugyancsak közeli egyetem *ne-ves* (nem *anonim*) „krónikása” – vagy éppen költő, olyasféle, mint a fővárostól megih-letett versek valamelyikének a szerzője.

* Márton László Kiskirálylány című alkotása. A szobor az én szememben visszaútal egy hat-hét századdal korábbi remekműre, a hasonló korú lányt ábrázoló, a Vármúzeumban őrzött Gyámkő-fejecskére.

** Ligeti Miklós műve

Dani Erzsébet

A lázadás dimenziói székelymagyar és székely–magyar kontextusban

Lőrincz György: *A szív hangjai*

A szív hangjai című regény 2012-ben látott napvilágot, a ProPrint Kiadó gondozásában. A székelyföldi író eddigi munkái túlnyomóan a történelem lencséjén keresztül elemezték a kisközösségek többnyire tragikus sorsfordulatait. Jelen esetben a témaválasztás azonban újszerű: már címében is rendhagyó. A *Pusztulás* (2004), a *Besúgó voltam, szívem* (2008), az *Isten köve* (2011) után *A szív hangjai* cím szinte meglepően könnyednek, félrevezetőnek tűnhet. Az író, a székelyudvarhelyiek „Gyurkája” a „szeretet regényé”-nek nevezi ezen írását, melyben „az anyák fájdalmát akarta megírni”.¹ És valóban: a szülő, legkivált pedig az előtérben álló anya, minden élethelyzetben felülkerekedő, soha fel nem adó szeretete, kitartása, egyáltalán az eseményeket át- meg átjáró, elsősorban az apa-anya-lánya háromszögben megképződő fájdalom keretezi a regényt. Ám az „út-keresés, az önmarcangolás, a kudarc, a miérték regénye”² is *A szív hangjai*, ahogyan azt az olvasók is megfogalmazták a könyv székelyudvarhelyi könyvbemutatóján.

Gordon Mária Réka és lánya, Hanga története mintha egy napjainkban játszódó, bárkivel előfordulható esemény-sorozat lenne csupán, szülő-gyermek – közelebbről: anya-lánya – kapcsolatot bogozgató írás. Látszólag. Ugyanis ez a kapcsolatrendszer szélesebb társadalmi kontextusban jelenik meg, és végső soron ez is „pusztulás-kép”-et hordoz magában, mint amilyet az írótól megszoktunk, szinte elvárunk.

És az interperszonális dráma itt is történelmi gyökerű. A talaj, melyből a gyökerek táplálkoznak: a falusi kisközösségtől eltávolodó, urbanizálódó ember; a romániai szocializmusban liberalizálódó-fellazuló hagyományos székelymagyar értékrend; a gyermekét magyarnak nevelő magyartanár azzal kapcsolatos kálváriája, ami, paradox módon, zűrzavaros bonyodalommá válik számára a regényben: székelymagyar, magyarországi magyar, az anyaország („az odakint”) varázsa a határontúli számára, majd a csalódást jelentő drasztikus valóság (decemberi szavazás, a budapesti alvilág) és így tovább. Ahogyan ezek a „más világ”-ok minduntalan belépnek (sokszor inkább benyomulnak) a regényfigurák életébe, abban diagnózis-regénnyé válik *A szív hangjai* – az Erdély és Magyarország közötti szabad mozgást, a globalizációt, a szabad szellemű nevelést el-

¹ Lázár Emese: Aki megírta a szeretet könyvét. <http://uh.ro/kultura/irodalom/11116-aki-megirta-a-szeretet-konyvet> [2014.09.09]

² Uo.

hozó időben mozgó láttelel. Ami a teret illeti, a főszereplő Mára Réka meghatározóan két fizikai térben mozog, ezeket váltogatva: Erdélyben és Magyarországon. Mígnem a történet Budapesten ereszti el őt a regény végén, nyitva hagyva a kérdést, hogy van-e számára visszaút régi életébe – értsd: a lányához, a férjéhez, a régi értékrendhez, Székelyföldre (a válasz alighanem: aligha). *Ettől* kötőjeles székely-magyar a székelymagyar asszony (és lányának) története.

A *szív hangjai* két kulcsfigurája közül az anya, Gordon Mária Réka az, aki az olvasó szeme előtt tőpreng, szenved, cselekszik; míg ennek a keresésregénynek a tárgya a család szeme előtt eltűnt Csenge Hanga (mesterien megválasztott név) a virtuális térbe menekül, kizárólag technikai eszközökkel kommunikáló új-generációs figura,³ akiről mindig csak közvetve, az anyja emlékein és gondolatain keresztül hallunk.

Lőrincz többi regényének kulcsfiguráiból kiindulva (pl. a *Pusztulás* Köblös Orsolyája, akit Pomogáts Béla egyenesen Németh László „márványból faragott asszonyhősei”-hez hasonlít), az olvasó mintha egy Köblös-figurát vélne felfedezni ebben a könyvben is. Köblös Orsolyához képest azonban Gordon Mária Réka szürke, a kiegészítés szélén álló, megkeseredett asszony, aki kétségbeesetten (de kemény kitartással) keresi az egyetlen, aki fontos az életében. Mert életének egyetlen célja az anyaság volt; míg Köblös Orsolya, ezen túlmenően, nemzetben is gondolkodott.

A Köblös-fajsúlyú egyéniséggel szemben ő apró mozzanatok mozaikdarabkáiból rakja össze magát. De szépen, lassan, igenis összerakja, megmutatva erejét. Megjelenik tehát benne is a lőrinczi asszonyfigura. Míg aztán fokozatosan ki nem derül, hogy igazi ereje az egy tömbből valónak van (amilyen Köblös Orsolya), az apró cserepek sorsa viszont a darabokra hullás lehet. Elsősorban interperszonális, és kommunikációs kudarcok miatt. De ezek mélyén is ott munkál az, amiről szintén szól a regény, hogy a hegemonikus román kultúrával szembeni identitásvédelemre berendezkedett habitus nincs felvértezve olyan identitásstratégiákkal,⁴ melyek a Magyarországgal való szembesülés problémáihoz kellene az Erdélyből érkezőnek. Gordon Mária Réka végképp nincs, mert a regény végére őt már csak a gépiesen hajtogatott, mindig végigmondott, háromelemű neve tartja össze.

A történet szálai egyetlen körülmény körül fonódnak: a székely kisvárosban maradt anya kétségbeesetten keresi Magyarországon eltűnt lányát, aki tudatosan menekül anyja és az otthoni világ elől. Az olvasó számára lassan áll össze a kép (az író változó idősíkokkal dolgozik): a frissen diplomázott székelymagyar lány az egyetem elvégzése után úgy dönt, hogy az anyaországban próbál szerencsét. Döntését lázadás motiválja: „Hanga irántuk való simulékony engedelmessége sem volt egyéb, mint örökös, vissza-

³ „A kommunikáció csődjé a kommunikáció világában” – fogalmaz Szakács István Péter a könyvről írt recenzióban. In: <http://www.barkaonline.hu/olvasonaplo/2987-a-sziv-hangjai> [2014.11.26.]

⁴ Pécsi Györgyi irodalomtörténész is *A megroppant identitás regénye: A szív hangjai* címmel írt recenziót a könyvről a *Kortárs* 2013/7-es számában.

fogott lázadás. Tekintélyfélelem.” (Lőrincz 2012: 10) Tiltakozik a szülők nevelési módszerei ellen (és ez természetes egy kamasz esetében), ki akar törni a családból, önálló életre vágyik. Csakhogy Hanga erre még nincs felkészülve, sem lélekben, sem identitástudatát tekintve: az otthontól és a szülőföldtől is távol, a kétszeresen *más* világ(ok) – Magyarország és ott is az alvilág – nyomása alatt utat téveszt, kicsúszik a lába alól az a talaj. Ebben az eseménysorban sok erdélyi fiatal ’89 utáni, két haza közötti gyökértelenné válásának jelensége villan fel. A fiatal erdélyi nekivág, abban a hiszemben, hogy a magyar főváros az ő szellemi-kulturális-nemzeti központja is; az ország háza az ő országháza is. Fellázad a „porfészek” ellen, de nincs „beoltva” az anyaországi nyelvi-kulturális közösség kizáró-megtagadó reakciói ellen. A gyökereit eltépő Hangának a határ-átjárhatóság történelmi pillanata lehetőséget kínál, ám a „határtalanság” vákuumába kerül, és a hangnak, bizony, nincs nehézkedése: a nagy hangon lázadó lány súlytalanná válik, felkapja és elfújja a szél.

Lőrincz nem árulja el, valójában mi történik a lánnyal. Az anya önmarcangolásán keresztül összeáll, de sohasem állítódik észre a kép: a szülők megpróbálhatják elképzelni, mi történik; sejtéseik vannak; ok-okozati összefüggéseket keresnek; igyekeznek következtetésekre jutni lányuk hollétét és sorsát illetően. A virtuális világba visszavonuló Hanga elnémuló hanggá válik, minden közeledési kísérletet visszaver, vádaskodik, számon kér, elrontott életéért a szüleit vonja felelősségre: „Gyűlöllek titeket, mert szeretni akartatok, s nem hagytátok, hogy az legyek, aki! A szeretetetekkel megfojtottátok az én születő éneket!” (35). Az igazi harc színtere itt a lelkekben van, és a fegyverként forgatott vádak és riposztok sorjázásában minden évrre és még annak az ellenkezőjére is van válasz – mintha, az ellehetetlenített összhang és az interperszonális eldurvulás, a mindent szétszálazó érv-háború abszurditáig hajtott pszichológiája is lenne a regény.

A székelymagyar lány nem tudja, milyen veszélyes útra lép, amikor az anyaországba „menekül”. Mint említettem, nincs felkészülve (mert nem is lehet) arra a világra, amelybe érkezik. Kettős szorításban találja magát. Egyrészt, magyar nemzeti identitása új dimenziókba lép át, újra kellene fogalmaznia önmagát: ezúttal nem a többségi nemzet másságával, hanem saját nemzete többségéhez viszonyítva. Szembesül azzal, hogy sok anyaországi magyar gyanakvással fogadja, vagy nem is fogadja be a határon túli magyar másságát. Vagyis megtapasztalja azt, ami sokak élménye volt azokban az években. Mert *A szív hangjai* ennek társadalomlélektani reprezentációja is.

Az „odakint” magyarjainak mássága még jobban megzavarja Hangát. Nem beszélve a decemberi népszavazás eredményéről, mely magyar nemzeti öntudatára mér csapást. „Erdélyisége” leértékelődését tapasztalja: „egyébként itt sem könnyű magyarnak lenni, csak te nem értenéd ezt! Egész életetekben hitegettetek, a magyarságomról beszéltetek, s lám! Ha látnátok, hogy néznek ránk!” (24) – írja haza szüleinek. Ez tovább szítja tehát benne a lázadást, olyannyira, hogy szinte vérlázítóan beletapos szülei magyarságába is: „De az is lehet, hogy hazamegyek, s hozzámegek egy románhoz! S akkor sírhat apám!

Táncolhatja a órát!” (24). Hogy *az* mit jelent, ha *ez* hangzik el egy gyermek szájából egy *székely* családban, azt viszont a magyarországi magyar nem tudhatja; csak az érezheti meg benne a halálos tördöfés-jelleget, aki Székelyföldön szocializálódott.

Lőrincz arra is figyelmeztet, hogy a Hanga-féle kalandra vállalkozó a globalizált világ másságára sincs felkészülve (a szubkultúrák, a devianciák, az antiszociális viselkedésformák meg a droghasználat változataira és a társadalmi olló szétnyílására): a székely kisvárosi zárt, konzervatív, védelmet biztosító közegből a magyar fővárosba szakadt lányt azonnal beszippanlja a nagyvárosi alvilág. A Hanga-féle lázadó fiatal tökéletes préda ennek a világnak a számára. Így eshet meg az, hogy az otthoni (erdélyi) lázadás („meddig szélesíthetem a saját határaitam?”; „A mámort kerestük az életünk szürkésege ellen, álmodni akartunk, hisz józan fejfel nem voltak még álmaink se, és elkezdtek hajszolni az élvezeteket.” 36) csak megannyi előjele a tragikus vereségnek, melynek bekövetkezését a szülők nem tartóztathatják fel: Hanga eltűnik a nagyvárosi alvilág forgatagában.

Nem csoda hát, ha a fizikai kereső-utazásokkal párhuzamosan más értelemben is keresésgényt ír Lőrincz, mely a hol-rontottuk-el kérdése körüli felelősségtologató vergődésről is szól. A vergődésben szándék- és eredményetika ütközik, interperszonális külön drámák zajlanak, a tágabb család generációs feszültségei kerülnek felszínre, ahogyan az emberi együttélés egyetemes nagy kérdései is felvetődnek. De mindez az adott történelmi pillanat konkrét viszonyaitól meghatározottan. Például a liberális nevelés kontextusában. Mert hiszen a determináló történelmi pillanat (mely ’89 utáni, az addig vezető évtizedek háttérével) újraindítja a lőrinczi hitvallást: a sarkából kifordult világban a hagyományos értékrendszer, a konzervatív nevelés, a hit, a vallás, a nemzeti múlt ismerete, az identitás szilárdsága jelentheti a kapaszkodót. „Átvillant rajta [Mária Rékán], vajon az ő szülei miért voltak sikeresek? Mert évszázados kijegecesedett szokások határozták meg a nevelési módszereiket? Helye volt az életükben a »nem«-nek éppúgy, mint az »igen«-nek. A büntetésnek és a jutalmazásnak is. Elkülönült már az első pillanatban a jó és a rossz?” (76-77) Lőrincz nem didaktikus, nem tart erkölcsi prédikációt; a kérdések ott maradnak a levegőben, hogy az olvasó maga válaszolhasson. De az idézet harmadik és negyedik mondata nem véletlenül áll kijelentő módon.

A csalókan egyszerű és közvetlen nyelvezetű regény gondolati összetettségének újabb bizonyítéka, eddig nem említett témahálója bukkan itt felszínre: *A szív hangjai* a határok könyve is, a határkérdés dramatizált boncolgatása, számos értelemben: az erdélyi többségi/kisebbségi határoké, kisközösség/nagyközösség határaié, országhatároké (Erdély és Magyarország), generációké, családon belüli interperszonális határoké. Úgyis szintén a határ/korlát-oldozgató liberális nevelésé, el egészen a cselekvési szabadság és a minden irányú mindenki/akárki iránti felelősség határáig. A regénydiszkurzus egyik vezérlő gondolata így fogalmazódik meg: „Hol a határ? Hol van a jó és okos döntések határa?” (77) A történetvilág lefelé futó spiráljában küszködő figurák – és a felületes

olvasó – számára a regény végén sincsenek *közvetlen* válaszok. Annyi történik, hogy a kérdések múlt időbe tevődnek: hol *lett volna* a határ, a jó és okos döntések határa?

Közvetett válaszok viszont vannak, ha figyelünk. Mert Mária Réka számára is van. Ez a magyartanár nő a romániai szocializmusban hitét veszítette, ezért nincs mibe kapaszkodnia az embert próbáló válságban: „A templom, s maga a vallás nem képezte életének részét, ahogy az isteni kegyelemben sem hitt. Mindebben talán szerepet játszott a kor is, amelyben felnőtt, éppúgy, mint az, hogy hétéves koráig tanyán élt, ahol nem volt templom, és ahol nem volt pap sem” (89). Egy temetésen nyílik meg a lehetőség arra, hogy visszataláljon hitéhez. Lőrincz szépen fogalmazásában: „nagyon tudott temetni ez a százados gyászokban érett közösség.” (90) Ebből viszont azonnal következik a kérdés: és Hanga, akinek nem is volt hite, hogy legyen mihez visszatalálnia?

Az is határ-szimbolikus, hogy Gordon Mária Réka kanosszajárása a székely kisváros és Budapest közötti ingázás formáját ölti. Budapest, a magyarság székesfővárosa „szent” szimbólum a határon túli magyar számára. A regény jelenében most már a székelymagyar is könnyen eléri a fővárost, többé már nem pusztá vágyálom ez. Gordon Mária Rékában azért mégis ott van generációjának alázatos „rácsodálkozása” a fővárosra: „Amikor először pillantotta meg a várból a Dunát, a hidakat, az Országházat, valahogy az első érzése az volt, az övé is mindaz, amit lát, s nem élt hiába. És soha többé, bárhol is járt a világban, nem tért vissza ez az érzés, amely a tulajdonlás érzését is nyújtotta, s amely megfosztott magyarságának aranyveretét adta” (68).

És ez a város vette el a lányát. De nem csak a város *másik* arca (az aluljárók, az alvilág) döbbsenti meg a székely kisvárosi anyát, hanem az is, amit a sokat látott, az anyaországban munkát vállaló férfi fogalmaz meg a Pestre tartó autóbuszban a lelkes erdélyi fiatalokról: „Olyan vidámak, mintha tárt karokkal várnák őket! Itthon, ha hazajönnek, két-három napig megjátsszák a nagymenőt, aztán irány vissza, Pestre! Pesten pedig bejárónők, vagy elárusítók lesznek a nők, segédmunkások a férfiak! Ha! Mert olyan munkát is elvállalnak, amit idehaza tiltana a büszkeségük... Persze, jó lesz egyeseknek az aluljáró is. Vagy a Rákóczi tér!” (178).

Lőrincz mintha arra figyelmeztetne, hogy a Székelyföldről időről-időre elinduló gazdasági elvándorlási hullám ez is. A fiatalság arra kényszerül, hogy az otthonától távol keressen munkát. Évtizedekkel korábban a szintén székely származású Ignác Rózsát is komolyan foglalkoztatta a kérdés, például a *Keleti magyarok nyomában* című regényében. Akkor is székely fiatalok tűntek el nyomtalanul idegen nagyvárosok forgatagában. Szolgálni, inaskodni, várost és csatornát építeni mentek. Akkor (a múlt század első évtizedeiben) Bukarest szívta el a székely fiatalságot. A 21. század átjárhatóbb határaival Budapest (is) ezt teszi. A képlet ugyanaz: elvándorlás. Az eredmény más: a Bukarestbe vándorolt székelymagyar előbb-utóbb asszimilálódott, a Budapesten szerencsét próbáló ember magyarsága azonban – ha biztonságosan közlekedik az identitáshatárok útvesztőjében – megmarad, legfeljebb átváltozáson megy át. Gordon Mária Rékának

nem kell Ignácot olvasnia ahhoz, hogy lássa a kapcsolatot. Saját gyermekkori emlékei vannak arról, ahogy „a felnőttek beszélgettek, hosszú téli estéken, a Bukarestben »szolgáló« lányokról: »Itt is az lenne a feladat? Itt is csak arra használnak minket? Arravalók vagyunk?» (179).

A lázadás-téma pedig önmagában is többet jelent Hanga lázadásánál, a lázadó lány eltűnésénél, keresésénél. Ennél több szálon szervezi a regényt: más szereplőkben, apró történetek hálójában, háttéreseményekben. A legtalányosabban az anyában, aki maga is renegát, vagyis, mondhatni, lázadó; akiben felpuhult a hagyományos, kemény értékrend, és lazább értékszemlélettel rendelkezik.

A talányok talánya mégis a regényvégi meglepetés, mely mindent felülír, ami Gordon Mária Rékáról kialakult az olvasóban. Annak provokatív és megválaszolatlan rejtélye (lezáratlan, úgynevezett „nyitott mű” marad *A szív hangjai*), hogy az anya végül egy alvilági figura karjaiba veti magát.⁵ Hanga győzött volna abban az értelemben, hogy a végsőkéig frusztrált anya *lázasága* lenne ez? Vagy a szexuálisan olyannyira frusztrált feleségben dőlnek le a gátak és ettől a *határátlépés*? Vagy a reményvesztettség ugrik itt az erkölcsi nihilbe (ahogy ezt a lépést korábbi józan énjével értékelné), mert eluralkodott a káosz, nincs válasz, nincs kiút, nincs remény – a káosz a lebegő Hangák után magával rántja az anyaorszlán Réka-anyákat is? Akkor pedig – bármelyik előbbi változat révén, avagy valamennyiben, együttesen – ott volna a regényben végig a történet lehetséges végkifejlete, és a mű korántsem lezáratlan? Nemcsak a szerencsét próbáló „próbamagyar” jár pórul, hanem a (minden értelmű) határnélküliség „új világa” jött el, hogy egész generációkat kódoljon át?

Lőrincz György az anyát akarta megírni. Mint látjuk, sikerült neki. Nem szokása megkerülni a felelősen gondolkodó székelymagyar értelmiségit foglalkoztató kérdéseket. Mint látjuk, most sem tette. Olykor-olykor mintha esszéizálón szólna ki a regényből? Jól teszi. Rászorulnak az intelemre azok (a szükséges határookra is fittyet hányók, az elvándorlók, a székelymagyar vonatkozásban naiv székelymagyarok, és az ő naivitásukat aljas módon kihasználó anyaországbeli magyarok), akiknek *A szív hangjai* szól. Az itt megszólaló-elnémuló-kommunikáló vagy arra képtelen szív hangjaiból az is meghall valamit, aki annyira sekélyes, hogy lektűr-szinten olvassa a regényt. Mert azt is megteheti, így is élvezni fogja—de a mű gondolatisága alól az ilyen olvasó sem vonhatja ki magát teljesen. Lőrincz Györgynél ez nincs megengedve.

(ProPrint Kiadó, Csíkszereda, 2012)

⁵ Borcsa János *Lőrincz György tükröt tart* c. recenziójában ezt a mozzanatot így kommentálja: „a szív hangjait nem könnyű az értelem nyelvére átültetni...” http://www.3szek.ro/load/cikk/56677/lorincz_gyorgy_tukrot_tart [2014.10.25.]

Antal Attila

A magasabb szellemi-erkölcsi minőségért

Ködöböcz Gábor: Szépen magyarul, szépen emberül

Hans-Georg Gadamer szerint a modern korban a művészet elvesztette szakrális karakterét, véleményét azonban árnyalja olyan kijelentéseivel, mint: „Egyedül a mítosz adhatja meg egy kultúra jellegét”, vagy: „A múzsák anyja Mnemoszüné marad. A múlt jelenvalósága a szellem lényegéhez tartozik”. A profán és a vallásos létérzékelés viszonyáról szólva Mircea Eliade pedig a következőket mondja: „A vallásos élmények emléke ott van a ma emberében is (...). Valójában nincs teljesen profán létezés. A profán élet mellett döntő embernek, bármennyire deszakralizálja is a világot, sohasem sikerül teljesen megszabadulnia a vallásos viselkedéstől”.

Új kötetének tanúsága szerint Ködöböcz Gábor is úgy látja, hogy a szakralitás nem veszett ki teljesen a szó művészetéből, tanulmányaiban, esszéiben, kritikáiban vissza-visszatérő szempont az, hogy a metafizikai érzékenység milyen mértékben jellemzi a tárgyalt alkotást, pályaszakaszt, életművet, de különös érdeklődéssel figyel a szakrális és a profán együttes felmutatására, ütköztetésére, a földre néző szem s az égre tekintő lélek benyomásait egyként rögzítő művekre. E szempontok eddigi könyveiben is érvényesültek, ám a *Szépen magyarul, szépen emberül* című – sorrendben immár az ötödik – gyűjteményben szerepük, jelentőségük megnőtt.

Értelmezéseiben ugyancsak gyakran szentel figyelmet az irodalomtörténész szerző az esztétikum és az etikum egymást átható sugárzásának. (Miként korábban is, így ebben a tekintetben nincs jelentős változás az eddigi életműhöz képest.) Meggyőződése, hogy az irodalmi alkotások értékét nem csökkenti, hanem éppen hogy növeli, ha megvalósul bennük az erkölcs és az esztétikum magasrendű egysége. (Nota bene: Heidegger a műalkotást az igazság működésbe lépéseként értelmezte, s fontosnak tartotta annak „érzéki-erkölcsi” egységét!)

Ezek az egész kötetet átható szemléleti sajátságok a Nagy Gáspár költészetét elemző kiváló tanulmányokban, a Kiss Benedek bordalait bemutató friss, szellemes írásban és *A vezér nélküli felkelés*. Németh László: *A magyar forradalomról* című értekezésben – mely egyben igen árnyalt Nagy Imre-portré is – mutatkoznak meg a legélesebben.

Ködöböcz Gábor nem hiszi, hogy a közösségi érdekeltségű alkotások ideje lejárt, hogy a közösségi elkötelezettség teherterele, értékcsökkentő tényezője lenne az irodalomnak. Alábbi sorai, melyekben Serfőző Simon írásművészetét értékeli, akár saját irodalomeszménye tömör összegzéseként is felfoghatók: „... a bágyadt

posztmodern amnézia korában is létezik olyan esztétikai magatartás, amely úgy tesz eleget a korszerűség és kommunikációképesség követelményeinek, hogy közben látni, érezni, gondolkodni, egyszóval: élni segít”. A *Szépen magyarul, szépen emberül* szerzője ugyanakkor nyitott más beszédmódok, irodalomfelfogások felé, amit szépen példáz a két nevezetes Weöres-költeményről (*De profundis; Háromrészes ének*) készített elemzése, mely könyvének egyik legszellemdeusabb írása, valamint a *Súlyok és hangsúlyok* című tanulmánygyűjteményt s a *Pályatükrök* címmel napvilágot látott portrékötetet elemző áttekintése. A könyvek bemutatását például ezekkel a szavakkal kezdi: „A különféle nyelvi és poétikai felfogások, eltérő ízlés- és fejlődésirányok közötti párbeszéd öröndetes példája a közelmúlt két igen figyelemreméltó kötete...”. Itt jegyezném meg, hogy a szerző nyitott a szó általánosabb értelmét tekintve is. Nem csupán könyvének címe s az egyik írásában egyetértően idézett Tamási Áron-gondolat („Aki embernek hitvány, az magyarnak is alkalmatlan”) utal erre, hanem világirodalmi tájékozottsága s a távoli kultúrák iránti érdeklődése (lásd: a weöresi költői világképről szóló részletek, hivatkozások Hamvas Bélára, utalás a szufi misztikus költészetre, megjegyzések a zenbuddhizmus és a haiku kapcsolatáról). Erről az általános értékkutató figyelemről az embernek óhatatlanul eszébe jut Vörösmarty *Pázmán* című epigrammájának nevezetes utolsó sora: „Legszentebb vallás a haza s emberiség”.

Ködöböcz Gábor elemzései széles horizontúak, filozófiai mélységűek. Kritikái, legyen szó klasszikusról vagy kevésbé ismert alkotóról, mindig az addigi teljesítménynek (és fogadtatásának) az ismeretén alapulnak. Az utóbbi kapcsán nem felejtí Jauss figyelmeztetését, mely szerint a művek jelentésében a korábbi értelmezések is benne foglaltatnak. Írásai többségét erőteljes líraiság hatja át, ám a tudós rendteremtő szándéka még ezekben az opusokban is ott munkál. Bármilyen műről beszél például, mindig pontosan megnevezi a műfaját. A következő lista összeállításához elég volt két percig lapozgatnom a könyvben: lírai glossza, köszöntővers, lírai napló, portrévers, poéma, lírai nekrológ, hosszú vers, dokumentumriport, riportnovella, balladisztikus krónika, bordal, borhymnus, sorsregény, tudatregény, életkép, lírai szociográfia, haiku, trapézvers, körömvér. Az említett szerzői tulajdonságokhoz, attitűdhöz igen sok köze van a debreceni iskola hagyományainak, melyeket Ködöböcz Gábor tudatosan vállal, miként az a Görömbei András és Bertha Zoltán munkásságát méltató írásaiból is kiderül.

Különös erénye a tanulmányok, kritikák szerzőjének, hogy kiválóan idéz, egy-egy rövid verssel, versrészlettel képes a költői világ egészének karakterét megéreztetni. Íme néhány példa: „az üldözött/ kéri az üldözött/ ha már levágta lábát/ adja vissza a cipőfűzőt” (Pataki István: *a nemzeti minimumról*); „Olyan nehéz szótlanul szólni hozzád,/ megcsonkolt, kivérzett, hazátlan ország:/ mert néma vagy, és néma vagyok én is,/ e némaság hiába serkedt vér-íz.” (Oláh János: *Olyan nehéz...*);

„Csonka mennyország./ Csótányok marakodnak/ a turul szíven” (Vitéz Ferenc: *Június 4.*).

Ködöböcz Gábor új könyve az eddigi életmű szerves folytatása, annak gazdagodását, kiteljesedését jelzi. Miként a korábbi köteteit, ezt is jóleső érzéssel olvastam, mert határozott, vállalt világ- és irodalomszemléletet tükröz, s ez üdítően hat mai kaméleonkodó, mismásoló, „így is nézhetjük, úgy is nézhetjük” világunkban. Mert szerzője megbecsüli a sokféleséget, de alapos szakmai felkészültsége révén különbséget tud tenni hiteles és hiteltelen, értékes és értéktelen között. Amikor annyi talmi ragyogású „mű”, oly sok – különböző érdekcsoportok által sztárolt – izgága „művész” sekélyesíti szellemi kultúránkat, fontos az értékmentő, értékelmutató magatartás. Ködöböcz Gábor új nézőpontokból segít rácsodálkoznunk a jelen s a közelmúlt jelentősnek elismert alkotásaira (Mikes és Gárdonyi kapcsán néhány régebbire is), ugyanakkor rávilágít az árnyékba szorult (szorított) értékekre. Ha adunk magunkra, kultúránkra, akkor írástudói felelősségre, őszinteségre, világos beszédre van szükség. Ezen a téren se engedhetünk a ’48-ból. És az ’56-ból sem. Ködöböcz Gábor nem enged. Szerintem igaza van.

(*Magyar Napló Kiadó, Írott Szó Alapítvány, Budapest, 2014*)

Szoviár János

A virtuális valósága – avagy a virtuális valóság-e?

Sz. Tóth Gyula nyolcadik Tanári noteszéről

Sz. Tóth Gyula rendkívül sokoldalú, figyelemre méltó, valódi egyéniség: igazi intellektuál, pedagógus, tanár-író, kiváló, szuggesztív előadó. Személyiségéről, gondolatairól, világáról először *Tanári noteszei* alapján formáltam képet, majd személyes és kellemes, üdítő találkozásunk – egy érdekes és pedagógiai-módszertani szempontból színes előadás, rendhagyó irodalomóra az Egri Dobó István Gimnáziumban – megerősített abban, hogy sokoldalúsága, tájékozottsága, embersége és emberisége egyedülálló a XXI. században. A gyermek-, valamint a tudás- és az erkölcsközpontú tanítási módszerek elkötelezettje, híve és apostola ő.

Naplóbejegyzéseiből, könyvvé összeállított *Tanári noteszeiből* egy sajátos, irigylésre méltó írói-gondolkodói világ nyílik ki előttünk.

A napló – mint prózai, irodalmi műfaj – naponként vagy meghatározott időközökben készített magánjellegű feljegyzések, gondolatok, felvetések sorozata, mely a naplóírónak a lejegyzett, rögzített eseményekhez, történésekhez, gondolatokhoz emocionális viszonyulását is tükrözi, így hitelesítve a leírtakat. A notesszá váló naplóban azonban mindezek megszerkesztett irodalmi alkotássá válnak. Ugyanis Sz. Tóth Gyula naplóbejegyzései túlmutatnak önmagukon. Azontúl, hogy az önéletrírás, az önreflektálás eszköze a napló, a kötet közéletírásként is felfogható, hiszen az önelemző, én-központú feljegyzések kiegészülnek a külvilágról nyújtott részletes feljegyzésekkel. Csodálatosan kirajzolódik a szerző világról alkotott értelmiségi véleménye, a kultúra iránti rajongása, a társadalmi események keltette érzékenysége, a nyelvért érzett felelőssége, a pedagógia munkásságából és életkorából fakadó bölcsessége.

A *Tanári notesz* egyik legnagyobb erénye az olvasmányossága, megragadó, könnyed stílusa. Bárhol is üti föl az ember – például egy számára fontos dátumnál –, azt veszi észre, hogy magával ragadják a leírtak. Csak olvas és lapoz egészen addig, míg a kötet végére nem ér. Hiszen olvasóként is reagálunk a leírt, megjelenített eseményekre, s érdekes időutazásnak lehetünk részesei és tanúi azáltal, hogy a szerző nézőpontján, látásmódján, tükröztetett gondolatain keresztül idézzük, idézhetjük föl az elmúlt év, a megélt hónapok történéseit, társadalmi és kulturális eseményeit.

A *Tanári notesz* megkapó és érdekes olvasmány, mert Sz. Tóth Gyula pontosan úgy ír, ahogy mi, értelmiségiek általában gondolkodunk, s ahogyan talán mi is megfogalmaznánk vagy megfogalmazzuk – más fórumokon – gondolatainkat

egymás között. Hiszen a kötet másik nagy erénye a közvetlenség. A szerzőtől távol áll a lekezelő, „*Gyűlöllek: távol légy, alacsony tömeg!*” magatartás.

Éppen ezért a bejegyzések nem öncélúak, nem önös érdekeket szolgálnak. Mindannyiunknak és mindannyiunkról szólnak, hisz mi is azt a világot éljük és látjuk, melyet a szerző tár elénk: minket is érint a hétköznapiak olykor kicsinyes, máskor örömteli magyar valósága, az Európai Unió és hazánk valós vagy vélt konfliktusokkal teli viszonya, a mindennapok gondja és minden vidámsága, a barátok és a család életető szeretete.

A naplórészleteket olvasva újra átélhetjük azt, amit egyszer az objektív időben már megtapasztaltunk: reményeket, vágyálmokat, terveket, tényeket s a bekövetkezett valóságot.

Miközben múltunk egy részét éljük újra, s végigkövetjük a szerző által feltárt, kivetített 2013. évet, olyan alapvető emberi értékekkel szembesülünk, melyek – sajnos – mára kiveszőfélben vannak társadalmunkban. Sz. Tóth Gyula hisz az emberben, a kultúrában, az emberek kulturális kapcsolataiban, a barátságban. A noteszban megemlített nevek, barátok és ismerősök alapján az író egész országra, Európára kiterjedő baráti és kulturális kapcsolatrendszerre látszik kirajzolódni.

Sz. Tóth Gyula célja nem a titkok feltárása, nem az igazság feltétel nélküli hirdetése. Tanári jegyzetei a világra való igaz, objektív értelmiségi reflektálásként aposztrofálhatók. Mindezt azonban úgy viszi végbe, hogy saját életébe is bepillantást enged – szerényen, baráttan és kifinomult, intelligens módon.

Sz. Tóth Gyula írói termékenysége, jó értelemben vett íráskényszere lenyűgöző: hatalmas lendülettel, odaadással, rálátással és hozzáértéssel, lelkesedéssel és helytálló kritikai éllel, pontosan, a szubjektív és objektív elemeket arányban tartva ragadja meg és mutatja be az eseményeket. Előtte nincs kivétel. Mindent említésre méltónak talál arra, hogy kötetében – egy-két gondolat vagy bejegyzés, bekezdés erejéig – szerepeljen. Így nem kerül el a figyelmét a honi és az európai politikai élet alakulása, a köz- és kulturális élet egyetlen rezdülése sem, de ugyanígy helyet kap a magánélet (unokáival való kapcsolata, édesanyja betegsége és halála) vagy a sokat bírált s egyre kilátástalanabb helyzetbe kerülő magyar labdarúgás s a honi sportriporterek nyelvi-kommunikációs felkészületlensége is.

Leginkább azonban a magyar közállapotok érdeklik: a szerző Magyarország morális válságán, az emberi kapcsolatok felszínességén és kiüresedésén kesereg. A jegyzetek között állandó, időről időre, lapról lapra újra megjelenő alaptémákkal, témakörökkel is találkozhatunk: ilyen például a *Tizenkét legszebb vers* programja, Fűzfa Balázs alakja és tevékenysége, a könyvbemutatók és az író-olvasó találkozók hangulatának visszaadása és értékelése, a közoktatási kérdések értő véleményezése, a francia ismerősök támogató barátságának illusztrálása, a tömegkommunikáció szerepének, előnyeinek és hátrányainak vizsgálata, a Széchenyi fürdő „napi

filozófusainak” és vízhőmérsékletének elemzése vagy a bükfürdői és a zuglói világ bemutatása.

Sz. Tóth Gyula idén már nyolcadik alkalommal megjelenő – 2008-tól publikálja évente *Tanári notesz* címen köteteit – naplószerűen vezetett, dátumozott jegyzetei műfaji szempontból is érdekesek, igazi irodalmi csemegét nyújtanak. Amellett, hogy az egész ország, sőt Európa reális képét, kórképét és körképét vázolja föl Magyarország – Franciaország – Luxemburg – Belgium viszonylatában, életképekkel, ironikus hangvételbe hajló glosszákkal, mértani pontosságú kritikai elemzésekkel, impresszionista hangulatábrázolással, szociográfiai hitelességgel megírt társadalomrajzzal színesíti, helyenként irigylésre méltó nyelvi humorral egészíti ki a napló műfaját.

S bár az írások a jegyzetíró nézőpontjából mutatnak rá a hétköznapiak, a világ történéseire, mindannyiunk számára olvasmányos, élvezetes stílusú, gondolatokban és fölvetésekben gazdag könyv, olvasásra és figyelemre méltó alkotás Sz. Tóth Gyula *Tanári noteszének* nyolcadik kötete is.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2014)

Lukáts János

Gyökérkezelés

Boglár foga fáj, vasárnap különösen nyomorult dolog a fogfájás, irány a klinika, ilyenkor ott van ügyelet. Boglár az arcára tapasztotta tenyerét, és mélyet, keserveset sóhajtott. Lőrinc terelte végig a fél városon mártíromságát példásan viselő tizenkét éves gyermekét.

A klinikán kevesen voltak, vasárnap mintha kevés embernek fájna a foga. Leültek a padra, vigyázva, hogy minél kisebb zajt üssenek. Fehér köpenyes doktornő közeledett a folyosón, barna haja volt, léptei ütemesen kopogtak. Lőrinc lába földbe gyökerezett. A doktornő mintha az idők mélyéről lépett volna a kórház folyosójára. Az idők mélyéről, és az ő emlékezete távolából, maga mögött hagyva két vagy három évtizedet. Laura – döbrent bele a név Lőrincbe, tizenhat éves korában látta utoljára, most pedig... most pedig már az ő Boglárja is tizenkettő. Tizenkettő múlt.

Laura doktornőn nem fogott az idő, kész ember – nagylány – volt tizennyolc évesen is, ma – igen – negyvenhez lehet közel. De ugyanaz a Laura volt, megközelíthetetlen és elfelejthetetlen. Lőrinc felállt a padról tétován, a térde reszketett, a tenyere nyirkosodni kezdett. Oda kellett mennie a doktornőhöz. A tánciskola, igen, a belvárosi tánciskola jutott eszébe, a csetlő-botló diákpárok. A huzakodó, idétlen fiúk és a vonakodó, elfogódott lányok. Meg a mű-könnyedek, akik orosz-lánkörmeiket akkor kezdték próbálgatni a kamaszkorú férfinépen. Laura fejfel alacsonyabb volt Lőrincnél, de mintha a csillagvilág távolában élt volna, két évvel volt idősebb, mint ő. Mint ők, hiszen a fiúk egy osztályból való falka voltak: Lőrinc, Gábor, Miki, ki is még?

A doktornő léptei változatlan ütemben kopogtak, tekintete maga elé, vagy inkább a folyosó neonfényébe vészett. Lőrinc közelebb lépett hozzá, vagy csak előrehajolt?

Nem mondták ki a nevét, valami misztikus megegyezés volt ez, amit szigorúan betartottak a tizenhat éves fiúk – huszonöt évvel ezelőtt. *A kis barna* – így hívták egymás között, ha pedig magával a lánnyal beszéltek, kerülték a megszólítást. Laura mosolya kijárt mindenkinek, egyenlő arányban, kicsi adagokban. Gábor megtáncoltatta fergeteges bakugrásokkal, Miki tank módjára tolt és szorította a táncterem sarka felé, Lőrinc ügyetlen és morc volt hozzá, mint mindenkire, akit közel akart tudni magához. De húsvétkor ő ment el meglócsolni.

A húsvéti locsolástól Lőrinc viszolygott, de *a kis barna* kedvéért megtette. Lehet, hogy Laura is berzenkedett a szagos vízpergetéstől, de Lőrincért... Nem, a jól nevelt nagylány tette meg a jól nevelt kisfiúval. Össze-vissza dolog volt ez...

Lőrinc meghajtotta magát, talán még a torkát is megköszörülte. Laura doktornő megállt, beteg szólt hozzá, akihez teljes figyelemmel kell fordulnia. Lőrinc megmondta a nevét. Laura biccentett és várta a folytatást. Nem volt folytatás, Lőrinc megnémult.

Csöndes tér sarkán, a hatodik emeleten laktak *a kis barnáék*. A lány nyitott ajtót és bevezette, az édesmama kezét fogott Lőrincsel, aztán a másik szobába vonult (az ajtó mintha nyitva maradt volna). A locsolódáson túlestek, aztán álldogáltak, üldögéltek, Lőrinc kinézett a hat emelet szédítő magasából (ők az elsőt laktak), mondott valami szellemeset a léghajóról, a magaslesről, de talán csak gondolta mindezt. A szobában zongora terpeszkedett, a kettőjük hallgatásának a vége az lett, hogy *a kis barna* a hangszerhez ült, Lőrinc pedig csak nézte a lányt.

A doktornő várta a folytatást, a beteg dadogott. A nevét ismételte, meg: - A tánciskolából ismertük egymást. És akkor, egyszer, húsvétkor... - a doktornő szemöldöke mintha megemelkedett volna. Lőrinc arra gondolt, most elrohan innen, de mi lesz Boglárral, aki érdeklődve nézte apját, aki – lám – milyen bátran megszólít egy igazi doktornőt a folyosón, akit pedig nem is ismer. A fogfájása határozottan alábbhagyott.

Lőrinc hallgatta a zongoraszót, bár tartana estig, vagy amíg eszébe jut egy értelmes mondat. Nem jutott eszébe semmi, a lány pedig a kottát nézte. És akkor csöngtek. A kis barna bevégezte az akkordot. Ismeretlen nagyfiú állt az ajtóban, mint aki nem először áll ott. Kezében virág, zsebében parfüm, és nem csodálkozott a zongorán. Lőrinc percek múlva a hat emeletes ház kapuján vánszorgott kifelé.

– Bizonyosan... – töprengett a doktornő, a hajdan volt kis barna lány, aztán Lőrinc intett Boglárnak, és a doktornő elé állította. Laura doktornő rámosolygott a gyerekekre. Néhány perc múlva a nővér nevéen szólította Boglárt, és – mint aki valami különös hírt hallott – végigfűrkészte a padon ülő párost. Előbb a gyermeket, aztán a padra visszahanyatlott apát.

A kis barnát sokáig nem látták, valójában többet nem látták. A többiek nagy hangosan hiányolták, Lőrinc hallgatott. Aztán valaki elújságolta, hogy a lány férjhez ment. A többiek ezen csak hüledeztek, Lőrinc számára a világ három napon át nagyon nyomorultul volt megszerkesztve. Aztán a tánciskolában feltűnt egy szép szőke lány, meg a barátnője...

A rendelőből olyan zajok szűrődtek elő, mint amikor egy fém műszer odakoccan a porcelánhoz. – Boglár, Boglár, mit tesznek veled?! – nyögött fel Lőrinc. Aztán az ajtóban megjelent Boglár, elkínzott mosolygás ült a szája szegletén, miközben zsebkendőjét az ajkához szorította.

– Gyökérkezelés volt – büszkélkedett, amint apjához bújott. És már csak a lépcsőházban, lefelé menet mondta: – És képzeld, apa, a doktor néni a végén megismogatta a fejemet...

Sipos Erzsébet

Korsó

A földön széttört ezeréves korsó,
Sárgán csillogva a sártól,
Zölden csillogva a penésztől,
Rátapadt ezeréves tücsök meséje hangjától,
Ciripelő lakodalmak zajától,
Aratások ólomsúlyú porától,
S a szegénység Istenének rásütött ujjától,
Pattog a cserépdarab, táncra kél
Ujjaim között meztelen teste,
S már szabadulni sem tudok.
Motívumának kacskaringós rózsalevele
Úgy fonódik szívemre, mint a koszorúér,
S kézen fogva lelkem elindul a múlt ösvényén
Az emlékezet...

Talán ott díszelgett valamikor
Apró mesebeli házikó falán,
Melyről leragyogott a fehérre meszelt igazság,
S várta a csikorgó kiskapu zenéjének hangját,
Mikor nyílik ki újra,
S a mélabús szemű tehénke besétáljon rajta,
És áldott tetejével itassa meg az öblös szájú,
Mindig szomjas korsót.
Recseg-ropog a tűz mártir-rózsák árán,
S fénye játszva gurul végig
Öregemberek hűséges pipáján;
Pirosposzgás menyecskék pergő rokkáján
Végiggurul mézes szájú pufók gyerekek orcáján,
Huncutul bújik meg vándorlegény tarisznyája alján,
Ki ha bármikor jó, nyitva áll az ajtó,
S a felet is megfelezik,
Felejt az étel,
De egész szívvel adják;
S az öregasszony — kinek arcán
Meteorként becsapódó idő nyomot hagyott,
S a gondok méla csapata —
Nem bánja, ha másnapra csak imádság marad.

Kántás Balázs

Sokszínű tanulmánymozaik negyedszázad irodalmári működéséből

Zsávolya Zoltán: *Gyűjtőpont – Válogatott tanulmányok*

Zsávolya Zoltán, a kortárs magyar széppróza és irodalomkritika középnemzedékének markáns képviselője idestova negyedszázados irodalomértelmezői működésének keresztmetszeteként adta közre válogatott tanulmánykötetét. A *Gyűjtőpont* címre keresztelt tanulmánygyűjtemény szokatlanul nagy tematikai variabilitásról tesz tanúbizonyságot, így a mindenkori olvasó is képet kaphat arról, hogy a szerző irodalomértelmezői érdeklődése mennyire szerteágazó, sokrétű, mondhatni mozaikszerű. Kezdjük ott, hogy Zsávolya Zoltán alapvetően germanistaként kezdte a pályáját, doktori értekezését a klasszikus német-osztrák líra jeles női képviselőjéről, Gabriele von Baumbergről írta, s csak később vált a modern és kortárs magyar irodalom egyik szorgalmas és értő kritikusává, elemzőjévé, elmélyülve többek között XX. századi magyar nőírók életművében is, férfi irodalmár létre gáláns gesztust téve és szokatlan szakmai nyitottságot mutatva a *gender studies* Magyarországon többnyire női képviselői felé.

A kötet első tanulmánya, *Cédulák egy/a („)Költészethez(“)* a kortárs magyar költészet releváns alkotójának, Turczi Istvánnak az életművét vizsgálja, egyfajta ürügyként, orvosi lóként felhasználva a költő a XX. század számos, immár nem élő nagy magyar lírikusával versdialógus(oka)t folytató, *Áthalások* című verseskötetét. Bár a tanulmány terjedelmesebb könyvkritikaként indul, végül is az *Áthalások* ürügyén ténylegesen mélyrehatóan tárgyalja Turczi István költészetének poétikai sajátosságait, érvényes és alátámasztott következtetésekre jutva a szerző életművéről.

A második, *Vers-epika, (ál)elégia, mozaikvers* című írás eredetileg Marno János *Nincsen líra √ nélkül* című verseskötetéről írott terjedelmes, elemző könyvkritika, mely ugyanakkor a Turczi-tanulmányhoz meglehetősen hasonló módon a szerző egy konkrét, releváns versgyűjteményéből kiindulva az egész életműre vonatkoztatható, általános érvényű irodalomértelmezői állításokat fogalmaz meg.

A következő írás, a *Feltámadások enciklopédiája*, mely a *Pályatársi szakmegjegyzések Szappanos Gábor Szindbád-novelláihoz* alcímet viseli, akarava-akaratlanul rávilágít a szerző kettős identitására: Zsávolya Zoltán ugyanis nem csupán prominens irodalomtörténész, de markáns prózaíró is, aki a kortárs magyar széppróza olyan képviselőjének, mint Szappanos Gábor, számos kritikus által ellentmondásosan ér-

tékelt, bár mindenképpen figyelemre méltó Szindbád-novelláit nem csupán száraz irodalmári szakbírálattal, hanem (szépírói) *pályatársi szakmegjegyzésekkel* illeti. Ily módon a szöveg jóval többé válik, mint egyszerű, száraz szaktanulmány, melyben az itt és most irodalomtörténészként megnyilatkozó szerző nem tudja leplezni szépírói énjét, s talán nem is kell, hogy leplezze...

A kötet negyedik írása, melyben Zsávolya Zoltán a kortárs magyar irodalomról végül is átkanyarodik a XX. századi magyar nőirodalom problémakörére, a *Szöveg-alapzat, műfajiság, autonómia. Lesznai Anna nagyregénye mint élet(műv)ének foglalat* úgy vélem, a szerző eddigi egyik legfontosabb tanulmánya, mely egyúttal a legnagyobb szakmai recepciót váltotta ki. Lesznai Anna *Kezdetben volt a kert* című, poétikai-esztétikai szempontból igencsak ellentmondásosan értékelhető nagyregényét a lehető legtöbb aspektusból járja körül, s rámutat annak vitathatatlan erényeire csakúgy, mint joggal felróható hibáira. A közelmúltban egyébiránt Menyhért Anna volt az, aki *Női irodalmi hagyomány* című tanulmánykötetében mintegy tucatnyi oldalon keresztül folytatott élénk és produktív vitát Zsávolya Zoltán e tanulmányával, s ez az irodalomtudományi diszkusszió talán egészen a mai napig nincs lezárva.

A tanulmánygyűjtemény ötödik darabja ugyancsak a XX. századi magyar női irodalmi vonalat folytatja: a *Változat a magyar nyelvű női karrierregényre* című dolgozat Bródy Lili *A Mancsi* című (karrier)regényét teszi alapos szövegközeli olvasás tárgyává, nagyjából hasonló érvelérendszerrel rávilágítva a szöveg poétikai-esztétikai hibáira, lehetséges elavultságára és lehetséges modernségére egyaránt.

A következő írás, *A nemzeti fordulat kispírója* folytatja és betetőzi a női irodalmi tematikájú tanulmányok ívét, az irodalmár figyelme pedig Tormay Cécile 1920-as években írt elbeszélései felé fordul benne. Zsávolya Zoltán tanulmánya elsősorban különböző kispírói művek és nagyepikai alkotások között mutat ki releváns párhuzamokat, hiszen az író nő gyakorta átdolgozta korábbi műveit, s amellett, hogy Tormay Cécile-t ma inkább néhány nagyobb volumenű regényéről ismerjük, alapvetően pályája kezdetétől fogva elsősorban kispírói alkotó, novellista volt, kispírói munkássága pedig legalább olyan jelentős, mint regényírói életműve.

A szövegegyüttes hetedik darabja, a *Kritika, „irodalmi esztétika”, művészetbölcselet. Teoretikus perspektívák August Wilhelm Schlegel A költészetről* című művében című nagyobb lélegzetű tanulmány radikális fordulat a női irodalmi tematikához és egyáltalán az irodalmi tematikához képest, hiszen kevésbé irodalmi, semmint inkább filozófiai-esztétikai kérdezőhorizontból vizsgálja az idősebb Schlegel fivér a költészetről írott paradigmatis esszéjét, felvetve azt a lehetőséget is, mely szerint adott esetben a mű nem csupán teoretikus szöveggént, de akár szépirodalmi műként is olvasható volna...

A kötet nyolcadik tanulmánya a jeles osztrák-amerikai színész és színházi rendező, Max Reinhardt ötvenéves működését összegzi lényegre törő pályakép-vázlat-

ként, ugyanakkor invenciózusán, rávilágítva az alkotó máig élő színházi rendezői örökségének jelentőségére, elhelyezve őt egy meglehetősen tág, nem csupán osztrák és / vagy amerikai színháztörténeti kontextusban.

A következő írás, *A szűkített blende intenzitása* Zsávolya Zoltán egy hangsúlyozottan korai, még 1991-ben megjelent esszéje, mely nem másra vállalkozik, mint-hogy egy alapvetően idegen, ám szemmel láthatólag mégis meglehetősen produktív módon új otthonra találó távol-keleti lírai műfaj, a haiku helyét jelölje ki a kortárs magyar irodalomban. A kulturális és irodalomtörténeti kontextus legtágabb értelmezése és invenciózus megállapításai által úgy vélem, az esszé sikerrel is jár, és valóban *elhelyezi* a kortárs magyar (posztmodern) lírán belül ezt a tradicionális japán versformát.

A tizedik, *Hollywood (t)akarása. (H)arc poetica, avagy képzelt/„képzett” levél Natalie Portmannek* című terjedelmes, és stilisztikai szempontból is kissé talán terjengős esszében Zsávolya Zoltán a *science fiction* műfajára oly jellemző közhe-lyeken, példának okáért a gyakorta megjelenő *humanoid* robotok és kiborgok to-poszán merengve olyan kérdések tárgyalásáig jut el, hogy voltaképpen mit is jelent – elsősorban számára – a *humanitás*, a *humánnum*, az ember(i)ség fogalma, és hogy rohamosan technicizálódó társadalmunkban ez miként értékelődik át fokozatosan. Azt mondanám, ebben az esetben nem annyira irodalomkritikai-irodalomtudomá-nyi, mint inkább általánosabb kultúratudományi szövegről van szó, mely ugyancsak rámutat a szerző meglehetősen szerteágazó, az irodalomtudomány kereteit megha-ladó humántudományi érdeklődésére.

A kötet utolsó előtti írása, a *Recepció olvasmányok* érdekes metatextus, ugyanis nem egyéb, mint meglehetősen határozott és vitriolos szerkesztői-kritikusi válasz a felvidéki magyar költő, Fellinger Károly Zsávolya Zoltán által szerkesztett, *Jancsi és Juliska* című verseskötetéről született két bírálatra. Szászi Zoltán rövid, ám gyakor-latilag megsemmisítő kritikát publikált a kötetről, míg Malek Ízisz ellenben méltató bírálatot adott közre ugyanazon műről. A szerkesztő-kritikus azonban nem a két bírálat közötti arany középutat választja, hanem gyakorlatilag Malek Ízisz kritiká-jával teljes egyetértésben veszi védelmébe önnön „szerkesztői gyermekét”, az általa szemmel láthatólag meglehetősen kiemelkedő műnek tartott *Jancsi és Juliska* című verseskötetet, és legalább olyan éles és megsemmisítő bírálattal illeti Szászi Zoltánt és annak szövegét, mint amilyenrel Szászi illetve Fellinger Károly líraművét.

A kötet utolsó tanulmányában, pontosabban *kapcsolódó tanulmányában* Zsá-volya Zoltán jelen bekezdések szerzője meglehetősen szerény irodalmári teljesít-ményének három, könyv alakban is megtestesült darabját elemzi behatóbban, a szakmai etika azonban úgy kívánja, hogy jelen kritika semmilyen szempontból ne minősítse azon írást, amely szerzőjének műveit tűzte ki vizsgálata tárgyául. Annyit talán azonban még így is megjegyezhetünk, hogy a tanulmánygyűjtemény végén

mintegy váratlanul felbukkanó szakkönyv-értékelés, *metakritika* arról tanúskodik, hogy Zsávolya nem csupán a modern német és magyar, illetve a kortárs magyar irodalom tendenciáira figyel, kutatóként és kritikusként nem csupán a primer szövegek iránt érdeklődik, de afféle *metakritikusként* szekunder szakmunkákra is megkísérel reflektálni, meglehetősen határozott véleményt formálva.

Zsávolya Zoltán *Gyűjtőpont* című válogatott tanulmánykötete egy negyedszázada praktizáló irodalmár életművének olyan keresztmetszete, mely tanúbizonyságot tesz arról, miként tud egy hivatásos olvasó a lehető legtöbb kutatási témával foglalkozni és a lehető legtöbb irányba figyelni anélkül, hogy tanulmányai felületessé válnának. Zsávolya Zoltán nem tipikus, a kortárs magyar irodalomtudományi diskurzusra nagyon is jellemző módon *szakkutató*, aki egy adott téma lehető legmélyebb feldolgozására és kimerítésére adta a fejét, hanem olyan irodalomtörténész és kritikus, aki mindig újabb és újabb, adott esetben ismeretlen, feldolgozatlan témákat, szerzőket, műveket, életműveket keres. Nem fél az irodalmi újdonságok támasztotta kihívásoktól, és a kanonizált és sokat elemzett szerzők és művek értelmezése és értékelése mellett újra és újra megtalálja azokat az irodalmi margináliákat, érdekességeket, egzotikumokat, melyek vizsgálatába érdemes interpretátori időt és energiát fektetni. Negyedszázad megszakítatlan irodalomtörténeti és -kritikusi tevékenység foglalata ez a könyv, szám szerint a szerző ötödik irodalomtudományi szakmunkája, két magyar és két német nyelvű szakkönyv után pedig magyar nyelven a harmadik. A szerző eddigi irodalomtörténeti életművének záróköve, mely minden bizonnyal még további irodalomtudományi monográfiákat és tematikus tanulmányköteteket is előrevetít. A válogatott tanulmánygyűjtemény tizenkét írását olvasván bízunk hát e szerteágazó, ráadásul az esetek többségében igen magas szakmai színvonalon megnyilvánuló irodalmári működés mihamarabbi – könyv formátumú – folytatásában.

(*Napkút Kiadó, Budapest, 2014*)

Madarász Imre

Örmény Golgota – török tabu

Flesch István: Örmények, törökök, kurdok

A száz évvel ezelőtt kirobbant első világháború külön tragikus fejezetét jelentette az Oszmán Birodalomban az örmények ellen elkövetett népirtás, melynek jövőre lesz a centenáriuma. Noha ez volt az örmény nép legnagyobb katasztrófája, egyszersmind a huszadik századi genocídiumok nyitánya, a világ nagy részén még mindig elfeledik, mellőzik vagy alábecsülik (Marcello Flores olasz történész *Il genocidio degli armeni* című monográfiája szerint sokan „úgynevezett”, illetve „állítólagos népirtásként” emlegetik), Törökországban pedig még nevén nevezni is tabunak és bűnnek számít. A közönyös tagadás és a büntudatos elhallgatás falát Franz Werfel regénye, a *Musza Dag*h negyven napja és Atom Egoyan filmje, az *Ararát* sem tudta teljesen lerombolni.

A téma szakirodalma Magyarországon különösen szegényes, tulajdonképpen Flesch István a Corvina Könyvkiadónál nemrég megjelent könyve, az *Örmények, törökök, kurdok* az első átfogó monografikus feldolgozása. Mementó és figyelmeztetés ez, visszatekintés a múltra és szembenézés a jelennel, aktualizáló történetírás és historizáló „újdondászat” együtt, egyszerre, kölcsönhatásban, szerves egységben, amint arra az alcím is világosan utal: *Az 1915-ös örmény katasztrófa és a mai Törökország*. Két nemzet tragédiáját mutatja be és értelmezi (a harmadikra, a kurdra csak kiténtésekkel találunk). Mindenekelőtt és mindenekfölött az örményekét, akiket török pasák, hadurak, miniszterek parancsára tervszerűen-tudatosan, a kiirtás szándékával mészároltak le, mint egy másfél millió emberéletet oltva ki golyóval, késsel, kővel, baltával, elevenen eltemetéssel, mezopotámiai sivatagi halálmenetekkel, szomj- és éhhalállal, amelyet a szerencsétlenek fű-, gyökér-, sáska- és dögevással vérvíással sem tudtak elkerülni... De, habár merőben másképpen, tragikus helyzetbe kerültek a törökök is: ottomán birodalmi nagylétük szét hullása már sejthető volt, modern, attatürki államiségük megszületése még nem derengett föl, amikor történelmi és morális válságkorszakba, senkiföldjére kerülén a lábuk előtt megnyílt szakadékot elvetemült vezetőik – közülük legmagasabb csúcson Enver, Talat és Cemal triumvirátusa – ártatlanok vérével, bűnbakok, köztük élő „idegenek” holttesteivel próbálták feltölteni, emberiség elleni bűnnel áthidalni. A szakadékba a törökség is beleesett, s az államilag máig forszírozott amnézia bizonyosan nem vezeti ki belőle.

Az évszázados vérbűn hivatalos letagadása, meghamisító mentegése „túl nem haladható zátonyhoz” vezetett, egy egész ország stigmatizálásához, noha pol-

gárainak túlnyomó többsége nem bűnrészes és nem bűnpártoló. Ahogyan a tömeggyilkosságok idején akadtak tisztességes és bátor, a szennyes-véres áradattal szembeforduló, örménymentő törökök, úgy napjainkban is élnek – s egyre többen – utódaik, akikben van bátorság szembenézni és honfitársaikat szembesíteni „Törökország gyalázatával”, az „égbekiáltó bűnnel”: merész újságíró, eretnek könyvkiadó, tabudöntögető történész, Nobel-díjas író. Igaz, velük szemben ott sorakoznak az úgynevezett „mély állam” jogtalanságba süllyedt és illegálisba vonult ultranacionalista és demokráciaellenes erői, amelyeket azonban nem ritkán felülről és nyilvánosan is támogatnak: Hrant Dinket meggyilkolták, Orhan Pamukot beperelték, a „törökség megsértése” törvényileg bűncselekménynek minősül, tankönyvek, oktatási segédanyagok hirdetnek „újoszmanizmust” avagy rasszizmust, történészprofesszorok folytatnak szerecsenmosdatást.

Flesch István mindazonáltal „javíthatatlan optimistának” vallja magát az elmozdulás példáit gyűjti, az előrelépés jeleit keresi, az utat fürkészi, melyen át Törökország eljuthat a megbékéléshez önmagával, az örménységgel és a világgal.

(Corvina Kiadó, Budapest, 2013)

Kádár Anett Julianna

Az itáliai reneszánsz mártírjai*

Madarász Imre: Két máglya – Savonarola és Giordano Bruno

Az itáliai reneszánsz két leghíresebb eretnek vértanúja, Girolamo Savonarola és Giordano Bruno. Madarász Imre, magyar italianista-irodalomtörténész a két mártír életét és munkásságát vizsgálva végez komparatív elemzést kultúrtörténeti, eszmetörténeti és hatástörténeti kitekintésekkel. Tárgyalja Savonarola és Giordano Bruno eszméit, kitaszításukat az egyházból, az őket halálra ítéelő pápákat, VI. Sándort és VIII. Kelement, tanaik visszavonásának lehetőségeit, hatásukat kortársaikra és a későbbi korok olvasóközönségére. A kötet értékes részét képezi a magyar italianisztikának, tartalmi komplexitásának és könnyen olvasható nyelvezetének köszönhetően egyaránt szól a szakmai és műkedvelő közönségnek.

Mindkét mártír a domonkos rend tagja volt. Savonarola a Quattrocento idején élt és alkotott, a humanizmus virágkorában még Giordano Bruno mintegy 100 évvel később a Cinquecento végén, a reneszánsz alkonyán tevékenykedett. Tragikus sorsukban közös, hogy mindkettőjüket eretnekként végezték ki, „az eretneküldöző szerzetesrend tagjaiból váltak maguk is eretnekké” (p.8.). Savonarola barátot, Itália jeles hitszónokát 1498. május 23-án Firenzében a Piazza della Signorián akasztották fel majd máglyán elégették. A halálos ítéletet VI. Sándor pápa mondta ki. Giordano Brunót, filozófust, 1600. február 17-én Rómában a Campo de’ Fiorin égették el élve, VIII. Kelemen határozata alapján. Madarász a két sors közötti összefüggések mellett a különbségeket is kiemeli.

Savonarola az egyszerű embereknek prédikált, „de jure”, élete végéig a rend tagja volt, hívei kivégzése után kanonizációjában, boldoggá, majd szentté avatásában reménykedtek. Bírálta az egyház romlását, elvilágiasodását. Követői népes száma és hűsége miatt félt tőle az egyházi és világi uralkodóhatalom is, hiszen nekik nem sikerült oly mértékben befolyásolni, irányítani emberek tömegét, ahogy azt a firenzei szónok tette. Bruno írásait a művelt elitnek szánta. Dialógusait egy szűk réteg olvasta. „Büszkén vállaltan nem a vulgusnak írt, hanem csakis a bölcseknek”(p. 90.). Dantéhoz (*Paradicsom* második éneke) hasonlóan olvasóit arra inti, hogy csak azok olvassák írásait, akik rendelkeznek kellő műveltséggel azok megértéséhez. A domonkos rendnek csak „de facto”, egy ideig volt tagja. Kö-

* A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 Nemzeti Kiválóság Program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

zös bennük, hogy korukban szélsőséges és elítélt újítoán merész gondolataikat a következő korszakok fő filozófiai, eszmetörténeti irányzatainak fő motívumaiként említik. „Savonarolában a reformáció, Brunóban a felvilágosodás úttörőjét, előfutárát, előfénnyét vélük felfedezni” (p.9.). A *Két szerzetes, két domonkos: eretnekűző rend tagjaiból eretnekek* című fejezetben az író kitér arra, van-e közös oka, jelentősége annak, hogy Savonarola és Girdano Bruno is a domonkosok rendjéből indulva kerültek az eretnekek közé. Madarász az elnyomó, zsarnok rendszernek tulajdonít nagy jelentőséget a fent említett kérdéskörben. „Az elnyomó rendszerek a gondolatszabadság ellen intézményesen harcolnak” (p.16.). Az *Index Librorum Prohibitorum*on (Tiltott Könyvek Indexe) szereplő könyveket tilos volt olvasni, hallgatni vagy beszélni róluk. Nem csak az egyházi emberek, de a művelt világi emberek is féltek a „tiltott olvasmányokkal, bűnös tanok elsajátításával eretnek-hírbe keveredni” (P.17.). Akik ilyen olvasmányokkal foglalkoztak, súlyos büntetéssel számolhattak vagyonesztés vagy halálbüntetés formájában. A Szent Domonkos rendben azonban tanulmányozni kellett ezeket a műveket is. „Számukra az eretnekellenességnek szentelt harcban többnyire engedélyezett, gyakran ajánlott, olyakor kötelező volt a pogányok, hitetlenek, tévhitűek, eretnekek tévtan-könyveit, ‘lélekölő betűit’, akár a katonáknak az ellenség fegyverzetét, tanulmányozni” (p.18.). Savonarola inkvizítorként maga is szervezett könyvégetéseket. Szervezésében olyan nagy művek kerültek máglyára, mint „Dante és Petrarca művei, Boccaccio Dekameronja, Pulci Morgantéja (p.97.)”. A legkiválóbb, legeredetibb gondolkodók ezek közt a tiltott írásk közt olyan szellemi impulzusokat fedeztek fel, melyek őket is szabad gondolkodásra, az egyházi status quo továbbgondolására készítették. Giordano Bruno írásaiban meghaladta a humanizmusban elfogadott gondolkodási korlátokat, kilépve egyháza szabályai alól, még Savonarola eretnek-ké nyilvánítását önkényesnek tekintendő. A büntetés mindkét esetben súlyosabb bűn, mint az egyház szerint elkövetett bűn, a szabad gondolkodás és szellemi terméke. Madarász rávilágít Cesare Beccaria azon tételére, melyben az eretnekégetést a két legnagyobb gyalázat egyesítésének írja le a fanatizmus és a „nyilvános, törvényes emberölés” együttes jelenléteként. Annak ellenére is alkalmazta az egyház ezeket a büntetéseket, hogy a Tíz Parancsolat Ötödik parancsolatával – Ne ölj! – teljesen ellentétesek, ráadásul gondolatvétség szankcionálására használták a halálbüntetés e különösen kegyetlen formáját. A *reneszánsz fénykor delelője és alkonya* című fejezetben a korszakban rejlő ellentétek kerülnek előtérbe. A párhuzamosan létező amorális és kulturális virágzás. Benvenuto Cellini művészmunkái mellett emberöléseit is leírja visszaemlékezéseiben, Pietro Aretino egyaránt írt vallásos és obszcén könyveket, Antonio Beccadelli pornográf diszticonjai a hermafrodita nemiségről, a politikai sorozatgyilkos, Cesare Borgia, akinek Leonardo da Vinci szolgálatába szegődött. A humanizmus emberközpontúságában

az egyén szellemi szabadsága is élni kezdett. Savonarola „a maga feje szerint” értelmezte a Szentírást, prédikációiban bírálta VI. Sándor pápát, aki prédikációit betiltotta, majd eretneknek nyilvánította. Giordano Bruno „csakis a maga értelmére támaszkodva, filozófiájában hallatlan újdonságokat hirdetett és bírálta a vallási-egyházi hagyományokat”, „mindig saját feje szerint akarván gondolkozni” (pp.32-33.). Tanításai, a végtelen világegyetemről, a világok sokaságáról nem fértek össze a humanizmus emberközpontúságával. A kopernikuszi heliocentrikus világnézeten túllépve végső csapást mért a geocentrizmusra. Bruno vallásossága alapvetően racionális. Istent egyenlőnek tekintette a mindenséggel, természettel, a végtelen univerzummal, a hagyományos vallásosságot pedig babonának tartotta, egy olyan eszköznek, mellyel mindenkori hatalom irányítani tudta (kevésbé művelt) emberek tömegét. Az inkvizítorok halálra ítélték e két jeles gondolkodót, így kívánva véget vetni tanaik terjedésének, ám törekvésük ellentétes eredményt ért el, hiszen Savonarola és Bruno az egyház és a tudomány mártírjaivá váltak, halálukkal belépve a szellemi örökségük által nyújtott halhatatlanságba. Madarász kiemeli a két alkotó időbeli távolságát, a reneszánsz korszak két különböző periódusát, melyet az olasz szakirodalom alapján az italianisztika és jelen kötetében a szerző is két külön korszaknak tekint: a humanista század és a „Rinascimento” százada. A könyv egyik legérdekesebb és legmerészebb fejezete a Savonarolát és Brunót elítélő pápákat tárgyaló fejezet, *Két pápa: VI. Sándor és VIII. Kelemen*. A két egyházfő a római egyház két különösen rossz emlékű pápája. VI. Sándorról még az elfogulatlan katolikus, reformációellenes „hitvitázó”, Pezenhoffer Antal is negatívan nyilatkozott, Lutherrel kapcsolatos könyvének címében a „legrosszabb pápának” nevezi, kinek hosszú bűnlajstromán Savonarola barát kivégzése csak egy volt a sok tétel közül. Madarász idézi Franceso Guicciardinit, aki így ír VI. Sándorról: „Sándor holttestéhez a Szent Péter bazilikába hihetetlen boldogsággal özönlött egész Róma, nem tudván betelni a látvánnyal, hogy elpusztult egy kígyó, (...) borzalmas kegyetlensége, szörnyűséges kéjencsége és hallatlan pénzhisége megannyi példájával, válogatás nélkül bocsátván áruba a szent és a világi dolgokat, megmérgezte az egész világot.” Savonarola az egyházi ítélezők véleménye szerint nem tanított eretnekséget. Az őt elítélő pápa életét (aki nyíltan felvállalta ágyasait és gyermekeit) bírálta, valamint az egyház romlását, amire válaszként VI. Sándor eretneknek nyilvánította és kivégeztette kötél általi halállal és nyilvános égetéssel, hogy ne tudjon a néphez szólni, mégis elrettentő példaként szolgáljon. Ezzel szemben VIII. Kelemen nem volt ilyen hírhedt. Jámbor, aszketikus természetűnek ismerték. Nevéhez elválaszthatatlanul kapcsolódik Giordano Bruno halála. A pápa elfogut életrajzírója, Rita Pomponio sem tudott enyhíteni ezen a tényen, majd könyvének „a pápa, aki elégette Giordano Brunót” címet adta. Ítéletében a következő szerepelt: Giordano Bruno panteista és nézeteihez

csökönyösen ragaszkodik. VI. Sándor ítéletét a kiábrándult hívők is szorgalmazták, még VIII. Kelement egyedüli felelősként terheli Bruno megölése. *A szó tüzes fegyverével* című fejezet Savonarola és Bruno írásaiból idéz, valamint a szavak erejét mutatja be visszavezetve az ókori görög filozófusokig. „Mindkét mártírsors azt bizonyítja, hogy a szavak a tetteknek nemcsak alternatívái lehetnek, hanem legmagasabb formái is. (...) Akár az ékesszóló lángnyelv a dantei Pokol huszonhatodik énekében, Odüsszeusz ‘canto’-jában (p.62.)”.

Még Savonarola mögött ott álltak hívei, addig Giordano Bruno egyedül állt szemben korának egyházaival, tudósaival, igaza csak halála után bizonyosodott be. Savonarolát veszélyes fienzei pártvezérként nyilvánították eretneknek, miközben a domonkos rend tagja volt, nem kapott lehetőséget, hogy elkerülje a máglyahalált. Giordano Bruno lehetőséget kapott tanai visszavonására, ám felfedezései és tanai mellett élete árán is kitartott. Madarász Imre munkája zárófejezeteiben taglalja Bruno magyar nyelven megjelent műveinek hiányosságát, valamint halálának 400. évfordulóján rendezett megemlékezésekre, tudományos konferenciákra. Műve jelentős információkat tartalmaz a komparatív italianisztika területén, miközben új, gondolatébresztő párhuzamokra és különbségekre mutat rá.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2014.)

G. Komoróczy Emőke

Kálmán Mária: Zsarát. Válogatott versek 1960–2010

Kálmán Mária a kevés szavú, rejtőzködő költőkhöz tartozik: nem elsősorban önmagát, saját benső világát zárja verseibe, sokkal inkább a világ-egészre irányul figyelme, s az ember / a nemzet / az emberiség sorsa, léthelyzete izgatja. Életszemléletét nem annyira ösztönvilága, női érzelmi-indulati hullámváltozásai alakítják, mint inkább intellektusa. Távolsgáttartóan szemléli az életforgatagot, amelyben – látásmódja szerint – csak a történelmi/társadalmi keretek változnak korról korra, de maguk az emberi alapviszonyok, az ember társadalmi kiszolgáltatottsága alig-alig.

Ezért kedveli az ezredfordulón elterjedt új műfajt: a *remix*-verseket. Korábbi nagy költőink „álarcába” bújva, a tőlük átemelt vendégszövegek, utalások, akár egész sorok beépítésével a saját maga vers-konceptiójába, de megtartva az eredeti strófa- és rím-szerkezetet, tárja eléink a jelenkori viszonyokra vonatkozó felismeréseit. Hiába minden változtatási szándék – a múlt „utolér” bennünket: „más név alatt a végzet ugyanaz” (ahogy Madách mondta volt). A társadalmi csapdahelyzetek, torz emberi szituációk mindig ismétlődnek – amint erről már a mitológia ősképei is sokmindent elárultak; a modern korban még inkább ezt tapasztaljuk. A *remix*-versek – kapcsolatot teremtve a különböző korszakok között – tudatosítják az olvasóban, hogy évszázadok során alapproblémáink mitse változtak. Poétáink a XV.-XVI. században éppúgy ostromozták a jelent, sóvárogták a „szebb jövőt”, mint manapság. Prédikátor-költőinktől Balassin – Zrínyin – Csokonain – Berzsenyin át a reformkor nagyjaiig (Kölcsey – Vörösmarty – Arany – Petőfi), s aztán a kiegyezéstől Trianonig (a nagy Nyugat-nemzedék), majd Trianon óta napjainkig minden költőnk lázadt a maga módján, a saját vérmérséklete szerint az immorális Hatalmasok, a társadalmat megrontó pénz- és érdekszövetségek, a perifériára szorítottak, nyomorba taszítottak iránti közöny, részvétlenség ellen. Kálmán Mária *remix*-verseinek többsége korábbi költőink klasszikus műveinek átértelmezésével új asszociációs körbe vonja a jól ismert híres költeményeket, általuk szembesítve bennünket korunk brutális értékvesztettségével.

Költőnőnk egyik legfontosabb, mához szóló üzenete a *Nemzeteszme – Emberszme* c. *remix*ben van elrejtve, amelyben az immár másfél évszázada nem lankadó népi-urbánus polémiát parodizálja (Arany: *Kozmopolita költészet* és Reviczky: *Kozmopolita költészet?* c. versei alapján). Azóta már nemcsak a kultúr-, hanem a politikai nemzetfogalom is kettéhasadt, s a két tábor ádáz küzdelmet vív egymással – a nemzet egységének rovására. Holott „Valamennyi kultúrhérosz / Vala-

mennyi nemzeté / Valamennyi művész lelke / Valamennyi emberé!” – inti mindkét felet jelenkorunk poéta-asszonya. Majd az Idő eldönti, melyik félnek mennyiben volt igaza, s azt is, hogy kinek az életműve marad fenn a mából. A Bornemissza Péter-remixben (*Költői kérdés*) múlt és jövő szorítójában vergődő „édes hazánk” áldatlan sorsát siratja: „Elmúlt két évezred, itt van a harmadik, / Benne Mammon isten élre lopakodik... / vajon mért bántanak, áldott Magyarország?” Lévay József megrendítő *Mikes*-versének modorában pedig a hazából elűzöttek sorsán kesereg: „Júdása lett mára magyar a magyarnak / Pörgő falevele villanó viharok / Házából kilökve / Hullás lesz a röpte / Befogad Rodostó / Világtervhez igazítja, szorítja / Hontalanul túlélésre tanítja / Barcelona, Oslo” (*Mikes ma*).

A negatív társadalmi jelenségeket ironikus képekben idézi meg költőnőnk. Vörösmarty *Országháza* c. költeménye ma is aktuális – bár „a hazának van már háza”, „fiainak nem hazája” ma sem: „Képviselő mulat benne, / mintha kabarében lenne” (*Új emberi jogokat!*). Az Eötvös József-remix a hajléktalanokról (*Megváltás*), vagy a József Attila-parafrázis napjaink nyomorgó százezzeiről (*Mit érlel?*), a Babits-remix (*Hiába*), s a Szabó Lőrinc verseire rímelő költemények (*Nincs pénz, Anyagcsapda*) vajon nem érvényesek-e ma is? De távolabbra tekintve, világszerte is csak a nyomor, éhínség, háborúskodás mindenütt – így hát érthető, ha poéta-asszonyunk Petőfi harcias verse (*Akasszátok fel a királyokat!*) nyomán az állandó helyi háborúk, a terror-támadások ellen mozgósít: *Számoljátok fel a hadibázisokat!*

Kálmán Mária sajátosan nőies ars poétikája egy hattételes remix-kompozícióból rajzolódik ki (*Merengések az írásról*). Hatféle poétai modort, létszemléletet idéz meg benne (Vajda – Babits – Arany – Tóth Árpád – Ady – Szabó Lőrinc egy-egy verséből átemelt mottókkal); rokonszenvét azonban leginkább Anette von Droste Hülshoff váltja ki, aki „leg halkabban kopogtatott / a Parnasszuson verseivel. / Sosem hagyta el kastélyát s a parkot / csak a *Memento Morira* figyelt”. Kései utódja az ő nyomán úgy véli: „A vers: a civilizáció színe-virága / teremti sokszáz év csilagmagánya, / világlelékekhez tartó léttitok”.

A II.-III. ciklusba a személyesebb versek kerülnek, amelyekből a lírai én benső világára is fény derül. Szembenézve sorsával, a költőnő mitológiai szimbólumokba rejtje léttapasztalatait, maga-magának is alig-bevallott érzelmeit. A lelki magány, a társ hiánya áthatja költészetét. Ifjúkori szerelme korán eltávozott (először hazájából, ’56-ban; csakhamar az élők sorából is). *Tantalosz* c. 16-részes szonett-ciklusa megrendítő őszinteséggel tárja fel lelki elárvulását – hisz társat később sem keresett, nem is talált. A Tantalosz-mítoszt az Orpheusz-mítosszal vegyítve, a lírai én bejárja az Árnyak Birodalmát, hogy rátaláljon halott szerelmesére; de hiába sóvárog utána, nem hozhatja vissza. Később pedig már kérlelné a kegyetlen holtat: „Engedj szeretni!” – az Árnyék nem engedi el többé. Végül belátja: „Csak egyszer

tudtam szeretni, / s egyszer sem tudok feledni”. Így hát Tantalosz-asszonyként nem volt más választása, mint beletörödni a Végzet hatalmába. Az Idő teltevel múltával aztán elcsitult benne a kínzó életvágy. Ma már nem evilági találkozásra vár (*Vízió*). Ő, aki egy életen át hű maradt Kedveséhez – voltaképpen önmagához volt hű mindvégig (*Nekrológ*).

A mitológiai alakok közül Kálmán Mária Pandorát, a Viszály istennőjét érzi magához a legközelebb állónak, „lelki rokonának”, „agyagősenek” – aki egykoron uralni tudta az egymással ellenséges „hatalmakat”, s megfékezte az egymásnak feszülő erőket (*Pandora*). Az istenek-istennők versengtek szelencéje birtoklásáért, hisz ki-ki a *saját* szolgálatába szerette volna állítani a titkos erőket; de amikor Pandora – Zeus parancsára – végre kinyitotta, s a békétlenség, a zűrzavar szellemei kiszabadultak és rájuk rontottak, mindnyájan könyörögni kezdtek: zárja vissza őket szelencéjébe. Végül Kronosz, a mérhetetlen Idő parancsára Pandora bezárta a szelencét – de ekkor már késő volt: az elszabadult Viszályt soha többé senki nem tudta megfékezni.

A női talentumnak a férfi-talentumtól merőben eltérő jellege is sokat foglalkoztatja Kálmán Máriát. A nő sajátos pszichikai látásmódjával, empátia-készségével, intuitívabb lényével nehezebben tud magának érvényt szerezni a művész-világban; így a nő-költők közül sokan ironikus távolságtartással tekintenek önmaguk léthelyzetére, a férfitől különböző autonóm intellektusukra. Az alapvető létkérdésekre adott válaszaik is eltérnek a férfiakétól. Így hát sorsuk többnyire a „különcöké”, s gyakran tragikus: „Elhulltak a beteg Bronté-hölgyek / Démon-erőket regénybe zárva / életnél jobbnak érezve a földet. // Meggyötört nagy Lagerlöf halála. //...// A szivarozó George Sand titka kitudódik: / Asszony ő s a Parnasszust akarja. / No lám, nadrágban a nő virtuóz is”. Virginia Woolf, a XX. század egyik jelentős női intellektusa, akit „független” életvezetése miatt mindenki különcnek tartott, s *Orlando* c. (ma már világhíres) regénye miatt valósággal megbélyegezték – megalázott helyzetéből levonta a következtetést: „Nem lehetsz világítótorony, a nő világa semmi / Nem akarsz enni, sem tenni, sem lenni / Kövekkel teli zsebekkel kell a folyóhoz menni” (*A' la Virginia Woolf*).

A viszonylag rövid, tömör *zárociklus* szimbolikusan összegzi mindazt, amit a lírai én a korábbiakban önmagából feltárt. A női talentum végzetes sorsjelképei Kálmán Mária szemléletében a *Szibillák* – akik igazmondó nyíltságukkal, bölcs jóslataikkal ősidők óta alakították-befolyásolták a történelem menetét, formálták kimagasló államférfiak, egész dinasztiai sorsát. Osztályrészük mégis mindenkor a számkivetettség, az üldöztetés, gyakorta a természetellenes halál volt. A költőnő nem „meséli el” történetüket, hanem egymásba hurkolódó tercínak sorában – mind a 12 Szibilla legjellegzetesebb vonásait, történelmi szerepét kiemelve – futtatja végig sorsukat az Időben. Emléküket mitikus toposzok őrzik: ugyanazon

situációk foglyai voltak mindannyian. A Hatalom emberei igazmondásukért el-lenségnek tekintették őket – hiszen uralmuk múlandóságára kaptak tőlük figyel-meztetést. A Szibillák ezoterikus érzékenysége, páratlan emberismerete messze földről vonzotta a „titkos tudásra” szomjazókat; s mivel jövődőlésük többnyire be is teljesült – a „fekete mágia” sötét bűnében marasztalták el őket. Csakhogy a Szibillák – átítelve az idő-szakadékot – koronként újjászülettek, s más-más ne-vet, alakot öltve, továbbadták egymásnak az „isteni” tudást. A sok-sok üldöztetés következtében végül mégis megkopott mély életismeretből fakadó lényeg-látásuk. Az utolsó, a 12. Szibilla a IV. században, Julianosz apostata udvarában öltött tes-tet, Erytreiaként – s egész életében a Könyvet kereste, amelyet ő írt az etruszk időkben, Cumenae Szibilla néven. Persze nem találta, s ekkor megértette: „Tudá-sát senki el nem bírja / így örökre eltűnt az utolsó Szibilla”. Maradtak csak kisstílű utódaik, a jósnők és a „boszorkányok”.

Költeményeivel Kálmán Mária is – a Szibillákhoz hasonlóan – figyelmeztetni próbál bennünket: az emberiségnek, ha nem akar elpusztulni, nincs más útja, mint a morális Törvény megtartása (azaz gyilkos és rabló-ösztoneinek fékentartása, egyfajta önmérséklet és önfegyelem elsajátítása). A gyűlölet gyűlöletet, a kapzsi-ság kapzsiságot, az önzés önzést, a részvét hiánya kegyetlenséget, a megbocsátás hiánya véget nem érő bosszúhadjáratot szül, a más nézetek iránti tolerancia hiá-nya az erőszak általánossá válásához vezet – és így tovább.

Bár korunk „süket” az ilyen típusú lírára, mégis fontos, hogy minél többen meg-ismerhessék: kiemel bennünket a köznapok érékvilágából. Az író a társadal-mi valóság leleplezését drámáira, regényeire bízta, feltárva bennük a feltartóz-tathatatlan katasztrófa felé mutató folyamatokat. Hiszen ő komolyan veszi, hogy az ember/iség/ maga felelős sorsáért, jövőjéért, s szabad döntésén múlik, hogy a „Jót” avagy a „Rosszat” választja-e? Vagyis rajta múlik „örök élete”, avagy pokolbéli pusztulása.

Kálmán Mária költészetének üzenete: „Válaszd az Életet!” Bármennyi gonddal-bajjal, nehézséggel jár is: kövesd a Magasabb Értékeket. Ezért fontosak számunkra az ő versei.

(Hét Krajcár Kiadó, Budapest, 2014.)

Varga-Csikász Csenge

Gyermekversek nem csak gyerekeknek

Fecske Csaba: A Sivatag hajója

Bevallom őszintén, amikor először a kezembe fogtam Fecske Csaba kötetét még fel sem merült bennem, hogy ilyen vagy ehhez hasonló érzéseket, gondolatokat vált majd ki belőlem, mint amilyenekről most írni fogok.

Adott egy neves költő, akinek megjelenik az újabb gyermekverseket tartalmazó kötete. Mire gondolna egy laikus felnőtt? Szórakoztató mondókákra, frappáns rímekre, humorra, szójátékokra. Nekem is ez a pár szó futott végig az agyamon mindaddig, amíg ki nem nyitottam a könyvet, bele nem merültem és újra gyerek nem lettem. Átélni – az egy más dolog. Olyan volt, mintha időutazáson vennék részt. Feltámadtak bennem az első versélményeimvel kapcsolatos emlékeim és nemcsak az érzések kerítettek hatalmukba, hanem hirtelen egy másik nézőpontból szemléltem a világot.

Elgondolkodtam. Az igazság az, hogy ebben a rohanó világban elfelejtettünk gyerekek lenni. Elfelejtettünk játszani akkor, amikor lehet, amikor szükséges, és komolynak lenni akkor, amikor a helyzet megköveteli. Azt pedig rendszeresen elfelejtjük, hogy egy gyerek sok esetben őszintébben látja még a világot, mint mi – hiába a tapasztalat emberek! Sokszor komolyabbak nálunk, ez az igazság és megdöbbenő realitással szegezik nekünk a legzavarba ejtőbb, már-már filozofikus kérdéseket (jól ismerjük ezek, többségük a miért kérdőszóval kezdődik). Hát nem félelmetes, hogy mit észre nem vesz két naiv, mosolygó szempár? Vigyázat, a *végén* még megpillantja, hogy a felnőtt is ember... és íme, hibákkal teli. Ugyebár.

Persze a bennünk megjelenő szorongás lehet a felismerés szégyenérzete is. Ráébredünk, hogy nem csak mi mutatunk példát a gyerekeinknek, hanem ők is nekünk (egyetérthetünk abban, hogy ez követel némi alázatot, amit tőlük szintúgy elvárunk?). Amikor erre rájövünk, akkor kell végiggondolnunk, mit is felejtettünk el, ami az új nemzedéknek természetes még - addig, amíg ki nem öljük belőlük. Előtte Fecske Csaba munkája azt fedte fel, hogy igenis újra meg kell tanulnunk egyszerűbben szemlélni a világot és élni a mindennapokat – mint egy gyermek, örülni az élet apró, olykor megszokottá vált dolgainak. Észrevenni a velünk együtt élőket. Apát, aki „*erős okos, bátor, / ő a házi terminátor*”, anyát akinek ha „*két karja átölel, / nem cserélnék senkivel*”. Ezek és hasonló egyenes érzések foglaltattak össze versek formájában ebben a kötetben, ami *A Sivatag hajója* címmel lelhető fel.

Már *A mi családunk* ciklus első oldalán, az *Álmos* versben rögtön lelassul, majd megáll az idő kereke. Olyan, mintha egy hatalmas puha takaróval fedne be minket

a költő, hogy aztán a továbbiakban ehhez illően álmodhassunk: a *Két gyerek* első pár sorával máris az Ezeregyéjszaka meséibe csöppenünk, az *Ákos iskolába megy* című vers hatására pedig akarva akaratlan átéljük legelső iskolai napunk élményét.

A *Sivatag hajóját* lapozva ne lepődjünk meg, ha azon kapjuk magunkat, hogy hirtelen elkezdünk keresni a közvetlen környezetünkben egy gyerekeket, akiknek felolvashatunk belőle. Az egész alkotás ezzel a mágikus hatással bír, hiszen csak egy „szóvarázsló” képes megeleveníteni *Lilla nyaral* című poéma utolsó strófájának képét „*napot süt és záport öröl.*” Hasonlóképpen melengetik a következő sorok is a bennünk rejlő irodalmár szívét: „*fönn a kéket föl kavarja*” és „*Dombháton a lebukó nap,/ mint hatalmas vércsepp*”. A *Szószabó Szabiban* egy olyan jellemre lehelhetünk, mely biztos, hogy minden magyar család legalább egy (vagy a „szerencsésebbekben” mindegyik) tagjában meglelünk.

Ha valaki kedveli a természetfilmeket, akkor garantálom, hogy kedvenc ciklusa lesz a *Lepkék és nem lepkék*. Megelevenednek előttünk az állatok, mintha a Vad Magyarország filmkockái peregnének le előttünk: egy rögzített idilli kép az élet körforgásáról. A *Bagoly* első sorainál egyfajta misztikus hangulat lesz úrrá rajtunk és egyre csak fokozódik a feszültség, majd váratlanul lesújt: „*az éj hűs légébe mártva/ szárnyait, zsákmányt érez a vadász/ a vízen gyanútlan szárcsa,/ lecsap rá, s az holtan terül el.*” A *Hattyúban* további fantáziatápláló sorokra lehelhetünk, mint például „*Fejét magasra vetve/ mártózik a víz-csiklandozó szelekbe*”. Az esztétikai élmény fokozva, a kultúra tovább ujjong bennünk az utolsó előtti strófán áthaladva: „*s ösztöneiben a múlt, mint régi könyv, olvashatatlan fákká vált?*”

A művek egyszerre szórakoztatják a gyereket és felnőttet. Legyen az szülő, nagyszülő, testvér, rokon vagy pedagógus, mindenképpen egy olyan lelki és szellemi köteléket hoz létre két vagy több generáció között, melyből egy életen át táplálkozunk. Bár akkor tölti be méltó funkcióját, ha olvassák, de fontosabb, hogy ebben a pillanatban egy olyan légkör teremtsődjön a művet felolvasó és hallgató személyek körül, amely egy közös versélményt eredményez. A *Hegyeken túlban* pont egy ilyesfajta generációs párbeszéd bontakozik ki előttünk: „*Hova mennél, hova futnál,/ ha feledni sose tudnál?*”. A mű nevel és gondolkodtat, a mai „anti-vers centrikus” társadalomban pedig még nagyobb figyelmet igényel, hogy korán megtanuljuk, hogyan közelítsünk meg egy költeményt. Ha kezdetben egy gyermek nem is érti, a hangulat, az előadás módja, körülmény és maga az előadó személye megmarad. A szülő is, ha van fiatalkori versélménye, abból táplálkozik és ugyanazt adja tovább és így tovább... Ha pedig nincs? Akkor itt az ideje, hogy így bepótolja a lemaradást. Itt a remek alkalom, végső esetben inspiráljon minket egy új, versélményekben gazdag és művelt generáció fennmaradása.

Ezt a gyermeki világot szólítja meg a *Póka-Móka* témakör, melyben a játékos rímek egyvelege ragad minket magával – hiszen tudjuk, a világon lehet, de nem

érdemes nevetés nélkül élni. A pikáns humor is elengedhetetlenné válik például a *Kakas* című költeményben, melynek mellékhatásaként garantált egy jóízű kacaj: *Kukurikúúúúúúú! / Igen fontos a közlendő:/ összekoccant két tojás,/ jöjjön azonnal a mentő!* Természetesen a *Bolondos állatok* minden egyes tagjával válik teljessé a baromfi ól körképe, hasonló játékosággal fűszerezve. A gyönyör tömör. A hangvételt folytatja, de mégis ellensúlyozza a ciklusban megjelenő erőteljesen társadalombíráló vers, *Az állatok kiáltványa*. Akik nem találkoztak még Antoine de Saint-Exupéry *A kis herceg* című regényével, vagy esetleg életük során nem voltak elég kitartóak elolvasni: nos, azoknak ajánlom. Kötelezően. Már csak azért is, mert a felelősségre vonás a költeményben hasonló mértékű, hiszen mi emberek hajlamosak vagyunk megfélemlkezni a másoktól való függés jelentőségéről. Ízelítőként a „*mért vagyunk mi állatok,/ alábbvaló nálatok*”, „*a szégyen minket is éget, /ha egy társunk nagyot vétett*” és az „*Az ember tán sose téved?*” sorokat idézném.

A *Csillag tüze gyúl* ciklus és a így kötet utolsó, *Egyszer csak* címet viselő versével a jövőbe révedünk. Bölcsebbek, többek lettünk, lassan ébredünk a kötet védelmező takarója alól, hogy amit álmodtunk azt most megélhessük. Csak ne felejtjük el kinyitni a szemünket – e nélkül hogyan csodálkozhatnánk rá a világra?

Kedves Fecske Csabát olvasni vágyók – és akik még nem sejtik, hogy erre vágyunk! Ha találkoznak a művel, ne habozzanak: fogják kezükbe, nyissák ki! A versek életre keltése gyermektársaságban hamarabb sikerrel járhat, ám ha nem találunk a közelben egy ehhez hasonló alanyt sem, ne essenek kétségbe: legyenek szívesek önmagukban megkeresni, nem veszett el csak mélyen alszik. A jegyet pedig már kiváltották, hogy felszálljanak A Sivatag hajójára – hely két púp közé szól. Kellemes utazást!

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2014)

Zsirai László

„A maradandóság ígéretével”

Bíró András: Bent a malomban öröl a molnár

2014 májusában ünnepelte születésének 91. évfordulóját a székesfehérvári származású *Bíró András* író-költő, az „a kutya” című szaklap nyugalmazott főszerkesztője. E magas életkor gazdag életművet feltételez, ami így is van, hiszen nyugalmas, csendes, kerttel körülvett érdligeti házában születtek sorra verseskötetei, regényei, novellái, kutya témájú könyvei, és ezerötszáz újságcikke, összefoglalva: a 2-4. kiadásokat is beleszámolva harminc-egynéhány év alatt közel negyven könyv.

Bíró András verseit már gyermekkorában publikálta országos lapokban, mégis az Új Időkben, a Magyar Múzsában és a Forrásban közölt versei óta számítja szépirodalmi létét, ami így is bőséggel több mint hetven esztendőttől ölel át. Az 1946-ban kiadott *Élő beszéd* című első kötetének egyenes következménye a Baumgarten-ösztöndíj volt. Rá két évre pedig, klerikális múltja miatt (a KALOT aktivistájaként tevékenykedett) kizárta tagjai közül az Írószövetség. Hosszú évtizedek teltek el, míg (1982-ben) megjelenhetett második verseskötete, *A szépség ünnepe* címmel. Hogy az elhallgattatott költő a rendszerváltozást követően sok kitűnő regénnyel, publicisztikai és kutya témájú szakkönyvvel, verseskötettel jelentkezhetett hirtelen, annak az oka makacs kitartása küldetésében. Ugyanis lankadatlanul alkotott azokban az évtizedekben is, amikor szépirodalmi művei tilalom alá tartoztak.

Közben a Földművelésügyi Minisztérium alkalmazottjaként, a *Falurádió* munkatársaként, s újságíróként dolgozott, több mint tíz évet töltött a *Magyar Mezőgazdaság* című hetilapnál. Szívügyeként szerkesztette „a kutya” című folyóiratot. Főmunkatársa volt az *Új Tükör*nek, rovatvezetője a *Búvárnak*. A *Hét paraszt országa* című írásában (Pesti Hírlap, 1933. június 9.) a parasztok kálváriáján túl beszámolt a sajátjáról is. Kiemelkedő terjedelmű művében, a *Vér és ölelés* című regénytrilógiájában családja ezeréves történetét dolgozta fel. Mint minden művében, ebben is főszerepet kapott a szorgalom, a kitekintés a világ dolgaira. (Ady Endrével való rokonságára utal a *Vér és aranyra* emlékeztető cím, hiszen Ady nagynénje, Karolina, Bíró András nagymamája.)

A *Bent a malomban öröl a molnár* című kötet az 1941 és 2011 között írott verseinek korántsem teljes, de leggazdagabb tartalmú gyűjteménye. *Tarján Tamás* irodalomtörténész, a kötet szerkesztője találóan jegyzi meg előszavában: „...a Bíró-vers nem csupán a költő ifjúságában zengett a Babits Mihály – »Mihályunk« – modernebb hatásával, dalaival, gondolataival átrisszított Petőfi- és Arany-mintáktól, az alkotni vágyás szemérmesen büszke öntudatától, a viszonylag szűk körben fellelt, ám annál változatosabban kiénekelte-kivallott témáktól, hanem zeng máig is, küldetése tudatában. A

tengernyi versebe merülve, az átélés szigetéről körbepillantva úgy látom – ne tévesszen meg senkit a szó –: Bíró András felfogásában a vers leginkább *fohász*. Bizonyára nem véletlen, hogy többször is az *amen* szóval tesz pontot soraira. Termésében nem csekély a valóban istenes, biblikus, spirituálisan meditáló, a létezésről töprengő művek száma, a fohász megjelölést azonban mégsem hagyományos imaként értem. Vagy legfeljebb annyiba, hogy a költő még legmagánosabb perceiben, viszonylag ritka bezárkózó számvetéseiben is párbeszédhelyzetet hoz létre, mivel számára az embert körülvevő világban mindig akad, aki-ami megszólítható, sőt: mintha minden és mindenki arra várna, hogy a vers által megszólíttassék.”

Mi köti röghöz mégis a költőt? Több versében vall a család és a haza együttes szerepéről, a lófőszékely gyökereiről, az Isten teremtette természet szorgalmával az embert szolgáló környezetről. Nagypám című versének kezdő szakaszait idézem:

*„Százötven holdja volt Biharban,
A Körös vágta át a földjét
S volt egy vöröses csutorája,
Melyben a gondot elpipálva,
Nagy világбайок gyötörték.*

*Vadászni járt vagy tíz kopóval,
Puskája előtt bukott a vad
S ha jó barátok felkeresték,
Éjre napok, napokra esték
Jöttek s bor, jókedv mindig akadt.”*

A kötet címét adó sort rejtő, *Vízimalom* című elégikus verse pedig a természet és az emberélet elválaszthatatlan kapcsolatát megidéző vallomás. Önmaga nevelését is úgy adja elő a *Mint a mesében* című versében, mintha anyja és apja jó kertészként gondozta volna (fa)csemetéjét. „Gyermekkorom jól sarjadó fa volt / s mint a mesében: fények sugarán / jönnek felém ezüst ollóval és / arany kannával az apám s anyám.” Kedves töltésű minden földről, természetről, termelésről-termesztéről írott témája, mint például a *Gyömolcsszedés*. Pályatársának, Berda Jóskának ajánlott versében így fogalmaz: „már csak a természet / egy, igaz barátom, / benne bízva léssen / víg szabadulásom.” A Bíró-verset néhol átszövő archaikus szavak, régies kifejezések a múlt század elején még élő fordulatokról tanúskodnak, amiket a szerző látott-hallott, megélt. „Öröm a tüzet a hamu alatt, a jobb időkre váró parazsat” – írja egyik versében, s ezzel arról a féltett bizalomról beszél, ami elhallgattatásának évtizedeiből fakadóan volt jelen az életében. Minden elnyomtatás és keserűség ellenére küldetésének optimista lendülete munkálkodik, olvasóiban erősítve a reményt:

*A hamvas szilva nedve rég kibuggyant,
szőlő méze hordókban neszez,
az égő barack parazsa palackban
szunnyadva várja a kemény telet.*

*Mire gondol most a hamvas szilva
s az érő bor lelke hol borong?
A szesszé érlelt barack álmodik-e
arról, hogy nap süt és susog a lomb?*

*Látta-e a szilva, – ringva ágán, –
mikor vágyón átöleltelek?
S tudta-e, hogy szebb minden nyaragnál,
ha két ember igazán szeret?*

*Érezte-e sorsát ott a tőkén
a gerezd, hogy borrá nemesül?
S te, ki akkor köztük hajladoztál,
tudtad-e, hogy mit érzek belül?*

*A nyár megérlel minden jó gyümölcsöt.
Ne szólj! Szemedben szilva kékje ég,
barack gyűlése száz szép pirosa,
és nyárba fordul a téli vidék.*

Emlékezés a nyárra

Emlékező és vallomásversek a Bíró Andráséi. Szinte érezzük, ahogy líraba ojtott szeretettel fűzi sorait, akár a *Bennem élsz* című itt idézendő első szakaszából árad: „*Bennem élsz, mint évgyűrű a fában, / mint sejtmag a plazma áramában, / sírsz vagy nevensz, minden rezdülésed / rajtam fut át, elhal, majd feléled.*” Kertje iránt érzett hálás szerelmét több versében zengi: *Nyugalmat ad, A meggyfa alatt*. Utóbbi befejezése megfontolásra érdemes intés: „*Kondul a déli harang, / ülök a meggyfa alatt, / villan a meggy pirosa: / ne add föl soha, soha!*” Egyik legteljesebb vallomása az alábbi:

*„Köszöntelek
forró nyárral,
Nap melegével,
meggyfa árnyékával,
mély kút vizéből
jó nagy pohárral,
köszöntelek forró nyárral.*

*Köszöntelek
meleg tenyérrel,
gyümölcsök ízével,
piros meggy levével,
ribiszke rubintjával,
zöld reménységgel,
köszöntelek meleg tenyérrel.*

*Köszöntelek
szőlővirággal,
gerezddé érő
édes levével,
boroshordóink illanó,
lebegő mámorával,
köszöntelek szőlővirággal.*

*Köszöntelek
ráérős estével,
reggelek harmatával,
tűző napok delével,
fuvallatos délutánnal,
időtlen időben
köszöntelek ráérős estével.*

*Köszöntelek,
hogyan tudva tudjad:
itt a kezdete
s vége az útnak,
ahol virágok
s fák ölelnek,
hol termő méhe van a földnek –
köszöntelek, hogyan tudva tudjad.”*

Hogyan tudva tudjad

Lehetetlen vállalkozásnak tűnik egy rövid cikk keretében bemutatni az egész kötetet, meg sem kísérelm. Szándékát felmutatni kötelessége csupán e jelen írásnak, de hát nem mondhat eleget, nem árulhat el szinte minden fontos irányjelzőt például a *Tavaszköszöntő* című vers indítása is: „Áldott légy bimbózó tavasz, te / reményeink rikoltó ragyogása!”? Vagy a korral érlelődött gondolat:

„Bogárzó röptű, hamvas este lett,
szítál a kékes csönd a kert felett –
pihéző nessel, alig hallhatón
meggyfánk árnyékába babrál a falon.

A döngő méhek, dongó darazsak
mézes álomban régen alszanak.
Nyújtózkodik a nyírfa álmosan,
megkéssett gyík a fű közt elrohan.

A bokrok alatt vén süin araszol,
kutyák csaholnak messze valahol,
a rigó trilláz, párja ráfelel,
ásító meggyfán gerle nyugszik el.

Halkan, osonva jó az esti szél
s az elém hulló sárguló levél
kora-üzenet kertem asztalán:
nyugodnom kéne nekem is talán?

Pihenni már? – az ég fekete,
bekormozta a nyárvég fellege.
Igen, pihenni – s míg ezt mormolom,
átlép az ősz a távol dombokon.”

Pihenni már?

Bíró András verseit persze lehet elemezni, lehet bírálni, de nem lehet nem szeretni!

Határozott véleményem, hogy pszichológusok szemelvénytárába férő segédanyag-
nak is megfelelőek számosan előfordulnak köztük, mint például az *Aki újra kezd* című
hosszabb vers befejező szakasza is igazolni látszik: „Nyarát siratja lásd, a kert - / én
mégsem siratom nyaram, / jól tudom: aki újra kezd, / annak nem egy, – száz nyara
van.” Rengeteg megfontolandó buzdítás ébred a Bíró-versekből, ami ebben a depresz-
szióra hajlamosító korszakban becsülendő öröm. Szerzőjük több az önmaga tetszelgé-
sét ragozgató, titáni indulatú költőknél, akikből manapság erdőnyi mutatkozik, mert
valójában másokkal törődő, mondhatni közéleti indíttatású alkotó munkái ezek. Olyan
költő Bíró András, aki, mint *A maradandóság ígéretével* című verséből kiderül – hiszen
valóban a maradandóság ígéretével érkezetten él –, hittel hiszi, hogy „Szeretetből rakott
létiünk / síron túl is maradandó.”

Radnai István

Lászlóffy Csaba a prózaíró

Lászlóffy Csaba: A költő utolsó színhelye

A szemfüles olvasó a szerző ötvenkettedik könyvét tarthatja a kezében. Ha az életkorát tekintjük felnőtté eszmélése óta minden évben megjelent egy-egy könyve, a szülőföldjén is idekint az Anyaországban egyaránt publikál, szerkeszt, kezdőknek és haladóknak ad tanácsokat, amire nem csak biztos formaérzéke, de hallatlanul széles alapokon nyugvó tudása is eleve alkalmassá teszi, sorsa szinte elrendeli.

Örhelyén maradt és bizonyítja a Kincses Kolozsvárról éppen annyira ellátni a piramisokra, a királyok völgyébe - az idő méhébe - a Szabadságharcot követő idők Amerikájába, az újkor elején járó Angliába, a feltörekvő Franciaországba.

De leginkább az írók, költők, szellemi nagyságok agyvelejébe. Boncolja is őket a késői utókor vagy a kortárs éles elméjével, mint szikével.

A *költő utolsó színhelye* félrevezető cím alatt leginkább esszéként definiálható, de olvasmányossága tömör és helyenként szórakoztató történelmi kisregényekké, novellákká, arcképcsarnokká emeli történeteit, elemzéseit.

Mint mondtam ezúttal a prózaíró lep meg bennünket történelmi és irodalmi tájékozottságával és mintegy feloldja Lászlóffy, a költő tömör utalásait. Polihisztor műveltsége zsákját ebben a kötetben is kioldja, hogy hozzáférjünk!

Nemcsak 75. születésnapja, de munkássága és helytállása is újabb díjak után kiált. A Kossuth-díjat - bátyja, Aladár után - maga is megérdemelné, akár a nagydíjat is! Két ilyen nagy író-költő egy családban! Szerencsére a nagyszerű géneket sikerült továbbadni.

Amikor a József Attila-díjat elnyerte, a nagyhatalmú bizottságok látókörébe került. Most, amikor a határok Kis-Magyarország és a körülöttünk élő, de le nem szakadt magyarok közt hidat és nem akadályt képeznek, az egységes test, a magyar irodalom - hivatalosságai révén is - szárnyai alá, vagy még inkább szárnyaira vehetné Lászlóffy Csabát is.

Több mint ötven kötet, versek, regények, drámák után ismét meglepett, meg tudott lepni minket - bár a kötet egyes darabjait kéziratban olvastam - ismét megfogott.

Remélem, nemcsak a kritikát, hanem a nagyközönséget is.

Szerény olvasója vagyok és mint eddig, írásommal nem távolítom el az érdeklődő olvasót idegen szavakkal, szakkifejezésekkel (terminus technicus), vagy olyan meghatározásokkal, amelyek csak a szakmának kedvesek.

A kötet első írása az ókori Egyiptomba vezet és sírfeliratokból, egyéb szöve-

gekből megismerhető történetet nem dagasztja regénnyé - bár nem volna híján a romantikus fantáziának.

Bocsássa meg az olvasó, hogy az amúgy sem túlterjengő írásokból szilánkokat ragadok ki – esetlegesen - de a jellemzőekre irányított halvány fénysugárral.

Nem vehetem el annak örömét, aki ezt a kötetet kézbe veszi. A borítóján lehetne női akt, hiszen a Nő a történelem tengelye, hogy a gyűjtőpontját ne is említsem, amely mozgatója, eredője!

Lehetnének az unos-untalan látott piramisok. A Szabadságszobor vagy a Big Ben vagy az Eiffel torony anakronizmusa éppúgy mint Mátyás lovasszobra. Ehelyett a matt-barna borítón vízi világ partján játszó gyerekek, padok látszanak, amelyeken a szerző is álmodozhatná és játékos elmével szöhetné tovább gondolatait, érlelhetné könyvének tanulságait.

Ne vezesse félre Önt, mielőtt beleolvasna, hogy nem hivalkodó színekkel akarják becsapni, nem szerelmes regényt, vagy kalandregényt akar Önre sózni a Napkút kiadó, amikor a Cédrus Alapítvány Napút Díja mellé ezt a kötetet átnyújtja.

Ez ugyan a szerző sokadik díja, amit elnyert, azonban mindig az éppen esedékes talán a legkedvesebb, amivel a kiadó a nála megjelent tizedik Lászlóffy-kötet kívánta – fényes ünnepség keretében – elismerni.

Szinte önmagát cáfolja, amikor a „Jó csak abban vagy, amit a saját érzelmeimből bányászok elő” stendhali idézettel szemben érzelmileg az írások hősei mellé áll. Meglátja a mások nagyságát és alázattal tolmácsolja, világítja meg alakjukat és korukat az olvasó számára.

Szentkuthyval járunk az idő és a filozófia mély-tengerében, Herczeg Ferenc akkori sikereinek szemérmes magányában.

A kötet egyik csúcspontja a címadó írás: *A költő utolsó helyszíne*. A Szabadságharc után Kossuth, mint a többi magyar szabadsághős, egyik másik zsarnok védelmébe vonul vissza, a kormányzói marsallbotot Görgey fejéhez vágva. Az emigráció számos nyomorba és a halálba taszított és látszatmegbízásokkal terhelt kiválósága közül kiemeli a költőt, a szőke, szép szál Kerényit, akinek a magyarok Amerikába való telepítését kellett volna megoldania, a Kossuthék által összekalapozott vagyon nélkül, amely tekintélyes összeget Pulszky volt szíves elkezeln. Kerényi Frigyes ott is pusztult el túl az utópia óceánján, New-Buda - a nagyratörő emigrációs tervek zátonyra futásának helye - a halálának is helyszíne.

Foglalkozik a könyv a hányatott sorsú, szerelmi lírájáról és későbbi teológiai munkásságáról híres - nálunk kevésbé ismert - 17. és 18. századi katolikusból lett kalóz, költő és a Szent Pál székesegyház kanonikjává lett protestáns egyházi személyiség vívódásaival. Bár 1633-ban kiadott költeményei és egyéb írásai révén hite, a hívságokkal szakítása él az utókor emlékezetében, Lászlóffy megtalálja a lelke mélyén az átváltozás ellenére jelentkező kísértések erotikáját.

Ebben a John Donne költészete volt a vezérfonala.

Ez a szókimondó líra készthette Lászlóffy arra, hogy egy hosszabb írást szenteljen ennek az ellentmondásos egyéniségnek: a féktelenül kéjvágyó, majd szerelmes és házas, végül a mindezek ellen szót emelő prédikátornak.

Freud és Ferenc József sem közönséges köntösben mutatkoznak meg Lászlóffy írásaiban, mint a könyv valamennyi ihletője és szereplője különleges, olykor kiélezett helyzetekben ismerked-nek meg velünk.

Nem hallgathatom el, hogy a magyar irodalom helyzetének csúfondárossága folytán ma egy könyv a szerző vasúti jegyének árát alig hozza meg a szerzőnek, bár ezt a kötetet az NKA támogatta.

Aki azt hiszi, hogy írások ilyen gazdag gyűjteményét egyvégtében, talán egy év alatt létrehozza egy termékeny író és költő, olvasmányélményei, illetve munkássága melléktermékeként, figyelmeztetem, az írások keltezése elárulja, évtizedek párlatáról van szó. És a párlat mindig erősebb, mint az alapanyag!

Éppen ezért ajánlom ezt a különlegességet az ingyenc irodalmi érdeklődők éjjeli szekrényére, amennyiben hajnalig nem akarnak elaludni. Nem tudják majd letenni.

(Napkút Kiadó, Budapest, 2014)

Kiss Benedek

Prédikáció 2011 karácsonyán

Jézus nem gitározott,
nem orgonált,
hanem az édes
világhárfán játszott.
Érzelmes és kegyetlen dalokat.
Belérettent és követte, aki hallgatta,
elragadtatott lett tőle,
vagy felháborodott, mint a zsidó papság.
Vajon ma nem feszítenék meg Jézust?
Vajon mit szólnának a papok
s a mai farizeusok,
ha Jézus testi-lelki valóságában
megjelenne köztünk?
Bizony, sokan futnánk mi, emberek,
igazságai elől.
De azért szüless meg, kis Jézus, ma éjszaka is,
szegény emberek és hajléktalanok kéri,
kik megváltásra várnak.
Bizony, sokan vagyunk mi.
És elszaporodtak nagyon a kufárok is,
kik áruikat drágán adják,
s bagóért veszik meg lelkünk.
Talán találnál tizenkét apostolt is,
de sok hívet, szívet, tanítványt bizonyosan,
kik nem csak kenyérre éheznek,
hanem balzsamos mennyei szóra,
ami embervoltukat nyilvánvalóan igazolja.
Követnének, istenítenének,
óriási falka követne.
S aztán a zshivánság és manipuláció szavára
megint Barabbást kiáltanának.
S te kezdhethéd előlről a feltámadást,
és az evangelizációt.

E számunk szerzői

Alföldy Jenő (1939) Kecskemét
Anga Mária (1955) Eger
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Ádám Tamás (1954) Budapest
Babus Antal (1960) Budapest
Baka Györgyi (1951) Érd
Balázs Tibor (1958) Budapest
Balla András (1948) Vancouver
Balla Zoltán (1948) Hajdúböszörmény
Bartal Klára (1940) Székesfehérvár
Bárdos Attila (1941) Budapest
Bárdos Bódi László (1963) Putnok
Benke László (1943) Dánszentmiklós
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bérczessy Lajos (1949) Budapest
Bíró József (1951) Budapest
Bobory Zoltán (1946) Székesfehérvár
Boldogh Dezső (1967) Budapest
Both Balázs (1976) Sopron
Bozók Ferenc (1973) Vác
Bösze Balázs (1946) Sopron
B. Tóth Klára (1955) Budapest
Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger
Csáky Károly (1950) Ipolyság
Csontos János (1962) Budapest
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Dani Erzsébet (1968) Nagykőrös
Demeter József (1947) Ballószög
Erdei-Szabó István (1958) Buca
Farkas Gábor (1977) Szigetszentmiklós
Fazekas József (1946) Járdánháza
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Fellinger Károly (1963) Jókai
Galgóczy Zsuzsa (1960) Budapest
Gál Sándor (1937) Buzita
G. Komoróczy Emőke (1939) Budapest
Györgyei Géza (1949) Miskolc
H. Barbócz Ildikó (1952) Eger
Holló József (1944) Eger
H. Szilasi Ágota (1960) Eger
Kaiser László (1953) Budapest
Kádár Anett Julianna (1986) Debrecen

Káliz Sajtos József (1950) Soponya
Kántás Balázs (1987) Budapest
Kerék Imre (1942) Sopron
Kis Pál István (1951) Szekszárd
Kiss Benedek (1943) Budapest
Konczek József (1942) Pomáz
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Kürti László (1976) Mátészalka
Lukács János (1943) Budapest
Madarász Imre (1962) Üröm
Marković Radmila (1940) Kishegyes
M. Fehérvári Judit (1962) Debrecen
Molnár József (1961) Vác
Nagy Blaise Tibor (1983) Eger
Nagy Zita (1987) Eger
Németh István Péter (1960) Tapolca
Papp Szilvia Anikó (1977) Budapest
Pataki István (1953) Bihar
Pázmándy László (1948) Mezőkövesd
P. Maklári Éva (1943) Székesfehérvár
Pomogáts Béla (1934) Budapest
Pozsgai Györgyi (1954) Budapest
Pósa Zoltán (1948) Balatonföldvár
Radnai István (1939) Budapest
Renn Oszkár (1933) Eger
S. Csoma János (1942) Bécs–Kecskemét
Sebestény-Jáger Orsolya (1969) Budakalász
Seléndy Balázs (1937) Cooperstown, USA
Serfőző Simon (1942) Eger
Sipos Erzsébet (1956) Eger
Sólyom Sándor (1943) Keszthely
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Szecskó Károly (1939) Eger
Szoviár János (1975) Eger
Szűk Balázs (1960) Debrecen
Tamás Tímea (1962) Nyíregyháza
Tibai T. Balázs (1974) Székesfehérvár
Varga-Csikász Csenge (1992) Eger
Vitéz Ferenc (1965) Debrecen
Vozáry Viktória (1980) Eger
Zirig Árpád (1940) Dunaszerdahely
Zsirai László (1956) Budapest